

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 343.325:341.6(043.3)

CARA EVGHENI

**FENOMENUL INFRAȚIONAL AL SEPARATISMULUI:
OPORTUNITĂȚI DE INCRIMINARE ȘI PRACTICI
INTERNAȚIONALE**

SPECIALITATEA 554.01-DREPT PENAL ȘI EXECUȚIONAL PENAL

Teză de doctor în drept

Conducător științific: _____

CUȘNIR Valeriu,
dr. hab. în drept, prof. univ.

Autor: _____

CHIȘINĂU, 2022

© CARA Evgheni, 2022

CUPRINS

ADNOTĂRI (în limbile: română, rusă, engleză).....	5
LISTA ABREVIERILOR.....	8
INTRODUCERE.....	9
1. FENOMENUL DE SEPARATISM ÎN DOCTRINĂ ȘI LEGISLAȚIE.....	17
1.1. Acte internaționale privind separatismul, forme de manifestare și dreptul de autodeterminare al popoarelor.....	17
1.2. Tratatamentul separatismului în sursele doctrinare din alte state.....	43
1.3. Separatismul în sursele doctrinare autohtone.....	47
1.4. Concluzii la Capitolul 1.....	56
2. PRACTICI INTERNAȚIONALE PRIVIND SANȚIONAREA SEPARATISMULUI.....	58
2.1. Premise istorice privind necesitatea prevenirii și combaterii actelor de separatism.....	58
2.2. Modele incriminatorii ale actelor de separatism.....	65
2.2.1. <i>Incriminarea separatismului în legislația unor state aparținând sistemului de drept continental.....</i>	<i>65</i>
2.2.2. <i>Incriminarea separatismului în legislația unor state aparținând sistemului de drept anglo-saxon.....</i>	<i>77</i>
2.2.3. <i>Incriminarea separatismului în legislația unor state aparținând altor sisteme de drept.....</i>	<i>82</i>
2.3. Fenomenul de separatism prin prisma jurisprudenței internaționale.....	86
2.4. Concluzii la Capitolul 2.....	100

3. INCRIMINAREA FAPTELOR DE SEPARATISM ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA.....	102
3.1. Fundamente constituționale privind protecția juridico-penală a suveranității, independenței, caracterului unitar și indivizibil al statului Republica Moldova.....	102
3.2. Infracțiuni referitoare la separatism, prevăzute în legea penală a Republicii Moldova.....	118
3.3. De lege ferenda privind incriminarea fenomenului de separatism.....	137
3.3.1. <i>Obiectul juridic al infracțiunii</i>	142
3.3.2. <i>Latura obiectivă a infracțiunii</i>	145
3.3.3. <i>Latura subiectivă a infracțiunii</i>	148
3.3.4. <i>Subiectul infracțiunii</i>	151
3.4. Concluzii la Capitolul 3.....	154
4. REZULTATELE OBTINUTE ÎN CERCETAREA FENOMENULUI INFRAȚIONAL AL SEPARATISMULUI.....	157
4.1. Sinteza rezultatelor obținute privind reflectarea separatismului în doctrină și legislație....	157
4.2. Sinteza rezultatelor cercetării practicilor internaționale de sancționare a separatismului.....	160
4.3. Sinteza rezultatelor obținute privind incriminarea faptelor de separatism în legislația Republicii Moldova.....	164
4.4. Sinteza sumară privind cercetarea fenomenului infracțional al separatismului.....	168
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.....	173
BIBLIOGRAFIE.....	180
ANEXE.....	199
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	205
CV AL AUTORULUI.....	206

ADNOTARE

Cara Evgheni, „Fenomenul infracțional al separatismului: oportunități de incriminare și practici internaționale”, teză de doctor în drept. Specialitatea științifică: 554.01- Drept penal și execuțional penal, Chișinău, 2022

Structura tezei: Introducere, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 254 titluri, 3 anexe și 179 de pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 11 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: separatism, acțiuni de separatism, infracțiune, suveranitate, integritate teritorială, securitate, practici anti-separatism, conflict armat, violență.

Scopul tezei constă în realizarea unei cercetări științifice complexe privind fenomenul separatismului, politicile naționale și internaționale de prevenire și combatere ale acestuia, identificarea vidurilor legislative existente și suplinirea acestora prin norme *de lege ferenda* în vederea sancționării acțiunilor de separatism.

Obiectivele cercetării: analiza actelor și doctrinei privind separatismul; cercetarea premiselor privind prevenirea și combaterea actelor de separatism; identificarea și abordarea comparativă a modelelor incriminatorii ale separatismului și a jurisprudenței în materie; cercetarea relațiilor sociale subsumate în Capitolul XVII al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova și stabilirea coraportului acestora cu separatismul; definirea separatismului în legea penală; elaborarea propunerilor *de lege ferenda* privind incriminarea acțiunilor de separatism și perfecționarea unor norme din Codul penal al Republicii Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în cercetarea complexă a fenomenului de separatism, a naturii acestuia și formelor sale de exteriorizare, a modalităților și mijloacelor de operare ale separatiștilor, a practicilor internaționale de prevenire și combatere a fenomenului în cauză prin mijloace de drept penal, inclusiv a infracțiunilor care aduc atingere relațiilor sociale privind integritatea teritorială a țării, suveranitatea și securitatea națională a Republicii Moldova, precum și suplinirea vidului legislativ existent în vederea calificării faptelor de separatism ca infracțiune și pedepsirea adecvată a acestora. Noutatea științifică a cercetării este determinată și de anumiți factori: a) necesitatea sporirii reacției sociale a statului la amenințările de sorginte separatistă; b) pericolozitatea acțiunilor de separatism, impactul și consecințele acestuia sunt de natură să determine necesitatea sporirii răspunderii făptuitorilor pentru săvârșirea unor asemenea fapte; c) oportunitatea extinderii sferei de incriminare a acțiunilor de separatism din perspectiva eficientizării măsurilor de prevenire predelictuală.

Problema științifică importantă soluționată constă în conturarea unui cadru conceptual complex cu privire la natura juridică a fenomenului de separatism prin prisma normativului internațional și național, practicilor și jurisprudenței acumulate la acest capitol, fapt ce a condus la identificarea unor lacune în regimul de protecție juridico-penală, și corespunzător, elaborarea și promovarea unor norme *de lege ferenda* menite să consolideze normativul penal sancționator în vederea prevenirii și combaterii eficiente a acțiunilor de separatism.

Semnificația teoretică a tezei vizează conceptualizarea răspunderii penale pentru acțiunile de separatism. Totodată, lucrarea livrează un vast suport teoretic și normativ privind tratamentul fenomenului de separatism pe plan internațional și național. Abordarea multiaspectuală a fenomenului de separatism poate servi drept cadru științifico-metodologic de reper pentru diferite medii de specialitate.

Valoarea aplicativă a tezei se desprinde din volumul de informații pertinente și utile, atât din perspectiva reglementării diferendului transnistrean, cât și pentru dezvoltarea cadrului juridico-penal pe măsură să facă față pericolelor separatismului în Republica Moldova.

Implementarea rezultatelor. Rezultatele cercetării pot fi utilizate în procesul de instruire din cadrul facultăților de drept, științe politice și relații internaționale a instituțiilor de învățământ universitar, inclusiv la efectuarea unor cercetări științifice tematice privind separatismul, precum și la implementarea unor inițiative legislative în vederea sancționării fenomenului în cauză. De asemenea, aceste rezultate sunt utile pentru organele de drept, în cadrul prevenirii și combaterii acțiunilor de separatism.

АННОТАЦИЯ

Кара Евгени, «Преступный феномен сепаратизма: возможности инкриминирования и международные практики», диссертация на соискание ученой степени доктора права. Специальность 554.01 – Уголовное право и уголовно-исполнительное право, Кишинэу, 2022 год

Структура диссертации: Введение, 4 главы, общие выводы и рекомендации, библиография, состоящая из 254 наименований, 3 приложения и 179 страниц основного текста. Полученные результаты опубликованы в 11 научных работах.

Ключевые слова: сепаратизм, сепаратистские действия, преступление, суверенитет, территориальная целостность, безопасность, анти-сепаратистские практики, вооруженный конфликт, насилие.

Цель диссертации заключается в проведении комплексного научного исследования феномена сепаратизма, национальных и международных политик по его предотвращению и борьбе с ним, выявлении существующих законодательных пробелов и их восполнение нормами *de lege ferenda* в целях инкриминирования сепаратистских действий.

Задачи исследования: Анализ актов и доктрины по проблеме сепаратизма; исследование предпосылок процессов предотвращения и борьбы с сепаратистскими действиями; выявление и сопоставление инкриминируемых моделей сепаратизма и судебной практики в этой сфере; исследование социальных отношений, включенных в главу XVII Особой части Уголовного кодекса Республики Молдова и установление взаимосвязи с сепаратизмом; определение сепаратизма в уголовном законодательстве; разработка предложений *de lege ferenda* относительно инкриминирования сепаратистских действий и совершенствование некоторых норм Уголовного кодекса Республики Молдова.

Научная новизна и оригинальность результатов исследования заключается в комплексном исследовании феномена сепаратизма, его природы и форм экстернализации, способов и средств оперирования, используемых сепаратистами, международных практик по предотвращению данного феномена и борьбе с уголовно-правовыми средствами, в том числе касательно преступлений против общественных отношений в сфере территориальной целостности страны, суверенитета и национальной безопасности Республики Молдова, а также в заполнении существующего законодательного вакуума с целью квалифицирования как преступление и соответствующего наказания актов сепаратизма. Научная новизна исследования также определяется рядом факторов: а) необходимость повышения социальной реакции государства на угрозы сепаратистского происхождения; б) опасность сепаратистских действий, их воздействие и последствия способны обуславливать необходимость повышения ответственности виновных за их совершение; в) возможность расширения сферы инкриминирования сепаратистских действий с точки зрения упорядочения мер доприступной профилактики.

Разрешенная значимая научная проблема заключается в очертании комплексной концептуальной основы относительно правового характера феномена сепаратизма в свете национального и международного права, практик и юриспруденции в этой сфере, что способствовало выявлению пробелов в режиме уголовно-правовой защиты и, соответственно, формулированию и продвижению ряда норм *de lege ferenda*, призванных консолидировать свод уголовно-наказательных норм с целью предотвращения сепаратистских действий и эффективной борьбы с ними.

Теоретическая значимость работы заключается в концептуализации уголовной ответственности за сепаратистские действия. В то же время исследование предоставляет комплексную теоретическую и нормативную поддержку по трактовке феномена сепаратизма на международном и национальном уровне. Многоаспектный подход к исследованию феномена сепаратизма может служить научно-методологическим ориентиром для различных специализированных сред деятельности.

Практическая применимость исследования исходит из объема релевантной и полезной информации в перспективе как приднестровского урегулирования, так и развития уголовно-правовой базы, способной справиться с угрозами сепаратизма в Республике Молдова.

Внедрение результатов. Результаты диссертационного исследования могут быть использованы в образовательном процессе факультетов права, политологических наук и международных отношений университетских учебных заведений, при проведении тематических научных исследований по сепаратизму, а также при реализации законодательных инициатив по его санкционированию. Эти результаты также приемлемы правоохранительных органов, осуществляющие деятельность по предупреждению сепаратистских действий и борьбе с ним.

ANNOTATION

Cara Evgheni, „Criminal phenomenon of separatism: opportunities of incrimination and international practices”, PhD Thesis in Law, Specialty 554.01 – Criminal Law and law of penal execution, Chisinau, 2022

The structure of the thesis: Introduction, 4 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 254 titles, 3 appendices and 179 basic text pages. The achieved results are published in 11 scientific papers.

Keywords: separatism, separatist actions, crime, incrimination, sovereignty, territorial integrity, security, anti-separatism practices, armed conflict, violence.

The purpose of the doctoral thesis consists in carrying out a complex scientific research on the phenomenon of separatism, national and international policies for preventing and combating it, identifying existing legislative gaps and covering them by norms of *de lege ferenda* to sanction separatist actions.

The objectives of investigation: consists in analysis of acts and doctrine on separatism; researching the premises for preventing and combating acts of separatism; identifying and comparing the incriminating patterns of separatism and jurisprudence in this area; research of social relations subsumed in Chapter XVII of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Moldova and establishing their relationship with separatism; defining separatism in criminal law; elaboration of the proposals of *de lege ferenda* regarding the incrimination of the separatist actions and the improvement of some norms from Criminal Code of the Republic of Moldova.

The scientific novelty and originality of the obtained results lies in the complex research of the phenomenon of separatism, its nature and forms of externalization, the ways and means of operation of separatists, international practices of preventing and combating the phenomenon in question by means of criminal law, including crimes against social relations regarding the territorial integrity of the country, the sovereignty and national security of the Republic of Moldova, as well as filling the existing legislative gaps in order to qualify the acts of separatism as a crime and provide their appropriate punishment. The scientific novelty of the research is also determined by certain factors: a) the need to increase the social reaction of the state to threats of separatist origin; b) the danger of separatist actions, its impact and consequences are likely to determine the need to increase the responsibility of perpetrators for committing of these actions; c) the opportunity to extend the scope of incrimination of separatist actions from the perspective of streamlining pre-crime prevention measures.

The obtained results which contribute to solving of the foremost scientific problem. consists in outlining a complex conceptual framework regarding the legal nature of the phenomenon of separatism in the light of international and national law, practices and jurisprudence accumulated in this regard, which led to the identification of gaps in the legal-criminal protection regime, and correspondingly, the elaboration and promotion norms of *de lege ferenda* meant to consolidate the penal sanctioning norms in order to prevent and fight effectively the actions of separatism.

The theoretical importance lies in the conceptualization of criminal liability for separatist actions. At the same time, the paper provides extensive theoretical and normative support on the treatment of the phenomenon of separatism at international and national level. The multiaspectual approach to the phenomenon of separatism can serve as a scientific-methodological frame of reference for different specialized environments.

Practical value of the research paper stems from the volume of relevant and useful information both from the perspective of Transnistrian settlement process and for the development of the legal-criminal framework to be able to cope with the dangers of separatism in the Republic of Moldova.

The implementation of the obtained scientific results: The results of the research can be used in the teaching process of law schools, political science and international relations of higher education institutions, including thematic scientific research on separatism, and the implementation of legislative initiatives to sanction the phenomenon in question. These results are also useful for law enforcement agencies in preventing and combating the actions of separatism.

LISTA ABREVIERILOR

alin.	– alineat
art.	– articol
CP RM	– Codul penal al Republicii Moldova
CIJ	– Curtea Internațională de Justiție
CSCE	– Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa
CSI	– Comunitatea Statelor Independente
CEDO	– Convenția Europeană a Drepturilor Omului
CtEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CPJI	– Curtea Permanentă de Justiție Internațională
CPI	– Curtea Penală Internațională
etc.	– et cetera
IRA	– Armata Republicană Irlandeză
lit.	– litera
n.a.	– nota autorului
ONU	– Organizația Națiunilor Unite
p.	– pagina
pct.	– punctul
RSSM	– Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
SUA	– Statele Unite ale Americii
sec.	– secolul
ș. a.	– și altceva, și altele
UTA	– Unitatea Teritorială Autonomă
UE	– Uniunea Europeană
URSS	– Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
vol.	– volum

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Dinamica răspândirii fenomenului de separatism în lume, riscurile și amenințările acestuia la adresa mediului de securitate existent, ridică noi probleme de fond și de formă în materie, care la rândul lor, suscită o atenție specială din partea statelor. Or, anume statele sunt entitățile cu prerogative în domeniul elaborării și implementării măsurilor necesare și efective de prevenire și înlăturare a amenințărilor la adresa securității naționale și internaționale.

Cu toate că astăzi statele lumii consumă securitate atât din tratatele internaționale la care sunt parte cât și din legislația internă, fenomenul separatismului generează noi conflicte și le alimentează pe cele vechi. Recentele evenimente de sorginte separatistă din statul vecin Ucraina, unde peninsula Crimeea, în primăvara anului 2014, a fost scoasă în mod ilegal de sub controlul statului suveran, iar izbucnirea în aceeași perioadă a mai multor focare secesioniste în regiunea Donbas a declanșat la 24 februarie 2022, un război de amploare, soldat cu moartea a zeci de mii de oameni și alte consecințe devastatoare la nivel regional și mondial.

Situația din Regatul Spaniei (Catalonia), unde la 1 octombrie 2017, contrar prevederilor Constituției a fost organizat un pseudo referendum pentru ieșirea din componența Spaniei cu autoproclamarea ulterioară a independenței regiunii, precum și reanimarea conflictului din Karabahul de Munte, prezintă doar câteva exemple relevante ce denotă amploarea răspândirii separatismului în lume dar și noile probleme de securitate pe care le ridică.

Actualitatea temei în discuție și motivația alegerii acesteia este determinată în prim-plan de situația din Republica Moldova. Or, potrivit art. 1 alin. (1) din Constituție, Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil, iar în contextul când autoritățile constituționale nu dețin un control efectiv în regiunea transnistreană de peste trei decenii, iar din alte localități sensibile ale țării tot mai des se conturează tendințe separatiste, evaluarea necorespunzătoare a riscurilor generate de fenomenul separatismului este extrem de periculoasă. Fiind afectată de fenomenul separatismului, Republica Moldova necesită pe lângă măsurile economice, diplomatice, politice sau de altă natură, mai multe instrumente juridico-penale de prevenire și combatere a amenințărilor la adresa suveranității și integrității teritoriale.

Totodată, actualitatea temei sporește și din necesitatea stringentă a cercetării fenomenului de separatism în altă lumină decât a avut loc să fie până la moment, fiind omisă studierea sa prin prisma dimensiunii juridico-penale, care va contribui esențial la prevenirea și combaterea acestor manifestări periculoase. Astfel, cercetarea practicii internaționale în materia prevenirii și combaterii acțiunilor de separatism ne-a permis formularea și argumentarea anumitor propuneri *de lege ferenda* privind consolidarea legislației penale naționale în domeniul de referință.

În fine, dar nu în ultimul rând, actualitatea temei de cercetare este nuanțată și de faptul că procesul de globalizare influențează caracterul clasic convențional al conflictelor separatiste din lume. Acestea deseori se produc fără aplicarea violenței, prin măsuri economice, politice, umanitare, informaționale sau hibrid, statele fiind nevoite să-și consolideze în permanență mijloacele de apărare a securității sale pentru a face față acestor provocări.

În contextul celor menționate supra, reieșind din faptul că Legea penală a Republicii Moldova nu conține o definiție pentru separatism, și respectiv, până în prezent nu a fost atrasă nici o persoană la răspundere pentru atare acțiuni, este evidentă actualitatea și importanța problemei cercetate, care va permite fundamentarea propunerilor *de lege ferenda* îndreptate spre prevenirea și combaterea acțiunilor de separatism pe întreg teritoriul țării.

Încadrarea temei în preocupările internaționale. Tendințele separatiste din diferite regiuni ale mapamondului, având ca scop modificarea hotarelor statelor contrar prevederilor legale, a determinat comunitatea internațională să adopte un cadru normativ complex în vederea promovării unei conduite adecvate ale subiecților, atât a statelor cât și a persoanelor fizice, necesară existenței și dezvoltării statelor, ca state suverane, independente și indivizibile, menținerii ordinii de drept, precum și asigurării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Spectrul acestor măsuri este suficient de vast, incluzând măsuri politico-juridice, sociale, economice, cu caracter special, dar și de drept penal, menite să soluționeze pe cale pașnică conflictele apărute, inclusiv ale celor de sorginte separatistă.

În această ordine de idei, pe plan internațional prevenirea și combaterea fenomenului de separatism este desprinsă din existența următoarelor instrumente juridico-politice: Convențiile de la Haga din 1899 și 1907, Convențiile de la Geneva (1864, 1906, 1929, 1949, 1977, 2005) de instituire a Comitetului Internațional al Crucii Roșii și stabilirea cadrului juridic internațional de protecție a victimelor conflictelor armate, Carta Națiunilor Unite (adoptată la San-Francisco la 26 iunie 1945), Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor din 1969, Convenția de la Viena cu privire la Succesiunea Statelor în vederea Tratatelor din 1978, Actul de Constituire al Uniunii Africane din 1963, Convenția internațională privind suprimarea terorismului cu bombe, Convenția internațională privind suprimarea finanțării terorismului, Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki din 1 august 1975, Pactul Internațional privind Drepturile Politice și Civile, Tratatul privind Forțele Armate Convenționale din Europa, Carta de la Paris pentru o Nouă Europă, Convenția de la Shanghai împotriva Terorismului, Separatismului și Extremismului, Hotărârea Consiliului șefilor de state al Comunității Statelor Independente referitoare la Concepția privind colaborarea statelor membre ale CSI în combaterea

terorismului și altor forme violente de manifestare a extremismului; Convenția Europeană pentru Drepturile Omului; Tratatul Atlanticului de Nord ș.a.

Încadrarea temei în preocupările naționale și zonale. Perioada de la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90, din Europa Central-Răsăriteană, în mare parte a fost marcată de dezintegrarea URSS și prăbușirea lagărului socialist - evenimente însoțite de multiple tensiuni, de conflicte armate și de separatism. Astfel, pe teritoriul Republicii Moldova, prin secesiune susținută de forțele armate ale Federației Ruse a fost creat un regim separatist, cunoscut în formula „republica moldovenească nistreană”, fapt care știrbește esențial din suveranitatea și independența Republicii Moldova și afectează grav indivizibilitatea statului. Mai mult, întru ilustrarea contextului istoric nefast pentru Republica Moldova, este de arătat că la 2 septembrie 1990 așa-numita republică moldovenească nistreană î-și autoproclamă pretinsa independență de Republica Moldova. Un alt focar de separatism pe teritoriul Republicii Moldova s-a localizat în raioanele populate de găgăuzi, fapt ilustrat prin autodeclararea la 19 august 1991 a independenței Găgăuziei.

În raport cu fenomenul separatismului pe plan național au fost realizate mai multe cercetări științifice, axate pe problematica științelor politice, dreptului internațional și relațiilor internaționale, dreptului constituțional, mai puțin privind subiecte de drept penal, de procedură penală. În acest sens teza de doctorat are la bază un șir de surse doctrinare naționale și internaționale publicate de autorii: Al. Barbăneagră, A. Smochină, X. Ulianovschi, R. Cojocaru, V. Stati, S. Brânză, V. Cușnir, V. Berliba, V. Gămurari, Al. Cauia, B. Negru, I. Macari, C. Ejova, Al. Ejov, R. Pleșca, M. Poalelungi, V. Pârlog, V. Kuciuk, V. Zavatin, Gh. Graur, V. Juc, O. Bălan, D. Grama, D. Benchechi, M. Benchechi (Republica Moldova); A. Andreescu, D. Bardaș, L. Barac, Al. Boroî, V. Iftenie, C. Bulai, T. Toader, A. Filipaș, C. Mitrache, M. Bădilă, V. Dobrinou, C. Călinoiu, V. Duculescu, N. Conea, A. Năstase, Al. Bolinteanu, V. Dongoroz, N. Pavel, N. Simina Tănăsescu, Ge. Elian, E. Focșeneanu, Gh. Mateuț (România); L. Aistova, D. Kraev, A.A. Ahmetov, A.B. Crâlov, S. Biriucov, E.P. Sergun, N.I. Kostenko, L.A. Okunicov (Federația Rusă); O. Reznikov, A. Misiura, S. Dryomov și K. Voitovski (Ucraina); N. Aliyev (Azerbaidjan); Jean-Pierre Cabestan, A. Pavkovic și B. Feeney (Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord).

Scopul cercetării. Scopul tezei de doctorat constă în elaborarea prin prisma situației din Republica Moldova și din alte state a unui studiu complex privind problematica juridico-penală a acțiunilor de separatism, evidențierea unor viduri legislative pe dimensiunea protecției suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și formularea unor

recomandări pentru dezvoltarea cadrului incriminator național în materia prevenirii și combaterii acțiunilor de separatism.

Obiectivele cercetării. În îndeplinirea scopului cercetării științifice, lucrarea își propune următoarele obiective:

- analiza actelor internaționale privind separatismul, formele de manifestare și dreptul de autodeterminare al popoarelor;
- tratamentul separatismului în sursele doctrinare din alte state și autohtone;
- cercetarea premiselor istorice privind necesitatea prevenirii și combaterii actelor de separatism;
- identificarea modelelor incriminatorii ale actelor de separatism;
- abordarea comparativă a incriminării separatismului în legislația unor state aparținând sistemului de drept continental, anglo-saxon, precum și a unor state aparținând altor sisteme de drept;
- abordarea fenomenului de separatism prin prisma jurisprudenței internaționale;
- cercetarea fundamentelor constituționale privind protecția juridico-penală a suveranității, independenței, caracterului unitar și indivizibil al statului Republica Moldova;
- analiza juridico-penală a infracțiunilor prevăzute la art. 337, art. 338, art. 339, art. 340, art. 341, art. 346 din Capitolul XVII al Părții Speciale a C. pen. al RM - Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat și stabilirea coraportului acestora cu separatismul;
- definirea separatismului și propunerea unei norme juridico-penale respective în Partea Generală a Codului penal, Capitolul XIII - Înțelesul unor termeni sau expresii;
- elaborarea propunerilor *de lege ferenda* privind incriminarea acțiunilor de separatism și poziționarea normelor respective prin integrare organică în sediul normativ în vigoare prevăzut în Partea Specială a C. pen. al RM.

Ipoteza de cercetare conturată în prezenta teză de doctorat sesizează efortul științific privind cercetarea actelor juridice internaționale și naționale, surselor doctrinare aferente în vederea identificării și argumentării unor oportunități de incriminare a acțiunilor de separatism din perspectiva consolidării cadrului juridico-penal de protecție a suveranității, independenței și indivizibilității Republicii Moldova. În acest context, *ipoteza* cercetării are drept premisă accepțiunea potrivit căreia fenomenul separatismului se caracterizează prin pericol social sporit, or aduce grave atingeri relațiilor sociale cu privire la suveranitatea, inviolabilitatea teritorială, securitatea de stat și capacitatea de apărare a Republicii Moldova, astfel, în vederea prevenirii și combaterii unor eventuale acțiuni de separatism, reacția socială a statului trebuie să se manifeste

în calificarea acestora ca infracțiune, cu stabilirea de sancțiuni adecvate pericolozității faptei, consecințelor și vinovăției făptuitorilor.

Urmărind focarele separatiste din diverse state ale lumii este suficient de întemeiată poziția noastră prin care susținem că acest fenomen poate lua naștere din diferite motive, precum cele de sorginte religioasă, etnică, culturală, economică, inclusiv politică, dar și alimentat de factorul extern (cazul Republicii Moldova), fapt care determină *ipoteza* fundamentării judicioase a politicii penale în vederea reprimării separatismului sprijinindu-ne pe experiența și jurisprudența acumulată pe plan internațional.

Dat fiind pericolozitatea și consecințele distrugătoare ale separatismului, dar și răspândirea acestui fenomen în diverse regiuni ale mapamondului, comunitatea internațională a elaborat un vast instrumentariu juridic privind prevenirea și combaterea separatismului, care însă este deseori interpretat și aplicat eronat, or separatiștii pentru a-și întemeia revendicările sale și a oferi acțiunilor secesioniste aparențe de legalitate, speculează pe larg cu dreptul popoarelor la autodeterminare, fapt care justifică *ipoteza* potrivit căreia „măsurile de prevenire și combatere a fenomenului de separatism vor deveni mai eficiente și capabile să rețină potențialii delincvenți doar prin incriminarea expresă și sancționarea adecvată a acțiunilor de separatism”.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în cercetarea complexă a fenomenului de separatism, a naturii acestuia și formelor sale de exteriorizare, a modalităților și mijloacelor de operare ale separatiștilor, a practicilor internaționale de prevenire și combatere a fenomenului în cauză prin mijloace de drept penal, inclusiv a infracțiunilor care aduc atingere relațiilor sociale privind integritatea teritorială a țării, suveranitatea și securitatea națională a Republicii Moldova, precum și suplinirea vidului legislativ existent în vederea calificării faptelor de separatism ca infracțiune și pedepsirea adecvată a acestora.

Posedă un nuanțat caracter novatoriu definirea și caracterizarea fenomenului de separatism, întemeiată pe sursele doctrinare și actele naționale și internaționale, tratamentul judicios al modelelor de incriminare a acțiunilor de separatism aplicate în statele ce aparțin sistemului de drept continental, în cele ce fac parte din sistemul de drept anglo-saxon, precum și în unele state ce se referă la alte sisteme de drept.

Pline de originalitate științifică sunt interpretările novelor constituționale privind suveranitatea, caracterul unitar și indivizibil al statului, pasibile de protecție juridico-penală contra acțiunilor de separatism, precum și viziunile, și recomandările *de lege ferenda*, promovate în vederea consolidării normativului penal de sancționare a manifestărilor de separatism.

Noutatea științifică a cercetării este determinată și de anumiți factori: a) necesitatea sporirii reacției sociale a statului la amenințările de sorginte separatistă; b) pericolozitatea acțiunilor de

separatism, impactul și consecințele acestuia sunt de natură să determine necesitatea sporirii răspunderii făptuitorilor pentru săvârșirea acestora; c) oportunitatea extinderii sferei de incriminare a acțiunilor de separatism din perspectiva eficientizării măsurilor de prevenire predelictuală.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în conturarea unui cadru conceptual complex cu privire la natura juridică a fenomenului de separatism prin prisma normativului internațional și național, practicilor și jurisprudenței acumulate la acest capitol, fapt ce a condus la identificarea unor lacune în regimul de protecție juridico-penală, și corespunzător, elaborarea și promovarea unor norme *de lege ferenda* menite să consolideze normativul penal sancționator în vederea prevenirii și combaterii eficiente a acțiunilor de separatism. Numărul redus de cercetări științifice din domeniul juridico-penal cu privire la fenomenul de separatism, desprins în urma cercetării literaturii de specialitate din Republica Moldova și de peste hotare, justifică necesitatea investigării acestuia din perspectiva dezvoltării cadrului de protecție juridico-penală.

Direcțiile de soluționare a problemei științifice importante vizează: analiza juridico-penală a infracțiunilor prevăzute la art. 337, art. 338, art. 339, art. 340, art. 341, art. 346 din Capitolul XVII al Părții Speciale a CP RM, intitulat *Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat*, stabilirea coraportului acestora cu activitatea de separatism, precum și analiza comparativă a reglementărilor juridico-penale din legislația unor state străine în materie.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare utilizate. Abordarea sistemică și multiaspectuală a fenomenului infracțional al separatismului a suscitat utilizarea unui cumul de metode de cercetare menite să dezvăluie originea, esența, conținutul și alte caracteristici ale acestuia din perspectiva incriminării exprese în legea penală a Republicii Moldova a acțiunilor incidente. În acest sens cercetarea are la bază metodele generale de cercetare științifică: *metoda istorică*, prin intermediul căreia a fost redată evoluția în timp a fenomenului de separatism supus cercetării; *metoda dialectică*, prin care s-a urmărit evoluția separatismului, ca fenomen social cu caracter infracțional, ca fenomen în legătură și condiționare reciprocă cu alte fenomene sociale, inclusiv infracționale; *metoda analitică*, prin care s-a procedat la analiza, aprecierea și caracterizarea fenomenului de separatism în parte, în grup și în ansamblu cu alte fenomene; *metoda sistemică*, prin care procesul de cercetare a acțiunilor de separatism a vizat starea și dinamica fenomenului în cauză, structura și organizarea, relațiile cu alte fenomene, alte aspecte; *metoda comparativă*, prin care acțiunile de separatism au fost explicate prin compararea lor cu altele de același gen, asemănătoare sau contrastante, precum și operată cercetarea comparativă a normelor de sancționare a acțiunilor de separatism din legislația penală a 22 de state, inclusiv: Finlanda, Letonia, Norvegia, Spania, Polonia, Federația Rusă,

Kazahstan, Ucraina, Georgia, Belarus, Uzbekistan, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii, Republica Populară Chineză, Republica Turcia ș.a; *metoda empirică*, prin care s-au operat analize și evaluări cantitative și calitative asupra situației practico-aplicative în materia infracțiunilor referitoare la separatism; *metoda de sinteză*, prin care cercetarea separatismului s-a efectuat trecându-se de la particular la general, de la simplu la compus, ajungându-se la generalizare, inclusiv formulate concluzii generale și recomandări pentru prevenirea riscurilor și amenințărilor la adresa fundamentelor constituționale, suveranității, integrității și inviolabilității teritoriului etc. La realizarea cercetării s-au utilizat la fel metoda logică, de inducție și deducție și altele.

Sumarul compartimentelor tezei.

În **Capitolul 1 - „Fenomenul de separatism în doctrină și legislație”** este expusă o analiză aprofundată a doctrinei și legislației din țară și de peste hotare cu privire la fenomenul de separatism. În literatura de specialitate autohtonă, lipsesc studii complexe privind fenomenul infracțional al separatismului și oportunitatea incriminării acțiunilor în speță, acestea găsimu-și oglindire în puține lucrări științifice, și care sunt abordate în prezentul capitol.

Analiza formelor de manifestare ale separatismului în diferite state ale lumii a permis evidențierea caracterului violent pe care îl nutrește. Totodată, în prezentul compartiment al lucrării este abordată problematica dreptului popoarelor la autodeterminare, deseori, sub paravanul căruia se mușamalizează intenții de sorginte separatistă. Prin urmare, au fost tratate asemănările și deosebirile dintre cele două instituții nominalizate supra, cu abordarea unor exemple relevante din practica mondială în acest sens.

Capitolul 2 - „Practici internaționale privind sancționarea separatismului” este consacrat cercetării premiselor istorice privind necesitatea prevenirii și combaterii actelor de separatism, dar și analizei modelelor incriminatorii ale actelor de separatism din mai multe state ale lumii. Astfel, sunt trecute în revistă modele incriminatorii din legislația unor state aparținând sistemului de drept continental, precum modelul: *german, letonian, finlandez, polonez, norvegian, spaniol, ucrainesc, rusesc, georgian, kazah, belarus, uzbek*; modele incriminatorii din legislația unor state aparținând sistemului de drept anglo-saxon: *Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Republica Irlanda, Statele Unite ale Americii*; modele incriminatorii din legislația unor state aparținând altor sisteme de drept, precum: Republica Coreea, Republica Populară Chineză, Republica Turcia, Pakistan, Regatul Tailandez.

O altă chestiune expusă în cadrul acestui capitol al lucrării este analiza fenomenului de separatism prin prisma jurisprudenței internaționale. Prin urmare, separatismul a fost abordat prin prisma activității *Curții Internaționale de Justiție; Tribunalelor penale pentru fosta*

Iugoslavie, Ruanda, Sierra Leone și Timorul de Est; Curții Penale Internaționale, Curții Europene pentru Drepturile Omului.

Capitolul 3 - „Incrimnarea faptelor de separatism în legislația Republicii Moldova”

este destinat analizei fundamentelor constituționale privind protecția juridico-penală a suveranității, independenței, caracterului unitar și indivizibil al statului Republica Moldova. În revistă au fost trecute un set de prevederi constituționale care servesc drept bază pentru elaborarea instrumentarului juridico-penal necesar pentru protecția valorilor fundamentale ale Republicii Moldova. În context, au fost analizate și infracțiunile referitoare la separatism, prevăzute în legea penală a Republicii Moldova, în vederea depistării vidurilor legislative cu care se confruntă sediul normativ în domeniu.

În prezentul capitol, o atenție deosebită a fost acordată propunerilor *de lege ferenda* privind incriminarea acțiunilor de separatism în Republica Moldova. Constituind unul din obiectivele de bază al prezentei lucrări, a fost expus sub forma unor propuneri de completare a Capitolului XIII din Partea Generală a Codului penal al Republicii Moldova și a Capitolului XVII din Partea Specială și corelarea acestora cu prevederile normelor juridice în vigoare, în special a celor cu care se află în strânsă conexiune, pe măsură să nu admită paralelisme și reproduceri în legislație, iar în același timp să acopere întreaga problematică a relațiilor sociale ce constituie obiectul de reglementare al propunerilor formulate.

Analiza elementelor constitutive ale infracțiunii de separatism (obiectul juridic, latura obiectivă, latura subiectivă, subiectul) la fel s-a regăsit în structura prezentului compartiment al lucrării.

În **Capitolul 4 - „Rezultatele obținute în cercetarea fenomenului infracțional al separatismului”** este realizată sinteza rezultatelor obținute în partea ce ține de reflectarea separatismului în doctrină și legislație, a practicilor internaționale de sancționare a separatismului, precum și oportunitatea incriminării separatismului în legislația Republicii Moldova.

O atenție specială în prezentul capitol este acordată sintezei sumare privind cercetarea fenomenului infracțional al separatismului ce a contribuit la identificarea demersului de bază a cercetării științifice.

În compartimentul **„Concluzii și recomandări”** au fost sistematizate concluziile de bază desprinse în cadrul cercetării de față, acestea fiind pe măsură să reliefeze unele recomandări de îmbunătățire a cadrului juridico-penal național, în partea ce ține de incriminarea acțiunilor de separatism, și anume reglementarea lor autonomă în Codul penal al Republicii Moldova, într-o manieră în care să permită integrarea organică a acestora în cadrul normativ existent.

1. FENOMENUL DE SEPARATISM ÎN DOCTRINĂ ȘI LEGISLAȚIE

1.1. Acte internaționale privind separatismul, forme de manifestare și dreptul de autodeterminare al popoarelor

În lumina numeroaselor tendințe separatiste din lume care urmăresc scopul de a modifica hotarele statelor contrar normelor unanim recunoscute, comunitatea umană a creat un cadru juridic internațional corespunzător pentru promovarea conduitei adecvate a subiecților acestuia într-o manieră în care să se asigure starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate social-economică și politică necesară existenței și dezvoltării statelor, ca state suverane, independente, unitare și indivizibile, menținerii ordinii de drept, precum și asigurarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor.

Tratatele de Pace de la Westfalia din 1648 au servit drept bază pentru procesul de afirmare a suveranității și integrității teritoriale a statelor europene. Acestea au creat un sistem general de politică europeană, având drept scop apărarea independenței și integrității statelor împotriva cuceririlor care puteau să ducă la preponderența exagerată a unei mari puteri. Fiecare parte semnatară s-a angajat să respecte drepturile teritoriale ale celorlalte părți fără a se amesteca în treburile interne ale acestora. Așadar, în urma Păcii de la Westfalia s-a născut o nouă Europă ca un continent de state suverane [254].

Dat fiind faptul că până la moment, neînsemnate dispute teritoriale au evoluat în mod pașnic, fără confruntare armată, printre actele politico-juridice importante adoptate de comunitatea internațională întru promovarea principiilor de securitate în relațiile dintre state, un loc aparte revine **Convențiilor de la Haga din 1899 și 1907**, având ca obiect de reglementare conduita și responsabilitatea statelor și a combatanților în timp de război (legile războiului). În unison Convențiilor de la Haga se înscriu și **Convențiile de la Geneva** (1864, 1906, 1929, 1949, 1977, 2005) de instituire a Comitetului Internațional al Crucii Roșii și stabilirea cadrului juridic internațional de protecție a victimelor conflictelor armate [42, p. 38-45].

Carta Națiunilor Unite (adoptată la San-Francisco la 26 iunie 1945) este actul politico-juridic fundamental care a înființat Organizația Națiunilor Unite și a servit drept bază a numeroaselor acorduri internaționale, inclusiv în domeniul asigurării integrității teritoriale a statelor parte la aceasta. Națiunile Unite au următoarele scopuri:

1. Să mențină pacea și securitatea internațională și, în acest scop: să ia măsuri colective eficiente pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea oricăror acte de agresiune sau altor încălcări ale păcii și să înfăptuiască, prin mijloace pașnice

și în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional care ar putea duce la o încălcare a păcii;

2. Să dezvolte relații prietenești între națiuni, întemeiate pe respectarea principiului egalității în drepturi a popoarelor și dreptului lor de a dispune de ele însele, și să ia oricare alte măsuri potrivite pentru consolidarea păcii mondiale;

3. Să realizeze cooperarea internațională în rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie;

4. Să fie un centru în care să se armonizeze eforturile națiunilor către atingerea acestor scopuri comune.

Carta consacră în Capitolul I, art. 2 următoarele: *toți membrii se vor abține, în relațiile lor internaționale, de la amenințarea cu forța sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile ONU* [46].

În procesul de soluționare a disputelor teritoriale din lume nu poate fi trecut cu vederea rolul Curții Internaționale de Justiție. Aceasta este succesoarea Curții Permanente de Justiție Internațională care a fost creată în 1920 și a funcționat între anii 1922 – 1939, în baza Pactului Societății Națiunilor [235]. Curtea Internațională de Justiție este parte integrantă din Carta Națiunilor Unite, având o practică solidă în curmarea acțiunilor de separare ilegală a teritoriilor. Printre cele mai renumite cauze în acest sens fiind *Guinea-Bissau v. Senegal*, *Burkina Faso v. Mali*, *Cazul Sahara de Vest* ș.a.

Consiliului de Securitate al ONU revenindu-i la fel un rol important în realizarea politicii de securizare a statelor parte la Cartă. Potrivit art. 24 al Cartei ONU, Consiliul de Securitate reprezintă organul care poartă răspunderea principală pentru îndeplinirea obiectivului central al organizației: „menținerea păcii și securității internaționale” [25, p. 95]. Activitatea acestuia s-a evidențiat în contextul mai multor conflicte secesioniste din lume. Or, exemplul Rhodesiei sau încercării de secesiune a provinciei Katanga de la Congo a arătat că încercarea de secesiune care creează pericol pentru securitatea sistemului internațional, va fi declarată ilegală de Consiliul de Securitate al ONU [85, p. 42].

Inamovibilitatea frontierelor este un principiu general al dreptului internațional și în sprijinul acestuia vin mai multe acorduri internaționale, precum **Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor din 1969**; **Convenția de la Viena cu privire la Succesiunea**

Statelor în vederea Tratatelor din 1978; Actul de Constituire al Uniunii Africane din 1963, Actul Final de la Helsinki din 1975 ș.a.

Carta Organizației Unității Africane este un act constitutiv al Organizației Unității Africane (OUA) adoptat la Conferința Șefilor de Stat și de Guvern de la Addis-Abeba, Etiopia, la 23 mai 1963. Carta consacră componența OUA care va trebui să cuprindă toate statele africane, Madagascarul și toate insulele ce înconjoară continentul african. Scopurile organizației sunt: întărirea unității și solidarității, coordonarea și intensificarea cooperării, apărarea suveranității, integrității teritoriale și independenței tuturor statelor membre, abolirea tuturor formelor de colonialism etc. Totodată, principiile care stau la baza organizației sunt egalitatea suverană a statelor membre, neamestecul în treburile interne, respectarea suveranității și integrității teritoriale și a dreptului la existență independentă, rezolvarea pașnică a tuturor diferendelor dintre statele membre și promovarea unei politici de nealiniere [239].

Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor din 23 mai 1969. Considerând rolul fundamental al tratatelor în istoria relațiilor internaționale, afirmă că diferendele privind tratatele la fel ca și celelalte diferende internaționale, necesită să fie soluționate prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și ale dreptului internațional.

Totodată, Convenția face referire la principiile dreptului internațional încorporate în Carta Națiunilor Unite cum sunt principiile privind egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a-și hotărî singure soarta, egalitatea suverană și independența tuturor statelor, neamestecul în treburile interne ale statelor, interzicerea amenințării sau a folosirii forței și respectul universal și efectiv al drepturilor omului și al libertăților fundamentale pentru toți. Așadar, Convenția se aplică tratatelor încheiate între state, în același timp reamintind hotărârea popoarelor Națiunilor Unite în vederea creării condițiilor necesare pentru menținerea justiției și respectarea obligațiilor născute din tratate [69].

Convenția de la Viena cu privire la Succesiunea Statelor în vederea Tratatelor din 1978. Convenția subliniază că respectul pentru integritatea teritorială și independența politică al oricărui stat este impusă de Carta Națiunilor Unite. La baza acestei Convenții au stat transformările profunde din comunitatea internațională determinate de procesul de decolonizare, alți factori care ar putea duce la succesiunea statelor în viitor, precum și necesitatea codificării și dezvoltării progresive a regulilor privitoare la succesiunea statelor în raport cu tratatele ca mijloc de asigurare a unei mai mari securități juridice în relațiile internaționale. Totodată, aceasta este bazată pe principiile dreptului internațional cuprinse în Carta Națiunilor Unite, cum sunt principiile drepturilor egale și autodeterminării popoarelor, al egalității suverane și independenței tuturor statelor, al neamestecului în afacerile interne ale statelor, al interzicerii amenințării cu

forța sau a folosirii forței, al respectului universal, respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți. În același timp, documentul subliniază că respectarea cu consecvență a tratatelor multilaterale generale care se ocupă cu codificarea și dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și ale căror obiective și scopuri prezintă interes pentru comunitatea internațională are o deosebită importanță pentru consolidarea păcii și cooperării internaționale [70].

Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki din 1 august 1975. Statele participante la Conferință și-au reafirmat angajamentul în favoarea securității, păcii și dreptății, precum și a dezvoltării continue a relațiilor de prietenie și cooperare. Actul are un rol important în asigurarea integrității teritoriale a statelor semnatare fiindcă obligă la respectarea egalității lor suverane, în special, a individualității celuiilalt, precum și a tuturor drepturilor inerente suveranității, printre care, un rol de bază îl are dreptul fiecărui stat la egalitate juridică, la indivizibilitate teritorială, la libertate și independență politică. Ele s-au angajat de asemenea să respecte dreptul fiecărui stat de a-și alege și dezvolta liber sistemul politic, social, economic și cultural, precum și cadrul său juridic.

Totodată, statele semnatare au convenit că frontierele lor pot fi modificate doar în conformitate cu prevederile dreptului internațional, exclusiv prin mijloace pașnice și prin acord. Actul garantează statelor semnatare dreptul de a fi parte sau nu la organizațiile internaționale, tratate bilaterale sau multilaterale, inclusiv la tratate de alianță și de a fi neutre [234].

Pactul Internațional privind Drepturile Politice și Civile din 16 decembrie 1966 în art. 1 pct. 1 prevede că *toate popoarele au dreptul de a dispune de ele însele. În virtutea acestui drept, ele își determină liber statutul politic și își asigură liber dezvoltarea economică, socială și culturală.* Totodată, art. 1 pct. 3, prevede că *statele părți la prezentul Pact, inclusiv cele care au răspunderea administrării de teritorii neautonome și de teritorii sub tutelă, trebuie să înlesnească realizarea dreptului popoarelor de a dispune de ele însele și să respecte acest drept, în conformitate cu dispozițiile Cartei ONU* [129].

Un alt instrument important în context este **Tratatul privind Forțele Armate Convenționale din Europa (FACE)** semnat la 19 noiembrie 1990 la Paris și care pornește de la obiectivele și scopurile Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, în cadrul căreia s-au desfășurat negocierile asupra acestuia. Tratatul reglementează cantitatea de armament convențional din cinci categorii (vehicule blindate, artilerie grea, tancuri, avioane și elicoptere de luptă) pe care o dețineau statele membre NATO și cele ale fostului Pact de la Varșovia. Prin acest tratat statele semnatare și-au asumat să înlocuiască confruntarea militară cu un nou model de relații de securitate între toate statele părți bazat pe cooperare pașnică, care să contribuie în acest fel la depășirea divizării Europei [156].

Tratatul prevede următoarele: *statele părți, având în vedere obligația de a se abține în relațiile lor reciproce, precum și în relațiile lor internaționale în general, de la amenințări sau utilizarea forței împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a oricărui stat sau în alt mod inconsistent cu obiectivele și principiile Cartei ONU.*

Tratatul autorizează dezarmarea zonelor de conflict, un proces vital pentru menținerea păcii regionale și internaționale. Pentru Republica Moldova, Tratatul FACE este în vigoare din data de 16 iulie 1992. Angajamentele politice asumate în pachet cu Tratatul și Declarația Summitului de la Istanbul din anul 1999 privind retragerea/distrugerea/reutilizarea echipamentelor militare ruse din regiunea transnistreană a Republicii Moldova (până la sfârșitul anului 2002), nu au fost respectate de către Federația Rusă. Astfel, s-a reușit retragerea și distrugerea doar a unei părți din armament și muniții.

Carta de la Paris pentru o Nouă Europă, adoptată la 21 noiembrie 1990 în cadrul Summitului de la Paris al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa reprezintă o continuitate a înțelegerilor de la Helsinki din 1 august 1975. Dacă până în 1990 CSCE își desfășura activitatea doar sub forma reuniunilor, Carta de la Paris pentru o Nouă Europă a pus bazele instituționalizării procesului CSCE. Prin urmare, au fost create o serie de instituții internaționale precum Secretariatul Permanent (cu sediul la Praga), Centrul pentru Prevenirea Conflictelor (Viena) și Biroul pentru Alegeri Libere (Varșovia). Principalul obiectiv fixat de Cartă a fost acela de edificare a unei Europe a democrației, păcii și unității, constând în asigurarea securității, dezvoltarea unei cooperări largi între toate statele participante și promovarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [222].

Totodată, adoptarea Cartei de la Paris pentru o Nouă Europă a reprezentat primul pas spre transformarea CSCE în OSCE în anul 1994. OSCE are competențe în domenii dintre cele mai variate cu impact asupra securității comune, ghidându-se de următoarele principii: egalitatea suverană a statelor; interzicerea utilizării forței și a amenințării cu forța; inviolabilitatea frontierelor; respectul integrității teritoriale a statelor; soluționarea pașnică a conflictelor; neamestecul în treburile interne; respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale; egalitatea și dreptul popoarelor la autodeterminare; cooperarea între state; îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor internaționale. O trăsătură esențială a activității OSCE constă în abordarea multiaspectuală a securității, care se materializează în fundamentarea oricărei măsuri întreprinse pe interacțiunea dintre trei dimensiuni: politico-militară, economică, de mediu și umană.

Declarația Mileniului adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 55/2 din 8 septembrie 2000 conține 8 articole care se referă multilateral la societatea mileniului III [248].

Astfel, articolul 1. Valori și Principii în pct. 4 prevede că părțile semnatare sunt hotărâte să construiască o pace justă și durabilă în întreaga lume în concordanță cu obiectivele și principiile Cartei ONU. Își reafirmă angajamentul de a sprijini toate eforturile pentru menținerea *suveranității și egalității statelor, respectul pentru integritatea lor teritorială și independență politică, soluționarea diferendelor pe cale pașnică și în conformitate cu principiile echității și ale dreptului internațional, dreptul la autodeterminare al popoarelor rămase sub dominație colonială și ocupație străină, neamestecul în treburile interne ale statelor, respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, garantarea de drepturi egale pentru toți, indiferent de rasă, sex, limbă sau religie și cooperarea internațională în scopul soluționării problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar.*

Potrivit articolului 2. Securitatea și Dezarmarea, pct. 8, părțile vor depune toate eforturile ca să elibereze popoarele lor de flagelul războiului, intern sau interstatal, care a răpit mai mult de 5 milioane de vieți în ultima decadă, precum și să încerce să elimine pericolele pe care le presupun armele de distrugere în masă. Totodată, potrivit pct. 9 din prezentul articol, părțile vor crește eficiența ONU în menținerea păcii și securității, prin alocarea resurselor și mijloacelor necesare pentru prevenirea conflictelor, soluționarea pașnică a diferendelor, menținerea păcii, restabilirea păcii și reconstrucția după încetarea conflictului.

Următorul act internațional de o importanță majoră privind securitatea statelor reprezintă **Tratatul Uniunii Europene de la Lisabona**. În Titlul V, Capitolul I, art. 21 alin. (2) prevede următoarele: *Uniunea definește și desfășoară politici comune și acțiuni pentru asigurarea unui nivel înalt de cooperare în toate domeniile relațiilor internaționale, în scopul:*

(a) apărării valorilor, a intereselor fundamentale, a securității, a independenței și integrității sale;

(b) consolidării și sprijinirii democrației, a statului de drept, a drepturilor omului și a principiilor dreptului internațional;

(c) menținerii păcii, prevenirii conflictelor și consolidării securității internaționale, în conformitate cu scopurile și principiile Cartei ONU, precum și cu principiile Actului final de la Helsinki și cu obiectivele Cartei de la Paris, inclusiv cele privind frontierele externe [158].

Convenția internațională privind suprimarea terorismului cu bombe, adoptată la New-York la 12 ianuarie 1998 (în vigoare pentru Republica Moldova din 18 iulie 2002). Convenția pornește de la scopurile și principiile Cartei ONU referitoare la menținerea păcii și securității internaționale și promovarea unor relații de prietenie și colaborare între state, precum și situația de escaladare a terorismului internațional în toate formele și manifestările sale.

Convenția menționată este strâns legată de procesul de prevenire și curmare a manifestărilor de separatism. Or, anume prin acțiuni de terorism adepții mișcărilor de secesiune deseori tind să-și atingă țelul [245] iar atacurile teroriste săvârșite prin utilizarea explozivelor sau a altor mijloace letale sunt răspândite în zonele necontrolate/secesioniste.

Convenția impulsionează extinderea cooperării internaționale între state în scopul elaborării și adoptării unor măsuri efective și practice pentru prevenirea atacurilor teroriste, urmărirea penală și pedepsirea vinovaților de comiterea acestor acțiuni. Totodată, potrivit art. 5 al Convenției, *fiecare stat-parte va întreprinde măsurile necesare, inclusiv și în domeniul legislației interne, pentru a se asigura ca faptele criminale, ce țin de domeniul de reglementare al Convenției, în special cele comise cu intenție sau destinate pentru provocarea unei stări de teroare a publicului, asupra unor persoane particulare sau a unui grup de persoane, să nu fie justificate prin nici o considerație de ordin politic, ideologic, filozofic, rasial, religios, etnic sau de altă natură și să fie pedepsite adecvat gravității lor* [74].

Convenția internațională privind suprimarea finanțării terorismului, adoptată la New York la 9 decembrie 1999 (în vigoare pentru Republica Moldova din 9 noiembrie 2002). Prin acest instrument juridico-politic, statele membre ale ONU au reafirmat solemn condamnarea, în mod inechivoc, a tuturor actelor, metodelor și practicilor teroriste, ca fiind criminale și nejustificabile, oriunde se produc și oricine ar fi autorii, mai ales cele care compromit relațiile de prietenie dintre state și popoare și amenință integritatea teritorială și securitatea acestora. Totodată, statele semnatare și-au reafirmat convingerea de necesitatea urgentării întăririi cooperării internaționale între acestea pentru elaborarea și adoptarea măsurilor eficiente de prevenire a finanțării terorismului, precum și reprimarea acestuia și pedepsirea autorilor. Așadar, pornind de la scopul prezentului acord și anume condamnarea, în mod inechivoc, a tuturor actelor, metodelor și practicilor teroriste, reiterăm că separatismul realizat prin acțiuni de terorism cade sub incidența prezentului instrument politico-juridic internațional. Un alt aspect important al convenției este că în vederea implementării sale subiecții acesteia trebuie să respecte principiul egalității suverane și integrității teritoriale a statelor, precum și principiul neamestecului în afacerile interne ale celorlalte state. Ceea ce înseamnă că apărarea integrității teritoriale a unui stat prin încălcarea acesteia de către cel ce intenționează să o apere este inadmisibilă [73].

Este de menționat că există și multe alte convenții internaționale referitoare la combaterea terorismului încheiate în cadrul ONU și al instituțiilor specializate ale acesteia, precum: Convenția pentru reprimarea capturării ilicite de aeronave, Haga, 16 decembrie 1970; Convenția pentru reprimarea de acte ilicite îndreptate contra siguranței aviației civile, Montreal, 23

septembrie 1971; Convenția internațională referitoare la infracțiunile și anumite acte săvârșite la bordul aeronavelor, Tokio, 1963; Convenția internațională referitoare la prevenirea și pedepsa pentru crimele săvârșite contra persoanelor care se bucură de protecție internațională, inclusiv contra agenților diplomatici, New-York, 1973; Convenția internațională împotriva luării de ostatici, New-York, 1973, Convenția internațională privind protecția fizică a materialelor nucleare, Viena, 1979 [131, p. 31] ș.a.

Hotărârea Consiliului șefilor de state al Comunității Statelor Independente referitoare la Concepția privind colaborarea statelor membre ale CSI în combaterea terorismului și altor forme violente de manifestare a extremismului, semnată la Kazan, la 26 august 2005 are drept obiectiv consolidarea cooperării statelor membre ale CSI în lupta împotriva terorismului și a altor manifestări violente ale extremismului.

Concepția pornește de la faptul că extinderea geografică și pericolul tot mai mare al terorismului, nerezolvarea conflictelor armate regionale și locale care dau naștere terorismului și extremismului, implicarea din ce în ce mai intensă a structurilor criminale organizate transnaționale în punerea în aplicare a activităților teroriste internaționale, expansiunea traficului ilicit de droguri și arme reprezintă o amenințare globală în adresa păcii și securității internaționale.

Totodată, prin acest demers colectiv, statele membre ale CSI susțin că, ONU este și trebuie să fie în continuare principalul centru pentru reglementarea relațiilor internaționale. Statele membre ale CSI susțin că, sub auspiciile ONU și pe temelia solidă a dreptului internațional, comunitatea globală a format și implementat o strategie globală pentru a face față noilor provocări și amenințări.

Parlamentul Republicii Moldova a ratificat acest mecanism prin Legea organică cu nr. 255 din 5 decembrie 2008. Reieșind din lipsa controlului efectiv ale autorităților centrale asupra raioanelor de est ale țării, există o rezervă corespunzătoare formalizată în acest sens. Așadar, art. 1 alin. 1 prevede următoarele: *Până la restabilirea deplină a integrității teritoriale a Republicii Moldova, prevederile concepției se aplică doar pe teritoriul controlat efectiv de autoritățile Republicii Moldova.*

Totodată, art. 1 alin. 6 al prezentei legi stipulează următoarele: *În relațiile cu alte state care împărtășesc aceeași poziție, Republica Moldova va aplica prevederile concepției față de orice formă de separatism, ca una dintre cele mai periculoase forme ale extremismului* (sublinierea ne aparține – n.a.) [145].

Convenția de la Shanghai împotriva Terorismului, Separatismului și Extremismului, semnată la 15 iunie 2001, de către statele-parte la Organizația pentru Cooperare

de la Shanghai (Rusia, China, Kazahstan, Tadjikistan, Uzbekistan și Kârgâzstan) și-a pus drept obiectiv prevenirea și combaterea dezintegrării statelor semnatare. Așadar, aceasta urmărește scopul de a menține pacea și securitatea internațională, precum și de a promova relațiile de prietenie și cooperarea între state. Convenția este bazată pe faptul că terorismul, separatismul și extremismul constituie o amenințare în adresa păcii și securității internaționale, și indiferent de motivele lor nu pot fi justificate în orice circumstanțe și că făptuitorii acestor acte trebuie să fie urmăriți penal în temeiul legii [241]. În art. 1, alin. 1, pct. 2) al Convenției, termenul „separatism” are următorul înțeles: *orice act care intenționează să încalce integritatea teritorială a unui stat, inclusiv prin anexarea oricărei părți a teritoriului său sau dezintegrarea statului, comisă în mod violent. Totodată, este prevăzut expres în textul prezentului articol că planificarea, pregătirea și complicitatea la astfel de fapte sunt supuse urmăririi penale în conformitate cu legislația națională a statelor părți.* Este de menționat că Convenția de la Shanghai împotriva Terorismului, Separatismului și Extremismului a servit drept bază pentru dezvoltarea cadrului penal cu privire la prevenirea și combaterea acțiunilor de separatism în statele părți, fiecare dintre acestea incriminând separatismul în legislația sa penală.

Tratatul Atlanticului de Nord a fost semnat la Washington la 4 aprilie 1949. Potrivit Tratatului, statele parte la acesta, își reafirmă credința în obiectivele și principiile Cartei ONU, precum și dorința lor de a conviețui în pace cu toate popoarele și guvernele. Ele sunt angajate în salvagardarea libertății, a moștenirii comune și a civilizațiilor popoarelor pe care le reprezintă, pe baza principiilor democrației, libertății individuale și a literei legii. Ele caută să promoveze stabilitatea și bunăstarea zonei nord-atlantice. Ele sunt hotărâte să își unească eforturile în scopul apărării colective și al păstrării păcii și securității [157]. Separatismul este abordat cu exactitate la art. 4 din Tratat, după cum urmează: *părțile se vor consulta între ele de fiecare dată când, după părerea uneia dintre ele, va fi amenințată integritatea teritorială, independența politică sau securitatea uneia dintre părți.* Fapt ce acordă o atenție sporită oricăror amenințări în adresa integrității teritoriale a statelor membre.

Cu privire la **formele de manifestare a separatismului**, este de menționat că deși de-a lungul timpului formele de manifestare a separatismului și anume a tendințelor de a se separa, de a se desprinde de la un grup etnic, social sau religios [153], au cunoscut o profundă evoluție, s-au dezvoltat în context teoretic și practic, căpătând un caracter mult mai complex, în esență și astăzi acestea se rezumă la două forme generale de manifestare, forma violentă și non-violentă.

Forma violentă se materializează prin tendința de a crea un stat prin folosirea forței sau a violenței și se exteriorizează prin cauzarea de vătămări corporale, omucideri, aplicarea armelor, intimidări, teroare ș.a. practici negative în acest sens.

Totodată, este de remarcat, că o mișcare separatistă, inclusiv, violentă poate îmbrăca diferite accepțiuni, *o pretinsă mișcare de emancipare națională, de apărare a drepturilor și libertăților fundamentale a omului, mișcare pentru secesiune, în vederea anexării ulterioare a unui anumit teritoriu la un stat învecinat (iredentismul).*

În opinia cercetătoarei I. Rurac, separatismul este o mișcare nelegitimă și legitimă concomitent. Ea este întotdeauna nelegitimă în viziunea statului, venind în contradicție cu legislația sa oficială. În speță, autoarea susține că problema constă în legalitatea puterii statului și corespunderea politicii promovate dreptului și moralei. Astfel, separatismul poate să pară legitim din punct de vedere moral [140, p. 20], or seamănă cu mișcarea de eliberare de sub dominație colonială. Însă, violența nu poate sta la baza unor revendicări, inclusiv teritoriale, chiar și atunci când acestea aparent sunt întemeiate. În acest sens există o bază solidă de documente internaționale și precedente cu vocație mondială.

În pofida acestui fapt, mapamondul din toate timpurile a fost aglomerat de conflicte separatiste violente. În aserțiunea autorului din Federația Rusă A. Crâlov, Asia și Africa au servit drept scenă a celor mai violente mișcări separatiste din lume [182, p. 54]. Una dintre cauze în speță ar fi tendința unor puteri coloniale din spațiul afro-asiatic de a-și extinde propriile teritorii. După autor, coliziunile etnice din Asia și Africa adesea avansează în războaie interne devastatoare, unde o parte apără cu înverșunare principiile inviolabilității frontierelor, în timp ce cealaltă parte, cu mai multă exasperare insistă asupra necesității autodeterminării și crearea unui stat separat.

Separatismul violent din Provincia Catanga, pretențiile secesioniste față de Republica Democratică Congo s-au soldat cu moartea a mii de oameni. Entitatea separatistă Biafra din Nigeria la fel a generat separatism violent soldat cu un număr mare de omoruri. Lupta Eritreei pentru ieșirea de sub dominația Etiopiei a generat cel mai lung război de independență purtat pe teritoriul Africii. Acesta a durat aproape 50 de ani și s-a soldat cu peste 100 mii de victime și un număr mare de refugiați. Așa-numitul Front Popular de Eliberare a Eritreei a luptat cu înverșunare pentru ieșirea de sub dominația etiopiană. Totuși, ulterior Etiopia a recunoscut independența Eritreei [141].

Nu poate fi trecut cu vederea nici separatismul etnic din Ruanda, unde în urma tensiunilor dintre etnicii Hutu și Tutsi, care au avansat preponderent în perioada colonială, în anul 1994 a avut loc un genocid de amploare, soldat cu moartea a peste 800 mii de oameni. Nu pot fi neglijate în context nici tensiunile separatiste ale Sudanului de Sud față de Sudanul de Nord, care au trecut prin mai multe confruntări violente precum situația în context din Darfur (Sudan), Liberia, Coasta de Fildeș, Abyei etc.

Cu referire la Asia, trecem în revistă situația în domeniul de cercetare din Republica Populară Chineză, care s-a confruntat cu separatismul violent în mai multe regiuni din țară, după cum urmează: Tibet, Yunnan, Xinjiang, Ningxia și Mongolia Interioară ș.a. Acțiunile separatiștilor erau atât de răsunătoare încât nu mai puteau fi mușamalizate de către autoritățile chineze. Confruntările dintre budiștii și hindușii din Shri-Lanca s-au soldat, doar până la sfârșitul anilor 2000 cu peste 60 mii de victime. Este de menționat că conflicte de această natură mai persistă și astăzi în China, oamenii fiind expuși în continuare la violențe.

Situația din Indostan și Federația Malaysia, separarea Indiei Britanice în două părți, a Bangladeshului de la Pakistan la fel au fost însoțite de violență. Totodată și Tailanda se confruntă cu separatiștii malaezi din sudul țării. Insurgenții musulmani din Tailanda au omorât mii de oameni prin atacuri cu bombe și alte acțiuni violente.

Europa nu este o excepție, care la fel s-a confruntat și se mai confruntă cu fenomenul separatismului violent în multe state. Fără echivoc conflictele sângeroase din fosta Iugoslavie fac parte din acest peisaj dramatic. Violența proceselor de dezintegrare din această regiune a atins punctul culminant în cazul Bosniei și Herțegovinei: conform Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, în perioada 1992-1995 au fost omorâți peste 104 mii de persoane, dintre care doar circa 62 mii militari. Războiul din Bosnia include masacre ale civililor (orașul Srebrenica fiind unul dintre cele mai mari), curățirea etnică, lagărele de detenție, tortura și viol, asediul capitalei Sarajevo [204, p. 73-79] etc.

Fosta provincie autonomă din cadrul Serbiei, Kosovo, unde la sfârșitul anilor 1990 pe fonul creșterii aspirațiilor naționaliste albaneze și a celor de sorginte separatistă a devenit un adevărat teatru de violență. Confruntările dintre așa-numita armată de Eliberare din Kosovo (structură paramilitară albaneză), forțele sârbe și iugoslave au cauzat moartea a multor persoane. Anume pentru a stopa separatismul violent în Kosova, sub egida ONU a fost instituită misiunea de menținere a păcii „KFOR”, fiind o forță militară condusă de NATO.

Spania a fost și este afectată în continuare de terorism, care constă în prevalarea activității mișcării separatiste a bascilor din așa-numita „Țara bascilor”, regiune autonomă din Spania. Teroriștii care promovau separarea regiunii de la guvernul central comiteau explozii de proporții în orașele mari omorând mulți oameni și cauzând daune economice considerabile. Ca rezultat, legislația antiteroristă din Spania, începând cu anul 1894 și până în prezent se consolidează continuu. Totodată, forțele speciale spaniole nu ezită să utilizeze forța coercitivă a statului în lupta cu elementele teroriste din regiune.

Cu privire la Catalonia, o altă regiune sensibilă a Spaniei este de menționat că, în pofida percepției că separatismul catalan se manifestă pașnic, ca fiind un curent politic derivat din

naționalismul catalan care promovează independența Cataloniei față de Spania și integrarea directă în UE, acesta s-a dovedit a fi violent. Or, organizarea, la 1 octombrie 2017, contrar prevederilor art. 2 din Constituția Spaniei care garantează *unitatea indisolubilă a națiunii spaniole, patria comună și indivizibilă a tuturor spaniolilor* [67], a unui „referendum” pentru ieșirea din componența Spaniei, soldat cu autoproclamarea pretinsei independențe a regiunii și confruntări violente dintre adepții *pentru* și *împotriva* separării Cataloniei de la Madrid, au demonstrat cu prisosință forma de manifestare violentă a separatismului catalan. Autoritățile centrale au aplicat forța coercitivă a statului în legătură cu această situația creată în regiune. Totodată, la 14 octombrie 2019, Curtea Supremă de Justiție de la Madrid a condamnat 9 lideri separatiști din Catalonia pentru acțiuni de sediciune. Făptuitorii au fost găsiți vinovați pentru organizarea, la 1 octombrie 2017, a pretinsului referendum pentru independența Cataloniei și proclamarea unilaterală a independenței sale [212].

Conflictul violent din Irlanda de Nord, unde violența de aproape patru decenii a divizat populația Irlandei de Nord, la fel constituie un exemplu relevant în acest sens. În pofida faptului că Acordul de pace a fost semnat cu mult timp în urmă (aprilie 1998) în prezența unui bilanț de peste 6 mii de victime, unele elemente teroriste mai persistă și astăzi în regiune, cum ar fi Armata Republicană Irlandeză, reprezentanții căreia periodic comit crime în regiune [41, p. 29].

Dezmembrarea URSS în mai multe state independente, unde separatismul violent a generat conflicte armate, printre acestea fiind Azerbaidjan (Nagorno-Karabah), Georgia (Abhazia, Osetia de Sud), Republica Moldova (Regiunea transnistreană), Rusia (Cecenia), Ucraina (Donețk, Lugansk ș.a.) la fel se înscrie în tiparele subiectului analizat.

Totuși, separatismul violent din „Țara Bascilor”, Irlanda de Nord, Kosovo, Nagorno-Karabah, Katanga, Biafra, Bangladesh, Tibet, Yunnan, Xinjiang, Ningxia și Mongolia, Siria, Iran, Sudul Tailandei, Pakistan, Sri-Lanka, Ciprul de Nord prezintă un număr infim din mulțimea focarelor separatiste violente din lume. În virtutea precedentelor mondiale cu privire la separatism, cu toată responsabilitatea susținem că **separatismul violent se manifestă în mare parte anume prin acțiuni de terorism**. În contextul celor expuse supra, este important de a trece în revistă corelația dintre separatism și terorism expusă de către mai mulți cercetători. Așadar, ori de câte ori se va încerca a delimita aceste două fenomene infracționale, legătura dintre separatism și terorism va exista. Or, separatismul și terorismul sunt deseori tratate în egală măsură în mai multe acte internaționale în materie, fiind calificate drept amenințări la adresa păcii și securității internaționale. Printre acestea fiind: *Hotărârea Consiliului șefilor de state al CSI referitoare la Concepția privind colaborarea statelor membre ale CSI în combaterea terorismului și altor forme violente de manifestare a extremismului, semnată la Kazan la 26*

august 2005; *Convenția de la Shanghai împotriva Terorismului, Separatismului și Extremismului, semnată la 15 iunie 2001*, sau în acordurile internaționale care condamnă orice formă de manifestare a terorismului, inclusiv realizată pentru a separa un teritoriu, ca de exemplu: *Convenția internațională împotriva luării de ostatici, New-York, 1973; Convenția internațională privind protecția fizică a materialelor nucleare, Viena, 1979; Convenția internațională privind suprimarea terorismului cu bombe, adoptată la New-York la 12 ianuarie 1998; Convenția internațională privind suprimarea finanțării terorismului etc.*

Reieșind din faptul, că mișcările separatiste din lume amplifică terorismul, legătura dintre separatism și terorism deseori a fost abordată de către autori. Astfel, nu poate fi contestată teza, precum că printre multiple cauze care determină apariția terorismului, cum ar fi etnia, naționalismul, sărăcia și dificultățile economice, globalizarea, lipsa democrației, disoluția intelectualității, religia, discriminarea, separatismului îi revine un loc aparte [16, p. 52].

În dilema poziționării separatismului față de terorism, unii autori menționează că separatismul poate fi examinat ca tip al terorismului numai în cazul dacă au loc acțiuni teroriste, cum ar fi comiterea acțiunilor violente, motivate politic, îndreptate împotriva societății politice și civile în scopul separării teritoriale, violării integrității teritoriale a statului [89, p. 128-133].

Totodată, în favoarea acestui argument autorii aduc mai multe exemple de mișcări separatiste non-violente precum au avut loc în Scoția, Canada, or fosta Cehoslovacie, care potrivit acestora nu sunt văzute ca mișcări teroriste atât în interiorul țării cât și în afară granițelor sale. Nu suntem într-un tot de acord cu cele relatate în partea ce ține de separatismul canadian, dat fiind faptul că la începutul anilor 1960, în Canada activa o organizație teroristă „Frontul de eliberare a Quebecului”, care se manifesta prin metode violente cum ar fi omoruri, răpiri ș.a. Puterea centrală a recurs la introducerea forțelor armate în regiune și măsuri speciale pentru a putea face față situației [190, p. 14]. Susținem teza autorilor C. Ejova și Al. Ejov precum că, de regulă mișcările teroriste nu se limitează doar la scopuri înguste de a discredita statul în fața cetățenilor. Acestea fixându-și scopuri mai largi, care deseori trec hotarele regionale. Potrivit autorilor, mișcările teroriste deseori se impun prin lozinci extremiste și invers, mișcările separatiste nu rareori utilizează metode teroriste. Or, scopul principal al separatismului actual atât în Europa, cât și în Asia ține de schimbarea structurii de stat, violarea integrității teritoriale, ieșirea din componența statelor a unor unități administrative și formarea statului independent propriu.

Totodată zonele de conflict și separatiste prezintă teren favorabil pentru cultivarea, răspândirea și camuflarea elementelor criminal-teroriste, fiindcă majoritatea acestora nu se bucură de controlul puterii centrale ale statelor din care fac parte, precum și din partea

comunității internaționale [89, p. 130]. Totodată, potrivit autorilor menționați, realizarea intențiilor separatiste prin acte de terorism au loc cel mai frecvent în legătură cu acțiunile mișcărilor de eliberare națională sau ale forțelor de luptă împotriva regimurilor rasiste. Așadar, susținem și poziția că separatismul, mai ales cel etnic, prin sute de fire vizibile și invizibile, este legat cu terorismul, ambele având aceeași bază de alimentare, instabilitatea, conflictele ș.a. În această ordine de idei, autorii susțin că manifestările separatiste aproape întotdeauna sunt însoțite de intensificarea activităților teroriste a celor mai agresivi adepți ai etno-independenței [11, p. 256].

Potrivit opiniei autoarei M. Pivniceru la subiect, pornindu-se de la specificul luptelor de eliberare națională, s-a încercat acreditarea ideii că aceste lupte au un caracter terorist, deoarece luptătorii respectivi, fiind numericește relativ puțini și nedispunând de o tehnică militară adecvată pentru a înfrunța în mod deschis adversarul, s-ar afla, practic în imposibilitatea de a respecta normele de drept aplicabile în conflicte armate internaționale și, ca atare nu li s-ar putea atribui calitatea de combatanți, calificându-i, în consecință, drept teroriști [130, p. 135-137]. Totodată, autoarea susține că recunoașterea caracterului legitim al luptei mișcărilor de eliberare din colonii și țările dependente s-a făcut de către Adunarea Generală a ONU prin Rezoluțiile nr. 3103/XXVIII și nr. 3328/XXIX. Or, conform celei dintâi opțiuni, lupta popoarelor supuse dominației coloniale și străine și unor regimuri rasiste pentru realizarea dreptului la autodeterminare și la independență este legitimă și în întregime conformă principiilor dreptului internațional.

Practica mondială în materia de cercetare subliniază că separatismul care deseori se manifestă prin acțiuni de terorism este combătut pe măsură. Astfel, separatismul violent din Irlanda de Nord, promovat de către organizația teroristă IRA a fost combătut de către guvernul de la Londra prin mijloace antiteroriste cum ar fi: aplicarea forței, creșterea prezenței militare în regiune, extinderea competențelor forțelor armate, îmbunătățirea serviciului de poliție, creșterea cheltuielilor pentru apărare, elaborarea legislației în domeniul combaterii terorismului [41, p. 28-34] etc.

Un alt exemplu elocvent de combatere a terorismului separatist a servit Croația, unde după încercările nereușite de a soluționa pașnic conflictul din regiunea Slavonia, apărut odată cu destrămarea Iugoslaviei, forțele guvernamentale au efectuat două operațiuni antiteroriste prin care au anihilat structurile paramilitare separatiste și au restabilit unitatea teritorială a statului.

Relevantă în context este și lupta Kremlinului cu spiritele secesioniste din Caucazul de Nord, care întotdeauna a pretins a avea un caracter antiterorist. Caucazul, regiune istorică cu zeci de etnii naționale, diferite religii și culturi poate fi numit cu desăvârșire o zonă sensibilă a

Federației Ruse. Or, tendințele secesioniste din această regiune deseori s-au materializat în acțiuni ostile față de reprezentanții structurilor de la Moscova, ulterior soldându-se în conflicte armate violente precum cele din anii 1994-1996 și 1999-2000 [172].

Bineînțeles că nu poate fi trecut cu vederea nici situația din Ucraina, stat vecin Republicii Moldova, unde în primăvara anului 2014, pe fundalul unei profunde crize politice, în estul teritoriului său (Donbas), autoritățile de la Kiev au lansat anume o operațiune antiteroristă în vederea curmării dezintegrării teritoriale a statului și a violenței, care până în prezent a luat viața a zeci de mii de oameni.

Limita subtilă dintre separatism și terorism se relevă și în cadrul secesiunii raioanelor din stânga Nistrului în anul 1992. Potrivit unor martori ale evenimentelor armate din acea perioadă, structurile paramilitare neconstituționale controlate de către regimul secesionist de la Tiraspol au recurs în repetate rânduri la teroare pentru a intimida și soma populația din zonele limitrofe regiunii să adere la mișcarea anticonstituțională, printre aceștia fiind și reprezentanții puterii locale și centrale, dar și a structurilor de drept moldovenești [177].

Este anevoios a exclude existența unor elemente de așa natură odată ce, începând cu semnarea Acordului moldo-rus de încetare a focului de pe Nistru din 21 iulie 1992 și până în prezent, structurile sus-menționate au fost consolidate în permanență de către liderii de la Tiraspol. În contextul pericolului social pe care îl ridică separatismul pentru țara noastră, relevantă este abordarea cercetătorilor autohtoni M. Benchechi și V. Sterpu, și anume că creșterea numărului de promotori ai ideilor separatiste și corelarea acestui proces cu creșterea tensiunilor sociale din regiune creează premise spre evoluarea conflictului separatist din stadiul de latență în faze mai avansate, crescând semnele de conflict care ar putea genera în manifestări ale incidenței separatiste. Potrivit autorilor, prioritățile de dezvoltare conceptuală a politicii de stat privind combaterea separatismului este o condiție prealabilă pentru politici eficiente de asigurare a intereselor naționale ale Republicii Moldova într-o gamă largă de domenii și sfere de interes [17, p. 80-81].

În contextul celor expuse supra, pe bună dreptate susțin autorii V. Cușnir și V. Berliba că în lumina mai multor studii și cercetări științifice cu privire la fenomenul de terorism, corelația „terorism-separatism” în mare parte a fost ocolită atât în țara noastră cât și peste hotare [61, p. 36].

În pofida faptului că deseori separatismul se manifestă prin mijloace violente, inclusiv prin acte de terorism, există opinii în literatura de specialitate asupra unor tendințe separatiste de pe mapamond promovate în mod pașnic, și anume că secesiunea pașnică de genul celei

promovate în Scoția sau Catalonia, trebuie deosebită de secesiunea violentă, armată de genul celei din Xinjiang sau Azawad [151].

În continuare vom aborda unele țări care se confruntă cu fenomenul separatismului cu forma de manifestare pașnică.

Italia are mai multe regiuni sensibile din punct de vedere al dezintegrării sale teritoriale. Cea mai influentă mișcare politică de separare fiind considerată „Liga Nordului”, care optează pentru mai multă autonomie de la centru prin desprinderea de la cealaltă parte a țării, mai puțin dezvoltată. La 22 octombrie 2017, în regiunile italiene Lombardia și Veneto au fost organizate consultări publice în vederea obținerii de la autoritățile regionale a unei autonomii mai mari. Majoritatea participanților au votat în favoarea acestei acțiuni. Spre deosebire de situația din Catalonia, Spania [137], asemenea consultări populare sunt permise de Constituția Italiei. Cu toate acestea, scrutinul este unul pur consultativ, singurul efect produs în acest sens ar putea fi începerea unor negocieri la subiect între autoritățile locale și cele de la Roma. În Italia există și alte regiuni predispuse să se separe de la centru, printre acestea fiind și Tirolul de Sud, însă separatismul manifestat în aceste cazuri nu este unul violent, incidente grave de destabilizare a situației nefiind înregistrate. Așadar, caracterul exclusiv pașnic al aspirațiilor separatiste din Italia plasează această țară în rândul statelor unde separatismul se manifestă prin metode non-violente.

România. Fără echivoc România la fel ca și multe alte state din Europa și din lume se confruntă cu intenții de sorginte separatistă în interiorul granițelor sale. Este unanim cunoscut că în România locuiesc compact un grup numeros de etnici maghiari, fiind la număr peste un milion. Intenția de a obține mai multă autonomie de la București nu este deloc străină pentru maghiarii din România (Transilvania). Or potrivit autorilor români A. Andreescu și D. Bordaș, factorul etnico-religios a jucat și încă mai joacă un rol important în formarea și manifestarea ideilor secesioniste în România [2, p. 7]. Deși, separatismul maghiar a generat și consecințe violente, un exemplu în acest sens fiind incidentul de la Târgu-Mureș, care s-a materializat în confruntările grave, în perioada 19-21 martie 1990 și în urma cărora, cinci oameni și-au pierdut viața, sute de oameni au fost brutalizați și răniți [77], totuși, separatismul din România poate fi considerat a fi unul pașnic. În sprijinul acestui argument venim cu următoarele teze. Intențiile de separatism ale maghiarilor din România sunt vociferate în mare parte de către unele organizații politice din țară, constituite și care activează în conformitate cu legea națională. Or libertatea de exprimare în România la fel ca și în majoritatea statelor nu este absolută, fiind limitată în conformitate cu Constituția (art. 30 alin. 7), după cum urmează: *sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau*

religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri [65].

Organizația politică Uniunea Democrată Maghiară din România promovează descentralizarea României, susținând necesitatea autonomiilor teritoriale în regiuni aparte a țării, dar nu aplică violența cum a procedat spre exemplu mișcarea politică Sinn Fein din Irlanda de Nord, aceasta fiind considerată aripa politică a organizației teroriste IRA. În pofida celor care promovează ideea că deja a început trecerea în altă etapă a manifestărilor separatiste ale etnicilor maghiari din România și că acestea ar contura elemente radicale sau extremiste, la moment aceste opinii nu sunt întemeiate. Așa-numitele marșuri pentru independența Transilvaniei, scandarea de lozinci în acest sens ș.a. acțiuni, deși deseori contravin legislației României, nu pot fi calificate ca fiind violente, cu atât mai mult ca infracțiuni [127].

Demn de remarcat este și modul în care se raportează România la mișcările separatiste din lume, fiind una categorică contra, ceea ce la fel ar putea diminua elanul separatist din această țară. Așadar, fostul ministru de externe al României Teodor Meleșcanu a expus în cadrul dezbaterilor Adunării Parlamentare a NATO (octombrie 2017) următoarele: *„Poziția noastră cu privire la Kosovo și Metohia, ceea ce este valabil și pentru Catalonia, și pentru „Kurdistan”, poziția noastră e una de principiu, de principii. Considerăm că este ilegal să se decidă cu privire la fragmentarea unei țări fără negocieri cu guvernul și cu statul. Noi rămânem fideli acestei poziții indiferent de ce se întâmplă în alte părți ale Europei sau ale lumii și sperăm foarte mult că ceilalți parteneri UE și din alte organizații vor înțelege că este o poziție de principiu, pe care o respectăm dacă vrem să respectăm integral prevederile Dreptului internațional”* [144].

În contextul celor expuse, conchidem că siguranța statului român a fost supusă unor riscuri la diferite perioade istorice, or bunăoară, în perioada interbelică: pentru apărarea siguranței statului, în România au fost constituite și tribunale militare, care erau competente să cerceteze și să judece acele interese considerate a fi identificate doar cu: existența, integritatea și independența statului, asigurarea ordinii publice a statului, asigurarea ordinii sociale în stat și asigurarea bunelor raporturi internaționale [170, p. 83].

Germania. În detrimentul celor care susțin că în Germania, care este o mare putere economică cu un nivel de trai ridicat nu ar exista tendințe separatiste, acestea totuși există. Bavaria este o regiune relevantă în contextul cercetării noastre, unde separatismul este promovat prin mijloace pașnice. Naționalismul bavarez a fost pronunțat din toate timpurile, însă, odată cu alăturarea Bavariei la Imperiul German în anul 1871, după reunificarea ei, a devenit mult mai vizibil.

În 1923 de către monarhia bavareză în comun cu unele forțe politice interesate precum Partidul Poporului Bavarez a fost întreprinsă o tentativă de a declara independența Bavariei față de Germania, însă aceasta a fost zădărnicită de partidul de guvernământ [203].

Totodată, pe fonul creșterii tendințelor bavareze de a se separa de la centru și crearea unei Bavarii independente, autonomia largă pentru aceasta a fost acceptată în Germania. Este de remarcat că începând cu reunificarea Germaniei în anul 1871, Partidul Bavarez a participat activ la alegerile din țară, însă nu s-a bucurat de un sprijin considerabil în vederea implementării politicii sale de separare de la centru. Bavaria a încercat să obțină și revizuirea sistemului de redistribuire financiară interregională, adresându-se la Curtea Constituțională a Germaniei, însă nici această tentativă nu s-a soldat cu succes.

În contextul celor expuse supra, ținem să menționăm că la fel ca și în multe alte state din Europa și din lume, unitatea Germaniei este protejată de Constituție. Or, art. 20 alin. (4) din Legea supremă a Germaniei stabilește că *împotriva oricui se angajează să înlăture ordinea constituțională stabilită, toți germanii au dreptul să se împotrivescă, dacă altă posibilitate nu există* [202]. Totuși, nu există premise de a considera că separatismul din Germania este violent, acesta având o formă de manifestare pașnică.

În pofida faptului că **Scotia** pe parcursul istoriei sale a purtat multe războaie cu *Coroana Britanică* în vederea obținerii independenței față de aceasta, astăzi este parte componentă al regatului. Totuși, aspirații separatiste mai există în Scoția și până în prezent. Un instrument de promovare a separatismului scoțian este referendumul. Cel mai recent exercițiu democratic în acest sens a avut loc pe 18 septembrie 2014. Din numărul total de participanți la scrutin, circa 55,3% au votat împotriva declarării independenței față de Coroană, iar 44,7% pentru. Așadar, Scoția a rămas în componența Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord [145].

Totodată, după ce Marea Britanie a decis să părăsească Uniunea Europeană, ideea unui nou referendum nu este deloc străină în Scoția. Spre deosebire de englezi, scoțienii au votat preponderent împotriva Brexitului, pentru că nu vor să părăsească piața unică europeană.

Parlamentul Scoției a votat pentru organizarea celui de-al doilea referendum pentru independență care se preconizează să aibă loc în timpul apropiat. Totodată este de remarcat că, deși partidul de guvernământ din Scoția optează pentru independența acesteia, nu a făcut uz de influența sa în regiune pentru a promova separatismul prin alte mijloace decât cele pașnice. Așadar, separatismul scoțian se înscrie în categoria mișcărilor de sorginte separatistă pașnice.

Sigur că formele de manifestare a separatismului analizate în paragraful de față al lucrării constituie unele exemple generale, acestea manifestându-se foarte diferit de la un stat la altul, de

la o situație la alta, însă cu regret, aceste manifestări în cele mai dese cazuri sunt de natură violentă.

Poziționarea instituției dreptului la autodeterminare al popoarelor față de fenomenul de separatism este eminent importantă pentru cercetarea științifică în cauză. Astfel, începând cu declanșarea primului război mondial, perioada prăbușirii dominației coloniale și până în zilele noastre, când au intrat în forță multe acte juridico-politice în domeniul apărării suveranității și integrității teritoriale ale statelor lumii, separatismul și dreptul popoarelor la autodeterminare rămân a fi în continuare subiecte controversate. În contextul când numărul statelor de pe mapamond este cu mult mai mic față de numărul popoarelor existente, multe dintre acestea tind a avea un stat propriu și sub pretextul revendicării dreptului la autodeterminare anumite grupuri de interese optează pentru a-și consolida poziția în interiorul unui stat, este imperios de a stabili clar corelația dintre separatism și dreptul la autodeterminare al popoarelor. Problematika separatismului și a dreptului popoarelor la autodeterminare, în contextul nenumăratelor dispute teritoriale de pe mapamond rămâne a fi și astăzi extrem de actuală. În continuare vom aborda situația în domeniul de referință din Republica Moldova.

În aserțiunea autoarei I. Rurac, separatismul este o mișcare nelegitimă și legitimă concomitent. Ea este întotdeauna nelegitimă în viziunea statului, venind în contradicție cu legislația oficială și legitimă din punct de vedere moral, trezind compătimire față de „popoarele slabe dominate de state puternice”, justificându-se ca fiind o reacție adecvată la acțiunile statului prin realizarea dreptului istoric la autodeterminare [140, p. 4].

Practica mondială a arătat că separatismul reprezintă crearea unui stat prin folosirea forței sau amenințarea cu forța fără consimțământul statului suveran. Totodată, se admite că secesiunea poate fi obținută și prin metode pașnice dar pentru aceasta este nevoie de un act internațional, de acte politice sau juridice de retragere a teritoriului dintr-un stat existent.

Autorul din Federația Rusă E.P. Sergun, făcând referire la Rezoluția ONU nr. 2625 din 24 octombrie 1970, care prevede că *dreptul la autodeterminare necesită a fi interpretat corect și nicidecum ca instrument care duce la dezintegrarea teritorială și politică a statelor suverane și independente*, scoate în evidență că doar în cazul când statul realizează o politică sistematică de discriminare rasială, națională, religioasă a popoarelor care locuiesc pe teritoriul acestuia, secesiunea poate să nu fie contestată de către comunitatea internațională [191, p. 53-58].

Autorul A. Crâlov, abordând problematica principiului autodeterminării și a separatismului din perspectiva evenimentelor istorice, când potrivit acestuia, deseori unele popoare în mod violent au fost asimilate de către cei mai puternici, admite teza că separarea unui anumit teritoriu de un stat polietic nu este întotdeauna dăunătoare, nu numai pentru teritoriul

vizat, dar și pentru etnia dominantă și chiar pentru stat. Autorul susține că un popor care oprimă alte popoare poate fi liber. În viziunea sa, faptul că un grup de persoane pledează pentru autonomie sau chiar revendică secesiunea unei părți a teritoriului țării, astfel, cerând modificări constituționale și teritoriale semnificative, nu înseamnă în mod automat un pericol pentru integritatea teritorială a țării și securitatea națională. Potrivit altei idei expuse, separatiștii pentru a-și întemeia revendicările aplică pe larg reglementările ONU, în prim-plan a celor cu privire la dreptul popoarelor la autodeterminare, însă potrivit practicii internaționale, foarte rar își ating scopul. Totuși, acest fapt nu împiedică separatiștii să-și stabilească relații în exterior [182, p. 59].

Nu poate fi neglijată nici opinia cercetătorilor autohtoni I. Guceac și A. Guceac precum că printre îndreptățirile care de multe ori provoacă și uneori justifică secesiunea nu se regăsește doar încălcarea drepturilor individuale. Printre motive serioase care pot provoca secesionismul pot fi: redistribuirea discriminatorie, încălcarea competențelor legale, definite din punct de vedere constituțional ale unităților politice care fac parte din componența statului federației și drepturile speciale ale unor entități minoritare (cum ar fi dreptul de a folosi limba maternă) [94, p. 15]. În același timp este plauzibilă afirmația autorilor precum că dreptul la secesiune nu este unica alternativă de soluționare a conflictelor de interese promovate de diferite grupuri sociale din cadrul statului sau dintre stat și un grup din interiorul acestuia [95, p. 9].

După cum observăm, opiniile autorilor față de separatism și principiul autodeterminării sunt dispersate. Pentru face lumină în tematica abordată, considerăm judicios de a trece în revistă mai multe documente internaționale cu referire la dreptul popoarelor la autodeterminare, precum și unele precedente cu vocație mondială în acest sens.

Norma autodeterminării a obținut o proeminență internațională în cele Paisprezece Puncte ale Președintelui Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, vociferate în timpul sesiunii comune a Congresului SUA din 8 ianuarie 1918. Așadar, pct. IX prevedea că *o reajustare a frontierelor Italiei ar trebui să fie realizată în baza unor linii de naționalitate clar recunoscute*. Totodată, pct. X prevedea că *popoarelor din componența Austro-Ungariei trebuie să li se acorde cea mai liberă posibilitate de dezvoltare autonomă*. Potrivit pct. XI. *Porțiunilor din Imperiul Otoman locuite de turci să le fie asigurată suveranitatea, iar celorlalte naționalități, aflate sub control turcesc, să le fie oferită posibilitatea unei dezvoltări autonome; Dardanelele să fie deschise permanent pentru trecerea liberă a navelor tuturor națiunilor, sub garanții internaționale* [253].

În literatura de specialitate, dreptul la autodeterminare este definit ca „dreptul grupurilor naționale consistente (popoarelor) de a-și stabili forma de organizare politică și relația sa cu alte grupuri naționale [85]. Totuși, pentru a asigura pacea și securitatea la nivel mondial, este

important de a aprecia contextul real al fiecărui grup național care invocă unui stat lipsa de respect față de drepturile sale.

Astfel, Carta ONU din 26 iunie 1945, în art. 1 pct. 2 stipulează că unul din *scopurile Națiunilor Unite este să dezvolte relații prietenești între națiuni, întemeiate pe respectarea principiului egalității în drepturi a popoarelor și dreptului lor de a dispune de ele însele, și să ia oricare alte măsuri potrivite pentru consolidarea păcii mondiale* [46].

Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948 stipulează în art.1 următoarele: *toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi* [252].

Pactul Internațional cu Privire la Drepturile Civile și Politice din 16 decembrie 1966, art.1 pct.1 prevede următoarele: *toate popoarele au dreptul de a dispune de ele însele. În virtutea acestui drept, ele își determină liber statutul politic și își asigură liber dezvoltarea economică, socială și culturală* [129].

Actul final de la Helsinki din 1975 în pct. XVIII garantează egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. Potrivit actului, *statele participante vor respecta egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a dispune de ele însele, acționând în mod permanent în conformitate cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite și cu normele corespunzătoare ale dreptului internațional, inclusiv cele care se referă la integritatea teritorială a statelor. În virtutea principiului egalității în drepturi a popoarelor și dreptului lor de a dispune de ele însele, toate popoarele au în permanență dreptul, în deplina libertate, de a determina așa cum doresc și atunci când doresc statutul lor politic intern și extern, fără niciun amestec din afară și de a îndeplini conform voinței lor dezvoltarea lor politică, economică, socială și culturală. Statele participante reafirmă importanța universală a respectării și exercitării efective a egalității în drepturi a popoarelor și dreptului lor de a dispune de ele însele pentru dezvoltarea de relații prietenești între ele ca și între toate statele, precum și importanța eliminării oricărei forme de încălcare a acestui principiu* [234].

În lumina documentelor de talie internațională cu privire la tema de cercetare, susținem teza autorilor O. Bălan și C. Creangă precum că dreptul popoarelor la autodeterminare constituie o premisă juridică fundamentală pentru lupta popoarelor asuprite în vederea eliberării și constituirii lor în state independente, dar nu pentru destrămarea statelor naționale (sublinierea ne aparține – n.a.) [12, p. 141]. Totodată, este de menționat că deseori de acest drept tind să profite în mod abuziv și anumite cercuri de interese. În calitate de exemple ne pot servi perioadele istorice când multe dintre puterile coloniale urmăreau să folosească dreptul minorităților la autodeterminare ca pretext pentru a-și extinde propriile teritorii.

După cum s-a menționat anterior în lucrare, pentru a-și justifica intențiile sale dezintegraționiste, adepții separatismului deseori fac referire la legislația internațională, în special, la reglementările ONU cu privire la dreptul popoarelor la autodeterminare.

În context, este elocvent cazul Kosovo, fiind unul foarte controversat și, în același timp bine statuat de către organul de jurisdicție internațională competent.

Provincia Kosovo și-a declarat independența față de Serbia în februarie 2008, aflându-se sub administrare interimară a Națiunilor Unite, instituită prin Rezoluția nr. 1244 din 10 iunie 1999 a Consiliului Securității al ONU [242]. O rezoluție adoptată de Adunarea Generală a ONU la 8 octombrie 2008 a sprijinit cererea Serbiei de a solicita un Aviz Consultativ din partea Curții Internaționale de Justiție privind legalitatea independenței unilateral proclamată de Kosovo. La 20 iulie 2010, CIJ a statuat că declarația de independență a Kosovo „nu a încălcat nici o normă aplicabilă a legii internaționale” [200]. Avizul CIJ a stârnit reacții controversate pe arena internațională, în special de la statele care se confruntă cu tendințe separatiste și care interpretau atare acțiune ca pe un precedent periculos pentru securitatea națională și internațională. Însă, au trecut mai mult de 13 ani de la acele evenimente și Avizul Consultativ al CIJ nu s-a manifestat ca factor ce ar genera efectele temute, decât doar speranțe pentru unii lideri separatiști din anumite țări. Este important de a sublinia că Avizul Curții, în particular, nu a formulat în ce măsură Kosovo reprezintă un stat sau nu. De asemenea, nu a fost expusă nici opinia privind legitimitatea recunoașterii statului autoproclamat de către o serie de state. Judecătorii Curții s-au limitat în cazul Kosovo la o definiție foarte sumară, indicând că se referă la un caz particular de eliberare a poporului (a albanezilor kosovari), victimă a regimului autoritar de la Belgrad [120, p. 134]. Totodată, este imperios de a concretiza că Avizele Consultative nu sunt acte jurisdicționale, nu au forță obligatorie și reflectă o simplă opinie a Curții. Or, înalta Curte nu s-a expus asupra recunoașterii secesiunii Kosovo, ci doar a statuat că acțiunile kosovarilor de a-și autoprocama independența nu contravin prevederilor dreptului internațional.

Nu poate fi trecută cu vederea nici revendicarea Tiraspolului de a fi recunoscută „pretinsa independență” a regiunii transnistrene a Republicii Moldova, tot mai des vociferată odată cu pronunțarea Avizului consultativ al CIJ cu privire la Kosovo la 26 iulie 2010. În adresarea sa către forurile internaționale Tiraspolul a subliniat că „*există toate condițiile juridice necesare pentru recunoașterea internațională a regiunii transnistrene, și anume că Transnistria corespunde tuturor criteriilor internaționale de stat independent, fiind demonstrate prin existența independentă a pretinsei republici de câteva decenii*”.

Totodată, liderii de Tiraspol consideră că satisfacerea acestei cerințe va putea servi drept soluție și pentru alte conflicte asemănătoare [4]. În realitate situația regiunii transnistrene nu are

nimic în comun cu cea din Kosovo, or principiul general de recunoaștere a secesiunii este unul excepțional prin definiție și poate fi revendicat în prezența următoarelor circumstanțe:

1. *Secesioniștii trebuie să fie un „popor”*. Termenul de „popor” a fost utilizat în general în practica statală recentă pentru a descrie un grup etnic sau o „națiune” în sensul clasic, etnografic al cuvântului. Există, însă, și cei printre care exponenții de la Tiraspol, care sugerează că termenul ar trebui să însemne altceva, posibil un grup cu scopuri și obiective comune [205]. În pofida revendicărilor Tiraspolului putem afirma că locuitorii regiunii transnistrene nu formează „un popor” în sens etnic fapt care poate fi ușor demonstrat prin datele recensământului din regiune, care a avut loc în anul 2004 și ulterior în anul 2015. Potrivit cărora, în regiunea transnistreană locuiesc circa 31,99 la sută moldoveni/români, 28,82 la sută ucraineni, 30,37 la sută ruși, precum și alte minorități naționale [142].

2. *Încălcarea brutală a drepturilor omului trebuie să aibă loc*. Argumentul Tiraspolului în vederea separării de Republica Moldova pe motiv că li se încalcă drepturile locuitorilor din regiune nu este justificat.

Pe parcursul a circa 30 ani, de către autoritățile moldovenești au fost inițiate și implementate o serie de acțiuni pozitive întru depășirea consecințelor conflictului armat de pe Nistru din 1992, consolidarea încrederii între locuitorii de pe ambele maluri ale Nistrului și îmbunătățirea condițiilor de viață a acestora. Guvernul Republicii Moldova a inițiat și operat o serie de modificări la cadrul normativ național pentru a spori măsurile de protecție socială a persoanelor din regiunea transnistreană. Prin urmare, sistematic se realizează compensări a veniturilor bugetelor locale, bugetelor asigurărilor sociale și la fondurile asigurărilor obligatorii de susținere socială și altor fonduri pentru a garanta accesul la servicii medicale gratuite locuitorilor din regiune. Cifra anuală a persoanelor asigurate medical din stânga Nistrului variază între 19-40 mii.

Chișinăul anual mărește numărul de burse pentru studenții de pe malul stâng al Nistrului și asigură gratuit procesul de apostilare a actelor de studii din regiunea transnistreană pentru a le oferi posibilitatea tinerilor din regiune de a se încadra în spațiul educațional național, precum și în valorile educaționale mondiale.

Chișinăul sprijină necondiționat agenții economici din regiune care sunt scutiți de toate taxele la efectuarea operațiunilor de export-import, inclusiv și a celor de înregistrare, precum și a plăților pentru poluarea mediului. Totodată, Guvernul Republicii Moldova examinează în continuare noi opțiuni de extindere a serviciilor de documentare a populației din stânga Nistrului și municipiul Bender pentru simplificarea și încurajarea acestui proces.

Este de menționat că la moment peste 345 mii locuitori domiciliați în regiunea transnistreană se află la evidența autorităților constituționale, circa 300 mii dintre care dețin buletin de identitate și pașaport al Republicii Moldova. Începând cu 1 septembrie 2017, peste 10 mii de autovehicule din regiune au fost înmatriculate cu numere de model neutru și peste 20 mii de permise de conducere eliberate de către Tiraspol au fost preschimbate în cele de model național, ceea ce le permite să participe fără careva impedimente în traficul rutier internațional.

Totodată, Republica Moldova depune eforturile necesare în vederea implementării prevederilor Acordului de Asociere cu UE și a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător în stânga Nistrului, care este unul crucial pentru regiune. UE și Chișinăul au mers în repetate rânduri în întâmpinarea agenților economici din regiune prelungind sistemul de preferințe comerciale autonome cu spațiul comunitar.

Chișinăul va pleda în continuare necondiționat pentru implementarea cu suportul partenerilor de dezvoltare a unor noi proiecte în domeniul economic, social și umanitar și care va contribui la îmbunătățirea condițiilor de trai și a mediului de afaceri din regiune și la crearea condițiilor propice pentru reglementarea definitivă și durabilă a diferendului transnistrean.

În detrimentul efortului depus de către Chișinău pentru a atrage regiunea transnistreană într-un mediu legal, liderii acesteia nu ezită să tensioneze situația prin acțiuni provocatoare și pe alocuri chiar distructive. În continuare expunem câteva exemple în acest sens, care sunt incluse pe agenda de negocieri Chișinău-Tiraspol.

- *Încălcarea dreptului fundamental la libera circulație* – crearea în mod unilateral a punctelor de control de-a lungul linie administrative, inclusiv prin introducerea pentru locuitorii din dreapta Nistrului a pretinselor „cartele migraționale” (anterior cu perceperea unei taxe pentru accesul în regiunea transnistreană), introducerea așa-numitei „viniete” pentru mijloacele de transport cu plăcuțe moldovenești și perceperea unor taxe suplimentare în acest sens; blocarea accesului în regiune pentru demnitarii de pe malul drept al Nistrului ș.a.

- *Încălcarea dreptului la libertate* – fiind o problemă acută cu care se confruntă Chișinăul este reprezentată de reținerile ilegale a persoanelor de către pretinsele structuri de forță de la Tiraspol. Victimele sunt lipsite de libertate în mod arbitrar iar capturarea acestora reprezintă nu altceva decât răpire de persoane [98, p. 9].

- *Încălcarea dreptului la învățământ* – crearea impedimentelor în desfășurarea bunei activități a celor 8 școli cu predare în grafie latină din regiunea transnistreană (blocarea procesului de aprovizionare cu materiale didactice, confiscarea salariilor angajaților, aplicarea unor taxe discriminatorii pentru întreținerea sediilor de studii ș.a.). Relevante în acest context sunt cauzele *Cătan și alții împotriva Republicii Moldova și Federației Ruse, Iovcev și alții*

împotriva Republicii Moldova și Federației Ruse, depuse de către reclamânți la CtEDO [48; 56]. Prin urmare, CtEDO a condamnat acțiunile regimului de la Tiraspol, care a comis abuzuri prin interzicerea alfabetului latin în cele 8 școli moldovenești din regiune, evacuarea forțată a copiilor și profesorilor din unele sedii ale instituțiilor de învățământ menționate supra, nerespectarea vieții private și de familie, a dreptului la libertate și siguranță ect.

- *Încălcarea dreptului la muncă* – persecutarea angajaților instituțiilor subordonate autorităților constituționale de la Chișinău din regiunea transnistreană (reținerea profesorilor, polițiștilor, colaboratorilor penitenciarelor moldovenești din municipiul Bender etc.), blocarea accesului în regiune, aplicarea diverselor tarife discriminatorii și alte acțiuni provocatoare în acest sens.

- *Încălcarea dreptului la proprietate* – deposedarea producătorilor agricoli de terenurile amplasate după traseul „Râbnița – Tiraspol”, raionul Dubăsari (peste 6 mii hectare) și circa 80 hectare de terenuri din preajma satului Hagimus, raionul Căușeni, care le aparțin cu drept de proprietate, invocând pretinsul motiv că așa-numita legislație transnistreană nu prevede dreptul de proprietate asupra terenurilor agricole.

3. *Secesiunea este unicul mijloc și nu există alte remedii efective în dreptul național sau internațional pentru a ajusta situația*, acesta este un alt argument ferm în detrimentul revendicărilor secesioniste de la Tiraspol care respinge orice altă opțiune de soluționare a conflictului transnistrean precum oferirea unui statut juridic special în componența Republicii Moldova. Tiraspolul insistă în continuare pe recunoașterea pretinsei „independențe” a regiunii și separarea teritorială de Republica Moldova.

Este evident faptul că argumentele reprezentanților structurilor de la Tiraspol, în vederea separării de Republica Moldova și a recunoașterii pretinsei „independențe” a regiunii nu sunt întemeiate și nu pot fi examinate de către comunitatea internațională.

Sensibilitatea recunoașterii principiului autodeterminării a fost accentuată și în alte precedente cu renume mondial. Bunăoară, un exemplu relevant constituie situația *insulelor Aaland* în perioada interbelică, care sub aspect administrativ aparțineau Finlandei, din cadrul Regatului Suediei. În sec. XVII, Suedia a cedat Finlanda și insulele sale Rusiei. După obținerea independenței față de Rusia, populația din arhipelagul *Aaland*, suedezi în mare parte au invocat Finlandei încălcarea dreptului său la autodeterminare și năzuința de a se reuni cu Suedia. Cu privire la acest caz s-a expus o Comisie specială de juriști, împuternicită de Liga Națiunilor și care a constatat că situația din *Aaland* nu constituie un caz extrem, unde are loc violarea brutală a drepturilor omului și nu se dorește respectarea acestora sub nici o formă. Totuși, chiar și în astfel de cazuri revendicarea autodeterminării poate fi justificată doar atunci când un popor conștient

de propria identitate și stabilit pe un teritoriu comun este discriminat continuu și nu există alte remedii efective în dreptul național sau internațional pentru a îmbunătăți situația acestuia. Practica mondială a scos în evidență poziția comunității internaționale față de mișcările de secesiune, or aceasta nu a tolerat atare tendințe nici în cazul Saharei de Vest și nici a Quebecului (Canada), sau în cazul încercării de secesiune a provinciei Katanga de la Congo, consfințind că autodeterminarea nu permite re-trasarea frontierelor [85, p. 42].

Este de menționat că în unele state secesiunea este interzisă în mod direct, represiv, precum și orice motiv care ar justifica acest fenomen. Astfel, Constituția Angolei, în art. 5 organizarea teritorială, *dispune că orice încercare de separatism sau divizarea teritoriului statului în părți trebuie combătută cu fermitate* [220].

Or de exemplu, conform art. 13 din Constituția Argentinei, *în componența Republicii Argentina pot fi admise provincii noi, însă acestea nu pot fi formate în interiorul unei provincii sau în cadrul provinciilor existente* [221]. Constituția poate recunoaște unele motive de fond care nu sunt legate de vinovăția cuiva și să nu recunoască altele. Recunoașterea spre exemplu a legitimității secesiunii justificate de necesitatea de a păstra identitatea unei culturi nu înseamnă că oricine, inclusiv statul, este vinovat pentru faptul că supraviețuirea culturală a grupului respectiv este amenințată. Așadar, această abordare nu implică nici o învinuire a statului într-un anumit fel [103, p. 28].

Cu referire la situația din țara noastră în domeniul de referință, susținem opinia autorului V. Juc precum că perioada cea mai acută a separatismului din Republica Moldova a fost depășită, pe când aspirațiile separatiste rămân a fi cei mai importanți factori de destabilizare în anumite regiuni ale țării, cu potențialul de a escalada în confruntare deschisă. Dar și teza precum că în Republica Moldova după căderea URSS a fost promovată ideologia separatismului, fiind alimentată de caracterul său secesionist și de ideea promovării autonomiei regiunilor [103, p. 25].

Așadar, indubitabil este faptul că separatismul contemporan se bazează pe principiul autodeterminării interpretat eronat. Principiul autodeterminării nu autorizează izolarea de la statul comun și nu trebuie perceput ca un instrument care duce la dezintegrarea teritorială și politică a statelor suverane. Acesta este fundamental și excepțional fiind agreat de comunitatea internațională în cele mai distinse cazuri. Principiul autodeterminării este unul fundamental, general și se referă exclusiv la popoare producând efecte juridice pentru întreaga comunitate de state. Separatismul deseori este mușamalizat prin dreptul popoarelor la autodeterminare prin interpretarea eronată a acestuia însă, în realitate prezintă doar o mișcare secesionistă [45, p. 113-117].

Totuși, în pofida faptului că secesiunea nu este admisă în practica și jurisprudența internațională, se poate identifica o tendință de acceptare a acesteia în cazuri extreme de încălcări masive ale drepturilor omului.

1.2. Tratamentul separatismului în sursele doctrinare din alte state

Autorul A.B. Crâlov în lucrarea sa intitulată *Separatismul în țările din Orient* [182] definește separatismul drept *o dorință de a se separa, de a se izola, de a acționa independent, care exprimă de obicei interesele înguste ale unor cercuri determinate de lideri locali și străini, or ca mișcare politică în vederea obținerii pentru o anumită regiune, autonomie și independență politică*. Abordând evenimentele istorice din trecut când deseori unele popoare în mod violent au fost asimilate de către cei mai puternici, autorul constată că Asia și Africa au servit drept scenă a celor mai violente mișcări separatiste, unde cei care suferă înfrângere la masa de negocieri deseori recurg la mijlocul tradițional de soluționare a disputelor teritoriale și anume la forța armată. În concluzie, se susține că separatismul are un caracter complex și că atât în prezent cât și în viitorul istoric previzibil, separatismul va reprezenta o realitate obiectivă în multe state poliетnice din est (sublinierea ne aparține – n.a.). În pofida caracterului complex al separatismului în lucrare se accentuează că acesta poate fi controlat, iar mijloacele pentru atingerea acestui deziderat rămân a fi la discreția statelor vizate.

O altă prestație relevantă pentru cercetarea noastră prezintă articolul științific semnat de autorul S. Biriucov la tema *Separatismul: originile conceptului, starea actuală, căi de depășire* [174]. Autorul subliniază că nici o Constituție din lume nu permite ieșirea din cadrul statelor existente a popoarelor constitutive sau a teritoriilor naționale. Potrivit autorului, orice tentativă de ieșire unilaterală sau acțiune de separatism este curmată prin forță sau legi speciale, ca de exemplu: legile privind intervenția federală în India, Nigeria, Canada sau Republica Franceză, care pe de o parte recunoaște dreptul corsicanilor de a dispune de propriul său teritoriu, iar pe de altă parte a egalat separatiștii corsicani cu infractorii și folosește împotriva lor resursa polițienească sau introducerea de către Guvernul de la Londra în Ulster (Irlanda de Nord) a forțelor speciale de poliție și a armatei, precum și dizolvarea parlamentului local în vederea curmării intențiilor de separatism din regiune etc. Autorul a abordat și poziția dură a Guvernului turc în partea ce ține de prevenirea și combaterea separatismului, or Constituția Turciei califică toți cetățenii săi ca fiind de etnie turcă. Iar *de facto* aceștia constituie doar circa 50 la sută din populația țării. Nu suntem într-un acord cu teza autorului precum că fiecare popor trebuie să-și hotărască destinul, în acest sens fiind stabilite anumite reglementări de drept internațional care necesită a fi respectate.

Autorii din România V. Dobrinou și N. Conea în lucrarea sa *Drept penal. Partea Specială. Teorie și practică judiciară, Vol. II* au abordat Titlul V, Infracțiuni contra autorității, secțiunea I, ofensa adusă unor însemne ale României din Codul penal al României, după cum urmează: *constituie infracțiune potrivit art. 236 alin. 1 Codul penal al României, orice manifestare prin care se exprimă dispreț pentru însemnele României*. În lucrare se subliniază că fapta prezintă pericol mai redus, potrivit art. 236 alin. 2 Codul penal al României, dacă manifestarea de dispreț se referă la emblemele sau semnele de care se folosesc autoritățile. Or, poate fi trasă la răspundere penală pentru comiterea acestei infracțiuni o persoană care distruge drapelul României arborat la o unitate publică dar și art. 236¹ Cod penal defăimarea Țării sau Națiunii din Secțiunea a II-a a Codului penal al României, care incriminează *manifestările publice săvârșite cu intenția de a defăima țara sau națiunea română și se pedepsesc cu închisoare de la 6 luni la 3 ani* [82].

Cercetarea noastră va continua cu o lucrare care explorează fenomenul violent al separatismului din Irlanda de Nord, intitulată *A short history of the troubles* (necazurile), semnată de autorul Irlandez Brian Feeney [201]. Lucrarea constituie o analiză a motivelor și a modului în care violența de circa patru decenii a divizat populația Irlandei de Nord. Potrivit autorului, violențe au avut loc în fiecare zi în perioada menționată și că originile conflictului din Irlanda de Nord sunt complexe, evoluția evenimentelor confuză, iar efectul acestora devastator. Totodată, este descrisă reducerea etapizată a violenței și progresul în instaurarea păcii. După autor, dislocarea trupelor britanice în vederea curmării confruntărilor majore dintre civili, forțe militare, structuri teroriste precum IRA ș.a. din Irlanda de Nord este considerat începutul *the troubles*. Structurile politice din regiune au fost sprijinite de forțe polițienești speciale, bine înarmate. În afară de gama largă de arme de foc pe care o aveau la dispoziție, aceștia aplicau dispozițiile Legilor speciale, una dintre care din anul 1921, care le-a oferit dreptul de căutare și arestare a făptuitorilor fără respectarea măsurilor procesuale corespunzătoare. Campaniile de ucidere săvârșite de diferite grupări teroriste din regiune, incidentele majore de violență, răspunsul forțelor de securitate britanice și a sistemului judiciar erau doar unele dintre evenimentele dramatice cu care s-a confruntat regiunea în perioada de timp menționată [201, p. 100].

Următoarea lucrare relevantă pentru cercetarea noastră este intitulată: *Secessionism and Separatism in Europe and Asia: To Have a State of One's Own* editată de Jean-Pierre Cabestan și Al. Pavkovic în anul 2013 [204]. Lucrarea oferă un studiu comparativ al mișcărilor secesioniste /separatiste din Europa și Asia, modalitatea acestora de a aduna sprijin și de a mobiliza populațiile țintă, precum și modul în care autoritățile politice centrale răspund acestor provocări.

Autorii constată că mișcările separatiste influențează negativ capacitatea guvernelor centrale de a controla țara. Pornind de la această premisă lucrarea conține o analiză cuprinzătoare a situației în domeniul de referință din Marea Britanie, Spania, fosta Iugoslavie, regiunea Caucaz, Sri Lanka, Myanmar, China etc. Autorii identifică atât similitudinile, cât și diferențele dintre procesele și rezultatele mișcărilor secesioniste/separatiste din aceste regiuni. Un loc aparte în lucrare a fost dedicat separatismului violent din China, unde potrivit autorilor, guvernul a negat existența unui conflict timp de decenii, confruntându-se cu separatismul violent în regiunile sale din Tibet, Yunnan, Xinjiang, Ningxia și Mongolia Interioară, și urmare la ce, Congresul Național al Poporului Chinez a adoptat o nouă lege penală care a redefinit „crimele contrarevoluționare” în „crime împotriva statului”, și a supus-o unor condamnări grave și chiar pedepsei cu moartea. În lucrare a fost abordată și violența proceselor de dezintegrare din fosta Iugoslavie, unde în cazul Bosniei și Herțegovinei, conform Tribunalului Penal Internațional pentru Iugoslavia, în perioada 1992-1995 au fost omorâți peste 104 mii de persoane, dintre care doar 62 mii au fost din rândurile militarilor. Războiul din Bosnia include masacre ale civililor (orașul Srebrenica fiind unul dintre cele mai mari), curățirea etnică, lagărele de detenție, tortura și viol, asediul capitalei Sarajevo, urbanismul (urbanicide) etc. Potrivit autorilor, reacția autorităților centrale la tentativele unor entități de a se separa variază între represie și reconciliere și depind în mare măsură de mai mulți factori cum ar fi regimul politic, nivelul de dezvoltare economică ș.a.

Separatismul ca o posibilă componentă de infracțiune în dreptul penal rus elaborată de autorul E.P. Sergun în 2013 [191, p. 53], prezintă o propunere *de lege ferenda* privind incriminarea acțiunilor de separatism în Federația Rusă. Este de remarcat că separatismul a fost incriminat în mod distinct de către legiuitorul rus prin Legea federală cu nr. 433-Φ3 din 28 decembrie 2013. Respectiv, articolul științific în cauză a fost publicat până la operarea acestor modificări legislative. Autorul propune incriminarea separatismului, dat fiind faptul că în legislația penală rusă nu există o normă expresă în acest sens, iar *art. 279 Rebeliune armată* din Codul penal al Federației Ruse (Legea cu nr. 63-Φ3 din 13 iulie 1996) *care incriminează organizarea unei rebeliuni armate sau participarea activă la ea, în scopul răsturnării sau schimbării prin violență a orânduirii constituționale sau încălcării integrității teritoriale a Federației Ruse* nu dezvăluie esența fenomenului politico-juridic al separatismului. Luând în considerație *art. 212* din Codul penal al Federației Ruse care incriminează *dezordinile în masă*, autorul consideră că prezența *art. 279* care nu incriminează careva acțiuni noi nu este oportună. Totodată, potrivit autorului, unicul argument de a păstra acest articol în legislația penală rusă este modificarea *art. 279 Rebeliune armată* în *art. 279.1. Separatismul* cu următoarea dispoziție: *acțiunile, îndreptate spre ieșirea unui subiect al Federației Ruse, sau a unei părți a acestuia din*

componența Federației Ruse, prin violarea integrității teritoriale a statului, care nu sunt determinate de încălcările brutale de către Federația Rusă a drepturilor și libertăților constituționale ale persoanei, precum și a principiilor recunoscute de dreptul internațional public privind egalitatea și dreptul popoarelor care locuiesc pe teritoriul Federației Ruse la autodeterminare, sunt pasibile de pedeapsă cu închisoarea de la 3 la 8 ani cu sau fără restricționarea unor libertăți pe un termen de până la 2 ani. Următoarea lucrare valoroasă în domeniul nostru de cercetare este intitulată *Experiența internațională în combaterea separatismului: concluzii pentru Ucraina*, editată de către O. Reznikov et al. în anul 2016 [190]. Studiul abordează practica internațională de utilizare a mijloacelor coercitive și non-violente de soluționare a conflictelor separatiste. Analiza eficacității unor metode de combatere a separatismului, precum incriminarea acestuia în legislația penală a statelor afectate, înăsprirea pedepsei pentru infracțiunile de separatism, dar și utilizarea formatelor internaționale de negocieri în situația conflictelor separatiste armate. Un accent aparte este pus pe conflictul armat din Donbas, regiunea de est a Ucrainei, care potrivit autorilor, este parte a unui război „hibrid” împotriva Ucrainei. În lucrare se evocă că activitatea în cele două entități autoprocimate (Donețk; Lugansk) și ale liderilor acestora este de sorginte separatistă pentru că urmărește schimbarea granițelor teritoriului sau a frontierelor de stat a Ucrainei cu încălcarea procedurii stabilite de Constituția Ucrainei și este însoțită de apeluri publice și distribuirea de materiale care incită la astfel de acțiuni. Experții constată că trăsătura definitorie a separatismului constă în secesionarea unei părți a teritoriului de stat. După autori, când acțiunile de separatism pun în pericol integritatea statului se aplică inclusiv și mijloace coercitive pentru a asigura nivelul de securitate corespunzător. Separatismul din țările baltice la fel a fost analizat în lucrare. Autorii susțin că Seimul Letoniei [152] în 2016 a modificat legislația penală națională pe măsură ca acțiunile sau chemările la separatism să fie pedepsite în același mod ca și în situația realizării acestora prin aplicarea violenței sau chemările la violență în vederea dezintegrării statului leton (sublinierea ne aparține – n.a.).

Relevantă în context este și monografia autorului din Republica Azerbaidjan N. Aliyev, intitulată *Dreptul internațional și conflictul din Nagorno-Karabah* semnată în anul 2012 [3], prin care s-a analizat conflictul teritorial interetnic armeano-azer. Autorul relatează că problema conviețuirii dintre musulmanii și armenii din Nagorno-Karabah a fost ridicată încă în 1921, când regiunea era în componența Republicii Sovietice Socialiste Azerbaidjan și căreia i s-a acordat un grad înalt de autonomie. Însă, odată cu începerea procesului de destrămarea URSS, Armenia în mod deschis a început să-și revendice dreptul asupra Autonomiei Nagorno-Karabah, făcând referire la art. 78 din Constituția URSS, potrivit căruia se pretindea că republica unională putea

să se retragă din Tratatul URSS. Cu referire la conflictele teritoriale din Georgia, Republica Moldova și Federația Rusă, autorul susține că nu există legitimitate în acțiunile statelor nerecunoscute din spațiul post-sovietic pentru că contravin *Actului Final de la Helsinki din 1975 și Cartei de la Paris pentru o Nouă Europă din 1990*, iar situația din Nagorno-Karabah se înscrie în această realitate. Cu privire la dreptul popoarelor la autodeterminare, autorul a constatat că situația din regiunea Nagorno-Karabah este improprie acestei instituții de drept internațional și nu există teme pentru a revendica acest drept. Autorul în calitate de argument forte în favoarea suveranității și integrității teritoriale a Republicii Azerbaidjan a trecut în revistă *Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei nr. 1416 din 2005*, prin care a fost recunoscută ocuparea unei părți semnificative a teritoriului Azerbaidjanului de către trupele militare din Armenia, precum și adoptarea în cadrul sesiunii a 6-a a Adunării Generale a ONU, a *Rezoluției privind situația din teritoriile ocupate ale Azerbaidjanului*.

O altă publicație de interes privind fenomenul separatismului pe continentul european este intitulată *Schimbările în conducerea Uniunii Europene și problema separatismului în statele membre*, elaborată de către I. Prohorencu în anul 2013 [188]. Lucrarea explorează motivele revigorării sentimentelor separatiste în statele membre ale UE la sfârșitul anului 2012, începutul anului 2013. Potrivit autorului, exemplul Belgiei, Marii Britanii și a Spaniei evidențiază că factorul decisiv în creșterea mișcărilor separatiste prezintă reformele economice ale UE. Or intenția autorităților din Scoția, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, dar și a Cataloniei din Regatul Spaniei de a organiza referendumuri privind obținerea independenței de la centru, determină necesitatea efectuării unei evaluări serioase a situației în domeniu de către autoritățile statelor în cauză. În lucrare se comunică despre revigorarea sentimentelor separatiste în țările UE, care au loc în primul rând în legătură cu instabilitatea socio-economică și financiară din uniune.

1.3. Separatismul în sursele doctrinare autohtone

Este de remarcat faptul că puțini cercetători autohtoni au supus studiului fenomenul infracțional al separatismului și oportunitățile de incriminare ale acestuia, fapt ce denotă un număr limitat de materiale științifice cu privire la tema tezei de doctorat.

Vom începe cu lucrarea autorilor O. Balan și C. Creangă din anul 2001, intitulată *Separatismul – problemă internațională* [12], în care se susține că există anumite regiuni în lume unde se încalcă drepturile omului în cel mai brutal mod, regiuni care sunt îndeosebi afectate de separatism. Autorii evocă că separatismul este punctul maximal al fenomenului dezintegrării, adică faza de ieșire a unei regiuni din componența unei unități statale. În lumina mai multor

documente internaționale care garantează dreptul popoarelor la autodeterminare, autorii susțin că acesta constituie o premisă juridică fundamentală pentru lupta popoarelor asuprite în vederea eliberării și constituirii lor în state independente, dar nu pentru destrămarea statelor naționale. După autori, tendința separatismului este de a destabiliza ordinea de drept, neglijând în așa mod interesele cetățenilor și că acesta nu poate fi privit ca o situație de război propriu-zisă, dar și ca o situație de conflict care cere pentru soluționarea sa respectarea minuțioasă a prevederilor documentelor internaționale de protecție a drepturilor omului.

Următoarea lucrare valoroasă pe care o consemnăm este *Codul Penal al Republicii Moldova. Comentariu*, sub redacția lui Al. Barbăneagră din anul 2003. Potrivit lucrării, inviolabilitatea teritorială a Republicii Moldova presupune unitatea, integritatea țării, inadmisibilitatea dezmembrării unei părți a țării fără acordul organelor supreme ale puterii de stat (sublinierea ne aparține – n.a.). Autorul susține că unitatea, ca atribut și caracteristică a statului, trebuie înțeleasă în sensul că pe teritoriul țării noastre există o singură putere statală, ceea ce înseamnă că pe întreg teritoriul țării conducerea de stat se realizează printr-un sistem de autorități publice (Parlamentul, Guvernul, Președintele țării, autoritatea judecătorească) [8, p. 748].

O altă lucrare relevantă semnată în anul 2003 de O. Balan este *Separatismul – pericol al securității naționale, regionale și globale* [11, p. 255-261]. Aceasta evidențiază că dintre fenomenele ca terorismul internațional, naționalismul radical, intoleranța religioasă, etnoseparatismul, după potențialul său distructiv, separatismul religios este cel mai periculos. După autor, problema separatismului etnic este foarte dificilă și rezolvarea ei este imposibilă în limitele acțiunilor blocurilor politico-militare, cum a avut loc de exemplu în Burundi, Ruanda sau Zair (Republica Democrată Congo). Continuitatea problemei separatismului este explicată de O. Balan și prin faptul că în prezent pe pământ locuiesc peste 3 mii de popoare dintre care doar câteva sute au formațiunile lor statale sau autonomii. Astfel, în procesul rezolvării crizelor etnoseparatiste societatea mondială a încercat mai multe măsuri, de la cele diplomatice până la cele de forță însă, în pofida eforturilor depuse pe această dimensiune, comunitatea internațională nu dispune de instrumente eficiente - norme legale și mecanisme de realizare în acest sens și cu ajutorul cărora chestiunea conflictelor etnoseparatiste ar deveni administrată și ar fi însoțită de un sistem de sancțiuni pentru cei care încalcă aceste norme.

D. Grama în lucrarea științifică din anul 2003 *Violența în perioada rebeliunilor armate secesioniste* [97, p. 255] definește rebeliunea ca o serie de acțiuni colective violente nelegitime ale unor categorii de populație în scopul acaparării prin aplicarea forței, inclusiv a celei armate a puterii de stat din întreaga țară sau într-o anumită zonă, ca să păstreze pentru adepții lor privilegiile social-politice, economice, culturale pe care le-au obținut, pe nedrept, în trecut sau

pentru a dobândi altele suplimentare. Este de remarcat că acțiunile ilegale enumerate de către autor se încadrează în tiparul legii penale a Republicii Moldova și anume art. 339 CP RM uzurparea puterii de stat și art. 340 CP RM rebeliunea armată. D. Grama subliniază că rebeliunile cu tentă secesionistă care prezintă un pericol pentru existența statelor lumii, destabilizând situația politică, subminează dezvoltarea economică și culturală, pun în pericol sănătatea și viața a zeci de mii de oameni, iar uneori și milioane. Un exemplu expus de către autor este cel din SUA din anul 1861, unde pentru a evita politica centrului de desființare a sclavagismului pe întreg teritoriul țării, un grup format din 11 state americane și-au declarat secesiunea, și prin intermediul forțelor sale separatiste au comis mai multe atacuri asupra obiectelor militare americane, invadând mai multe state din vecinătate. Acțiunile acestora contraveneau prevederilor Constituției SUA [213], iar pentru asigurarea securității naționale autoritățile centrale au fost nevoite să aplice forța coercitivă.

O altă lucrare relevantă pentru cercetarea în cauză este lucrarea autorilor S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati et al. *Drept Penal. Partea Specială. Volumul II din anul 2005*. Autorii susțin că faptele care aduc atingere statului, atributelor fundamentale care îi sunt specifice, condițiilor necesare îndeplinirii funcțiilor lui, precum și cele care aduc atingere autorității publice prezintă un pericol social sporit, iar dreptul penal, care are menirea de a apăra prin mijloacele sale specifice valorile fundamentale ale societății a incriminat aceste fapte ca infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat în Capitolul XVII al Codului penal al Republicii Moldova (sublinierea ne aparține – n.a.). Potrivit autorilor, toate aceste infracțiuni au obiecte de atentare omogene și că între ele există o coeziune strânsă: independența, suveranitatea, inviolabilitatea, autoritatea statului [26, p. 665] etc.

În monografia autorului Al. Barbăneagră *Infracțiunile contra păcii și securității omenirii*, publicată în anul 2005 este realizată o analiză din punct de vedere al dreptului penal internațional, în special, amenințările și consecințele conflictelor armate asupra păcii și securității omenirii. Autorul a trecut în revistă mai multe conflicte violente (Ruanda, Bangladesh, Uganda, Burundi, Timorul Oriental, Etiopia, Indonezia, Birmania, Sudan, Bosnia-Herțegovina ș.a.), referindu-se în mare parte la infracțiunile de drept internațional comise în acest sens, dar și rolul CPI, Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie și Ruanda, Tribunalului Special pentru Sierra Leone în tragerea la răspundere a făptuitorilor, în conformitate cu prevederile dreptului internațional. Nu au fost trecute cu vederea nici încălcările drepturilor omului care au avut loc în regiunea transnistreană în timpul conflictului armat de la Nistru din anul 1992. Or, potrivit autorului, s-au comis un șir de acte de intimidare, teroare, inclusiv printr-un război

nedeclarat, declanșat împotriva populației pașnice de către mercenari și fosta Armată a 14-a [6, p. 5].

Merită atenție și publicația autorilor V. Cușnir și V. Berliba *Terorismul și separatismul: fenomene de pericolozitate sporită pentru societatea contemporană* din anul 2007 [61, p. 35-39]. Publicația științifică conține o analiză comparativă a fenomenelor de terorism și separatism. După autori, terorismul de astăzi posedă un diapazon larg de formare și manifestări, precum: terorism ideologic, naționalist, religios, ecologic dar și separatist. Autorii susțin că în lumina multor studii și cercetări științifice privind fenomenul de terorism, corelația „terorism-separatism” în mare parte a fost ocolită. Or, definiția de abordare a terorismului și aplicarea dublelor standarde cel mai frecvent se întâlnesc în legătură cu acțiunile mișcărilor de eliberare națională sau ale forțelor de luptă împotriva regimurilor rasiste, dar și în raport cu fenomenul separatismului. Autorii au abordat și situația din regiunea transnistreană a Republicii Moldova, unde în timpul conflictului armat de pe Nistru din anul 1992, forțele armate ale Federației Ruse au intervenit prin acordarea suportului necesar structurilor separatiste de la Tiraspol. Potrivit autorilor, această stare de fapt denotă caracterul ilegal al secesiunii promovată de către Tiraspol, iar metodele și mijloacele prin care separatiștii transnistreni secesionează o parte din teritoriul Republicii Moldova cum ar fi: atacurile armate asupra edificiilor organelor de poliție moldovenești, blocarea sediilor autorităților administrației publice centrale, asasinarea angajaților poliției, intimidarea populației băștinașe sunt de natură teroristă.

Prezintă relevanță pentru cercetarea noastră și lucrarea monografică semnată de autorii C. Ejova și Al. Ejov din anul 2010, intitulată *Separatismul ca izvor al terorismului: probleme de combatere* [89, p. 128-133]. În lucrare este realizată o analiză a separatismului în calitate de posibilă sursă a terorismului. Potrivit autorilor, separatismul poate fi examinat ca tip al terorismului numai dacă au loc acțiuni teroriste în scopul separării teritoriale, violării integrității teritoriale a statului. Totodată, în favoarea acestui argument sunt aduse mai multe exemple de mișcări separatiste din Scoția, Canada, fosta Cehoslovacie, care nu sunt văzute ca mișcări teroriste nici în interiorul acestora nici în afara țării. Nu suntem întru totul de acord cu cele relatate în partea ce ține de separatismul canadian, or la începutul anilor 1960 acolo activa organizația teroristă „Frontul de eliberare a Quebecului”. Aceasta se manifesta prin metode violente cum ar fi omoruri, răpiri, intimidări ș.a. O altă opinie forte ale cercetătorilor este că mișcărilor teroriste realmente deseori se impun prin lozinci extremiste și invers, mișcărilor separatiste nu rareori utilizează metode teroriste. Totodată, în lucrare se face referire la faptul că zonele de conflict și cele separatiste, inclusiv și regiunea transnistreană a Republicii Moldova prezintă un teren favorabil pentru cultivarea, răspândirea și camuflarea elementelor criminal-

teroriste, fiindcă majoritatea acestora nu se bucură de un control efectiv din partea puterii centrale a statelor din care fac parte, precum și a comunității internaționale.

Demn de remarcat este articolul științific al autorului V. Stati *Contracararea separatismului prin mijloacele dreptului penal în Republica Moldova* din 2014 [151]. Publicația reflectă problematica contracarării separatismului din Republica Moldova prin mijloace de drept penal. Autorul analizează una din tentativele de incriminare a acțiunilor de separatism în țara noastră, promovată prin *Proiectul legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative (nr.186 din 16.05.2014)* și, în special poziționarea incriminării separatismului în Partea Specială a CP RM. Potrivit acestuia, urmează să fie efectuată ajustarea cadrului legal în partea ce ține de: 1) Legea cu privire la cetățenia Republica Moldova; 2) Legea cu privire la asociațiile obștești și a Legii privind partidele politice; 3) modificarea Capitolului XIII din Partea Specială a CP RM; 4) completarea CP RM cu articolele 279³ și 279⁴. În viziunea sa, este inoportună modificarea Capitolului XIII din Partea Specială a Codului penal din „Infrațiuni contra securității publice și a ordinii publice” în „Infrațiuni contra ordinii constituționale, securității și ordinii publice” pentru că manifestările separatiste ca și celelalte manifestări extremiste trebuie să-și regăsească incriminarea în cadrul Capitolului XVII, ale cărui norme apără penal securitatea statului. Or, potrivit art. 1 al Legii securității statului, prin „securitate statului” se înțelege protecția integrității teritoriale a țării împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte. Totodată, este susținută incriminarea variatelor manifestări ale separatismului, or potrivit *Legii cu privire la contracararea activității extremiste* [111], activitatea extremistă constituie inclusiv activitatea asociației obștești sau religioase, sau de informare în masă sau a unei alte organizații ori a persoanei fizice în vederea planificării, organizării, pregătirii sau înlăturării unei acțiuni orientate spre violarea integrității Republicii Moldova.

Autorul susține pe bună dreptate că nu noțiunea de „separatism”, care desemnează un fenomen trebuie definită în cadrul unei norme din Partea Specială a Codului penal, dar cea de „activitate separatistă” în capitolul XIII intitulat: „Înțelesul unor termeni sau expresii în prezentul Cod” din partea generală a Codului penal. Un accent aparte a fost pus pe incriminarea activității separatiste în lipsa caracterului violent al acesteia. Autorul susține că Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția), în *Opinia nr. 660 din 2011 asupra Legii Federației Ruse cu privire la combaterea activității extremiste*, pune accentul tocmai pe acest aspect [232]. Totodată, se face referire la cauza *Stankov și Organizația Macedoneană Unită Ilinden contra Bulgariei, CtEDO a stabilit: Faptul că un grup de persoane pledează pentru autonomie sau chiar revendică secesiunea unei părți a teritoriului țării, astfel, cerând modificări constituționale și teritoriale semnificative, nu înseamnă în mod automat un pericol pentru*

integritatea teritorială a țării și securitatea națională. Libertatea de exprimare și dreptul de a exprima păreri constituie una dintre valorile fundamentale ale unei societăți democratice. În acest context, trebuie să menționăm că, deși dreptul la libera exprimare este unul fundamental, acesta nu este un drept absolut, existând condiții și limite până la care poate fi exercitat, ceea ce permite menținerea echilibrului între drepturile individului și interesele generale ale societății democratice în ansamblul lor [122, p. 143]. Totodată, exemplul Cataloniei a demonstrat că în pofida faptului că o mișcare separatistă începe pașnic, evoluția calitativă și cantitativă a acesteia ulterior generează consecințe serioase pentru securitatea statului. Autorul opinează și asupra faptului că proiectul de lege abordat ignoră prevederile art. 341 CP RM care deja stabilește răspundere penală pentru chemările publice la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova și difuzarea prin diferite forme de materiale cu asemenea chemări publice [75].

După autor, adoptarea art. 279³ și 279⁴ în varianta propusă a proiectului menționat va genera interferințe și paralelisme care vor influența negativ procesul de interpretare și aplicare a legii penale. Dat fiind faptul, că separatismul este un fenomen complex, considerăm valoroasă propunerea autorului de a completa lista de manifestări separatiste susceptibile de răspundere penală propusă în proiect cu finanțarea separatismului și justificarea publică a separatismului, care pot eficientiza considerabil procesul de prevenire și combatere a separatismului în Republica Moldova.

O altă lucrare valoroasă atribuită domeniului de specialitate este cea a autorilor S. Brînză și V. Stati *Tratat de Drept penal. Partea Specială. Volumul II* din anul 2015 [30]. Potrivit autorilor, infracțiunile contra autorităților publice și a securității de stat constituie grupul de infracțiuni prevăzute în Capitolul XVII din Partea Specială a CP RM, fiind fapte socialmente periculoase, săvârșite cu intenție sau din imprudență, care lezează, în mod exclusiv sau în principal relațiile sociale cu privire la activitatea normală a autorităților publice și la securitatea de stat. Autorii subliniază că obiectul juridic generic al infracțiunilor din Capitolul abordat (Trădare de Patrie, Spionajul, Uzurparea puterii de stat, Rebeliunea armată, Chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale etc.) îl formează relațiile cu privire la activitatea normală a autorităților publice și la securitatea de stat. În lucrare se evocă că în conformitate cu prevederile legislației naționale în vigoare, asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, a frontierelor inalienabile ale statului fac parte din spectrul de interese naționale vitale ale Republicii Moldova.

Vom continua analiza noastră cu articolul științific a lui R. Cojocaru denumit: *Perspectiva incriminării separatismului în legislația penală a Republicii Moldova*, publicat în anul 2015. Articolul scoate în evidență că separatismul este o metodă eficientă prin care se

urmărește crearea unor teritorii secesioniste pentru a împiedica dezvoltarea în condiții de normalitate a unui stat în favoarea altui stat sau de a-l supune unei dominații politice. Întâi de toate autorul înaintea noțiunea de separatism și anume: *Separatismul este voința unui grup de persoane, care pledează pentru separarea de statul Republica Moldova și constituirea unei alte entități politico-statale, acțiune care duce la încălcarea integrității teritoriale a Republicii Moldova*, și care este propusă spre încadrare în Capitolul XIII din Partea generală a Codului Penal cu titlul: *Înțelesul unor termeni și expresii în prezentul Cod*. În partea ce ține nemijlocit de norma incriminatorie, autorul pe bună dreptate consideră că infracțiunea de separatism urmează a fi incriminată prin completarea Capitolului XVII din Partea specială a Codului Penal și înaintea următoarea formulare legislativă: *art. 341² Separatismul - Chemările la separatism, promovarea separatismului prin întrunirea cetățenilor în partide politice și organizații non-guvernamentale, care se pedepsesc cu închisoare de la 6 la 12 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 4 la 10 ani*. Norma de bază propusă prevede mai multe agravante, care *in corpore* ar trebui să completeze șirul *Infracțiunilor cu caracter terorist* din Codul penal național [62, p. 242-247].

În cele ce urmează, va fi analizată cercetarea științifică lui Gh. Costache și V. Kuciuk intitulată *Finanțarea separatismului – factor de periclitare a securității naționale a Republicii Moldova* din 2015 [63]. Articolul expune unele aspecte ce țin de finanțarea separatismului în Republica Moldova, dar și consecințele acestor acțiuni precum migrația în masă a populației, stimularea și susținerea atitudinilor separatiste în societate, ațâțarea conflictelor naționale și a confruntărilor locale. Susținem poziția autorilor și anume că separatismul fiind un fenomen periculos este interzis în multe țări ale lumii, iar ca mișcare de separare din cadrul unui stat unitar, reprezintă un atentat la suveranitatea, independența și integritatea teritorială nu doar a Republicii Moldova dar și a oricărei alte țări recunoscute în frontierele sale ca stat membru al ONU. O altă constatare remarcabilă în acest sens este că libertatea de exprimare nu reprezintă un drept absolut, existând condiții și limite până la care poate fi exercitată, ceea ce permite menținerea echilibrului dintre drepturile individului și interesele generale ale societății democratice în ansamblul lor, atunci când acestea pot intra în conflict. Opinia promovată de autorii Gh. Costache și V. Kuciuk rezidă în faptul că oricare activitate separatistă, în Republica Moldova, este legală, dacă nu este orientată spre schimbarea prin violență a regimului constituțional și nu violează integritatea Republicii Moldova. Totodată se enunță că separatismul în esența sa semnifică acțiunea îndreptată spre separarea de la statul Republica Moldova a unei părți a teritoriului național cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, iar experiența acumulată pe plan național și

internațional denotă că acțiunile de separatism, pașnice la început, în evoluția sa devin violente, însoțite de omoruri, de cauzarea vătămărilor corporale, de răpiri de persoane, de incendieri, de acte de terorism, fapt care justifică, în viziunea noastră, incriminarea și sancționarea lor. În unison opiniei noastre este și jurisprudența internațională. Astfel, Curtea Internațională de Justiție, Tribunalele penale internaționale cu caracter ad-hoc precum cele pentru fosta Iugoslavie, Ruanda, Sierra Leone și Curtea Penală Internațională au tratat corespunzător și în strictă conformitate cu prevederile convențiilor internaționale fenomenul de separatism, descurajând procesul de extindere a acestor manifestări.

Lucrarea autorilor M. Benchechi și V. Sterpu *Separatismul-risc major pentru asigurarea securității Republicii Moldova* din anul 2015 [17, p. 70-83] prezintă o analiză generalizată a situației din Republica Moldova, unde după autori, persistă o serie de condiții pentru apariția și dezvoltarea separatismului (interesele geostrategice ale unor state, prezența unor lacune normative în relațiile dintre autoritățile centrale și administrația publică locală, criza politică și socio-economică din țară, indignarea unor segmente ale populației în raport cu politicile autorităților centrale, migrația populației). Autorii opinează că situația din regiunea transnistreană, tendințele susținute din exterior ale UTA Găgăuzia în vederea obținerii a pretensei independențe, prezența militară ale trupelor Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova pun la îndoială nu doar gradul de independență a țării dar și capacitatea elitelor politice pentru evaluarea riscurilor emergente și elaborarea mecanismelor eficiente în vederea soluționării pe cale pașnică a acestora. Susținem afirmația autorilor precum că asigurarea securității naționale și regionale implică necesitatea de a dezvolta cele mai potrivite și eficiente forme și metode de combatere a separatismului. Astfel, în opinia autorilor prioritățile de dezvoltare conceptuală a politicii de stat privind combaterea separatismului este o condiție prealabilă pentru politici eficiente de asigurare a intereselor naționale ale Republicii Moldova, dar și că problema separatismului în nici un fel nu poate fi soluționată prin violență doar prin coerciția statului. Or, violența naște contra-violența care rezultă în numeroase victime, declinul economiei, dezbinare socială, și cel mai grav, criză socială și politică pe întreg teritoriul statului.

Vom continua analiza noastră cu publicația științifică semnată de autorii I. Guceac și A. Guceac în anul 2015 cu titlul *Fenomenul secesiunii în conținutul normativ al Constituției* [95, p. 6-18]. Pornind de la faptul că Constituția este izvorul principal al procesului de fundamentare a mecanismelor de prevenire și combatere a secesiunii, iar orice act normativ care contravine acesteia este în afara legii și nu produce efecte juridice, autorii fac referire la inalienabilitatea teritoriului Republicii Moldova, stipulată în art. 3 din Constituție, precum și prevederile similare ce se conțin în constituțiile altor state precum: art. 3 din Constituția României, art. 7 Azerbaidjan,

art. 9 Belarus, art. 2 Kazahstan, art. 5 Afganistan, art. 11 Cehia, art. 3 Kârgâstan, art. 3 Uzbekistan. Or spre exemplu art. 10 din Constituția Lituaniei prevede că teritoriul statului lituanian este unitar și nu se divizează în nici un fel de formațiuni statale. Susținem poziția autorilor precum că în pofida eforturilor orientate spre reducerea cazurilor de secesionism, întreprinse în domeniul constituționalismului contemporan, absolut nu există îndoieli că perspectiva apariției unor noi mișcări separatiste în mai multe state ale lumii este destul de mare iar elaborarea din timp a strategiilor corespunzătoare în raport cu astfel de tentative este pe deplin rațională. În lucrare au fost abordate și prevederile unor constituții din lume, care interzic secesiunea în mod expres, represiv și orice motiv care ar justifica acest fenomen, ca de exemplu: Constituția Angolei în art. 5 dispune că orice încercare de separatism sau divizarea teritoriului statului în părți trebuie combătută cu fermitate. Totodată după autori, printre motivele serioase care pot duce la secesionism se înscriu redistribuirea discriminatorie, încălcarea competențelor legale, definite din punct de vedere constituțional ale unităților politice care fac parte din componența statului federației și drepturile speciale ale unor entități minoritare. Susținem poziția expusă în lucrare precum că recunoașterea spre exemplu a legitimității secesiunii justificate de necesitatea de a păstra identitatea unei culturi nu înseamnă că oricine, inclusiv statul, este vinovat pentru faptul că supraviețuirea culturală a grupului respectiv este amenințată. Potrivit autorilor această abordare nu implică nici o învinuire a statului într-un anumit fel.

Lucrarea lui V. Gusleacov din 2015 intitulată *Tragedia din Bender* [177, p. 26] conține o bază solidă de documente și realități despre conflictul armat de pe Nistru din anul 1992, care pune în evidență caracterul infracțional al unei mișcări separatiste. Autorul a abordat cu lux de amănunte rolul formațiunilor paramilitare ilegale într-un conflict separatist contemporan, dat fiind faptul că evenimentele dramatice ale anului 1992 din regiunea transnistreană a Republicii Moldova s-au desfășurat nemijlocit cu participarea acestor structuri (gardiști, cazaci, miliție etc.) și care au servit drept instrument de realizare a obiectivelor secesioniste. Potrivit autorului, provocări, atacuri armate, intimidarea populației civile, ațâțarea vrajbei sunt doar câteva acțiuni care au provocat și alimentat conflictul armat din estul țării în perioada menționată.

Vom finaliza analiza situației privind fenomenul separatismului în doctrină cu evocarea tezelor din lucrarea științifică *Regiunile secesioniste ca premise de apariție a terorismului contemporan*, elaborată de către V. Zavatin și Gh. Graur în anul 2017 [169, p. 27-32], care cataloghează fenomenul separatismului drept un generator de conflicte și, în același timp, forță motrică de apariție a terorismului. Potrivit autorilor, orice conflict izbucnit într-o regiune ale globului pământesc va afecta alte regiuni prin diferite rețele existente conexe ale lumii privite ca un corp omogen, integrat. Scopul de bază urmărit de către autori a fost de a reitera prin lucrarea

analizată, anvergura regiunilor secesioniste și a conflictele regionale sau înghețate din estul Europei, precum și cele armate destructurate sau de identitate pe prim-plan ca factori primordiali de găzduire și amplificare a terorismului contemporan atât la nivel regional, cât și la nivel global.

Nu a fost trecută cu vederea nici situația din Republica Moldova, or potrivit autorilor, contextul regional de securitate dar și conflictul transnistrean nesoluționat plasează statul nostru într-un cadru de risc cu ascendență în aspect extremist terorist.

1.4. Concluzii la Capitolul 1

În urma efectuării unei analize ample cu privire la fenomenul separatismului prin prisma doctrinei și legislației din Republica Moldova și de peste hotare, ținem să formulăm următoarele concluzii:

- actele internaționale de bază privind prvenirea și combaterea separatismului sunt următoarele: Tratatul de Pace de la Westfalia din 1648; Convențiile de la Haga din 1899 și 1907; Convențiile de la Geneva (1864, 1906, 1929, 1949, 1977, 2005) de instituire a Comitetului Internațional al Crucii Roșii și stabilirea cadrului juridic internațional de protecție a victimelor conflictelor armate; Carta Națiunilor Unite (adoptată la San-Francisco la 26 iunie 1945); Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor din 1969; Convenția de la Viena cu privire la Succesiunea Statelor în vederea Tratatelor din 1978; Actul de Constituire al Uniunii Africane din 1963; Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki din 1 august 1975; Pactul Internațional privind Drepturile Politice și Civile; Tratatul privind Forțele Armate Convenționale din Europa; Carta de la Paris pentru o Nouă Europă; Declarația Mileniului; Tratatul Uniunii Europene; Convenția internațională privind suprimarea terorismului cu bombe; Convenția internațională privind suprimarea finanțării terorismului; Convenția de la Shanghai împotriva Terorismului, Separatismului și Extremismului; Convenția Europeană pentru Drepturile Omului; Tratatul Atlanticului de Nord;

- analiza formelor de manifestare a separatismului, din mai multe țări și regiuni ale lumii, pune în evidență faptul, că de cele mai frecvente ori separatismul, chiar și dacă la faza inițială poate avea un caracter pașnic, ulterior se manifestă prin metode violente, însoțite de omoruri, cauzarea de vătămări corporale, răpiri de persoane, incendieri, inclusiv acte de terorism, prezentând, astfel, un pericol social sporit pentru suveranitatea, integritatea teritorială și securitatea națională a Republicii Moldova și justificând oportunitatea de incriminare expresă în legea penală națională;

- separatiștii pentru a-și întemeia revendicările și a oferi acțiunilor sale aparențe de legalitate aplică pe larg și în mod eronat reglementările ONU, în prim-plan a celor cu privire la dreptul popoarelor la autodeterminare. Aceste acțiuni foarte rar își ating scopul, fiind condamnate de către organismele internaționale competente, precum Consiliul de Securitate al ONU ș.a.;

- problemei fenomenului de separatism i-au fost consacrate mai multe lucrări științifice, atât în doctrina de specialitate din Republica Moldova, cât și de peste hotare, însă numărul cercetătorilor autohtoni, cât și a celor din străinătate, care au explorat dimensiunea juridico-penală a fenomenului de separatism este relativ restrâns;

- cu toate că, atât în Republica Moldova cât și peste hotare, studii complexe privind tratamentul fenomenului separatist ca infracțiune pasibilă de incriminare și pedeapsă sunt puține, printre cei mai afirmați cercetători care au consacrat cercetări și publicații problematice abordate se înscriu: Al. Barbăneagră, A. Smochină, X. Ulianoschi, R. Cojocaru, V. Stati, S. Brânză, V. Cușnir, V. Berliba, V. Gămurari, Al. Cauia, B. Negru, I. Macari, C. Ejova, Al. Ejov, R. Pleșca, M. Poalelungi, V. Pârlog, V. Kuciuk, V. Zavatin, Gh. Graur, V. Juc, O. Bălan, D. Grama, D. Benchei, M. Benchei (Republica Moldova); A. Andreescu, D. Bardaș, L. Barac, Al. Boroii, V. Iftenie, C. Bulai, T. Toader, A. Filipaș, C. Mitrache, M. Bădilă, V. Dobrinou, C. Călinou, V. Duculescu, N. Conea, A. Năstase, Al. Bolinteanu, V. Dongoroz, N. Pavel, N. Simina Tănăsescu, Ge. Elian, E. Focșeneanu, Gh. Mateuț (România); L. Aistova, D. Kraev, A.A. Ahmetov, A.B. Crâlov, S. Biriucov, E.P. Sergun, N.I. Kostenko, L.A. Okunicov (Federația Rusă); O. Reznikov, A. Misiura, S. Dryomov și K. Voitovski (Ucraina); N. Aliyev (Azerbaidjan); Jean-Pierre Cabestan, A. Pavkovic și B. Feeney (Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord).

2. PRACTICI INTERNAȚIONALE PRIVIND PREVENIREA ȘI SANȚIONAREA SEPARATISMULUI

2.1. Premise istorice privind necesitatea prevenirii și combaterii actelor de separatism

Este evident că orice țară, în orice timp își va apăra ființa națională, suveranitatea și independența, inclusiv prin măsuri de drept penal [126, p. 125]. Or fragmentarea lumii este un proces foarte vechi și propriu omenirii, iar ideea incriminării unor asemenea comportamente umane drept infracțiune este veche și considerăm noi, firească.

Societatea umană mereu a fost puternic marcată de tendința de a se separa de la un tot întreg. Odată cu stabilirea omului primitiv în așezări permanente de durată, crearea primelor unelte, precum și dobândirea organizată a mijloacelor necesare de existență (vânatul organizat, pescuitul cu unelte speciale etc.), aceste tendințe au ieșit în evidență. Astfel, primele manifestări de separare a unui teritoriu au apărut circa 10 milenii în urmă, când societățile umane au renunțat treptat la modul de viață nomad în favoarea celui sedentar, iar delimitând anumite teritorii pentru practicarea agriculturii au început să se confrunte cu aspirații separatiste, manifestate de către unii indivizi din interiorul comunității, care doreau să posede de unii singuri teritoriile și hrana acestora, în special, acele teritorii care erau situate lângă ape (râuri sau lacuri) potențiale surse de existență.

Prin urmare, fenomenul separatismului a însoțit umanitatea în întreaga sa istorie. imperiile uriașe ale lumii antice și medievale au fost create și apoi dezintegrate. Ele au fost înlocuite de imperiile coloniale ale secolului al XX-lea. Dreptul unei dominații puternice persistă și în zilele noastre, când focarele de separatism fiind deseori alimentate de către unele puteri mari, atentează direct la securitatea și integritatea teritorială a mai multor state de pe mapamond [40, p. 37].

Odată cu dezvoltarea comerțului, separatismul va fi alimentat de către aspirațiile oamenilor de a domina resursele naturale ale unor teritorii delimitate, în special, minereul de bronz. Mai târziu, în perioada 400-300 î.e.n. acesta este resimțit și în cadrul civilizației mărețe grecești. Orașele-state (polisurile grecești) frecvent duceau lupte între ele, fapt ce a dus în final la declinul lor. Aristotel încă în sec. IV î. Hr. studiind problema orașelor din Grecia antică a constatat că fiecare oraș forma o parte a unicei dar segmentare societăți care, deși nestatală în sine, era suficient de puternică pentru a constitui un obstacol în calea dezvoltării depline a formelor statale în oraș ca entitate supremă.

Prăbușirea Indiei, Egiptului antic, precum și al Imperiului Roman a cărei civilizație a început să se dezvolte impresionant până când a crescut un imperiu vast. Totuși, în jurul sec. IV-V, acesta a început să se destrame.

Separatismul a fost prezent și în Epoca elenistă. Mărețul Imperiu a lui Alexandru cel Mare, care odată cu moartea sa pe fondul luptei interne dintre generalii săi pentru împărțirea de teritorii, până la urmă a fost divizat în trei state principale: Regatul Ptolemeic în Egipt cu capitala la Alexandria; Imperiul Seleucid în Siria și Mesopotamia cu capitala la Antiohia și Regatul Antigonid în Macedonia și Grecia centrală.

Spațiul carpto-danubiano-pontic la fel s-a confruntat cu tendințe de separatism de anvergură. Autorul grec Herodot, cu referire la separarea tribală a tracilor a constatat că *Dacia dacă ar avea un singur conducător sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, neamul lor ar fi de nebiruit și cu mult mai puternic decât toate neamurile* [81, p. 15]. În anul 82 î. Hr. în fața pericolului extern, majoritatea conducătorilor geto-daci au înțeles necesitatea unirii forțelor, acceptându-l pe Burebista ca rege al întregii Dacii. Acesta a creat un aparat militaro-administrativ unic, impune tuturor triburilor din componența statului o religie unică și a unificat obiceiurile juridice [14, p. 23-24]. Odată cu formarea statului geto-dac s-au format și normele juridice care au înlocuit cutumele. Bunăoară, în dreptul penal principalele dispoziții vizau apărarea statului. Astfel, normele dreptului penal sancționau pe cei care se împotriveau orânduirii politice stabilite, fiind pedepsiți chiar și cu moartea [14, p. 30].

În anul 44 î. Hr. Dacia se pregătea de un mare război cu Imperiul Roman dar s-a dezmembrat în câteva regate separate nu de la sabia romană ci de la un complot intern bazat pe ambiții separatiste ale vechii aristocrații geto-dacice. Cele mai marcante evenimente ale istoriei, revoluțiile social-politice precum cea engleză din sec. XVII, războiul pentru separarea celor 13 colonii engleze din America de Nord, revoluția franceză, războaiele napoleoniene, mișcările revoluționare în Europa între anii 1815 și 1848, au avut la bază intenții separatiste, de scindare a unor teritorii integre. Odată cu Revoluția franceză din 1789 și Declarația Drepturilor Omului a avut loc o importantă modificare în percepția socială privind riscurile în adresa securității statului, care se va răsfrânge asupra ilustrării în dreptul penal și mai ales în reprimarea crimei de stat [126, p. 32].

Bunăoară, mișcarea pentru separarea celor 13 colonii engleze din America de Nord din anul 1775 s-a exteriorizat sub forma unui război de independență care a urmărit drept scop lichidarea dependenței coloniale de Marea Britanie. Aceasta ca să facă față tendințelor de separatism și de nesupunere de pe continentul american a instituit o administrare directă în regiune, dar și a încheiat contracte cu un șir de state europene în vederea mobilizării

mercenarilor pentru luptă. Totuși, în pofida acestui fapt, la 4 iulie 1776, Congresul american a adoptat Declarația de independență. Un rol decisiv în separarea celor 13 colonii americane de la Marea Britanie l-a avut factorul extern. Revoluția americană s-a bucurat de un sprijin eficient din exterior. Mulți voluntari de pe continentul european au luptat de partea americanilor în război. Este de menționat că Franța a subsidiat în taină guvernul american, inclusiv, până la începerea confruntării deschise dintre britanici și americani. Așadar, aceasta a acordat ajutor substanțial în bani care erau transmiși în taină prin intermediul unor companii constituite *ad-hoc*. Totodată, într-un atare mod în SUA au fost expediate cantități enorme de praf de pușcă, arme, muniții (inclusiv și tunuri) și medicamente [165, p. 71-77]. Nu urmărim sub nici o formă scopul de a califica evenimentele istorice, însă separarea coloniilor americane la acea perioadă, și anume prin sprijinul oferit din exterior, subliniază importanța factorului extern în realizarea unor intenții de sorginte separatistă.

Este de menționat că la rândul său Franța întotdeauna a tratat cu seriozitate riscurile în adresa securității sale. De exemplu, potrivit Codului Penal francez din 1810, cele mai grave crime se considerau crimele îndreptate împotriva intereselor publice. Concomitent cu articolele care prevedeau trădarea, spionajul, atentarea la integritatea împăratului și a membrilor familiei regale. Complotul asupra schimbării ordinii de stat și a formei de guvernământ. În speță, persoanele care difuzau afișe sau se pronunțau public pentru comiterea crimelor împotriva securității interne și externe a statului, se considerau culpabili de comiterea crimelor și de conspirație [147, p. 77].

Totuși, statele americane s-au confruntat cu mișcări de separatism și după adoptarea Declarației de independență. Drept exemplu ne servește războiul civil american care a fost un conflict politico-militar de patru ani (1861-1865) dintre Uniunea Statelor din Nord ale SUA și Statele din Sud, care au părăsit pe rând uniunea în 1860–1861, alcătuind entitatea statală federală denumită Statele Confederate ale Americii. Chiar și în zilele noastre există tendințe de separatism în SUA precum sunt mișcările de sorginte separatistă din Arizona, Hawaii, așa-numita Second Republic of Vermont, tendințele secesioniste din Texas, sau Aliaska [209 ; 211].

Mișcările revoluționare în Europa din anul 1848, în special în Germania, Italia, Ungaria, Cehia, Croația și teritoriile române au avut drept obiectiv separarea de la țările dominante străine, emanciparea națională și unificarea națională. Aceste evenimente denotă tendințe de separare față de statul dominant, iar pe de altă parte înlăturarea dezbinării în interiorul statului, or întotdeauna unele puteri diseminau separatism în anumite regiuni de interes pentru a le domina mai ușor.

Formarea națiunilor moderne a avut loc doar prin sesizarea importanței incomensurabile a solidarității. Potrivit lui Ernest Renan „o națiune este așadar o mare solidaritate constituită pe baza sentimentului de sacrificiu al celor ce l-au făcut și al celor dispuși să-l mai facă. Ea presupune un trecut, totuși, în prezent se rezumă la un fapt tangibil, consimțământul, dorința clar exprimată de a continua viața comună. Existența unei națiuni este un plebiscit zilnic” [165, p. 95]. În decursul sec. XIX-lea s-a considerat că principiul naționalităților, adică al autodeterminării naționale poate fi aplicat doar cu referire la naționalitățile mari. Dreptul națiunilor mici era ignorat. În acest scop a fost inventat așa-numitul „principiu al limitei”. Așadar, se considera că națiunea suverană nu putea să se constituie dacă nu avea resurse necesare existenței și, dacă nu avea suficientă dimensiune, populație și tradiție istorică. La începutul sec. XX naționalitățile mici au perturbat în mod serios confortul marilor puteri. Abia în contextul Tratatelor de Pace de la Versailles, micile națiuni ale Europei centrale și sud-est și-au realizat dezideratele naționale.

Separatism a existat și în procesele de proclamare a independenței statelor lumii, care au loc exclusiv prin divizarea de la o entitate constituită. Nu pot fi trecute cu vederea evenimentele istorice cu privire la unificarea unor state ca Italia și Germania. Peninsula Italică era separată în state și orașe-state încă din evul mediu. Or în această perioadă, orice crimă împotriva statului era considerată și o ofensă adusă divinității, în societatea în care Biserica juca un rol extrem de important. Reprimarea rebeliunii contra puterii feudale ocupă un loc preponderent: orice act care tindea să rupă legătura de vasalitate era considerat un caz grav și pedepsit cu mare severitate, cu moartea și confiscarea averii [126, p. 21-22]. Principalul obstacol în calea unificării era Austria care stăpânea Lombardia și Veneția, or aceste regiuni prezintă și astăzi pericol pentru securitatea și suveranitatea Italiei. În 1861 teritoriul Italiei s-a reunificat, însă chiar și la acea etapă Veneția și Roma au rămas în afara statului național. Privind în retrospectivă și anume în anul 89 î.e.n., când statul roman a aprobat legea cetățeniei, urmărind unificarea numeroaselor etnii timpurii ale Italiei în cadrul unei singure societăți civile. Așadar, înțelegem că în pofida celebrei expresii latine *divide et impera*, aplicată pe larg de-a lungul istoriei de către romani, o mare parte din poporul istoric al Italiei a sesizat starea de securitate pe care o creează unitatea națională și tinde spre acest deziderat până în prezent [161, p. 36].

Semnarea păcii de la Westphalia din anul 1648 a împărțit teritoriul Germaniei în circa 300 de landuri [254]. Separatismul din interiorul Germaniei era puternic marcat de factorul religios, or aici existau două confesiuni oficiale protestantă (luterană) și catolică, un alt impediment în acest sens era că anume reunificarea acesteia ar fi prezentat un mare pericol pentru puterile vecine precum Austria și Franța, care în acea perioadă influențau negativ procesul

de consolidare a Germaniei. Paradoxală situație, or dacă astăzi un stat dezintegrat prezintă un focar de insecuritate pentru statele vecine, în trecut, unificarea acestuia putea genera pericol pentru entitățile statale unitare. Totuși, Germania a izbutit și odată fiind reintegrată a devenit cea mai mare putere de pe continentul european.

Fenomenul separatismului a căpătat o nouă anvergură în a doua jumătate ale sec. XIX, când etniile din cadrul imperiilor cereau independență, iar autoritățile imperiale se opuneau cu vehemență acestui proces. În imperiile răsăritene, popoarele fără statalitate aveau de luptat împotriva unui regim dur și intolerant în raport cu interesele lor naționale. Bunăoară, balcanicii de sub dominația otomană, sau popoarele baltice și caucaziene, asiatice ș.a., fiind în componența Imperiului Rus, și foarte diferite după cultură și tradiții spirituale, nu au putut fi asimilate de către acesta [161, p. 75]. Imperialismul a generat o nouă competiție a marilor puteri și a împărțit mai mult de un sfert din suprafața planetei. Este important de subliniat că separarea unor teritorii și includerea acestora în componența imperiilor coloniale au avut loc atât prin violență cât și cu sprijinul conducătorilor locali, care în schimbul unor avantaje materiale sau a unor privilegii au semnat tratate prin care au acceptat protectoratul puterilor coloniale.

Disputele dintre puterile mari în zona Mării Mediterane, Orientului Apropiat și Mijlociu creșteau tot mai mult. Astfel, o conflagrație mondială era inevitabilă, la 28 iunie 1914, fiind asasinat moștenitorul tronului austriac Franz Ferdinand la Sarajevo, Bosnia. Acest eveniment a fost considerat începutul primului război mondial. Perioada războiului 1914-1918 a fost una foarte violentă, iar încheierea acestuia s-a evidențiat cu programul de pace al SUA, cunoscut ca cele *Paisprezece Puncte a lui Woodrow Wilson*, după cum urmează: 1) renunțarea la diplomația secretă; 2) libertatea mărilor; 3) înlăturarea barierelor vamale între state; 4) reducerea generală a armamentelor; 5) soluționarea imparțială a revendicărilor coloniale; 6) evacuarea Rusiei de către Germania și aliații săi; 7) restaurarea Belgiei; 8) retragerea Germaniei de pe teritoriul Franței și retrocedarea către Franța a Alsaciei și Lorenei; 9) reajustarea frontierelor Italiei; 10) dreptul la autodeterminare pentru naționalitățile din Austro-Ungaria; 11) evacuarea trupelor de ocupație din România, Serbia și Muntenegru, cu condiția că Serbia să obțină acces la mare; 12) Acces liber în Dardanele și dreptul la autodeterminare al popoarelor ne-turce din imperiul Otoman; 13) Crearea unei Polonii independente cu ieșire la mare; 14) înființarea unei societăți generale a națiunilor pentru garantarea independenței tuturor statelor [161, p. 118].

Totodată, se consideră că dreptul la autodeterminare a obținut o proeminență internațională anume în cele Paisprezece Puncte ale lui Woodrow Wilson, cel de-al 28-lea Președinte al Statelor Unite ale Americii care a promovat restabilirea și menținerea păcii în

Europa în perioada interbelică, care a fost una turbulentă, de la decolonizare până la războaiele etnice după Războiul Rece [85, p. 38-39].

Multe dispute teritoriale au avut loc anume în perioada interbelică. Or exemplul populației din Insulele *Aaland* care a scos în evidență că politica de separare de la Finlanda și reunirea cu Suedia nu este justificată, pentru că reprezintă doar o parte din poporul suedez, și nu au existat argumente puternice pentru secesiune în comparație, spre exemplu, cu aceeași Finlanda, când aceasta s-a separat de Rusia, pentru că Finlanda era populată de finlandezi. Prin urmare, după adresarea Finlandei și Suediei către Liga Națiunilor în 1921, cele două opinii emise de Comisia de Juriști responsabilă au subliniat că secesiunea este aplicabilă doar în cele mai extreme cazuri, iar situația Insulelor Aaland nu corespunde acestor rigori [85, p. 34].

După primul război mondial au luat amploare și tendințele separatiste din Cipru, care la acel moment constituia practic o colonie britanică. Mai târziu, odată cu sfârșitul celui de-al doilea război mondial pe întreg teritoriul Ciprului au avut loc tensiuni social-politice majore, inclusiv pe criterii etnice, care au generat confruntări violente și ulterior, dezbinarea sa. Forțele armate turcești au invadat nordul insulei cipriote în 1974 și au susținut militar și economic separatiștii locali. Ca urmare, guvernul legitim al statului Cipru a pierdut controlul asupra teritoriilor din nord-estul insulei și *de facto* era incapabil să exercite jurisdicția asupra acestora. Autoproclamarea, în anul 1983 a pretinsei Republici Turce a Ciprului de Nord a ajuns în atenția Consiliului de Securitate al ONU care, după examinarea cazului în fond a declarat-o nevalabilă. Autoproclamata entitate este și în continuare recunoscută doar de către Republica Turcia [134, p. 11].

Totuși, în pofida importanței instrumentarului juridic internațional de prevenire și combatere a fenomenului de separatism, evenimentele istorice au scos în evidență rolul instrumentelor de ordin intern în acest sens, precum și tendința statelor de a le îmbunătăți permanent, pe măsură să facă față provocărilor timpului.

Bunăoară, în România modernă a existat un important moment legislativ precum Codul penal din 1936 denumit și Codul penal Carol al II-lea. Codul era eficient și se referea și la infracțiuni contra siguranței interioare a statului precum: surparea ordinii constituționale (art. 207); crima de răzvrătire (art. 210); crima de uzurpare militară (art. 212) [78, p. 110-112].

Războiul doi mondial la fel a adus multă dezbinare teritorială în lume, or se consideră că, una din cauzele declanșării acestuia a fost chestiunea dreptului germanilor la autodeterminare, care au fost penalizați aspru în urma Tratatului de la Versailles. Odată cu începerea războiului au început și amputările teritoriale mondiale efectuate de către Germania nazistă și alte părți beligerante. În anul 1945, odată cu încheierea războiului, liderii occidentali au insistat în baza

Cărții Atlanticului ca națiunilor eliberate de sovietici să le fie garantat dreptul la autodeterminare. Însă, această înțelegere nu a fost respectată pe măsură. Totuși, cel de-al doilea război mondial a pus începutul lichidării sistemului colonial și al dispariției vechilor imperii, fondate pe stăpânirea teritoriilor în afara frontierelor naționale [161, p. 178].

Poftele teritoriale ale URSS după anul 1945, care prin intermediul unei politici agresive de expansiune urmărea să însușească teritorii în Europa de Est, a generat „Războiul Rece”. URSS vedea drept un pericol și „Planul Marshall” (1948-1952), care a contribuit esențial la reabilitarea statelor de după război.

Este de menționat că baza conflictelor teritoriale de astăzi a fost pusă odată cu dorința țărilor din „*Lumea Întâia*” (țările industrializate) și în special „*Lumea a Doua*” (URSS) de a-și menține influența în statele din „*Lumea a Treia*”, acestea fiind statele care s-au eliberat de sub dominația străină.

Conflictul între Israel și Palestina, Republica Coreea, Conflictele violente din Balcani (Bosnia, Herțegovina, Kosovo), statele post-sovietice, Georgia, Azerbaidjan, Republica Moldova, Ucraina, Federația Rusă, toate au la bază pretenții teritoriale.

Pe bună dreptate se susține că practica statală în Europa, începând cu anii 1990 și problemele statelor succesoare în fosta Iugoslavie și URSS au stabilit în esență condițiile pentru recunoașterea statelor din acest spațiu. Or, comunitatea europeană a emis o Declarație privind Recunoașterea Noilor State în Europa de Est, iar URSS o Declarație privind Iugoslavia, prin care s-au stabilit regulile de bază pentru recunoașterea statelor, în formularea Declarației privind Recunoașterea Noilor State [85, p. 46].

La începutul anilor 1990, ONU tinde să se impună ca principalul organism de reglementare a conflictelor teritoriale dintre statele membre. Zeci de misiuni de pacificare în întreaga lume au fost instituite de către aceasta pentru a curma separatismul violent. Somalia, Ruanda, Liberia, Iugoslavia ș.a. Totodată, organismele internaționale au stăvilit mai multe tentative de separare a teritoriilor din cadrul statelor unitare, precum sunt: Sahara Occidentală în 1975, când tribunalul internațional de la Haga a respins revendicările teritoriale ale Marocului și Mauritaniei chiar în pofida legăturilor istorice a acesteia cu regiunea în cauză, încercarea de secesiune a provinciei Catanga de la Congo, ameliorarea separatismului violent din Timorul de Est [199], Tibet (China), Biafra și Bangladesh, Rhodesiei și multe alte dispute de pe mapamond.

Relevantă în context este opinia autorului O. Bălan precum că separatismul ca și alte fenomene sociale, a evoluat prin a cuceri mai întâi o persoană, apoi un grup, iar în prezent, luând proporții globale în așa fel încât fiecare stat este confruntat cu acest element distructiv [12, p. 144]. Or după cum susține cercetătorul autohton V. Moraru, pe parcursul anilor, manifestările

separatismului au avut diferite particularități, în funcție de diverse epoci și conjuncturi. Pentru Europa medievală, de exemplu, era caracteristică fărâmițarea feudală, când numărul principatelor autonome ajungea la cinci sute. Cu trecerea timpului, actorii principali de pe arena politică își consolidau puterea și teritoriile, alipindu-i pe cei mai slabi. În consecință, către începutul Primului Război Mondial în Europa rămăsese circa douăzeci de state suverane, inclusiv astfel de puteri ca Rusia, Austro-Ungaria, Germania, Marea Britanie și Franța, cu reale și vădite ambiții imperiale. Pe parcursul secolului trecut Europa, dimpotrivă, a cunoscut tendințele unui proces de dezagregare. La momentul semnării Actului Final de la Helsinki din 1975 cu privire la inviolabilitatea frontierelor, în spațiul vechiului continent existau 35 de state. Astăzi, numărul acestora a sporit [120, p. 136].

Așadar, în concluzie menționăm că oamenii deseori au dat dovadă de dezbinare decât de unitate, astfel separatismul începând cu apariția primelor comunități umane și până în zilele noastre a servit drept stavilă în exercitarea puterii acestora [44, p. 48].

2.2. Modele incriminării ale actelor de separatism

2.2.1. Incriminarea separatismului în legislația unor state aparținând sistemului

de drept continental

Pe bună dreptate se susține în literatura de specialitate că apărarea celor mai importante valori sociale de care depinde însăși existența umană se realizează în mare măsură prin intermediul legii penale [10, p. 2].

Dreptul penal al fiecărei țări are un anumit specific. El apare în conținutul instituțiilor de bază precum legea penală, infracțiunea, pedeapsa penală, însă datorită condițiilor istorice, condițiilor specifice naționale și culturale sau altor factori, în sistemul dreptului penal persistă anumite caracteristici prin care acestea se apropie unele de altele.

Bunăoara, sistemului de drept continental îi este specific codificarea legilor penale, dar și specificul formulării interdicțiilor legale în care se conturează o tendință de abstractizare sau o formă a descrierii laconice și generalizatoare ca modalitate de expunere a conceptelor în dispozițiile normei penale [118, p. 14].

În speță, analiza modelelor incriminării ale actelor de separatism, implementate în legislația penală din statele care fac parte din sistemul de drept continental, acordând prioritate celor care sunt membre ale UE, prezintă unul din obiectivele de bază ale lucrării în cauză. Or, în lumina creșterii dinamice a focarelor de separatism pe mapamond, analiza legislației penale cu

privire la acțiunile de separatism din mai multe state ale lumii este eminent necesară pentru evidențierea practicilor eficiente de prevenire și combatere a acestor manifestări periculoase.

Măsura științifică propusă este importantă pentru evidențierea modului de transpunere a voinței legislative de sorginte penală pentru prevenirea fenomenului de separatism din diferite state, care aparțin sistemului de drept continental și identificarea unor soluții eficiente în acest sens pentru Republica Moldova. În speță, aceasta va contribui la elaborarea unor propuneri *de lege ferenda* destinate îmbunătățirii legislației penale autohtone în materia de referință. Or relevantă în context este teza autorului autohton L. Buga precum că legiferarea penală reprezintă o activitate complexă, care implică o consecutivitate logică de acțiuni și care începe cu formarea voinței legislative [36, p. 173].

La fel ca și în alte state din lume în legislația penală a **Republicii Federale Germania** valorile fundamentale ale statului precum independența, suveranitatea, integritatea teritorială ș.a. sunt protejate de norme juridico-penale corespunzătoare și pornesc de la izvorul fundamental de drept, și anume Constituția.

Nemijlocit în preambulul Legii fundamentale a Germaniei este consacrat că aceasta promovează pacea în calitate de partener egal în drepturi într-o Europă unită și dreptul la autodeterminare. Potrivit art. 30 și art. 31 din Constituție, realizarea atribuțiilor de stat și executarea sarcinilor de stat sunt de competența celor 16 landuri, iar dreptul federal se bucură de supremație în raport cu dreptul landurilor [96, p. 283].

Crearea stării de pericol suveranității, inviolabilității teritoriale sau securității de stat a Germaniei constituie o încălcare a legii, în speță a celei penale, fiind reglementată corespunzător în funcție de valorile la care se atentează.

Deși trăsăturile Părții Speciale a Dreptului penal german, în particular, atentatele împotriva statului și formele de răspundere în acest sens sunt asemănătoare situației în materie din Republica Moldova, bineînțeles că se înregistrează deosebiri specifice.

Astfel, sediul incriminator abordat se regăsește la Capitolul 1 *infracțiunile împotriva păcii națiunilor; înalta trădare; îmbunătățirea statului democratic în temeiul legii*, din Titlu 2 *înaltă trădare*, art. 81 *Înaltă trădare împotriva unui land* din Partea Specială a Codului penal al Germaniei [228].

În conformitate cu art. 81 alin. (1) pct. 1 *Codul penal al Germaniei*, oricine se angajează, cu forța sau prin amenințarea cu forța, să submineze existența Republicii Federale Germania, se pedepsește cu detențiune pe viață sau pe un termen de cel puțin 10 ani. La pct. 2 al prezentei norme este prevăzută aceeași pedeapsă pentru persoanele care se angajează, cu forța sau prin

amenințarea cu forța să modifice ordinea constituțională bazată pe Legea fundamentală a Republicii Federale Germania.

Totodată, la art. 81 alin. (2) *Codul penal al Germaniei* este prevăzută răspunderea penală pentru acțiunile ilicite indicate supra, dar mai puțin grave cu limitarea libertății pe un termen de la 1 la 10 ani.

Un model de incriminare specific infracțiunii în cauză este amplasat la art. 82 din *Codul penal german, înaltă trădare împotriva unui stat membru (land)*. Astfel, art. 82 alin. (1) pct. 1, prevede că oricine se angajează, cu forța sau prin amenințarea cu forța să încorporeze teritoriul unui stat membru în întregime sau parțial într-un alt land al Republicii Federale Germania, sau să separe o parte din teritoriul unui land de aceasta, se pedepsește cu închisoare de la 1 la 10 ani. În conformitate cu pct. 2 al prezentei norme, oricine se angajează cu forța sau prin amenințarea cu forța să schimbe ordinea constituțională privind constituirea unui land, se pedepsește cu închisoare de la 1 la 10 ani.

Potrivit alin. (2) al normei menționate, în cazurile mai puțin grave, pedeapsa prevede închisoare de la 6 luni la 5 ani.

Articolul 86 din prezentul compartiment al *Codului penal german* sancționează *diseminarea materialului de propagandă al organizațiilor neconstituționale*. Astfel, potrivit pct. 1 alin. (1), orice persoană care difuzează sau produce în Germania, stochează, importă sau exportă sau face accesibilă publicului prin mijloace de stocare a datelor pentru difuzare în Germania sau în străinătate, materiale de propagandă a unui partid politic care a fost declarat neconstituțional de către Curtea Constituțională Federală, sau de un partid, sau o organizație politică care a fost menținută prin decizie finală ca fiind o organizație substituientă a unei astfel de formațiuni, se pedepsește cu amendă sau cu închisoare până la 3 ani.

Potrivit pct. 2 alin. (1), se pedepsește cu aceeași sancțiune penală acțiunea abordată supra dacă este înfăptuită în favoarea unei organizații care a fost interzisă prin hotărâre judecătorească definitivă fiind îndreptată împotriva ordinii constituționale sau împotriva ideii de comitate a națiunilor sau care a fost menținută prin decizie finală ca fiind o organizație substituientă a unei astfel de formațiuni interzise.

Potrivit pct. 3 alin. (1), se pedepsește cu aceeași pedeapsă acțiunea abordată supra, dacă este înfăptuită în favoarea unui guvern, organizații sau instituții din afara Republicii Federale Germania și care acționează în vederea atingerii obiectivelor uneia dintre părțile sau organizațiile indicate la punctele 1 și 2 din norma indicată supra. La alin. (2) al aceași norme este prevăzut că materialele de propagandă în sensul alin. (1) nu pot fi decât materiale scrise al căror conținut este îndreptat împotriva ordinii constituționale, democratice libere sau a ideii de comitate a națiunilor.

Potrivit pct. (3), alin. (1) nu se aplică pedeapsa în cazul în care materialele de propagandă sau acțiunile înfăptuite sunt menite să servească domeniului educației civile, să evite mișcările neconstituționale, să promoveze arta sau știința, cercetarea sau predarea, raportarea evenimentelor curente sau istorice sau în alte scopuri similare.

Relevant în context este și art. 89 al prezentului compartiment din *Codul penal al Germaniei*, intitulat *exercitarea unei influențe anticonstituționale asupra forțelor armate și a forțelor de securitate publică*. Așadar, potrivit alin. (1) oricine exercită în mod sistematic asupra membrilor forțelor armate sau a unei forțe de securitate publică pentru a submina disponibilitatea lor de a proteja securitatea Republicii Federale Germania sau ordinea constituțională și, astfel să sprijine eforturile împotriva existenței sau securității Republicii Federale Germania sau împotriva principiilor sale constituționale, se sancționează cu închisoare de cel mult 5 ani sau cu amendă. Potrivit alin. (2) al prezentei norme, tentativa de infracțiune se pedepsește [228].

Cu referire la **Republica Polonă**, evidențiem că Constituția acesteia, în art. 1 declară Polonia ca un bun comun al tuturor cetățenilor săi [216].

Suveranitatea națională a Poloniei aparține exclusiv poporului și scoate în evidență calitatea supremă a cetățenilor săi, care contribuie la elaborarea politicii sale interne și externe. Fiind garantată de Constituție, unitatea teritorială a Poloniei presupune inadmisibilitatea dezmembrării unei părți a teritoriului și bineînțeles, este protejată de lege [96, p. 653].

În legislația penală a Republicii Polonia acțiunile de separatism au o incriminare distinctă. Capitolul XVII din Codul penal intitulat *Infracțiuni împotriva Republicii Polonia*, art. 127, Secțiunea 1 prevede că oricine, acționând în scopul privării Poloniei de independență, separării a unei părți din teritoriul acesteia, răsturnării prin forță a sistemului său constituțional sau se angajează, prin înțelegere cu alte persoane în vederea realizării acestui scop, va fi supusă pedepsei privative de libertate pe o perioadă de cel puțin 10 ani, pedeapsa cu privarea de libertate pe 25 de ani, sau cu privarea de libertate pe viață. Totodată, Secțiunea 2 al normei abordate prevede că orice persoană care se pregătește să comită infracțiunea specificată la Secțiunea 1, va fi supusă pedepsei privative de libertate pe o perioadă de cel puțin 3 ani [224]. Este important de a scoate în evidență că acțiunile îndreptate spre separarea unei părți din teritoriul Poloniei, privării sale de independență sau răsturnarea prin forță a sistemului constituțional au fost încadrate generic de către legiuitor în compartimentul *Infracțiunilor împotriva Republicii Polonia*, prin care se exprimă obiectul de bază la care se atentează. Totodată, observăm că regimul sancționar aplicat de către legiuitor este unul mai aspru decât, bunăoară, cel aplicat în Republica Federală Germania.

Este evident că instrumentele de drept penal diferă de la stat la stat ce se referă, inclusiv și la noțiunile de drept penal, iar evaluarea în continuare a specificului aplicabilității și compatibilității lor cu situația în materie din Republica Moldova, va scoate în evidență avantajele și dezavantajele pe care le prezintă diferite instrumente de drept penal în procesul de descurajare a acțiunilor de separatism în țara noastră.

Regatul Spaniei. Legea supremă a Spaniei este fundamentată pe unitatea indisolubilă a națiunii spaniole, patria comună și indivizibilă al tuturor spaniolilor, dar care recunoaște și garantează dreptul la autonomie al naționalităților și regiunilor care o compun și solidaritatea dintre acestea [96, p. 745].

Integritatea teritorială a Spaniei presupune indivizibilitatea și inalienabilitatea absolută a acesteia. În pofida faptului că Constituția promovează pluralismul politic și consfințește libertatea și egalitatea individului și ale grupurilor din care consistă, care nu trebuie să submineze sub nici o formă orânduirea constituțională și unitatea Spaniei. Prin urmare, acțiunile îndreptate spre separarea forțată a unor teritorii sau regiuni ale sale, slăbirea puterii de stat, comiterea unei rebeliuni sunt incriminate de legiuitor ca *Infracțiuni împotriva Constituției*, după cum urmează:

Codul penal al Regatului Spaniei în Titlul XXI *Infracțiuni împotriva Constituției*, Capitolul I *Rebeliunea*, art. 472 prevede că vinovat de comiterea rebeliunii este acea persoană care se ridică cu forța și în mod deschis pentru a atinge următoarele obiective: anularea, suspendarea sau modificarea Constituției în totalitate sau parțial; eliminarea sau privarea de toate sau a unei părți din prerogativele și împuternicirile Regelui sau Regentului sau ale membrilor Regentului, sau forțarea acestora să adopte orice acțiune împotriva voinței acestora; împiedicarea desfășurării libere a alegerilor pentru funcția publică; dizolvarea Parlamentului Spaniei, a Congresului deputaților, a Senatului sau a Adunării legislative cu privire la orice autonomie, împiedicarea întrunirii acestora, consultării sau adoptării unei decizii, solicitarea unei anumite decizii sau privarea de orice drept sau competență a acestora; declarată independentei unei părți a teritoriului național (sublinierea ne aparține – n.a.); înlocuirea guvernului național sau a consiliului guvernului autonomiei cu un alt organ, sau utilizarea și subordonarea acestora, sau lipsirea guvernului sau a consiliului guvernului de autonomie sau a oricăror competențe a membrilor săi, fie împiedicarea sau limitarea liberei exercitări a competențelor acestora, sau impunerea membrului acestora la săvârșirea unei acțiuni împotriva voinței sale sau retragerea forțelor armate din subordinea guvernului [226].

Astfel, în conformitate cu art. 473 alin. 1 din *Codul penal al Spaniei*, cel ce va instiga insurgenței, va încuraja sau sprijini rebeliunea, precum și principalii săi lideri, se pedepsesc cu închisoare de la 15 la 25 ani și privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții pe aceeași

perioadă; cel care efectuează conducerea secundară, se pedepsește cu închisoare pe un termen de la 10 la 15 ani cu privarea de dreptul de a ocupa funcțiile corespunzătoare pe aceeași perioadă; executorii simpli se pedepsesc cu închisoare pe o perioadă de la 5 la 10 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau funcții publice pentru o perioadă de la 6 la 10 ani.

La alin. 2 art. 473 *Cod penal al Spaniei* este prevăzut că, în cazul în care vor fi folosite arme sau va avea loc confruntare dintre rebeli și forțele loiale guvernului legitim, sau rebeliunea va cauza daune proprietății private sau publice, va cauza întreruperea comunicațiilor de telegraf, telefon, maritime, de cale ferată sau alte comunicații, se va aplica violența gravă asupra persoanelor, în cazul în care vor fi necesare indemnizații sau investiții de capital, pedeapsa va constitui închisoare pe un termen de la 10 la 30 ani.

Este de menționat că articolele 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484 din *Codul penal al Spaniei* la fel incriminează rebeliunea, sub variate forme de manifestare (a se vedea *Codul penal al Spaniei* – n.a.).

Nu poate fi trecut cu vederea nici art. 544 din *Codul penal al Spaniei, Sedițiune*, care prevede că condamnarea pentru sedițiune îi revine celor care, fără ca să comită infracțiunea de rebeliune, se ridică public și tumultuos pentru a împiedica, prin forță sau în afara căilor legale, aplicarea legilor sau a oricărei autorități, corporații oficiale sau funcționarii publici de la exercitarea legală a atribuțiilor sale sau a punerii în aplicare a rezoluțiilor acestora sau a rezoluțiilor administrative sau judiciare [226].

În speță, cadrul penal spaniol analizat fortifică oportunitățile perfecționării Codului penal al Republicii Moldova cu noi mecanisme de drept penal în lupta cu atentatele la adresa suveranității sale, integrității teritoriale ș.a. valori supreme.

Republica Finlanda. Constituția Republicii Finlanda consfințește că puterea de stat emană de la popor, iar puterea poporului include dreptul individului de a participa la dezvoltarea societății și vitalitatea mediului său, de a influența această evoluție [96, p. 261]. Potrivit art. 4 din Constituție, teritoriul Finlandei este indivizibil. Frontierele naționale sunt inviolabile și nu pot fi modificate decât cu acordul Parlamentului [66].

Suveranitatea Finlandei este garantată de art. 1 din Legea sa supremă, care o declară drept o republică suverană, or atât art. 1 cât și art. 4 din Constituția Finlandei au servit ca piloni de bază pentru crearea unui cadru incriminator eficient de protecție a tuturor valorilor supreme din care aceasta consistă (a se vedea Constituția Finlandei – n.a.).

În Codul penal al Republicii Finlanda incriminarea acțiunilor împotriva suveranității Finlandei este situată la Capitolul 12 *Infracțiuni de trădare*, Secțiunea 1 *Compromiterea suveranității Finlandei*. Astfel, persoana care prin violență sau prin amenințarea cu violență, sau

prin presiuni militare sau economice sau suportul oferit de către un stat străin în scopul: (1) supunerii Finlandei sau a unei părți a Finlandei unui stat străin; (2) separării unei părți a Finlandei de restul teritoriului țării, sau (3) restricționării în alt mod a suveranității Finlandei într-o măsură gravă, comite un act ce provoacă pericolul ca acest scop să fie atins - se pedepsește cu închisoare pentru compromiterea suveranității Finlandei pe un termen de la 10 ani [223].

Regatul Norvegiei. Constituția Norvegiei ca fiind cea mai veche Constituție în vigoare de pe continentul european, declară Norvegia ca fiind un regat liber, independent, indivizibil și inalienabil cu forma de guvernământ monarhie ereditară limitată [217].

În Partea a II-a, Capitolul 8 *Infracțiuni împotriva independenței și a securității de stat*, art. 83 din *Codul penal al Regatului Norvegiei* prevede că orice persoană care încearcă ilegal să determine Norvegia sau orice parte a teritoriului acesteia să se supună unor reguli străine, or să o încorporeze într-un stat străin, or să separe o parte din teritoriul de stat, sau care contribuie și susține îndeplinirea acestor acțiuni, este pasibilă de pedeapsa cu închisoare pentru o perioadă de la 8 la 21 de ani [225].

Este de menționat că la fel ca și în situația altor state analizate în prezentul compartiment al lucrării, cadrul penal din Regatul Norvegiei reflectă pe deplin specificul familiei de drept continental și contextul regional din care face parte.

Republica Letonia. Constituția Letoniei ocrotește suveranitatea, independența națională, integritatea teritorială și sistemul democratic de guvernare al statului [96, p. 418-419]. Este important de a scoate în evidență că Constituția transferă aceste obligații sfinte poporului, stipulând expres că poporul leton ocrotește aceste valori.

În legislația penală a Republicii Letonia, *chemările la subminarea integrității teritoriale a Republicii Letonia* sunt incriminate la art. 83 din Capitolul X a părții Speciale din *Codul penal al Letoniei* intitulat *Infracțiuni contra statului* și anume: *chemările publice la subminarea integrității teritoriale a Republicii Letonia, adică la separarea în modul neprevăzut de Constituția Republicii Letonia a oricărei părți a teritoriului Republicii Letonia și se pedepsește cu închisoare pe un termen de până la 3 ani sau cu amendă de până la 50 de salarii minime* [194].

Potrivit alin. (2) art. 83 *Codul penal al Letoniei* este considerată circumstanță agravantă *activitatea organizatorică care vizează subminarea integrității teritoriale a Republicii Letonia*, fiind pedepsită mai aspru, cu închisoare pe un termen de până la 5 ani sau cu amendă de până la 100 salarii minime.

Ucraina. Protecția suveranității și integrității teritoriale a Ucrainei, asigurarea securității economice și informaționale sunt recunoscute de către Constituția acesteia drept funcții esențiale ale statului, precum și o preocupare a întregului popor ucrainean [178].

Necesitatea respectării cu strictețe a valorilor supreme a fost transpusă în legea penală a Ucrainei, după cum urmează.

Codul penal al Ucrainei în Capitolul I din Partea Specială *Infracțiuni contra fundamentelor securității naționale a Ucrainei*, art. 110 *atentarea la integritatea și inviolabilitatea teritorială a Ucrainei* prevede că acțiunile intenționate săvârșite în scopul de a schimba frontierele teritoriului de stat al Ucrainei cu încălcarea procedurii stabilite de Constituția Ucrainei, precum și apelurile publice și distribuirea de materiale care incită la astfel de acțiuni, se pedepsește cu închisoare de la 3 la 5 ani, cu sau fără confiscarea de bunuri. Potrivit art. 110 alin. (2) *Cod penal al Ucrainei*, aceleași fapte se pedepsesc mai aspru, cu închisoare de la 5 la 10 ani cu sau fără confiscarea de bunuri, dacă sunt comise de către un reprezentant al autorității publice, sau în mod repetat, sau prin înțelegere preliminară de către un grup de persoane, sau care implică incitarea la ură națională sau religioasă [193].

Alin. (3) al prezentului articol prevede că acțiunile prevăzute în alin. (1) sau alin. (2) care pot cauza moartea sau alte consecințe grave, se pedepsesc cu închisoare pe un termen de la 10 la 15 ani, sau cu detențiune pe viață, cu sau fără confiscarea de bunuri.

Art. 110-2 din *Cod penal al Ucrainei* intitulat *Finanțarea acțiunilor, săvârșite în scopul schimbării prin violență sau răsturnării ordinii constituționale sau uzurpării puterii de stat, schimbării frontierelor teritoriului sau a frontierei de stat a Ucrainei* prevede la alin. (1) că finanțarea acțiunilor comise în scopul schimbării frontierelor teritoriului sau a frontierei de stat a Ucrainei, încălcând ordinea stabilită prin Constituție, se pedepsește cu închisoare pe o perioadă de la 3 la 5 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe o perioadă de până la 2 ani cu confiscarea de bunuri.

Variantei tip a faptei descrise la art. 110-2 *Cod penal al Ucrainei* îi corespund mai multe forme agravante, după cum urmează:

- alin. 2 art. 110-2 prevede că finanțarea acțiunilor comise în scopul schimbării prin violență sau răsturnării ordinii constituționale sau uzurpării puterii de stat, se pedepsește cu închisoare pe o perioadă de la 5 la 7 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe o perioadă de până la 2 ani cu confiscarea de bunuri.

- alin. 3 art. 110-2 prevede că acțiunile prevăzute la alin. 1 sau alin. 2, săvârșite în mod repetat sau din interes material sau prin înțelegere prealabilă de către un grup de

persoane, sau în proporții mari sau în cazul în care acestea au cauzat daune materiale considerabile, se pedepsesc cu închisoare de la 6 la 8 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe o perioadă de până la 3 ani cu confiscarea de bunuri.

- alin. 4 art. 110-2 prevede că acțiunile prevăzute la alin. 1 sau 2, săvârșite de un grup organizat sau în proporții deosebit de mari sau dacă au condus la alte consecințe negative, se pedepsesc cu închisoare de la 8 la 10 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe o perioadă de până la 3 ani cu confiscarea de bunuri.

Totodată, potrivit alin. 5 art. 110-2, persoana, alta decât conducătorul grupului organizat, nu este supusă răspunderii penale pentru acțiunile prevăzute în prezentul articol, dacă a informat de bună voie despre bănuiala de săvârșire a unei infracțiuni, a anunțat despre cele întâmplate organul sau funcționarul autorizat prin lege să semnaleze suspiciuni asupra activității ilegale corespunzătoare sau a contribuit în alt mod la încetarea sau prevenirea săvârșirii infracțiunii pe care a finanțat-o sau la realizarea căreia a contribuit, cu condiția că în acțiunile sale nu există componența unei alte infracțiuni.

Este de menționat că în primăvara anului 2014, legiuitorul din Ucraina a fortificat cadrul juridico-penal în partea ce ține de prevenirea și combaterea acțiunilor de separatism, *Codul penal ucrainean*, fiind completat cu articolul nr. 114-1 *împiedicarea activităților legitime ale Forțelor Armate ale Ucrainei și ale altor formațiuni militare*.

Astfel, potrivit alin. 1 art. 114-1 obstrucționarea activităților legitime ale Forțelor Armate ale Ucrainei și ale altor formațiuni militare într-o perioadă specială, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 8 ani. Forma agravantă a infracțiunii prevăzută la art. 114-1 în formularea alin. 2 prevede că aceleași acțiuni, care au provocat moartea oamenilor sau alte consecințe grave, se pedepsesc cu închisoare de la 8 la 15 ani [189].

Potrivit art. 4 din **Constituția Federației Ruse**, suveranitatea Federației Ruse, inclusiv prevederile Constituției și a legilor federale se răsfrâng pe întreg teritoriul țării. Federația Rusă asigură integritatea și inviolabilitatea teritoriului de stat [179].

În legislația penală a Federației Ruse norma incriminatorie relevantă este amplasată în Capitolul X din Partea Specială *Infracțiuni contra puterii de stat*, Titlul 29 *Infracțiuni contra regimului constituțional și a securității de stat*, art. 280.1 intitulat *Chemările publice la săvârșirea acțiunilor îndreptate spre încălcarea integrității teritoriale a Federației Ruse* [195].

În conformitate cu alin. (1) art. 280.1 *Chemările publice la săvârșirea acțiunilor îndreptate spre încălcarea integrității teritoriale a Federației Ruse*, se pedepsesc cu amendă de

la 100000 la 300000 ruble rusești, sau în mărimea salariului, sau alte venituri ale inculpatului pentru o perioadă de la 1 la 2 ani, sau cu muncă în folosul comunității de până la 3 ani, sau cu arest pe un termen de la 4 la 6 luni, sau cu închisoare de până la 4 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pentru aceeași perioadă.

Potrivit alin. (2) acțiunile enumerate în alin. (1), dacă sunt comise cu utilizarea mijloacelor de informare în masă sau orice alte rețele de informare și de telecomunicații electronice (inclusiv rețeaua Internet), se pedepsesc cu muncă în folosul comunității de până la 480 ore și interzicerea dreptului de a ocupa anumite funcții sau de a întreprinde anumite activități pentru o perioadă de până la 3 ani sau cu închisoare de până la 5 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pentru o perioadă de până la 3 ani [194].

Articolul 1 din Constituția **Georgiei** proclamă Georgia ca un stat independent și indivizibil, conform rezultatelor referendumului din 31 martie 1991, care s-a desfășurat pe întreg teritoriul țării, inclusiv și în Abhazia și Osetia de Sud [184].

Codul penal al Georgiei în Capitolul XXXVII din Partea Specială *Infracțiuni contra statului*, Titlul 11 *Infracțiuni contra ordinii constituționale și a securității Georgiei* prevede la art. 308 răspunderea penală pentru *încălcarea integrității teritoriale a Georgiei*. Astfel, potrivit art. 308 alin. 1 *acțiunile împotriva Georgiei care vizează transferul întregului teritoriu al Georgiei unui stat străin, sau a unei părți sau separarea unei părți din teritoriul Georgiei, se pedepsește cu închisoare pe un termen de la 10 la 15 ani* [231]. Potrivit art. 308 alin. 2 *aceleași acțiuni care au cauzat pierderea întregului teritoriu al Georgiei sau a oricărei părți sau alte consecințe grave, se pedepsesc cu închisoare de la 15 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață*.

Un alt mecanism juridico-penal de apărare a integrității teritoriale a Georgiei se regăsește în art. 309 Cod penal al Georgiei intitulat *Încheierea oricăror acorduri neconstituționale sau ducerea negocierilor neconstituționale*. Astfel, potrivit art. 309 alin. 1 ducerea negocierilor neconstituționale cu un stat străin, organizație străină sau cu reprezentantul acestora în scopul de a limita suveranitatea Georgiei sau a independenței acesteia, se pedepsește cu închisoare de la 6 la 10 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita anumite activități pe un termen de până la 3 ani. Potrivit alin. 2 art. 309, încheierea de acorduri neconstituționale în numele Georgiei cu un stat străin sau organizații străine, care limitează independența și suveranitatea, sau care amenință coexistența pașnică a Georgiei cu alte țări, precum și acordarea altor persoane dreptul de a încheia astfel de acorduri, se pedepsește cu închisoare pe un termen de la 10 la 15 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita anumite activități.

Constituția **Republicii Kazahstan** consfințește coeziunea socială și unitatea statului [96, p. 383]. Potrivit alin. 2 art. 2 din Constituție, suveranitatea Republicii Kazahstan se extinde pe întreg teritoriul țării, iar statul asigură integritatea, inviolabilitatea și inalienabilitatea teritoriului său [185].

Întru protejarea valorilor naționale supreme, activitățile de separatism au fost reglementate de către legiuitorul din Republica Kazahstan în Codul penal al acesteia, și anume în Capitolul X din Partea Specială, *Infracțiuni împotriva fundamentelor constituționale și a securității de stat*, art. 180 *activități de separatism*. Astfel, potrivit art. 180 alin. (1) *propaganda sau chemările publice la încălcarea unității și integrității Republicii Kazahstan, inviolabilitatea și inalienabilitatea teritoriului său, dezintegrare, precum și producerea, depozitarea în vederea distribuirii materialelor cu acest conținut, se pedepsește cu amendă de la 1000 la 5000 de indicatori de calcul lunar sau limitarea libertății de până la 7 ani, sau cu închisoare pentru același termen* [230].

În calitate de circumstanță agravantă alin. (2) art. 180 prevede că *aceleași acțiuni comise de către o persoană cu folosirea situației de serviciu, sau de către conducătorul unei asociații publice, sau prin utilizarea rețelelor de informare și comunicare media, de către un grup de persoane sau de către un grup de persoane prin înțelegere prealabilă, se pedepsesc cu închisoare pe un termen de la 5 la 10 ani*.

Potrivit alin. (3) art. 180, *acțiunile întreprinse, în vederea încălcării unității și integrității Republicii Kazahstan, inviolabilității și inalienabilității teritoriului sau dezintegrării, se pedepsesc cu închisoare pe un termen de la 10 la 15 ani*.

Republica Belarus la fel ca și multe alte state își protejează independența și integritatea teritorială, sistemul constituțional, asigură legalitatea și ordinea publică prin mecanisme juridico-penale corespunzătoare. Constituția Republicii Belarus stipulează că Belarus este un stat unitar, iar autoritățile de stat întreprind măsuri pentru protecția suveranității, securității naționale și a integrității sale teritoriale [96, p. 80-81].

În Codul penal al Republicii Belarus, Secțiunea XIII *Infracțiuni contra statului și ordinii de exercitare a puterii și a guvernării*, Capitolul 32 *Infracțiuni împotriva statului*, art. 361 sunt incriminate acțiuni care atentează la securitatea externă a Republicii Belarus, suveranității, inviolabilității teritoriale, securității de stat și capacității naționale de apărare [196].

Potrivit art. 361 alin. (1) *Chemările publice la preluarea puterii de stat, sau schimbarea prin violență a ordinii constituționale a Republicii Belarus, sau trădarea statului, sau comiterea unui act terorist sau de diversiune, sau comiterea altor acțiuni în detrimentul securității externe a Republicii Belarus, suveranității, inviolabilității teritoriale, securității de stat și capacității*

naționale de apărare, sau distribuirea materialelor cu astfel de conținut, se pedepsesc cu arest sau cu închisoare de până la 3 ani.

La alin. (2) al normei este prevăzut că *apelurile, adresările către un stat străin, organizații străine sau internaționale pentru a comite acțiuni în detrimentul securității externe a Republicii Belarus, suveranității, inviolabilității teritoriale, securității de stat și capacității naționale de apărare, sau distribuirea materialelor cu astfel de conținut, în lipsa unor semne de infracțiuni mai grave, se pedepsesc cu arest sau cu închisoare de până la 3 ani.*

În conformitate cu alin. (3) art. 361, *acțiunile prevăzute la alin. (1) și (2), comise cu utilizarea mijloacelor de informare în masă sau prin rețeaua Internet, se pedepsesc cu închisoare de la 2 la 6 ani.*

Constituția **Republicii Uzbekistan** definește expres noțiunea de *popor*, stabilind că poporul Uzbekistanului este constituit din cetățenii săi, indiferent de naționalitatea acestora [181].

Cetățenii Uzbekistanului și statul sunt legați prin drepturi și obligații reciproce. Potrivit prevederilor înscrise la Capitolul XVII din Constituție, Republica Karakalpakstan are statut de stat suveran în componența Uzbekistanului și are dreptul de a ieși din componența acestuia în baza referendumului [96, p. 864].

În Codul penal al Republicii Uzbekistan, Secțiunea 2 *Infracțiuni contra păcii și securității*, Capitolul IX, *Infracțiuni împotriva Republicii Uzbekistan*, art. 159 sunt incriminate faptele care încalcă ordinea constituțională a Republicii Uzbekistan, după cum urmează: chemările publice la schimbarea neconstituțională a sistemului de stat existent, preluarea puterii sau înlăturarea de la putere a reprezentanților puterii, aleși în mod legal, sau numiți, sau la încălcarea neconstituțională a unității teritoriului Republicii Uzbekistan, precum și producerea, stocarea în scopul distribuirii sau distribuirea materialelor cu același conținut, se pedepsesc cu amendă până la 600 de salarii minime sau cu restrângerea unor libertăți de la 2 la 5 ani, sau cu privațiune de libertate pe un termen de până la 5 ani [197].

Per ansamblu, cu referire la legislația penală din cele 12 state parte la sistemul de drept continental, inclusiv a statelor din UE, evidențiem că se desprind două categorii: state în care acțiunile de separatism sunt incriminate penal în mod distinct (Polonia, Finlanda, Letonia, Regatul Norvegiei, Regatul Spaniei, Kazahstanul, Ucraina, Georgia, Federația Rusă) și state care au incriminat acțiunile ce atentează la orânduirea constituțională, inviolabilitatea teritorială, legitimitatea organelor de stat ș.a. în baza unor principii generice de încadrare în câmpul juridico-penal corespunzător (Germania, Republica Belarus, Republica Uzbekistan etc.). Totuși

fiecare dintre statele analizate supra, dispune de mecanisme eficace împotriva atentatelor la adresa suveranității, integrității teritoriale ș.a. valori supreme.

2.2.2. Incriminarea separatismului în legislația unor state aparținând sistemului de drept anglo-saxon

În prezentul paragraf ne vom referi la incriminarea separatismului în statele aparținând sistemului de drept anglo-saxon.

Dat fiind faptul, că din sistemul de drept anglo-saxon fac parte câteva zeci de state, în prezentul compartiment al lucrării vor fi trecute în revistă doar câteva dintre acestea, care după părerea noastră au o relevanță sporită pentru tema de cercetare.

Este de menționat că structura dreptului în familia juridică anglo-saxonă, concepția dreptului, sistemul de izvoare ale dreptului, limbajul juridic sau format în condiții diferite de cele din familia romano-germanice, fapt ce a influențat și procesul de formalizare a mecanismelor juridico-penale de prevenire și combatere a acțiunilor infracționale, în special, a celor care atentează la orânduirea constituțională, inviolabilitatea teritorială, legitimitatea organelor de stat, securitatea externă a țării ș.a. valori supreme ocrotite de lege [60].

Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord – Astăzi Regatul Unit este format din 4 subiecte după cum urmează: Anglia, Scoția, Țara Galilor, Irlanda de Nord.

Constituția Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord conține mai multe acte care se referă la componența sa teritorială: *Actul de Unificare a Scoției (1706)*, *Actul de Unificare cu Irlanda (1800)*, *Actul Irlandei de Nord (1998)*, *Actul Scoției (1998)* ș.a. [249].

Articolul XXIX din Constituția Regatului Unit stipulează obligativitatea sancționării numai în condițiile legii și numai în condițiile unei judecăți echitabile și corecte. Respectarea drepturilor și libertăților pentru toate clasele sociale, independent de statutul acestora, este garantat de Constituție [96, p. 478].

Legislația penală a Angliei se deosebește de legislația altor țări, inclusiv din sistemul de drept anglo-saxon. Aceasta nu este codificată, sistematizarea la nivel legislativ a acesteia, realizându-se prin emiterea unor acte normative consolidate sub formă de statute – legi, adică sistemul de legi și acte subordonate legii cu privire la pedepsele pentru infracțiuni publicate într-o perioadă de peste 800 ani [118, p. 15].

Relevante pentru cercetarea noastră sunt unele infracțiuni amplasate în categoria infracțiunilor împotriva puterii de stat și a celor împotriva societății [250].

Spre deosebire de alte state aparținând sistemului de drept continental, în Anglia infracțiunile îndreptate împotriva puterii de stat sunt cele care atentează la suveran (trădarea suveranului, atacarea lui și manifestarea lipsei de respect față de acesta).

Trădarea în conformitate cu Legea Angliei cu privire la trădare din anul 1351, atentarea la viața regelui, reginei sau moștenitorilor acestora, violul soției regelui sau oricărei dintre moștenitoarele de gen feminin, răscoala împotriva suveranului, sau acțiunile unei persoane care începe un război împotriva acestuia în interiorul statului sau se unește cu dușmanii săi și le acordă ajutor, cât în interiorul regatului atât și în afară, se pedepsește cu detențiune pe viață sau cu moartea.

Astfel, trădarea soției regelui, a celei mai mari fiice sau a soției celui mai mare fiu și a moștenitorului, precum și uciderea cancelarului, a trezorierului de stat și a judecătorilor regali în timpul îndeplinirii îndatoririlor sale, sunt de asemenea, recunoscute ca trădare. Totuși, este de remarcat că pedeapsa cu moartea în ultimii ani nu a fost aplicată în Anglia.

Alte infracțiuni relevante în context sunt: spionajul, transmiterea de informații secrete, chemările la rebeliune și la terorism etc.

Cu referire la **Scoția**, menționăm că un alt instrument juridico-penal de apărare a integrității teritoriale a Coroanei Britanice este incriminarea penală a faptelor *de incitare la ură rasială* cu următorul conținut: *este împotriva legii să utilizeze cuvinte amenințătoare, abuzive sau insultătoare sau să afișeze, să publice sau să distribuie astfel de materiale. Este, de asemenea, o infracțiune de a poseda un material cu astfel de conținut, poliția având competențe să caute, să sechestreze și să confiște aceste materiale.*

Așadar, în vederea fortificării integrității teritoriale al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord au fost create mecanisme juridico-penale corespunzătoare de prevenire și combatere a separatismului. Totodată, actualmente se examinează posibilitatea operării unor modificări la legea penală britanică și incriminarea acțiunilor de separatism într-o formă distinctă [168].

Un alt stat-parte la sistemul de drept anglo-saxon și care prezintă relevanță pentru cercetarea noastră este **Republica Irlanda**. Prin Constituția Irlandei, poporul Irlandei declară dreptul său inerent, inalienabil și suveran de a-și alege forma proprie de guvernare, să-și determine relațiile sale cu alte popoare și să-și dezvolte viața sa politică, economică și culturală în corespundere cu tradițiile și deprinderile proprii [96, p. 359].

Deși nu este parte la Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, în virtutea legăturilor istorice dintre acestea, are un sistem juridic contradictorial și acuzatorial, moștenit din Anglia, de tipul celor care există în majoritatea țărilor de drept comun. Statul trebuie să

dovedească dincolo de orice îndoială că acuzatul este vinovat de infracțiunea imputată, faptele comise fiind investigate sub aspect penal în conformitate cu legea. Infracțiunile incriminate sunt în cea mai mare parte judecate de către un judecător și de către un juriu. Cu o oarecare excepție, șeful de urmărire penală are singura răspundere pentru a decide dacă va continua urmărirea penală în numele poporului irlandez.

Așadar, Republica Irlanda este un stat cu un sistem de justiție bazat pe dreptul comun, care la fel ca și multe alte state s-a confruntat cu fenomenul separatismului. În anul 1922 a obținut independența față de Regatul Unit, lipsindu-se de o bună parte din teritoriu, Irlanda de Nord, care a ales să rămână în componența Regatului Unit. În anul 1937 a adoptat o nouă Constituție, iar în 1948 s-a declarat Republică [180].

Cu referire la aplicarea pedepsei penale pentru acțiunile îndreptate spre separarea unei părți a teritoriului Republicii Irlanda, este de menționat că, deși nu există o normă incriminatorie autonomă în legea penală a acesteia, *Actul privind infracțiunile împotriva statului nr.13 din anul 1939 al Republicii Irlanda* incriminează penal mai multe acțiuni care atentează la integritatea sa teritorială. Printre acestea se enumeră: *organizarea unor formațiuni ilegale, obstrucționarea guvernului și a funcțiilor acestuia, obstrucționarea activității Președintelui, imixtiunea în activitatea militarilor sau altor angajați ai statului, efectuarea unor exerciții militare neautorizate, crearea unor societăți secrete în armată sau poliție ș.a.* [227].

Constituția Statelor Unite ale Americii din 21 iunie 1788 reprezintă cea mai veche Constituție scrisă funcțională din lume. Din considerentele necesității asigurării securității, Constituția declară dreptul poporului de a deține și a purta arme [96, p. 753].

În **Codul penal Model American** din anul 1962, legiuitorul American predominant a folosit tehnica incriminării prin termeni generali sau formule sintetice. Alteori, fapta interzisă a fost descrisă prin arătarea explicită a tuturor ipotezelor de săvârșire [106, p. 158].

Așadar, în Partea I, Capitolul 115 intitulat *Trădare, sedițiune și activități subversive*, din Titlul 18 *Infracțiuni și procedură penală*, Codul penal Model American sunt amplasate un set de măsuri juridico-penale menite să apere inviolabilitatea teritorială, securitatea de stat, capacitatea de apărare ș.a. valori fundamentale ale SUA [251].

Potrivit art. 2381 *Trădare*, oricine, fiind obligat să manifeste credință față de Statele Unite, va duce război împotriva acestora, sau va adera la dușmanii săi, acordându-le ajutor și confort în Statele Unite sau în altă parte, este vinovat de trădare și se pedepsește cu moartea sau cu închisoare de la 5 ani, amendă în conformitate cu acest titlu, dar nu mai puțin de 10000 dolari americani și privarea de dreptul de a deține orice funcție în Statele Unite ale Americii.

În conformitate cu art. 2382 din același compartiment al *Codului penal American*, intitulat *Tăinuirea trădării*, oricine, fiind obligat să manifeste credință față de Statele Unite, și care cunoaște despre comiterea trădării împotriva acestora, tănuiește și nu aduce de îndată la cunoștința Președintelui sau a unui judecător ale Statelor Unite, sau a guvernatorului, sau unui judecător sau justiție ale unui stat în parte, este vinovat de *tănuirea trădării* și se pedepsește cu amendă în conformitate cu acest titlu sau cu închisoare pe un termen de până la 7 ani, sau cu ambele categorii de pedepse.

Potrivit art. 2383 *Răzvrătire sau insurecție*, oricine, incită, intră în luptă, asistă, sau se angajează în orice răzvrătire sau insurecție împotriva autorității Statelor Unite sau a legilor acestora sau acordă ajutor sau consolare făptuitorilor, se pedepsește cu amendă în conformitate cu acest titlu sau cu închisoare de până la 10 ani sau cu ambele categorii de pedepse și privarea de dreptul de a deține orice funcție în SUA.

În conformitate cu art. 2384 din același compartiment al *Codului penal American*, *Conspirație sedițioasă*, în cazul în care, două sau mai multe persoane din orice stat sau teritoriu, sau din orice alt stat membru aflat sub jurisdicția SUA, conspiră să răstoarne sau să distrugă cu forța Guvernul Statelor Unite sau să înceapă război, sau să opună rezistență autorităților, sau cu forța de a preveni, a împiedica sau a întârzia executarea oricărei legi a Statelor Unite, sau cu forța să sechestreze, să preia sau să posede orice proprietate a Statelor Unite contrar competențelor sale, fiecare dintre aceste fapte, se pedepsesc cu amendă în conformitate cu acest titlu sau cu închisoare pe un termen de până la 20 ani sau cu ambele categorii de pedepse.

Infrațiunea prevăută la art. 2385 intitulată *Susținerea acțiunilor de răsturnare a guvernului din Codul penal American* se poate realiza prin mai multe acțiuni, după cum urmează: oricine cu bună-știință sau intenționat susține, instigă, sfătuie sau învață obligația, necesitatea, dezirabilitatea sau probitatea răsturnării sau distrugerii Guvernului SUA sau a guvernului oricărui stat, teritoriu, raion sau posesia acestuia sau guvernul oricărei subdiviziuni politice a acestora, prin forță sau violență, sau prin asasinarea oricărui funcționar, sau oricine cu intenția de a cauza răsturnarea sau distrugerea oricărui astfel de guvern, tipărește, publică, editează, emite, răspândește, vinde, distribuie sau afișează în mod public orice material scris sau tipărit care susține, sfătuie sau învață obligația, necesitatea, dezirabilitatea sau probitatea răsturnării sau distrugerii guvernului de orice nivel din SUA, prin forță, sau violență sau încercarea de a face acest lucru, sau oricine organizează sau ajută sau încearcă să organizeze orice societate, grup sau ansamblu de persoane care învață, susțin sau încurajează răsturnarea sau distrugerea oricărui astfel de guvern prin forță sau violență, sau devine, or este membru al unei astfel de societăți, grupuri sau adunări de persoane sau afiliate acestora și cunoaște despre

scopurile lor, se pedepsește cu amendă în conformitate cu acest titlu sau cu închisoare pe un termen de până la 20 ani, sau cu ambele categorii de pedepse cu privarea de dreptul de a se angaja în SUA, sau în orice departament sau agenție de stat, pe o perioadă de 5 ani după executarea pedepsei.

Totodată, acțiunile enumerate la art. 2385 au următoarea formă agravantă, după cum urmează: dacă două sau mai multe persoane conspiră să comită una din infracțiunile prevăzute în această secțiune, fiecare va fi amendată în conformitate cu acest titlu sau pedepsită cu închisoare până la 20 ani, sau cu ambele categorii de pedepse cu privarea de dreptul de a se angaja în SUA, sau în orice departament sau agenție de stat, pe o perioadă de 5 ani după executarea pedepsei.

Un alt articol relevant din prezentul compartiment al *Codului penal American* este art. 2386 *Înregistrarea oricăror organizații*. Potrivit textului incriminator al normei, înregistrarea oricăror organizații care practică *activitate militară civilă* (prin darea de instrucțiuni sau prescrierea instrucțiunilor membrilor săi în utilizarea armelor de foc sau a altor arme sau familiarizarea acestora cu științele militare sau navale ș.a.) sau care sunt supuse unui control străin și nu sunt înregistrate la Procurorul General, și urmăresc scopul de a înființa, controla, conduce, sechestra sau răsturna un guvern sau o subdiviziune a acestuia prin forță, violență, măsuri militare sau amenințări expuse în prevederile acestei secțiuni, se pedepsește cu amendă în conformitate cu acest titlu sau cu închisoare până la 5 ani, sau cu ambele categorii de pedepse.

Potrivit art. 2387 alin. (1) lit. (a) *Activități care afectează forțele armate în ansamblu*. Oricine, cu intenția de a interveni, afecta sau influența loialitatea, moralitatea sau disciplina forțelor militare sau navale ale SUA: (1) sfătuie, consiliază, îndeamnă sau în orice mod provoacă sau încearcă să provoace nesupunerea, lipsa de loialitate, revoltă sau refuzul de a-și onora obligațiunile de către orice membru al forțelor militare sau navale ale SUA sau (2) distribuie sau încearcă să distribuie orice material scris sau tipărit care sfătuie, consiliază sau îndeamnă la nesubordonare, neloialitate, revoltă sau refuzul de a-și îndeplini datoria de către orice membru al forțelor militare sau navale ale SUA, se pedepsește cu amendă în conformitate cu acest titlu sau cu închisoare până la 10 ani, sau cu ambele categorii de pedepse cu privarea de dreptul de a se angaja în SUA sau în orice departament sau agenție, pe o perioadă de 5 ani după executarea pedepsei.

În conformitate cu art. 2388 din același compartiment al *Codului penal American*, *Activitățile care afectează forțele armate în timpul războiului*, și anume elaborarea sau transmiterea în mod intenționat a rapoartelor false sau a declarațiilor false cu intenția de a face imixtiune în operațiunea sau reușita forțelor militare sau navale ale SUA sau pentru a promova reușita dușmanilor săi sau cauzează intenționat sau încearcă să provoace nesupunere, neloialitate,

revoltă sau refuzul îndeplinirii datoriei în forțele militare sau navale ale SUA sau obstrucționează în mod intenționat serviciul de recrutare sau înrolare din SUA, sau adăpostește sau ascunde orice persoană despre care există motive rezonabile să se creadă sau să se bănuiască că a săvârșit sau este pe cale să comită o infracțiune în temeiul acestei secțiuni, se pedepsește cu amendă în conformitate cu acest titlu sau cu închisoare până la 20 ani, sau cu ambele categorii de pedepse.

Art. 2389 intitulat *Recrutarea pentru serviciu împotriva SUA* prevede că oricine recrutează soldați sau marinari în SUA sau în orice alt teritoriu care face obiectul jurisdicției acestora, să se angajeze în ostilitate armată împotriva acestora sau oricine deschide în SUA sau în orice loc care face obiectul jurisdicției sale o stație de recrutare de soldați sau marinari pentru a servi în orice fel în ostilitate armată împotriva SUA, se pedepsește cu amendă în conformitate cu acest titlu sau cu închisoare până la 5 ani, sau cu ambele categorii de pedepse.

Potrivit art. 2390 *Înrolarea pentru a servi împotriva SUA*, orice persoană care se deplasează sau este angajată în SUA sau în orice loc care face uz de statutul său, cu intenția de a servi în ostilitate armată împotriva SUA, se pedepsește cu amendă în conformitate cu prezentul titlu sau cu închisoare până la 3 ani, sau cu ambele categorii de pedepse.

În contextul celor expuse supra menționăm că legiuitorul din SUA a atras o atenție specială pericolelor în adresa suveranității și integrității sale teritoriale. Or, la fel ca și în mai multe state din lume, acestea planează și asupra Statelor Unite ale Americii [244].

2.2.3. Incriminarea separatismului în legislația unor state aparținând altor sisteme de drept

În pofida faptului că sistemul juridic al Republicii Coreea este o combinație de elemente ale sistemului juridic continental, anglo-saxon și a altor sisteme de drept, considerăm oportună abordarea modelului coreean de incriminare a acțiunilor de separatism în acest compartiment al lucrării.

Totodată, în contextul opiniei cu privire la posibilitatea reunificării Coreei, relevantă este analiza situației cu privire la impactul incriminării actelor de separatism asupra procesului de reglementare a unui diferend teritorial.

Divizarea peninsulei Coreene a evoluat la sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial în anul 1945. După înfrângerea Japoniei în război, Coreea și-a căpătat independența față de aceasta, fiind divizată în două regiuni de ocupație militară. Partea de Nord fiind ocupată de Uniunea Sovietică iar cea de Sud de SUA. Odată cu creșterea tensiunilor dintre puterile ocupante a început să crească tensiunea dintre cele două regiuni, ca ulterior, în vara anului 1950 să aibă loc

un conflict armat care a durat 3 ani. Și dacă între puterile mari a fost semnat un armistițiu de încheiere a războiului, atunci până în prezent, între Sudul și Nordul Coreei nu a fost formalizat un tratat de pace.

Integrarea graduală a nordului și sudului Coreei rămâne un subiect de dezbateri politice intense și un conflict între părțile interesate. Reunificarea rămâne un scop pe termen lung al guvernărilor din cele două regiuni a țării [143]. Or, în pofida tensiunilor care au loc între cele două entități, opinia publică susține că există temeuri de a considera că reunificarea Coreei va avea loc. Republica Coreea depune eforturi considerabile în vederea reintegrării regiunii de sud, în acest scop, fiind creat și un Minister al Reunificării cu un număr impunător de angajați (circa 500).

Potrivit Constituției **Republicii Coreea**, suveranitatea acesteia se află în popor și toată autoritatea de stat emană de la popor. Totodată potrivit Legii Supreme, teritoriul Republicii Coreea trebuie să consistă din Peninsula Coreeană și insulele sale adiacente [218].

Cartea a 2-a, Capitolul I, art. 87 din **Codul penal al Republicii Coreea** intitulat *Insurecție*, stipulează că persoana care încalcă ordinea publică în scopul uzurpării teritoriului național sau răsturnării Constituției, se pedepsește conform următoarei clasificări:

1. Conducătorul unei organizații criminale, se pedepsește cu moartea sau cu muncă grea pe viață sau cu detențiune pe viață;

2. Persoana care participă la conspirație sau la conducerea acesteia sau este implicată în alte activități similare, se pedepsește cu moartea sau cu muncă grea pe viață, sau detențiune pe viață, sau pe un termen de cel puțin 5 ani. Totodată persoana vinovată de săvârșirea unui omor sau de vătămarea sănătății sau de distrugerea proprietății sau de comiterea unui jaf, este supusă unor pedepse similare;

3. Persoana care se face vinovată doar de agitație sau de urmarea ordinului unei alte persoane, sau dacă este vinovată doar de aderarea la dezordine, se pedepsește cu muncă grea sau închisoare pe un termen de până 5 ani [198].

Constituția **Republicii Populare Chineze** în art. 1 declară că aceasta este un stat socialist fundamentat pe dictatura democratică a poporului, condus de clasa muncitorilor, pe uniunea muncitorilor și a țăranilor [186].

Legea supremă a Chinei interzice oricăror instituții sau persoane particulare să submineze organizarea politică de bază a acesteia. Potrivit art. 5 din Legea supremă, Republica Populară Chineză este administrată în conformitate cu legea, care tinde să devină un stat socialist de drept iar statul asigură unitatea și respectarea legalității socialiste [96, p. 152].

Compartimentul Infracriuni contra securității statului din *Codul penal al Republicii Populare Chineze* conține mai multe norme penale menite să apere integritatea teritorială și securitatea de stat, după cum urmează.

Articolul 102 intitulat, *Cauzarea de daune integrității teritoriale și securității statului*, comise în complicitate cu reprezentanții unui stat străin, se pedepsește cu detențiune pe viață sau pe un termen mai mare de 10 ani. Acțiunile expuse supra, săvârșite în complicitate cu o structură străină, organizație sau persoane fizice străine prevăd aceeași pedeapsă [183].

Prezintă relevanță și art. 103 din Codul penal al Chinei intitulat, *Organizarea, planificarea și realizarea unor activități practice îndreptate spre divizarea statului, încălcarea unității de stat*, săvârșite de către instigatori sau de către autorii unor infracțiuni grave, se pedepsește cu detențiune pe viață sau cu privațiune de libertate pe un termen mai mare de 10 ani. Aceleași acțiuni săvârșite de către participanți activi ai infracțiunii, se pedepsesc cu închisoare pe un termen de la 3 la 10 ani, sau săvârșite de către alți participanți, se pedepsesc cu închisoare de până la 3 ani, arest, supraveghere sau privarea de drepturi politice.

Totodată, incitarea la divizarea statului, încălcarea unității naționale, se pedepsește cu închisoare de până la 5 ani, supraveghere sau privare de unele drepturi politice. Aceleași acțiuni, săvârșite de către instigatori, sau autorii unor infracțiuni grave, se pedepsesc cu închisoare pe un termen mai mare de 5 ani.

Potrivit art. 106 din Codul penal al Chinei, infracțiunea prevăzută de art. 103, comisă în complicitate cu structuri străine, organizații și persoane fizice străine, atrage după sine aplicarea celor mai severe prevederi din articolele menționate supra.

Totodată, potrivit art. 107 din Codul penal al Republicii Populare Chineze, reprezentanții structurilor străine, precum și a celor chineze, a organizațiilor, precum și a persoanelor fizice, care asigură asistență materială celor care comit acte ilegale prevăzute de art. 103 din prezentul Cod penal, împreună cu persoanele care poartă responsabilitate directă, se pedepsesc cu închisoare pe un termen de până la 5 ani, supraveghere sau privare de anumite drepturi. În cazul prezenței circumstanțelor agravante, făptuitorii, se pedepsesc cu închisoare de la 5 ani și mai mult [183].

Cu privire la **Republica Turcia**, este de menționat că Constituția acesteia recunoaște supremația voinței poporului, declarând intenția de a deveni membru cu drepturi depline al comunității internaționale și declară că separația puterilor nu presupune o delimitare absolută între ele, ci, dimpotrivă, aceasta presupune o diviziune civică a muncii și cooperării întru exercitarea puterii publice, punându-se mai presus de toate voința poporului [215].

În partea a 4-a, infracțiuni împotriva securității statului, distrugerea unității și a integrității statului art. 300 din *Codul penal al Republicii Turcia* sunt incriminate acțiunile de separatism, constând din: 1) comiterea unui act în vederea plasării totale sau parțiale a teritoriului statului sub suveranitatea unui stat străin sau perturbării unității statului sau slăbirii independenței statului sau separării unei părți a teritoriului de suveranitatea statului ori de la administrația de stat care se pedepsesc cu detențiune pe viață; 2) în cazul săvârșirii oricăror alte infracțiuni în timpul comiterii acestei infracțiuni se aplică adițional și dispozițiile relevante sancțiunilor prevăzute pentru infracțiunile săvârșite. În conformitate cu art. 302 alin. 3) din *Codul penal al Republicii Turcia*, persoanele juridice se supun măsurilor de sancționare corespunzătoare acestora pentru comiterea infracțiunilor definite în prezentul articol [229].

Constituția Pakistanului prevede că teritoriile care în prezent fac parte din Pakistan, precum și teritoriile care ulterior pot fi încorporate sau alipite Pakistanului, se vor bucura de autonomie și putere în limitele prescrise de lege [214].

Capitolul VI infracțiuni contra statului, art. 123-A *Codul penal al Pakistanului* intitulat *Condamnarea pentru crearea unui stat, și promovarea abolirii suveranității de stat*, constă în incriminarea următoarelor acțiuni de separatism: oricine în interiorul or, în afara Pakistanului, cu intenția de a influența sau care cunoaște că poate influența orice persoană sau întreaga parte a publicului, într-o manieră care ar putea prejudicia siguranța (sau ideologia) Pakistanului, sau ar putea pune în pericol suveranitatea Pakistanului în ceea ce privește toate sau oricare dintre teritoriile situate în interiorul granițelor sale, prin cuvinte vorbite sau scrise, sau prin semne sau reprezentări vizibile abuză Pakistanul sau, condamnă crearea Pakistanului în urma împărțirii Indiei, care a avut loc pe 15 august 1947, sau pledează pentru reducerea sau abolirea suveranității Pakistanului în ceea ce privește toate sau oricare dintre teritoriile situate în interiorul granițelor sale, fie prin amalgamare cu teritoriile statelor vecine sau în alt mod, va fi pedepsit cu închisoare până la 10 ani și este pasibil de amendă [240].

Regatul Tailandei. Constituția Tailandei declară Regatul ca un stat unitar și indivizibil, cu un regim democratic [219].

Legea supremă din Tailanda garantează individului dreptul de a cere respectul pentru demnitatea umană și de a exercita drepturile și libertățile sale în măsura în care acestea nu încalcă drepturile și libertățile altor oameni. Potrivit legii supreme, nici o persoană nu-și poate exercita drepturile și libertățile prevăzute de Constituție pentru a deturna regimul democratic de guvernare, cu regele în calitate de șef de stat, sau pentru a dobândi puterea în țară, în orice mod care contravine metodelor prevăzute în Constituție [96, p. 800].

Capitolul II, Infrafracțiuni contra securității interne a Regatului art. 113 din *Codul penal al Regatului Tailanda* conține următoarea dispoziție: orice persoană care săvârșește un act de violență sau care amenință cu săvârșirea unui act de violență în scopul: 1) răsturnării sau schimbării Constituției Tailandei; 2) răsturnării puterii legislative, puterii judecătorești sau executive prevăzute de Constituția Tailandei, sau aducerii puterii la nefuncționalitate; 3) divizării Regatului sau stăpânirii puterii în orice parte a acestuia, comite revoltă, se pedepsește cu moartea sau cu detențiune pe viață [247]. Potrivit legiuitorului din Tailanda, aceste prevederi urmăresc scopul combaterii manifestărilor timpurii ale acțiunilor de terorism.

Per ansamblu, observăm că partea specială a Codului penal din fiecare stat analizat supra, ceea ce este specific și situației în domeniu din Republica Moldova, are ca obiect de protecție *statul, fundamentele constituționale și securitatea statului, suveranitatea, independența, integritatea și inviolabilitatea teritoriului, pacea și ordinea de exercitare a puterii de stat*. Totuși, instrumentarul normativ penal diferă de la stat la stat, de la sistem de drept la sistem de drept, chiar dacă protejează aceleași valori.

2.3. Fenomenul de separatism prin prisma jurisprudenței internaționale

Războiul de agresiune, recurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, precum și alte încălcări privind dreptul la viață al popoarelor și oamenilor au pus temelia unui sistem de protecție a valorilor lezate, și anume a organelor de jurisdicție internațională.

Tendențele de separare a unui teritoriu, în alt mod decât este prevăzut de normele dreptului internațional, precum și consecințele acestor acțiuni, au un loc aparte în jurisprudența internațională și sunt tratate corespunzător de către organismele competente în acest sens. Or, acțiunile care atentează la bazele existenței și împiedică dezvoltarea normală a grupurilor umane prezintă un pericol deosebit pentru umanitate. Statele care au comis astfel de infracțiuni poartă răspundere internațională aparte, iar persoanele fizice răspundere penală [6, p. 191-192].

Potrivit opiniei autorilor V. Ponta și D. Coman, justiția penală internațională a avut întotdeauna un obstacol major în calea sa, și anume suveranitatea națională. Potrivit autorilor, în mod tradițional, dreptul de a pedepsi este prerogativa suveranului, iar ideea unui organism internațional independent și imparțial care ar avea posibilitatea să corecteze imperfecțiunile sistemului național în cazurile cele mai grave ce atentează chiar la esența ideii de umanitate, este foarte greu de acceptat, chiar și pentru alte concepții decât cele pur totalitariste [132, p. 12].

Totodată, întru fundamentarea celor abordate supra, precum și elucidarea unor neclarități din prezentul compartiment al lucrării, considerăm oportun de a delimita dreptul penal internațional de instituția dreptului internațional penal.

După cum este descris în doctrina clasică de specialitate, dreptul penal internațional conține dispoziții de drept național intern și se axează pe competența statului de a pedepsi infracțiunile comise în afara teritoriului său, ori săvârșite de cetățenii săi pe teritoriile altor state.

Dreptul internațional penal oricât de aproape ar fi de noțiunea expusă supra, își are originea în acordurile dintre state și nu se limitează la câmpul de aplicare a legii unui stat [146, p. 7-8]. Potrivit marelui jurist român Vespasian Pella, Dreptul internațional penal reprezintă o disciplină juridică, care, în vederea apărării ordinii internaționale, determină crimele împotriva păcii și umanității, care prevăd sancțiunile și condițiile de responsabilitate ale indivizilor, statelor sau altor persoane juridice [132, p. 26].

Autorii Al. Barbăneagră și V. Gămurari opinează că dreptul internațional penal este domeniul în care statele fac uz de asistența juridică internațională în cauze penale, la aplicarea legilor naționale în cazul infracțiunilor săvârșite în străinătate, la recunoașterea hotărârilor penale pronunțate de instanțele judecătorești ale altor state sau la regulile de jurisdicție penală în cazul infracțiunilor săvârșite de către trupele străine aflate în tranzit sau staționate pe teritoriul altui stat, ori împotriva unor asemenea trupe etc. Iar dreptul penal internațional apără ordinea internă a fiecărui stat, cuprinde normele de drept penal intern care au și un element de extraneitate (locul săvârșirii faptei sau al consecințelor producerii acestora, naționalitatea făptuitorilor, locul unde aceștia se află după săvârșirea infracțiunilor, când toate aceste sau unele din ele nu sunt întrunite în cadrul legal național, împrejurări de natură a determina componența de judecată a instanțelor naționale) [5, p. 28]. Spre exemplu, în spațiul comunitar european cea mai mare influență asupra dreptului penal este exercitată de directivă, ceea ce nu lasă statelor membre loc pentru interpretare în partea ce ține de aplicabilitatea normelor [104, p. 51].

Nu putem vorbi despre fenomenul separatismului prin prisma jurisprudenței internaționale fără să abordăm rolul **Curții Internaționale de Justiție** în prevenirea și curmarea acțiunilor de separare ilegală a unor teritorii. CIJ este un organ permanent instituționalizat, care în conformitate cu prevederile art. 92 din Carta ONU este organul judiciar principal al Națiunilor Unite, fiind succesoare Curții Permanente de Justiție Internaționale, instituită odată cu Carta ONU în perioada 1945-1946 [46].

CIJ rezolvă dispute de natură legală dintre state și oferă avize consultative Națiunilor Unite și agențiilor specializate. Jurisdicția Curții acoperă toate problemele ridicate de state, toate subiectele atinse în Carta ONU, în tratate, sau convenții în vigoare. Astfel, Curtea este deschisă tuturor statelor semnatare ale statutului său și nu este deschisă pentru persoanele fizice [167, p. 115].

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial în septembrie 1939 a avut în mod inevitabil consecințe serioase pentru activitatea Curții Permanente de Justiție Internațională. Astfel, necesitatea de a stabili cât mai curând posibil o organizație internațională generală, bazată pe principiul suveranității, egalitatea tuturor statelor care iubesc pacea și sunt deschise pentru aderarea tuturor acestor state membre, mari și mici, pentru menținerea păcii și securității internaționale era iminentă. Propunerile de înființare a unei organizații internaționale generale, care să includă un tribunal internațional de justiție deveneau tot mai actuale. Prin urmare, în aprilie 1946, Curtea Permanentă de Justiție Internațională a fost dizolvată oficial iar Curtea Internațională de Justiție întâlnită pentru prima dată.

Crearea CIJ a reprezentat punctul culminant al unui proces lung de elaborare a unor metode de soluționare pașnică a disputelor internaționale [237]. La CIJ au acces *ipso facto* toate statele membre ale ONU, în competența acestora se includ toate cauzele pe care i le supun părțile, precum și toate chestiunile prevăzute, în mod special, în Carta ONU sau în tratatele și convențiile în vigoare. Curtea are misiunea de a soluționa conform dreptului internațional diferendele care îi sunt supuse [90].

Competența Curții este una dublă, jurisdicțională (contencioasă) și consultativă. Competența jurisdicțională privește doar diferendele dintre state, fiind excluse organizațiile internaționale. Competența consultativă a CIJ constă în formularea unor avize consultative pe care Curtea le oferă la cererea: Adunării Generale a Consiliului de Securitate al ONU, altor instituții specializate autorizate de ONU. Statele nu pot cere direct avize consultative CIJ [135, p. 297-298].

Activitatea Curții poate fi evaluată ca una eficientă. Doar în perioada anilor 1946-1989 aceasta a fost sesizată cu 80 de cauze complexe și a pronunțat 51 de hotărâri, dintre acestea o mare parte fiind cele ce țin de diferendele teritoriale. Până în prezent aceasta a făcut claritate în zeci de dispute teritoriale din lume. În continuare vom trece în revistă unele dintre cele mai relevante exemple în acest sens.

Cazul Timorul de Est - Cauza Portugalia c. Australiei cu privire la Timorul de Est, care și-a declarat independența față de Portugalia la 28 noiembrie 1975, fiind ocupată în perioada imediat următoare de către forțele indoneziene. Astfel, pretențiile actorilor implicați în chestiunea Timorului de Est a adus în anul 1991 acest caz în atenția înaltei Curți, care a constatat că Portugalia prin forța evenimentelor, a pierdut controlul efectiv asupra Timorului de Est. Potrivit Curții, consolidarea puterilor și a drepturilor unei foste puteri coloniale asupra unei foste colonii nu poate fi în interesul poporului teritoriului în cauză. Singura acțiune la care au fost

chemate Portugalia, Australia, Indonezia și alte state, este respectarea integrității teritoriale a Timorului de Est și a drepturilor poporului său la autodeterminare [208].

Cazul Sahara Occidentală – Sahara Occidentală care conform evenimentelor istorice a fost dominată de Spania, apoi în anul 1975 Marocul și Mauritania și-au revendicat dreptul de a stăpâni acest teritoriu, aplicând deseori forța pentru atingerea acestui deziderat. În anul 1975 Tribunalul internațional de la Haga a respins revendicările teritoriale ale Marocului și Mauritaniei, chiar în pofida legăturilor istorice cu regiunea.

Cazul Kosovo - Provincia Kosovo și-a declarat independența față de Serbia în februarie 2008, aflându-se sub administrare interimară a Națiunilor Unite, instituită prin Rezoluția nr. 1244 din 10 iunie 1999 a Consiliului de Securitate al ONU [242]. O rezoluție adoptată de Adunarea Generală a ONU la 8 octombrie 2008 a sprijinit cererea Serbiei de a solicita un Aviz consultativ din partea CIJ privind legalitatea independenței unilateral proclamată de Kosovo. Curtea a prezentat Avizul Consultativ cu privire la Cazul Kosovo pe 20 iulie 2010, concluzionând că declarația de independență a Kosovo nu a încălcat nici o normă aplicabilă a legii internaționale [200].

Cazul Burkina Faso v. Mali - Burkina Faso și Mali s-au adresat către înalta Curte cu privire la delimitarea unei părți a frontierei terestre dintre cele două state. În hotărârea pronunțată la 22 decembrie 1986, Camera a început lucrările prin constatarea sursei drepturilor invocate de părți. Aceasta a menționat că, în acest caz, principiile care ar trebui aplicate au fost principiul intangibilității frontierelor moștenite de la colonizare și principiul *uti possidetis juris*, care conferă prioritate titlului legal asupra posesiei efective ca bază a suveranității, și al cărei scop principal este să asigure respectarea limitelor teritoriale care existau la momentul realizării independenței [237].

Cazul Libia versus Ciad – Disputa teritorială dintre Libia și Ciad pentru un segment de teritoriu Aouzou, situat la granițele acestora și incapacitatea ambelor țări de a stabili o linie de demarcare internă a adus acest caz în atenția Curții. La 3 februarie 1994, Curtea a hotărât că granița dintre Ciad și Libia este definită prin Tratatul de prietenie și bună vecinătate, încheiat între Franța și Libia în 1955 și a dat câștig de cauză Ciadului a cărui suveranitate asupra Aouzou a fost afirmată [210].

Un alt caz relevant examinat de Curte a fost *Litigiul privind exercitarea mandatului asupra Africii de Sud-Vest*. În disputa privind cazul Namibiei era implicată Liberia, Etiopia și Africa de Sud. În ciuda avizului consultativ al Curții din 17 iulie 1950 prin care s-a constatat că mandatul asupra Namibiei continuă să existe și că Africa de Sud are obligația să o administreze în interesul locuitorilor [238], mai târziu, după retragerea Africii de Sud a mandatului asupra

Namibiei de către Adunarea Generală a ONU, la 27 octombrie 1966, CIJ a constatat că prezența continuă a Africii de Sud în Namibia a fost ilegală și că Africa de Sud avea obligația de a-și retrage imediat administrația din regiune.

Este de remarcat că actualmente numărul adresărilor depuse la Curte cu privire la problemele teritoriale din diferite părți ale lumii este în creștere.

Conform celor expuse anterior precum că separatismul în cele mai dese cazuri se manifestă în mod violent, generând conflicte armate, crimele internaționale nu sunt deloc străine în acest context. În continuare vom analiza una dintre cele mai grave crime internaționale întâlnite pe larg în conflictele armate/separatiste de pe mapamond și anume genocidul, precum și organele de jurisdicție internațională, instituite în vederea prevenirii și curmării acestor fapte socialmente periculoase.

Conform art. 2 din *Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid* din 9 decembrie 1949, genocidul se referă la oricare dintre actele de mai jos, comise cu intenția de a distruge, în totalitate sau numai în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios, cum ar fi:

- a) omorârea membrilor unui grup;
- b) atingerea gravă a integrității fizice sau mentale a membrilor unui grup;
- c) supunerea intenționată a grupului la condiții de existență care antrenează distrugerea sa fizică totală sau parțială;
- d) întreprinderea măsurilor care vizează scăderea natalității în sânul grupului;
- e) transferarea forțată a copiilor dintr-un grup în altul.

Genocidul comis atât în timp de pace cât și în timp de război, este o crimă de drept internațional și necesită a fi prevenită și pedepsită [71].

Este unanim cunoscut că dezintegrarea fostei Iugoslavii a fost una extrem de violentă. Or, în enclava Srebrenica, din nord-estul Bosniei, locuită în mare parte de musulmani, începând cu 11 iulie 1995, în doar 5 zile au fost exterminați peste 8 mii de oameni. Totodată, bilanțul celor omorâți în urma confruntărilor armate din Iugoslavia ar depăși numărul de 100 mii. Prin urmare, în vederea stabilirii persoanelor vinovate de comiterea crimelor grave pe teritoriul Iugoslaviei (Croația 1991-1992, Bosnia 1992-1995, Kosovo 1999) prin Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 827 din 25 mai 1993 a fost creat un Tribunal Internațional *ad-hoc*, **Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie** [242].

Autorii români V. Ponta și D. Coman susțin că Statutul Tribunalului pentru fosta Iugoslavie a preluat esența reglementărilor privind componența materială din principiile de la Nurenberg, modificându-le doar în baza noilor dezvoltări ale dreptului internațional umanitar sau penal [124, p. 121].

Tribunalul avea caracter triplu:

- de jurisdicție internațională;
- de jurisdicție universală, pentru că infracțiunile pe care urma să le judece și să le pedepsească sunt forme atrocitate pentru toată omenirea;
- de jurisdicție imparțială, pentru că urma să nu aibă legături de subordonare cu alte instanțe jurisdicționale de orice rang [3, p. 146].

În perioada de activitate 1993-2017, Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie a pronunțat peste 90 de hotărâri de condamnare, fiind cea mai longevivă instanță internațională cu caracter *ad-hoc* în domeniul de referință. Tribunalul a demonstrat că cea mai mare parte a comunității internaționale, chiar dacă nu este direct afectată de gravele violări ale dreptului comise într-o anumită zonă, este ferm hotărâtă să pună capăt impunităților acelor criminali, cu ale căror fapte abominabile omenirea se confruntă la începutul mileniului trei și să creeze un adevărat spațiu de justiție și dreptate [132, p. 107].

Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda – a fost creat prin Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 955 din 8 noiembrie 1994. Scopul înființării sale a fost de a pedepsi persoanele responsabile de genocid și alte violări grave ale dreptului internațional umanitar comise pe teritoriul Ruandei, precum și a cetățenilor ruandezi responsabili de genocid și alte asemenea violări comise pe teritoriul statelor vecine în perioada 1 ianuarie 1994-31 decembrie 1994 [6, p. 191-192]. Așadar, pe 8 noiembrie 1994, Consiliul de Securitate al ONU a votat în favoarea înființării unui tribunal internațional care să judece persoanele acuzate de genocid, pentru omorârea pe teritoriul Ruandei a cel puțin 500 mii membri Tutsi [104, p. 198]. Competența Tribunalului Penal Internațional pentru Ruanda are putere juridică pe teritoriul Ruandei și pe teritoriile învecinate cu această țară și cuprinde trei categorii de fapte:

- a) Genocidul, așa cum este definit în Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 1948;
- b) Crimele contra umanității (atacuri sistematice săvârșite asupra populației civile în temeiul unor considerente de ordin național, politic, etnic, rasial sau religios);
- c) Crimele de război săvârșite prin violarea art. 3 al Convențiilor de la Geneva din 1977 [5, p. 156-157].

Tribunalul Special pentru Sierra Leone – Tribunalul a constituit un organ judiciar independent, înființat prin acordul intervenit la 16 ianuarie 2002 între Sierra Leone și ONU ca urmare a Rezoluției nr. 1315 din anul 2000 a Consiliului de Securitate cu privire la judecarea persoanelor vinovate pentru faptele de încălcare a dreptului internațional umanitar și al dreptului

statului Sierra Leone, comise după 30 noiembrie 1996, cu sediul stabilit la Freetown, Sierra Leone [160].

Tribunalul Special pentru Sierra Leone are o jurisdicție mixtă, concurentă cu dreptul intern: dreptul aplicabil include ambele fațete ale dreptului: internațional și național, dar prioritate în aplicare asupra dreptului intern al acestei țări îl are Tribunalul Special pentru Sierra Leone [5, p. 161].

Astfel, începând cu anul 2002 și până la închiderea acestuia în anul 2013, mai multe persoane au fost reținute și condamnate la închisoare pe termene cuprinse între 15 și 52 de ani. Totodată, Tribunalul Special pentru Sierra Leone a fost primul tribunal internațional care a încercat să condamne persoane pentru implicarea copiilor în acțiuni militare. Potrivit unor surse, în conflictul din regiune au murit câteva zeci de mii de oameni [159; 246].

Tribunalul pentru Timorul de Est - În pofida faptului că ONU nu a recunoscut suveranitatea indoneziană în Timorul de Est, Indonezia a invadat regiunea în anul 1975, cauzând pierderi de vieți omenești. Prin urmare, investigarea și urmărirea penală a atrocităților comise în Timorul de Est era extrem de necesară. Tribunalul pentru Timorul de Est a investigat numeroase crime comise în regiune, urmare a acestor acțiuni, 84 de persoane au fost condamnate [233].

Este de menționat că au existat și alte jurisdicții penale *ad-hoc* în domeniul incriminării faptelor grave cu caracter internațional, care au activat atât până, cât și după evenimentele dramatice analizate în prezentul compartiment al lucrării. Printre acestea fiind Tribunalul Suprem Internațional de la Leipzig, Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg, Tribunalul Militar Internațional de la Tokio, Tribunalul Special pentru Cambogia, Tribunalul Special pentru Liban ș.a. Totuși, după părerea noastră, ele nu au tangență directă cu domeniul de cercetare propus.

Tribunalele penale asemenea celor menționate supra au un caracter *ad-hoc* și competențe limitate, iar avalanșa crimelor comise în cadrul conflictelor armate contemporane, în special, celor din sec. XX au evidențiat inoportunitatea creării, prin rezoluții ale Consiliului de Securitate al ONU de tribunale *ad-hoc* pentru judecarea persoanelor care s-au făcut vinovate de comiterea unor infracțiuni internaționale deosebit de grave, și necesitatea instituirii unui organ de profil permanent. Astfel, ideea și proiectele în vederea constituirii unei jurisdicții universale pentru a aduce în fața justiției persoanele vinovate de comiterea masacrelor și de a le judeca este veche, formalizându-se de la început cu tentative de a face avertismente internaționale unor state, instituirea unor Comitete internaționale de juriști, Comisii Internaționale de Anchetă, dezvoltându-se până la fondarea unei Curți cu caracter permanent, **Curtea Penală Internațională** [149, p. 144-147].

Prin urmare, aceasta fiind instituită în cadrul Conferinței Diplomatice a plenipotențiarilor Națiunilor Unite (Roma, 15 iunie-17 iulie 1998), unde s-a adoptat Convenția privind Statutul de înființare a CPI și care a intrat în vigoare la 1 iulie 2002. Îmbucurător este faptul că Curtea se expune și asupra atrocităților comise în timpul conflictelor armate neinternaționale. Or, atrocitățile comise în astfel de situații se investighează cu mult mai greu.

Curtea Penală Internațională este prima și totodată, singura instanță penală internațională permanentă care are competență asupra crimelor de genocid, asupra crimelor de război și asupra crimelor împotriva umanității [236]. Curtea este o instituție independentă iar statele-parte s-au angajat să întreprindă toate măsurile necesare pentru reprimarea infracțiunilor grave, cu caracter de crime internaționale. Or, pe bună dreptate se consideră că prin crearea CPI, dreptul internațional penal și-a construit propriul aparat coercitiv [5, p. 28].

În judecarea cauzelor aduse spre soluționare Curtea aplică prevederile Statutului și ale următoarelor Convenții:

a) Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid adoptată de Adunarea Generală a ONU la 9 decembrie 1949;

b) Convenția pentru îmbunătățirea soartei răniților și bolnavilor din forțele armate din campanie, 14 mai 1954 Geneva;

c) Convenția pentru îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate pe mare, 12 august 1949 Geneva;

d) Convenția privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război, 12 august 1949 Geneva;

e) Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității adoptată de Adunarea Generală a ONU la 26 noiembrie 1968;

f) Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat încheiată la Haga la 14 mai 1954.

De asemenea, Curtea Penală Internațională poate aplica, după caz și alte acte normative, inclusiv din legislația internă a statelor vizate.

Odată cu constituirea Curții, aceasta a examinat numeroase cereri de competență, majoritatea fiind legate de conflicte teritoriale. Actualmente, Curtea are mai multe cauze în proces de investigare, după cum urmează: Republica Democrată Congo, Republica Uganda, Sudan (Darfur), Republica Centrafricană, Kenya, Libia, Coasta de Fildeș, Mali ș.a.

Totodată, Curtea dispune și de instituția examinării preliminare. Examinarea preliminară a unei situații de către oficiu poate fi inițiată pe baza:

- a) informațiilor trimise de persoane sau grupuri, state, organizații interguvernamentale sau neguvernamentale;
- b) trimiterii din partea unui stat-parte sau a Consiliului de Securitate al ONU;
- c) declarației depusă de un stat care acceptă exercitarea competenței de către Curte în temeiul articolului 12 alin. (3) din Statutul de la Roma.

Cu regret, unele dintre statele abordate supra au părăsit CPI, aceasta fiind limitată să examineze crimele comise, doar până la momentul aflării statului vizat în componența sa.

Deseori în fața statelor, atât cele care au finalizat procedura de ratificare cât și cele în cadrul cărora acest proces se află la diferite etape, apare problema conformității Statutului Curții cu Constituțiile statelor vizate [92, p. 75-81] ce ar prezuma transferul de suveranitate către o instituție internațională lipsită de obiectivitate, care pune mai presus reprimarea faptelor decât garanțiile procesuale ale inculpaților.

Nu poate fi trecută cu vederea nici crima de agresiune care la fel este o infracțiune internațională și ține de competența CPI. Agresiunea se materializează prin folosirea forței armate de către un stat în detrimentul prevederilor Cartei ONU. Astfel, un stat poate fi găsit vinovat pentru comiterea acestei crime față de alt stat, însă nu trebuie neglijat nici rolul persoanelor particulare la înlăptuirea acestor ilegalități.

În acest context, concluzionăm că în ciuda faptului că adoptarea statutului CPI a fost considerată un succes al justiției internaționale, autorităților naționale le revine în continuare un rol important în elaborarea mecanismelor eficiente de prevenire și combatere a acțiunilor de separatism, precum și consecințele negative care pot surveni în acest sens.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului este primul organ de jurisdicție internațională permanent, creat prin *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale*, ce are ca sarcină să protejeze drepturile și libertățile fundamentale ale individului. CtEDO a desemnat o procedură judiciară unică în lume care permite persoanelor fizice să introducă acțiuni împotriva guvernelor dacă acestea consideră că au fost victimele unei violări a vreunui drept sau a unei libertăți garantate de CEDO [167, p. 17].

Domeniul de activitate al CtEDO este mai limitat decât CIJ și nu are ca obiect al activității chestiuni ce țin și de soluționarea diferendelor teritoriale însă, încălcările dreptului omului, inclusiv și în zonele separatiste, necontrolate de către statele parte la mecanismele de jurisdicție internațională, plasează această instituție pe un loc important față de subiectul nostru de cercetare.

În pofida faptului că CtEDO poate examina numai cererile îndreptate împotriva unuia dintre statele care au ratificat Convenția și Protocoalele sale, aceasta prin numeroasele sale decizii

în partea ce ține de încălcările drepturilor omului în zonele separatiste /de conflict ale lumii a accentuat competența și calitatea de organ de jurisdicție internațională în materie.

În opinia lui M. Poalelungi, necesitatea aplicării cu o deosebită rigurozitate a CEDO în circumstanțe de conflict armat rezidă, în primul rând, în faptul că orice conflict armat are un potențial avansat de limitare nejustificată a drepturilor ce formează nucleul dur al Convenției, precum sunt dreptul la viață sau interdicția torturii, ingerințele fiind posibile nu doar din partea statelor, dar și din partea grupurilor armate (entităților non-statale) [134, p. 10].

Este bine cunoscut faptul că entitățile nerecunoscute nu au calitatea de părât în proces, însă, Curtea constată responsabilitatea statelor membre ale CEDO în susținerea regimurilor separatiste, și care în consecință provoacă încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Drept exemple în acest sens ne pot servi constatările de către Curte a jurisdicției Federației Ruse și a Republicii Moldova asupra situațiilor de încălcare a drepturilor omului în regiunea transnistreană, dar și a altor state parte la Convenție. Or, Curtea deseori a constatat că responsabilitatea Republicii Moldova ar putea fi angajată în temeiul Convenției, ca urmare a omisiunii ei de-ași respecta obligațiile sale pozitive cu privire la faptele care au avut loc în speță. În ceea ce privește Federația Rusă, s-a constatat că, în lumina tuturor acestor circumstanțe menționate, aceasta este angajată în consecințele faptelor ilegale comise de separatiștii transnistreni, luând în considerație susținerea politică, militară, financiară etc., oferită pentru instaurarea unui regim separatist și încălcării dreptului suveran al statelor.

Probabil cea mai relevantă și mediatizată Hotărâre a CtEDO în context, a avut loc în cazul „*Ilașcu și alții contra Republica Moldova și Federația Rusă*” (cererea nr. 48787/99 din 8 iulie 2004) unde, Curtea s-a pronunțat asupra încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale reclamantilor și suportul oferit de către Federația Rusă regimului de la Tiraspol [47]. Ilie Ilașcu, Andrei Ivanțoc, Alexandu Lașco, Tudor Petrov-Popa au fost arestați între 2 și 4 iunie 1992, în timpul conflictului armat de pe Nistru de către reprezentanții structurilor de forță de la Tiraspol, cu concursul direct al serviciilor speciale rusești, incriminându-se pretinsa participarea la organizații antisovietice și agitație antisovietică cu scopul de a distruge puterea sovietică [91, p. 200]. Astfel, persoanele vizate urmau imediat și necondiționat să fie eliberate din detenție, fapt ce nu a avut loc din cauza refuzului structurilor neconstituționale de la Tiraspol.

Ulterior, Curtea s-a pronunțat asupra mai multor situații de încălcare a drepturilor omului în regiune, cum ar fi spre exemplu: *Cauza Eriomenko c. Republicii Moldova și Federația Rusă* (cererea nr. 42224/11). Eriomenko Vitalie fiind acuzat de delapidări în proporții deosebit de mari, precum că ar fi prejudiciat trei întreprinderi pe care le-a fondat. A fost reținut de așa-zisele structuri de forță din stânga Nistrului la 29 martie 2011. Acestuia i s-a „confiscat” averea, fiind „condamnat” la

12 ani de privațiune de libertate. În timpul detenției reclamantul a fost supus tratamentelor inumane și degradante, ulterior fiind eliberat în septembrie 2016, în urma așa-numitei grațieri din partea Liderului de la Tiraspol. În speță, la 9 mai 2017 CtEDO a condamnat Federația Rusă pentru nerespectarea art. 3 (interzicerea torturii), art. 5 (dreptul la libertate și la siguranță), art. 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie), art. 1 al Protocolului 1 (dreptul la proprietate), încasând în beneficiul reclamantului suma de 119 mii 755 euro cu titlu de prejudiciu material, 20 mii euro prejudiciu moral și 3 mii euro pentru costuri și cheltuieli aferente [50].

Cauza Pisari contra Republica Moldova și Federația Rusă. Reclamanții Simion Pisari și Oxana Pisari au invocat că art. 2 al Convenției a fost încălcat, ca urmare a împușcării mortale a fiului lor de către un sergent din Federația Rusă la un post de control al forțelor pacifitoare, amplasat pe teritoriul Republicii Moldova în urma conflictului armat din regiunea transnistreană din anul 1992. După examinarea în fond a circumstanțelor cauzei, Curtea a radiat capătul de cerere îndreptat împotriva Republicii Moldova și a hotărât că a avut loc încălcarea art. 2 al Convenției sub aspect material și procesual din partea Federației Ruse [49].

Cauza Pădureț c. Republica Moldova și Federația Rusă (cererea nr. 26626/11). Reclamantul D. Pădureț a fost reținut de către reprezentanții așa-numitului serviciu vamal din regiunea transnistreană în timp ce transporta mărfuri la piața agricolă din orașul Dubăsari. Drept urmare, acestuia i-au fost confiscate ilegal automobilul și marfa transportată, fiind obligat să achite o amendă echivalentă cu 1320 euro pentru a-și restitui bunurile. CtEDO a condamnat Federația Rusă pentru nerespectarea art. 1 al Protocolului 1 (dreptul la proprietate), încasând în beneficiul reclamantului suma de 1320 euro cu titlu de prejudiciu material, 3 mii euro prejudiciu moral și 2 mii euro pentru costuri și cheltuieli aferente [52].

Cauza Apcov c. Republica Moldova și Federația Rusă (cererea nr. 13463/07). Fiind deținut în una din prelinsele instituții penitenciare din regiunea transnistreană s-a plâns de condițiile inumane de detenție și lipsa asistenței medicale corespunzătoare, dar și infectarea cu HIV. La 30 mai 2017 CtEDO a condamnat Federația Rusă pentru nerespectarea art. 5 (dreptul la libertate și la siguranță) și art. 6 (dreptul la un proces echitabil), fiind dispusă acordarea în beneficiul reclamantului suma de 40 mii de euro prejudiciu moral și 3 mii euro pentru costuri și cheltuieli aferente [53].

Cauza Vardanean c. Republica Moldova și Federația Rusă (cererea nr. 22200/10). Vardanean își desfășura activitatea de jurnalist în regiunea transnistreană și a fost arestat de către miliția transnistreană, fiind acuzat de spionaj și ulterior condamnat la 15 ani de închisoare cu regim sever. În mai 2011, inclusiv în baza eforturilor autorităților de la Chișinău a fost „grațiat” de către Liderul de la Tiraspol. CtEDO a condamnat Federația Rusă pentru nerespectarea art. 3 (interzicerea

torturii), art. 5 (dreptul la libertate și la siguranță), art. 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie), fiind dispusă acordarea în beneficiul reclamantului a sumei de 3 mii euro prejudiciu material, 7 mii euro prejudiciu moral și 4 mii euro pentru costuri și cheltuieli aferente [54].

Cauza Soyma c. Republica Moldova și Federația Rusă (cererea nr. 1203/05). Soyma a fost deținut ilegal în regiunea transnistreană în perioada anilor 2002-2006, sub acuzații de comitere a unui omor, care la 24 mai 2006, a fost găsit spânzurat în locul de detenție. Mama reclamantului a invocat condițiile de detenție inumane și rele tratamente la care acesta a fost supus [55].

Cauza Catan și alții c. Republica Moldova și Federația Rusă (cererile nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06). Încălcarea dreptului la educație al copiilor din regiunea transnistreană care studiază în școlile cu predare în grafie latină, subordonate autorităților constituționale de la Chișinău la fel a fost constatată de către CtEDO. Astfel, plângerile au fost depuse în 2004 și 2006 de către un grup de elevi, profesori și părinți de la trei școli din regiune (din orașele Râbnîța, Bender și Grigoriopol). Aceștia au reclamat în instanță violarea dreptului la educație, la viață privată și la nediscriminare. Reclamanții au insistat ca aceste instituții de învățământ să rămână sub jurisdicția autorităților constituționale ale Republicii Moldova, iar predarea să se facă în baza grafiei latine. La 19 octombrie 2012, înalta Curte a hotărât că Federația Rusă trebuie să plătească cu titlu de prejudicii morale reclamanților 1 milion 020 mii euro și 50 mii euro cu titlu de costuri aferente. În același timp, Curtea a stabilit că Republica Moldova nu se face vinovată de violarea dreptului la educație în cele trei cauze [56].

În contextul acțiunilor de intimidare împotriva școlilor cu predare în grafie latină din regiunea transnistreană menționate supra, nu poate fi trecută cu vederea nici recenta Hotărâre a CtEDO în *Cauza Iovcev și alții versus Republica Moldova și Federația Rusă* din 17 septembrie 2019, unde s-a constatat încălcarea de către Federația Rusă a art. 1, 5, și 8 din Convenție și art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție, obligând guvernul rus să achite peste 1 milion de euro reclamanților pentru prejudiciul moral suferit și cheltuieli aferente [48].

În lumina situațiilor de încălcare a drepturilor fundamentale ale omului expuse supra, este de menționat că numărul acestora este infim pe lângă numărul adresărilor din regiunea transnistreană înregistrate astăzi la grefa Curții, care depășește 100 de cereri.

Bineînțeles că jurisprudența CtEDO nu se limitează doar la problematica separatismului din Republica Moldova, dar și multe alte state-parte la Convenție.

Bunăoară, în *Cauza Uniunea organizațiilor macedonene Ilinden – Pirin și altele c. Bulgaria (cererea nr. 59489/00 din 20 octombrie 2005)*, Curtea a statuat că un partid politic poate promova schimbarea legislației sau a structurii legale ori constituționale a unui stat dacă

sunt respectate două condiții: mijloacele utilizate să fie cele legale și democratice, iar schimbările să se poată concilia cu principiile democratice fundamentale. În speță, Curtea a constatat că instanța constituțională bulgară a admis faptul că nici unul dintre membrii partidului nu a desfășurat vreo acțiune concretă care să pună în pericol integritatea teritorială a țării și a considerat că nu este acceptabil ca autoritățile să suspecte faptul că o parte dintre membrii partidului susțin teze separatiste și un calendar politic care să includă autonomia sau secesiunea regiunii locuite de macedoneni. Potrivit Curții, chiar presupunând că partidul dorește o secesiune a teritoriului bulgar, într-o societate democratică, astfel de idei pot fi susținute pe scena politică, cât timp mijloacele utilizate sunt pașnice și legale, chiar dacă ideea poate să pară șocantă pentru o bună parte a populației. Faptul că programul partidului reclamant poate fi contrar principiilor constituționale bulgare, nu înseamnă că acesta este contrară principiilor democratice. De aceea, art. 11 a fost violat [51].

Cauza Selim Sadak c. Republica Turcia (cererile nr. 25144/94 și 26149/95 și 26150/95 și 26151/95 și 26152/95 și 26153/95 și 26154/95 și 27100/95 și 27101/95 din 11 iunie 2002). Reclamantii și-au pierdut mandatul parlamentar în urma dizolvării partidului din care făceau parte pe motiv că ar fi întreprins acțiuni de separatism, atentând la integritatea teritorială a statului. Curtea a considerat că această sancțiune este de severitate extremă, astfel încât nu poate fi proporțională cu scopul urmărit de către stat. Această măsură este incompatibilă cu însăși substanța dreptului de a fi ales, consacrat prin Convenție și aduce atingere puterii suverane a electoratului care și-a ales reprezentanți. De aceea, art. 3 din Protocolul nr. 1 al Convenției a fost violat [59].

În *Cauza Erdogan c. Republica Turcia (cererea nr. 25723/94 din 15 mai 2000)*, Curtea a statuat că simpla critică la adresa guvernului, oricât de violentă ar fi, nu poate conduce la sancțiuni penale. Reclamantul, redactor șef al unui binecunoscut săptămânal a fost condamnat la închisoare pentru propagandă contra integrității teritoriale a Turciei. În drept, Curtea a constatat că articolele publicate de către reclamant care conțin termenul „Kurdistan” încearcă să ofere o explicație a evoluției situației din Sud-estul Turciei și exprimă un punct de vedere asupra repercusiunilor acesteia în interiorul și exteriorul țării. Curtea a considerat că simpla utilizare a denumirii de „Kurdistan” nu este suficientă pentru a prezuma existența unei intenții de incitare la separatism și nu se poate trage o astfel de concluzie din simplul fapt că autorul articolului a exprimat o critică dură, subiectivă la adresa politicii guvernului din regiunea dată. Curtea a constatat că sancționarea reclamantului nu este fondată pe motive suficiente și pertinente, astfel art. 10 din Convenție a fost violat [57].

În *Cauza Ibrahim Aksoy c. Republica Turcia*, (cererile nr. 28635/95, 30171/96 și 34535/97 din 10 octombrie 2000), Curtea a statuat că simplul fapt de a exprima idei care șochează sau îngrijorează nu este suficient pentru a justifica o sancțiune. Reclamantul fiind deputat turc de origine kurdă a fost condamnat pentru propagandă separatistă, în fapt, ținând un discurs și publicând un articol cu privire așa-numitul „Kurdistan”. Curtea a considerat că aceste afirmații îmbracă forma unui discurs politic atât prin conținut, cât și prin termenii utilizați. La acel moment, reclamantul era deputat al unui partid de opoziție, iar libertatea de exprimare îmbracă o importanță extraordinară pentru aleșii în parlament, cât timp aceștia din urmă își reprezintă electorii, le semnalează preocupările și le apără interesele. În consecință, ingerința în libertatea de exprimare a unui ales, în special, dacă aparține unui partid de opoziție, implică un control extrem de strict. În speță, discursul reclamantului nu incita nici la violență, nici la rezistență armată și nici la alte mișcări violente, iar sancțiunea primită a fost extrem de severă. De aceea, Curtea a considerat că sancționarea reclamantului nu era necesară într-o societate democratică, iar art. 10 a fost violat [58].

Cauza Solomou c. Turciei (cererea nr. 36832/97) vizează responsabilitatea Turciei pentru încălcările în materia drepturilor omului din Ciprul de Nord. La 14 august 1996, Solomos Solomou a participat la înmormântarea lui Anastasios Isaac și intrând pe teritoriul administrativ al Ciprului de Nord a încercat să dezarboreze drapelul turc, ca urmare a fost împușcat mortal de către forțele armate turcești. Reclamantii s-au plâns de încălcarea obligațiilor materiale și procedurale care reiesă din art. 2 al CEDO în legătură cu uciderea lui Solomou, care a protestat împotriva omorului victimei Anastasios Isaak în ziua înmormântării acestuia. În consecință, Curtea a concluzionat că Anastasios Isaak și Solomos Solomou au fost uciși de agenți ai statului turc și că folosirea forței nu a fost justificată, în speță fiind încălcat art. 2 al Convenției [207].

Este de menționat că există și multe alte cauze în care s-au aplicat prevederile CEDO în contextul problemelor pe care le ridică teritoriile necontrolate/separatiste, însă, este inoportună expunerea lor în continuare, dat fiind faptul că acestea sunt multiple și sunt accesibile publicului larg, făcând parte din Jurisprudența CtEDO. În pofida dificultăților cu care se confruntă Curtea în procesul de examinare a încălcărilor drepturilor omului în mai multe regiuni separatiste din lume, aceasta a demonstrat eficiența sa în domeniul de referință. Neaplicarea prevederilor CEDO în contextul teritoriilor sensibile/necontrolate ar provoca crearea unui vacuum în apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în aceste regiuni.

Așadar, în contextul celor abordate supra, relevantă este aserțiunea autorului V. Gămurari, potrivit căreia, fără îndoială Națiunile Unite sunt dotate cu putere coercitivă, care în

ultima instanță, poate fi aplicată pentru a obliga un stat să-și execute obligațiile asumate [94, p. 78].

2.4. Concluzii la Capitolul 2

Sintetizând practicile internaționale privind prevenirea și sancționarea separatismului reflectate în Capitolul 2 ținem să formulăm următoarele concluzii:

- fenomenul separatismului a existat chiar și atunci, când nu se punea problema recunoașterii generale a frontierelor, iar formațiunile statale puteau avea cea mai variată formă, de la orașe-state, ducate sau hanate, până la principate, republici feudale ș.a. Fiind pentru prima dată atestat circa 10 milenii în urmă, când societățile umane au renunțat treptat la modul de viață nomad în favoarea celui sedentar, fenomenul separatismului trece prin întreaga istorie a omenirii afectând imperiile uriașe ale lumii antice și medievale, imperiile coloniale ale secolului al XX-lea, și până în prezent, majoritatea statelor lumii;

- fenomenului de separatism îi sunt specifice actele de agresiune, de recurgere la forță sau la amenințarea cu forța, precum și alte încălcări ale dreptului la viață al popoarelor și oamenilor;

- dovedindu-se a fi un fenomen periculos complex, dar și principala sursă de pericol la adresa suveranității și integrității teritoriale a statelor de pe mapamond, separatismul este incriminat în mod distinct în legislația penală a mai multor state din lume;

- modelele de incriminare a acțiunilor de separatism sunt în funcție de sistemul de drept la care se referă unele sau alte state, astfel regăsindu-se în Republica Federală Germania, Regatul Spaniei, Republica Letonia, Republica Finlanda, Republica Polonă, Regatul Norvegiei, Ucraina, Federația Rusă, Georgia, Kazahstan, Belarus, Uzbekistan - state ce fac parte la sistemul de drept continental; în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Scoția, Republica Irlanda și Statele Unite ale Americii - state ce fac parte la sistemul de drept anglo-saxon, precum și state care fac parte din alte sisteme de drept - Republica Populară Chineză, Coreea de Sud, Republica Turcia, Regatul Tailandez, Pakistanul;

- în comparație cu statele care fac parte din sistemul de drept continental și anglo-saxon, în statele cu alte sisteme de drept sancțiunile penale pentru acțiunile de separatism sunt mult mai aspre, fiind pedepsite cu moartea sau cu muncă grea pe viață sau cu detențiune pe viață;

- analiza modelelor de incriminare ale acțiunilor de separatism abordate în limitele acestui capitol a scos în evidență faptul că multe state din lume dispun de un cadru normativ diversificat – legi penale, legi speciale - în partea ce ține de asigurarea suveranității și integrității teritoriale, inclusiv contra acțiunilor de separatism;

- evenimentele din Spania, Ucraina, Kazahstan, Georgia, Republica Moldova, dar și din alte regiuni ale lumii, atestă o ascensiune a fenomenului de separatism pe mapamond și pericolului social pe care îl generează, or acțiunile de separatism în evoluția sa au devenit violente, însoțite de omoruri, de cauzarea vătămarilor corporale, de răpiri de persoane, de incendieri, de acte de terorism – situație în care multe state au înăsprit pedeapsa pentru atare fapte, printre care Ucraina, Federația Rusă, Republica Kazahstan, Republica Populară Chineză ș.a.;

- actele de separare a unui teritoriu, în alt mod decât este prevăzut de normele dreptului internațional, dețin un loc aparte în jurisprudența internațională, fiind calificate corespunzător de către organismele internaționale competente. Astfel, Curtea Internațională de Justiție, Tribunalele penale internaționale cu caracter *ad-hoc* precum cele pentru fosta Iugoslavie, Ruanda, Sierra Leone și Curtea Penală Internațională constituie acele organisme de jurisdicție internațională care au tratat corespunzător și în strictă conformitate cu prevederile convențiilor internaționale fenomenul de separatism, descurajând procesul de extindere a acestor manifestări (*a se vedea: Cazul Sahara de Vest, Catanga, Aaland ș.a.*);

- în raport cu fenomenul de separatism este omniprezentă și jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului; în pofida faptului că CtEDO nu poate condamna entitățile separatiste, aceasta constată cu desăvârșire influența unui stat semnatar al Convenției asupra unui teritoriu vizat și se pronunță în legătură cu încălcările prevederilor Convenției în acest sens. Dovezi elocvente în această privință servesc încălcările constatate de către CtEDO într-o serie de cazuri ce țin de regimurile separatiste din lume, și nu în ultimul rând, în cazul „*Ilașcu și alții contra Republicii Moldova și Federației Ruse*”, unde s-a constatat că Federația Rusă a acordat suport financiar, politic, militar, informațional și de altă natură separatiștilor din stânga Nistrului.

3. INCRIMINAREA FAPTELOR DE SEPARATISM ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

3.1. Fundamente constituționale privind protecția juridico-penală a suveranității, independenței, caracterului unitar și indivizibil al statului Republica Moldova

Constituția este legea supremă a unui stat, având un rol esențial în determinarea întregii organizări politico-sociale și de drept a tuturor țărilor lumii [122, p. 520].

Constituția consfințește și reglementează bazele regimului social și de stat și stabilește principiile formării și activității organelor de stat, ce proclamă drepturile fundamentale, libertățile și obligațiunile persoanei și ale cetățeanului [1, p. 22-23].

Constituția este instrumentul integrării sociale, care reprezintă garanția esențială a ordinii de drept și urmărește instituirea unui echilibru politic și a armoniei sociale [122, p. 9].

Urmare a efectuării analizei modelelor de incriminare ale activităților de separatism din mai multe state ale lumii, a fost scos în evidență că acestea au la bază legislația supremă a statelor cărora le aparțin. Or, Constituția este izvorul principal al tuturor ramurilor de drept din cadrul unui stat, la fel cum întreaga ordine de drept ale unui stat se bazează pe legea sa supremă.

Normele de drept constituțional reglementează conduita oamenilor în relațiile sociale fundamentale ce apar în procesul instaurării, menținerii și exercitării puterii de stat, și nici o lege, nici un alt act juridic care contravine Constituției nu are putere juridică.

În prezentul paragraf vom aborda fundamentele constituționale privind protecția juridico-penală a suveranității, independenței, caracterului unitar și indivizibil al statului Republica Moldova, care pentru a fi puse în aplicație au nevoie de norme suplimentare de reglementare din alte ramuri, în special, din domeniul dreptului penal.

Constituția Republicii Moldova a fost adoptată la 29 iulie 1994 și a intrat în vigoare pe data de 27 august al aceluiași an, fiind legea supremă a statului și un instrument al integrării sociale și garanția esențială a ordinii de drept [64]. Totodată, din punct de vedere al forței juridice, Constituția este situată în vârful piramidei tuturor actelor normative și servește drept act decisiv pentru aprecierea validității tuturor actelor și faptelor juridice [122, p. 49].

Articolul 1, alineatul (1), din Constituția Republicii Moldova din Titlul I Principii Generale prevede că *Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil*. Acesta conține caracteristicile Republicii Moldova. Astfel, Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil [64].

Suveranitatea este elementul politico-juridic necesar al statului, care este caracteristic statelor din toate timpurile [39, p. 47], și bineînțeles că folosirea abuzivă a puterii a fi survenit

dacă nu s-ar fi formulat noțiunea de suveranitate. Suveranitatea unui stat este *indivizibilă* (nu poate fi împărțită sau fragmentată, fiind concentrată în mâinile unui singur titular), *exclusivă* (asupra unui teritoriu nu se poate exercita decât autoritatea unui singur stat), *inalienabilă* (nu poate fi abandonată, sau nu pot avea loc transferuri de atribute ale suveranității altor actori, statali sau non-statali etc.), *are caracter originar și plenar* (suveranitatea prin natura sa aparține statului, nefiindu-i atribuită din exterior, respectiv prerogativele puterii de stat se exercită asupra tuturor sferelor de activitate umană).

Suveranitatea are două laturi: una internă și alta externă. Latura internă a suveranității este chemată să sublinieze faptul că în interiorul statului nici o altă putere socială nu este superioară sau echivalentă cu puterea statală. Pentru acest motiv, latura internă este denumită și supremația puterii de stat. Latura externă nu este altceva decât atributul suveranității de a nu fi influențată în relațiile sale externe de către nici o altă putere, indiferent de forma în care puterea publică însăși a consimțit să se limiteze în unele dintre aceste relații externe. Însă, limitarea suveranității nu poate fi absolutizată [122].

Temelia suveranității naționale a fost pusă prin adoptarea a două declarații: **Declarația suveranității RSSM din 23 iunie 1990 și Declarația de independență a Republicii Moldova din 27 august 1991.**

Declarația de independență a Republicii Moldova proclamă că: „*Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără niciun amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale*“ și hotărăște ca pe întregul teritoriu „să se aplice numai Constituția, legile și celelalte acte normative adoptate de organele legal constituite ale Republicii Moldova“ [108].

Independența semnifică trăsătura primordială a suveranității. Aceste două calități ale statului sunt proprii. Un stat suveran întotdeauna este independent. Astfel, supremația puterii în interiorul statului și independența acestuia în raport cu alte puteri din exterior se completează reciproc, sunt indispensabile statului și inseparabile. În opinia reputatului autor A. Smochină, pentru independența Republicii Moldova a fost plătit un preț inestimabil, manifestat prin vieți omenești pierdute în perioada conflictului armat din localitățile din stânga Nistrului, prin dezintegrarea teritoriului și prin dezbinarea populației [148, p. 153].

Republica Moldova este un stat unitar și indivizibil.

Statul este unitar când este organizat pe baza principiului unității, are un singur centru de impulsuri, un ansamblu unic de instituții cu putere de decizie politică și juridică (un singur organ legiuitor, un singur executiv, o singură autoritate judecătorească) [84, p. 40].

În țările democratice contemporane cea mai răspândită este forma unitară a structurii de stat. Unitarismul este condiționat de necesitățile pieței unice, centralizării puterii. Din punct de vedere istoric, unitarismul a fost un factor progresist, întrucât a înlocuit scindarea feudală și particularismul. Pentru statele unitare descentralizate este caracteristică delimitarea constituțională a împuternicirilor între puterea centrală și unitățile teritoriale de nivel înalt [1, p. 59-60].

Unitar semnifică o trăsătură a statului, din punct de vedere al structurii acestuia. Caracteristicile principale ale statului unitar sunt: o singură formațiune statală; un singur regim constituțional, stabilit prin Legea Supremă, Constituția; un singur rând de organe ale puterii de stat, divizată în puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească, care își exercită autoritatea pe întreg teritoriul în raport cu toată populația țării; o singură cetățenie; singurul subiect al dreptului constituțional și internațional este statul însuși, puterea per ansamblu fiind difuzată de la centru. Astfel, statul unitar apare ca un centru politic care nu este determinat sau influențat de întinderea teritoriului, de numărul cetățenilor, de forma de guvernământ sau de regimul politic [122, p. 16].

Așadar, după cum susține autorul M. Bădescu statul unitar constituie o singură formațiune statală, este format dintr-un ansamblu unic de organisme constituționale prin care se exercită puterea politică la nivel central și local, își constituie un singur rând de organe de vârf care exercită autoritatea lor la nivel central, în raport cu întreg teritoriul și cu întreaga populație, este însuși-și numai el-subiect de drept internațional [15, p. 88].

Totodată, calitatea de stat unitar nu trebuie să afecteze sub nici o formă descentralizarea administrației publice locale și descentralizarea serviciilor publice. Autoritățile administrației publice locale nu se subordonează puterii executive centrale, ele însă se află sub supravegherea administrativă a Guvernului și, administrând colectivitățile în condițiile prevăzute de lege, nu pot să se opună statului. Or, necesitatea organizării administrative a teritoriului este dată de fapt că funcțiile statului, de administrator al societății, nu pot fi realizate pe întreaga întindere a teritoriului său numai cu ajutorul organelor centrale. Acestea nu pot în mod obiectiv, să îndeplinească singure, direct, operativ, competențele lor cu satisfacerea nevoilor tot mai complexe ale unui număr tot mai mare de cetățeni. De aceea apare ca justificată organizarea administrativ-teritorială a teritoriului pentru o mai bună organizare și exercitare a puterii de stat [15, p. 155].

Caracterul de stat indivizibil presupune că statul, ca persoană juridică și politică nu poate fi supus unei divizări și organizări sub aspect administrativ. Subdiviziunile teritoriale cu caracter administrativ nu sunt state separate și chiar atunci când autonomia lor este aprofundată, ele

trebuie să contribuie la realizarea și funcționarea centralizată a unei structuri, statul Republica Moldova [122, p. 16].

Prezintă relevanță în contextul cercetării noastre și art. 2 din Constituție, intitulat **suveranitatea și puterea de stat**. Art. 2 alin. (1) prevede că suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție. Potrivit art. 2 alin. (2), nici o persoană particulară, nici o parte din popor, niciun grup social, niciun partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. **Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului** [64].

Așadar, potrivit textului constituțional, expus la art. 2 alin. (1) poporul este deținător de autoritate legitimă, căruia îi aparține suveranitatea națională, iar suveranitatea națională constă în dreptul poporului de a hotărî necondiționat asupra intereselor sale și de a le promova și realiza în mod nestingherit. Acest principiu constituțional derivă nemijlocit din art. 1 al Constituției, care consacră caracterul suveran al statului. Suveranitatea națională rezultă din faptul că poporul Republicii Moldova este unicul deținător suveran al puterii, care exercită suveranitatea națională în mod direct și prin organele sale reprezentative [122, p. 23].

Într-o societate există mai multe categorii de putere: puterea unor partide, puterea unor organizații social-politice etc. Puterea statală însă, este cea mai autoritară. Ea comportă următoarele trăsături:

- a) este un atribut al statului care se identifică cu forța. Această forță se materializează în diverse instituții politico-juridice (autorități publice, armată, poliție etc.);
- b) are un caracter politic;
- c) are o sferă generală de aplicare;
- d) deține monopolul constrângerii;
- e) puterea de stat este suverană.

Suveranitatea națională rezultă din faptul că poporul Republicii Moldova este unicul deținător suveran al puterii. Astfel, prin popor nu se înțelege numai totalitatea locuitorilor din țară sau populația acesteia, dar o colectivitate de indivizi care au calitatea de cetățeni și prin aceasta au aptitudinea de a participa la exprimarea voinței naționale.

Suveranitatea națională, așa cum este prevăzută în Constituție, înseamnă puterea absolută și perpetuă a poporului, puterea politică, adică o putere aparținând poporului, puterea de stat, al cărei deținător suveran este.

- **unitatea**, care se manifestă prin faptul că domeniul suveranității naționale ce aparține unui popor este unic și nu poate fi încălcat de o altă suveranitate.

Toate cotele-părți de suveranitate ce aparțin fiecărui individ alcătuiesc, în sumă, un tot întreg, o unitate unică;

- **deplinătatea**, care semnifică faptul că suveranitatea națională nu poate fi limitată arbitrar și nici exercitată abuziv. Suveranitatea nu poate exista parțial și nu poate fi exercitată parțial;
- **inalienabilitatea**, care arată că poporul nu își poate înstrăina definitiv și irevocabil suveranitatea niciunui grup și niciunei persoane;
- **indivizibilitatea**, care relevă că suveranitatea națională nu poate fi divizată în cote-părți ce ar putea fi exercitate separat unele de altele;
- **imprescriptibilitatea**, care se află în strânsă legătură cu inalienabilitatea și semnifică faptul că suveranitatea națională există atâta timp cât există națiunea [122, p. 24].

Puterea politică (suveranitatea națională) aparține poporului. Caracteristicile puterii politice menționate sunt valabile și pentru puterea de stat, aceasta având însă și anumite trăsături specifice, printre care:

- este o putere transmisă de către popor unor organisme care exercită conducerea de stat;
- este o putere de dominație și de constrângere;
- este o putere organizată;
- este o putere supremă în interiorul statului și independentă față de o altă putere de stat;
- este limitată prin drepturile și libertățile cetățenești recunoscute și garantate de o lege supremă;
- este revocabilă, poporul având dreptul să nu mențină mandatul pentru reprezentanții aleși.

Poporul Republicii Moldova exercită suveranitatea națională în mod direct și prin organele sale reprezentative. Exercițarea suveranității în mod direct de către popor se face prin participarea lui la referendumuri și la alegeri, precum și prin luarea în mod direct a unor decizii. Referendumul, în sensul prevederilor constituționale, reprezintă o formă supremă de exercitare a suveranității naționale, prin care corpul electoral este chemat să decidă asupra adoptării unei legi fundamentale sau să-și exprime voința în alte probleme de interes general național.

Exercițarea suveranității poporului se realizează prin organele sale reprezentative. Reprezentative sunt organele în care membrii acționează ca mandatar ai poporului, luând decizii în numele celor care le-au acordat mandatul respectiv (Parlamentul, consiliile locale și primării).

Reprezentativitatea se asigură prin alegeri, de aceea Constituția stabilește că autoritățile sus-menționate sunt alese prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Exercițarea

suveranității poporului prin organele sale reprezentative poate avea loc numai în formele stabilite de Constituție [122, p. 26].

Prevederea respectivă are menirea de a stabili faptul că suveranitatea națională nu poate fi exercitată arbitrar. Astfel, la exercitarea în mod direct a suveranității, poporul poate participa numai în forma stabilită de Constituție, adică prin referendum (art. 75), care se efectuează în modul prevăzut de lege.

Exercitarea suveranității poporului prin organele sale reprezentative presupune că organele reprezentative se formează (se aleg) în conformitate cu prevederile Constituției, ale legislației electorale și că activitatea lor se desfășoară în modul și în limitele stabilite de Constituție și de legislația respectivă.

Articolul 2 alin. (2) stipulează că puterea de stat nu poate fi exercitată în nume propriu. Nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu, iar uzurparea puterii de stat, potrivit textului menționat, constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului.

Pornind de la faptul că statele care au declarat și consfințit prin lege supremă anumite valori, sunt obligate să elaboreze și mecanisme efective de protecție a acestora. În speță, pentru a preveni și combate tentativele de subminare a puterii de stat [19, p. 161]. Or, uzurparea puterii de stat înseamnă acapararea puterii de stat în mod ilicit și însușirea ei ilegală unui anumit subiect, altul decât poporul și statul [122, p. 28]. Prin urmare, legiuitorul din Republica Moldova a fortificat protecția puterii de stat prin lege penală și anume articolul 339 Uzurparea puterii de stat, CP RM nr. 985 din 18 aprilie 2002 [75].

Potrivit art. 3 alin. (1) din Constituție, teritoriul Republicii Moldova este inalienabil. Alin. (2) al normei abordate prevede că frontierele țării sunt consfințite prin lege organică, respectându-se principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional. Așadar, textul constituțional expus la art. 3 din Constituție are la bază o serie de idei și principii unanim recunoscute în doctrina și practica dreptului internațional public modern și în dreptul constituțional al majorității statelor lumii.

Teritoriul, alcătuit din spațiile terestru, acvatic și aerian, împreună cu populația sunt considerate premisele materiale și naturale ale organizării politico-statale și definesc supremația teritorială a statului ca parte integrantă a suveranității, obligând statele să nu aducă atingere integrității teritoriale, pentru a păstra astfel indivizibilitatea teritoriului în sensul neînstrăinării unor componente ale acestuia.

Principiul inalienabilității teritoriului statului creează obligația de a fi respectat de către statele terțe, precum și obligația de a respecta cele două principii fundamentale de drept

internațional cu care inalienabilitatea este legată indisolubil: integritatea teritorială a statelor și inviolabilitatea frontierelor de stat. Aceste principii sunt unanim recunoscute ca principii fundamentale de drept internațional și stau la baza actelor internaționale în domeniu, Carta ONU, Actul Final al CSCE din Helsinki (1 august 1975), Carta din Paris pentru o Nouă Europă (1990), Declarația Mileniului adoptată de Adunarea Generală a ONU (septembrie 2000) ș.a. În context, ținem să facem referire și la art. 110 din Constituție intitulat organizarea administrativ-teritorială, care prevede în alin. (1) că teritoriul Republicii Moldova este organizat, sub aspect administrativ, în sate, orașe, raioane și unitatea teritorială autonomă Găgăuzia. În condițiile legii, unele orașe pot fi declarate municipii. Totodată, alin. (2) prevede expres că localităților din stânga Nistrului le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie în conformitate cu statutul special adoptat prin lege organică. Așadar, art. 110, alin. (2) din Legea Supremă servește drept fundament constituțional pentru restabilirea integrității teritoriale a statului, creării spațiilor juridic, economic, de apărare, social, vamal, umanitar și a altor spații unice.

Totodată, nu putem vorbi despre integritatea teritorială a Republicii Moldova ca despre un element aparte suveranității, pentru că este o consecință a suveranității statului și implică puterea deplină asupra unui spațiu determinat. Astfel, teritoriul pe lângă puterea de stat și poporul prezintă un element indispensabil ale unui stat.

În partea ce ține de frontierele țării, acestea sunt consfințite prin lege organică, respectându-se principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, în conformitate cu prevederile tratatelor încheiate cu statele vecine. Actualmente, Republica Moldova are încheiat Tratatul de frontieră cu Ucraina, semnat la 18 august 1999, ratificat de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 343/2001, intrat în vigoare din 18 noiembrie 2001, iar la 08 noiembrie 2010 a fost semnat Tratatul de frontieră cu România [122, p. 31].

Relevant în context este și **art. 10 din Constituție intitulat unitatea poporului și dreptul la identitate**. Potrivit art. 10 alin. (1), statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova. Republica Moldova este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi.

În conformitate cu prevederile alin. (2) al prezentului articol, statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

Fundamentul oricărui stat rezidă în unitatea poporului, or Constituția Republicii Moldova prevede expres că „statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova“ [64].

Unitatea poporului Republicii Moldova înseamnă responsabilitate și interese comune. Chiar dacă originea etnică a cetățenilor Republicii Moldova este diferită, aceștia fiind de

naționalitate sau etnie români, ruși, ucraineni, bulgari, găgăuzi etc., dețin cetățenia Republicii Moldova, prin urmare, acest stat este și patria comună a tuturor persoanelor care îl populează [122, p. 65]. Caracterul indivizibil al Patriei este determinat de caracterul indivizibil al statului, care se reflectă și în faptul că, deși unele grupuri etnice pot avea o anumită pondere în anumite regiuni, în anumite teritorii, această situație nu poate servi drept temei pentru divizarea țării în părți aparținând unor diverse grupuri de cetățeni și cu atât mai puțin pentru instituirea unor state noi. Totodată, toleranța și respectul față de limbile, culturile, religiile și credințele tuturor comunităților etnice de pe teritoriul Republicii Moldova au fost întotdeauna proprii poporului moldovenesc, și constituie o condiție inalienabilă a suveranității politice și a păcii civice în țara noastră și sunt implementate prin acte normative corespunzătoare.

Statul Republica Moldova respectă cu strictețe documentele internaționale care prevăd drepturile omului și garantează îndeplinirea lor neabătută și fără nici un fel de discriminări [100]. Acestea fiind: Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactele internaționale ale dreptului omului, Documentele CSCE, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice din 16 decembrie 1966, Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței pentru dimensiunea umană a CSCE din 29 iunie 1990 ș.a.

O serie de prevederi constituționale vin să garanteze dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase cum ar fi: *Respectarea drepturilor și libertăților omului, Universalitatea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor, Egalitatea cetățenilor Republicii Moldova în fața legii și a autorităților publice, Dreptul cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase*. O confirmare semnificativă a garantării dreptului cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase este și recunoașterea dreptului găgăuzilor la un statut special de autonomie, acesta având ca fundament prevederile art. 111 din Constituția Republicii Moldova [64].

Asigurarea unei protecții juridice reale a cetățenilor, indiferent de apartenența lor etnică, a iminenței răspunderii pentru ațâțarea vrajbei interetnice, pentru propagarea ideilor superiorității naționale, pentru provocarea și comiterea actelor de vandalism, de violență și de violare a drepturilor cetățenilor pe motive etnice și lingvistice reprezintă una din sarcinile politicii naționale [112].

Totodată, Republica Moldova este parte la mai multe acorduri europene care la fel garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, dar și oferă mecanisme eficiente în domeniul descentralizării și asigurării unei autonomii

locale autentice. Încurajarea interdependențelor economice în acest sens poate asigura perspective de creștere a prosperității, de reducere a decalajelor de dezvoltare socio-economică, precum și suficiente beneficii materiale pentru minoritățile etnice pentru a le determina să renunțe la opțiunea separatismului teritorial în favoarea reintegrării în republicile *de jure* [150, p. 21].

După cum a fost menționat mai devreme în lucrare, Constituția Republicii Moldova face referire și la situația din regiunea transnistreană. Or art. 110 alin. (2) din Constituție stipulează expres că *localităților din stânga Nistrului le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie în conformitate cu statutul special adoptat prin lege organică* [64].

În contextul celor expuse, orice tentativă de scindare a integrității teritoriale având ca pretext nerespectarea dreptului tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase este ilegală și necesită a fi curmată.

O altă normă constituțională menită să apere caracterul *suveran și independent, unitar și indivizibil al Republicii Moldova* este prevăzută la **art. 32 alin. (3) intitulat, Libertatea opiniei și exprimării**, după cum urmează: *sunt interzise și pedepsite prin lege contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional.*

Este bine cunoscut că libertatea de exprimare este un drept fundamental, conceptul cărui datează din cele mai vechi timpuri, chiar înaintea creării statului și dreptului, odată cu apariția și existența ființei umane raționale. Fiind o manifestare a voinței unui om, o exteriorizare a unui gând sau a unei opinii, astfel încât orice cetățean să poată participa în mod democratic la viața unei societăți, al cărei membru pe deplin drept este [136, p. 93-94]. În zilele noastre acest drept este garantat de numeroase reglementări internaționale și naționale. Astfel, și Constituția Republicii Moldova interzice și pedepsește prin lege îndemnul la separatism teritorial. Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. Libertatea de exprimare incontestabil este un drept fundamental garantat de acte internaționale în domeniu, cap de listă fiind Declarația Universală a Drepturilor Omului. Bunăoară, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice din 1966, prevede în art. 19 că *nimeni nu trebuie să aibă de suferit din cauza opiniilor sale. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare, acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei de orice fel, indiferent de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică, sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa*” [129].

Dreptul la libertatea opiniilor și exprimării este tratat într-un articol distinct, art. 10 din CEDO, care stipulează că „*orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere*” [68].

Totuși, dreptul la libera exprimare nu este un drept absolut, existând condiții și limite până la care poate fi exercitată, ceea ce permite menținerea echilibrului între drepturile individului și interesele generale ale societății democratice în ansamblul lor, atunci când acestea pot intra în conflict.

Art. 32 alin. (3) din Constituție prevede expres că *în exercitarea libertății de exprimare sunt interzise și pedepsite prin lege o serie de acțiuni și manifestări*. Orice restricție impusă dreptului la libertatea de exprimare trebuie să întrunească un test strict, compus din trei părți. Acest test, care a fost confirmat atât de Comitetul pentru Drepturile Omului, cât și de CEDO, cere ca orice restricție: (1) să fie prevăzută de lege; (2) să fie impusă pentru a proteja interesul legitim (incluzând protecția reputației altora); (3) să fie necesară pentru a atinge interesul legitim. În particular, pentru ca o restricție să fie considerată necesară, aceasta trebuie să limiteze cât mai puțin posibil libertatea de exprimare, să fie planificată atent, astfel încât să atingă obiectivul scontat, și aceasta să nu fie arbitrară, injustă sau bazată pe considerații iraționale [122, p. 143-144].

Jurisprudența CtEDO a determinat principii importante privind exigența necesității ingerinței într-o societate democratică, marjă de toleranță sporită în cazul politicienilor; impactul negativ al condamnărilor asupra libertății presei în general; necesitatea distincției dintre „fapte” și „judecăți de valoare”. Doctrina internațională și practica organelor europene de jurisdicție mai rețin că: pluralismul, toleranța și transparența sunt condiții *sine qua non* ale unei societăți democratice; libertatea de expresie poate să îmbrace forma unor pure relații de fapt; vehicularea unei opinii poate să privească toate domeniile vieții sociale, în variate forme de expresie (orale, scrise, simbolice, muzicale, gestuale); statul trebuie să se opună tendințelor de a obstrucționa pluralismul de presă sau celor de concentrare excesivă a industriei presei; libertatea de opinie constituie un drept autonom, care implică interdicția de a obliga o persoană să-și declare opiniile și obligă statul să se abțină de la activități de îndoctrinare, precum și interdicția oricăror discriminări fondate pe convingeri etc. Realizând prevederile constituționale și corelându-le cu stipulările actelor internaționale în domeniul drepturilor omului, legislația națională stabilește anumite reguli și sancționează faptele ce cad sub incidența celor indicate la art. 32 alin. (3). Legea cu privire la libertatea de exprimare este cel mai recent și dezvoltat, din punct de vedere juridic, act normativ în domeniul libertății de exprimare și conținutul său este constituit, pe de o

parte, din prevederi ce se referă la extensiunea dreptului la libera exprimare: conținutul și principiile libertății de exprimare conform standardelor Consiliului European; aspectele specifice ale libertății de exprimare a mass-mediei; interdicția cenzurii; libertatea de a critica statul și autoritățile publice; dreptul la respectul vieții private, inclusiv viața privată a persoanelor publice etc. Pe de altă parte, legea numită conține prevederi specifice de procedură, care necesită a fi respectate la examinarea cauzelor în defăimarea și apărarea vieții private și de familie [116].

În literatura de specialitate se consideră că **sintagma contestarea și defăimarea statului și a poporului și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional trebuie să capete definire clară în acte normative naționale** și ar putea fi exclusă din Constituție [122, p. 144].

Considerăm relevantă și prevederea constituțională de la art. 54 din Legea supremă intitulată: **restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți**. Astfel, potrivit art. 54 alin. (1) în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Alin. (2) al prezentei norme prevede că exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sânt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției [122, p. 136]. Alin. (3) stipulează că prevederile alin. (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24 din Constituție. Totodată potrivit art. 54 alin. (4), restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății [122, p. 216-217].

Articolul în cauză nu consacră drepturi sau libertăți, ci exprimă dreptul statului și al organelor sale de a restrânge exercițiul unor drepturi sau libertăți. Prin utilizarea cuvântului restrângerea se presupune că exercițiul drepturilor nu este suspendat sau anulat în genere, ci numai limitat, realizându-se sub anumite aspecte, ca și până la survenirea situației de restrângere. Iar prin folosirea cuvântului exercițiului se presupune limitarea temporară a modalităților de realizare a dreptului, acesta existând în continuare și neputând fi afectat în substanța sa, așa cum prevede alin. (1). Realizarea drepturilor și libertăților în cadrul societății impune colaborarea oamenilor, ceea ce face inevitabile unele restrângeri, dictate, în primul rând, de necesitatea respectării drepturilor și libertăților altor persoane, dar și a funcționării normale a colectivităților umane, a societății și a statului în ansamblu. Este firesc faptul că drepturile și libertățile trebuie exercitate în cadrul unor coordonate juridice, la care se adaugă cele morale, politice, confesionale, filozofice etc. În plus, însuși conceptul de libertate ține de respectarea drepturilor și

libertăților individuale, inclusiv a celor care se exercită în grup, și ale altor persoane. Posibilitatea juridică a stabilirii unor limitări răspunde nevoii de a asigura securitatea juridică a drepturilor și libertăților celorlalți, în perspectiva realizării intereselor lor individuale, naționale, de grup, a binelui public. O asemenea posibilitate rezultă și din majoritatea actelor internaționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, printre care se enumeră [122, p. 220-221]:

Declarația Universală a Drepturilor Omului, în art. 29 alin. (2), se referă la posibilitatea restrângerii exercițiului unor drepturi: În exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare persoană este supusă: numai îngrădirilor stabilite de lege în scopul exclusiv al asigurării recunoașterii și respectului drepturilor și libertăților celorlalți și în vederea satisfacerii cerințelor juste ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale, într-o societate democratică [252].

Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, în art. 4, art. 5 alin. (2), art. 8 alin. (2) prevede posibilitatea restrângerilor și derogărilor de la drepturile pe care le cuprinde: Nu se poate admite nici o restricție sau derogare de la drepturile fundamentale ale omului, recunoscute sau în vigoare în orice țară în virtutea unor legi, convenții, regulamente sau cutume, sub pretextul că prezentul Pact nu recunoaște aceste drepturi sau le recunoaște într-o măsură mai mică [128].

Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, în art. 4 alin. (1), art. 5 alin. (2), art. 12 alin. (3), art. 18-19, art. 21, art. 22 alin. (2), prevede posibilitatea restrângerilor și derogărilor de la drepturile pe care le cuprinde: Drepturile nu pot face obiectul unor restricții decât dacă acestea sunt prevăzute prin lege, necesare pentru a ocroti securitatea națională, ordinea publică, sănătatea și moralitatea publică sau drepturile și libertățile altora și sunt compatibile cu celelalte drepturi recunoscute în prezentul Pact [129].

Convenția Europeană a Drepturilor Omului în art. 9 alin. (2), art. 10 alin. (2), art. 11 alin. (2) și art. 2 din Protocolul nr. 4 al CEDO, stabilește posibilitatea restrângerii drepturilor: exercitarea dreptului nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, menținerea ordinii publice, prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei, ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora. Așadar, potrivit actelor internaționale, restrângerile și derogările sunt admisibile dacă: a) sunt necesare într-o societate democratică și sunt prevăzute expres de lege; b) se impun pentru a proteja securitatea națională, ordinea, sănătatea sau morala publică, drepturile și libertățile celorlalți; c) sunt stabilite exclusiv în vederea favorizării binelui general într-o societate democratică; d) sunt impuse pentru membrii forțelor armate și poliției [122, p. 217].

Prin prevederile alin. (1) al art. 54, legiuitorul constituant a statuat că în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Această normă constituțională protejează dreptul în substanța sa și prescrie fără echivoc că, odată declarat în Constituție, dreptul nu mai poate fi suspendat sau anulat. De fapt, norma constituțională consacră un principiu potrivit căruia un drept constituțional obținut nu mai poate fi suprimat sau diminuat prin legi organice sau alte acte normative. Evident că pentru determinarea mai clară a prevederilor constituționale cuprinse în alin. (1) al art. 54 se impun o serie de precizări. Norma constituțională admite restrângerea exercițiului drepturilor și libertăților fundamentale în următoarele condiții:

1. Ingerința trebuie să fie prevăzută de lege. Deoarece nu se precizează prin ce fel de lege, dispoziția constituțională trebuie interpretată astfel: a) restrângerea exercițiului unui drept prevăzut expres și clar de Constituție sau al unui drept stabilit prin lege organică se efectuează prin lege organică; b) restrângerea unui drept stabilit de o lege ordinară se efectuează prin lege organică sau ordinară. Evident, trebuie admisă posibilitatea restrângerii drepturilor conform unei legi anterioare. Spre exemplu, când se declară stare de urgență pentru înlăturarea consecințelor unei calamități, poate fi aplicată Legea nr. 212/2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război, precum și Legea nr. 271/1994 cu privire la protecția civilă. Aceste acte normative conțin o serie de dispoziții care permit organelor abilitate să restrângă exercițiul unor drepturi și libertăți (libertatea circulației, libertatea întrunirilor, dreptul la proprietate etc.), fără a fi necesară adoptarea unor legi speciale. Conform Codului penal și Codului de procedură penală, poate fi restrâns exercițiul drepturilor referitoare la libertatea persoanei, secretul corespondenței, libera alegere a muncii ș.a. În baza legislației care reglementează problemele siguranței naționale, se poate restrânge exercițiul dreptului la secretul corespondenței, la libertatea de asociere ș.a.

2. Ingerința corespunde normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional. În acest sens, restricția trebuie să fie compatibilă cu reglementările celor mai importante instrumente universale în domeniul protecției drepturilor omului, cum sunt: Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice și Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

3. Ingerința constituie o măsură necesară într-o societate democratică. Potrivit jurisprudenței CtEDO, termenul necesar implică existența unei nevoi sociale imperioase. Întrucât statele au îndatorirea de a garanta respectarea drepturilor și libertăților, acestora li se recunoaște și o anumită marjă de apreciere, fie că este vorba despre legislatorul național, fie de alte organe ale statului, inclusiv de instanțele judecătorești, chemate să interpreteze și să aplice prevederile legislației în vigoare.

4. Ingerința trebuie să fie proporțională scopului urmărit. Luând în considerație faptul că natura restrângerii este criteriul după care se apreciază proporționalitatea acesteia, este importantă ideea că restrângerea trebuie să se facă în favoarea interesului general, adică să existe circumstanțe în care restrângerea nu ar afecta interesul general, ci i-ar aduce beneficii. Cazurile când poate fi restrâns exercițiul drepturilor sau libertăților sunt enumerate expres, după cum urmează:

a) Restrângerea este necesară în interesele securității naționale, adică restrângerea se face pentru protecția statului împotriva oricăror acțiuni de subminare a suveranității, independenței sau a altor acțiuni, ce ar pune în pericol siguranța națională [122, p. 218].

Conform Concepției securității naționale a Republicii Moldova, aprobată prin Legea nr. 112/2008, securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței poporului Republicii Moldova, a statului moldovenesc și este un obiectiv al țării [114]. Obiectivele securității naționale a Republicii Moldova sunt: asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne, consolidarea statalității Republicii Moldova. Un loc aparte în acest sens revine apărării și promovării valorilor, intereselor și obiectivelor naționale. Securitatea națională înseamnă nu numai securitatea statului, ci și securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele ei [109].

b) Restrângerea este determinată de necesitatea asigurării integrității teritoriale, adică măsurile impuse trebuie să se refere la garantarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, curmarea separatismului sau a altor acțiuni ce pun în pericol integritatea țării sau independența națională.

c) Restrângerea este necesară în vederea asigurării bunăstării economice a țării. Astfel, restricțiile pot fi impuse pentru anumite genuri de activitate economică, condiționarea activității prin autorizații, licențiere etc. Spre exemplu, Legea nr. 1163/2000 cu privire la controlul exportului, reexportului, importului și tranzitării de mărfuri strategice reglementează principiile și procedura de control asupra exportului, reexportului, importului și tranzitului de mărfuri strategice, stabilește dispozițiile generale privind activitatea de acest gen pentru asigurarea securității naționale a Republicii Moldova, promovarea politicii externe a țării și participarea la eforturile internaționale privind controlul exportului. Obiect al controlului exportului, reexportului, importului și tranzitului îl constituie categoriile de mărfuri strategice indicate în art. 5 alin. (1) al acestei legi. Iar potrivit art. 15 din legea menționată, încălcarea actelor normative privind exportul, reexportul, importul și tranzitul de mărfuri strategice atrage răspundere civilă și penală, în conformitate cu legislația în vigoare [110].

d) Restrângerea se impune pentru apărarea ordinii publice, adică a regulilor ce asigură siguranța societății, a căror încălcare nu antrenează decât ilegalitatea parțială a unui act sau a unui fapt juridic. În sens mai larg, ordinea publică este un ansamblu de dispoziții prin care se asigură liniștea publică, armonia socială, respectul față de lege și față de deciziile legitime ale autorităților publice.

e) Restrângerea drepturilor poate fi impusă în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor. În acest context condiționarea și securizarea locurilor publice, unde se desfășoară anumite activități în masă, este o necesitate. Percheziționarea, supravegherea video a participanților la acțiuni în masă sau alte restricții necesare sunt determinate de necesitatea prevenirii tulburărilor în masă și a infracțiunilor.

f) Restrângerea se impune în scopul protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, adică a drepturilor și libertăților celorlalți membri ai colectivității umane. Este expresia regulii conform căreia nici un drept nu trebuie să fie exercitat astfel încât să lezeze în mod nejustificat un drept sau interes legal aparținând altor persoane.

g) Restrângerea este necesară pentru împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale. Astfel, potrivit Legii nr. 245/2008 cu privire la secretul de stat, secret de stat constituie informații protejate de stat în domeniul apărării naționale, economiei, științei și tehnicii, relațiilor externe, securității statului, asigurării ordinii de drept și activității autorităților publice, a căror divulgare neautorizată sau pierdere este de natură să aducă atingere intereselor și/sau securității Republicii Moldova. Articolul 30 din legea menționată prevede că restrângerea exercițiului unor drepturi ale cetățeanului în legătură cu dreptul de acces și accesul la secretul de stat poate avea loc.

h) Restrângerea este necesară pentru garantarea autorității și imparțialității justiției. Desfășurarea anchetei penale, adică realizarea interesului general constând în preântâmpinarea, depistarea și sancționarea cazurilor ce aduc un prejudiciu grav intereselor și drepturilor omului, precum și altor valori ocrotite de lege, societate și stat. De altfel, ancheta penală este o componentă esențială a ordinii de drept pe care, de asemenea, o protejează textul constituțional. Pentru desfășurarea anchetei penale, ar putea fi restrânse în principal: libertatea individuală și siguranța persoanei (art. 25); libera circulație (art. 27); viața intimă, familială și privată (art. 28); inviolabilitatea domiciliului (art. 29); secretul corespondenței (art. 30).

Mai este de menționat o serie de principii și considerații de care trebuie să se țină cont la aplicarea alin. (2) din art. 54 al Constituției:

– Restrângerea nu trebuie să fie discriminatorie (pe motive de rasă, sex, religie, limbă sau origine socială). Considerăm însă că ar putea exista o restrângere justificată și legală în legătură

cu apartenența politică a unei persoane, atunci când partidul acesteia este interzis sau limitat în acțiuni, deoarece pune în pericol ordinea de drept sau morală.

– Pe lângă restrângerile analizate, există anumite restrângeri formulate chiar în conținutul drepturilor și al libertăților fundamentale (art. 32 alin. (2); art. 34 alin. (3); art. 41 alin. (7) din Constituție).

– Restrângerile trebuie să vizeze întotdeauna un drept determinat sau lesne determinabil și să nu afecteze exercitarea altor drepturi sau libertăți.

IV. Alin. (3) din art. 54 consacră o excepție de la norma generală, stabilind că prevederile alin. (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24. Astfel, normele din alin. (3) interzic restrângerea exercițiului unor drepturi, conferindu-le de fapt statutul de drepturi absolute. Aceste drepturi sunt:

- a) accesul liber la justiție (art. 20);
- b) prezumția nevinovăției (art. 21);
- c) neretroactivitatea legii (art. 22);
- d) dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art. 23);
- e) dreptul la viață și la integritate fizică și psihică (art. 24).

V. Alin. (4) al art. 54 precizează că restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății. În acest fel, la condițiile și cazurile când poate fi restrâns exercițiul unor drepturi, se mai adaugă necesitatea respectării a încă două principii: cel al proporționalității și cel al neafectării substanței dreptului. 1. Principiul proporționalității presupune că orice restrângere trebuie stabilită și aplicată numai în scopul pentru care a fost prevăzută și în limitele strict necesare, în funcție de situația care o justifică. Dacă nu există dispoziții legale care să determine limitele proporționalității, problema se soluționează pornind de la situațiile și circumstanțele de fapt, care trebuie verificate și apreciate de către autoritatea (instanța) în fața căreia se invocă neproporționalitatea (spre exemplu, nu va putea fi restrâns exercițiul dreptului la viața intimă și privată pe motivul că cei care îl exercită completează împotriva siguranței naționale). În legătură cu principiul proporționalității, este semnificativă ideea că restrângerea trebuie să se facă în vederea favorizării interesului general. 2. Principiul neafectării substanței dreptului. Dacă exercițiul dreptului este doar restrâns, în afara limitelor respective exercițiul este liber, prin urmare, substanța dreptului rămâne neatinsă.

Totodată, observăm că îndemnul la separatism teritorial ca fiind o acțiune interzisă și pedepsită prin lege este prevăzută expres în textul Legii supreme, însă, este de menționat că acesta nu are un mecanism de implementare proporțional pericolului social pe care îl poartă, decât lesne în Legea cu privire la libertatea de exprimare.

Astfel, potrivit art. 3 alin. (3) din Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64/2010, exercitarea libertății de exprimare poate fi supusă unor restrângeri prevăzute de lege, necesare într-o societate democratică pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, pentru a apăra ordinea și a preveni infracțiunile, pentru a proteja sănătatea și morala, reputația sau drepturile altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești. Totuși, legea organică menționată prevede doar în art. 6 alin. (3) *Confiscarea tirajului sau lichidarea mass-mediei scrise poate avea loc, printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă, doar în cazurile în care aceasta este necesară într-o societate democratică pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică ori pentru a împiedica divulgarea informațiilor ce constituie secret de stat* [116].

Alte prevederi legale întreprinse spre prevenirea și combaterea acțiunilor de separatism în Republica Moldova nu se regăsesc în cadrul normativ național. Or, relevantă în context este opinia autorului român C. Bulai precum că ordinea de drept nu se poate realiza, în întregime prin conformare, ca o consecință inevitabilă a fenomenului infracțional, ordinea de drept trebuie să se realizeze, într-o anumită proporție prin constrângere [34, p. 8].

3.2. Infracțiuni referitoare la separatism, prevăzute în legea penală a Republicii Moldova

Statul are dreptul absolut la o existență nestingherită și nevătămată și dispune de toate valorile sociale a căror apărare asigură existența sa [37, p. 24].

Dintotdeauna faptele care sunt de natură să aducă atingere statului, atributelor fundamentale care îi sunt specifice, condițiilor necesare îndeplinirii funcțiilor lui, precum și cele care aduc atingere autorității publice prezintă un pericol social sporit. Dreptul penal, care are menirea să apere prin mijloacele sale specifice valorile fundamentale ale societății, a incriminat aceste fapte ca infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat, în Capitolul XVII al Codului penal al Republicii Moldova [26, p. 665].

Infracțiunile contra siguranței statului sunt reprezentate de acțiunile sau inacțiunile săvârșite cu vinovăție prin care se vatămă atributele fundamentale ale statului: **suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea**. Astfel, obiect juridic generic al acestor infracțiuni este reprezentat de siguranța statului ca valoare socială fundamentală și de relațiile sociale generate de această valoare socială [154, p. 269-270].

În prezentul paragraf vom analiza infracțiunile referitoare la separatism, prevăzute în legea penală a Republicii Moldova.

Așadar, Capitolul XVII al Părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova, intitulat *Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat* conține mai multe prevederi a căror obiect juridic special este constituit de către relațiile sociale cu privire la integritatea teritorială a țării, suveranitatea, securitatea de stat și a capacității de apărare a Republicii Moldova. Din aceste infracțiuni fac parte: trădarea de Patrie (art. 337 CP RM.); spionajul (art. 338 CP RM); uzurparea puterii de stat (art. 339 CP RM); rebeliunea armată (art. 340 CP RM) chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova (art. 341 CP RM); acțiunile intenționate îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase (art. 346 CP RM) [75].

Desigur, fiecare dintre aceste acțiuni fiind reprezentate de un pericol social sporit. Or, periculoasă pentru societate în înțelesul legii penale sunt faptele care lezează sau pun în pericol cele mai importante valori ocrotite de legea penală, ca siguranța statului, patrimoniul, persoana și drepturile acesteia, sistemul economic și alte valori sociale ocrotite de lege [21, p. 86].

Integritatea teritorială a țării presupune păstrarea neștirbită a teritoriului țării și unitatea, inadmisibilitatea dezmembrării unei părți.

Suveranitatea țării reprezintă și calitatea supremă de a fi independentă, de a se manifesta de sine stătător în relațiile cu alte state, de a elabora și promova politica sa internă și externă în conformitate cu interesele națiunii sale și de a exercita atribuțiile specifice puterii statale asupra teritoriului și populației.

Prin securitatea statului se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional ș.a. valori supreme [8, p. 722].

Este de menționat că integritatea teritorială a statului este protejată prin mijloace de drept penal și în Capitolul I al Părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova, intitulat *Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război și anume art. 141 CP RM activitatea mercenarilor*. Or potrivit art. 130 CP RM, prin mercenar se înțelege persoana special recrutată, în țară sau în străinătate, pentru a lupta într-un conflict armat, care ia parte la operațiunile militare în vederea obținerii unui avantaj personal sau a unei remunerări promise de către o parte la conflict sau în numele acesteia, care nu este nici cetățean al părții la conflict, nici rezident pe teritoriul controlat de o parte la conflict, nu este membru al forțelor armate ale unei părți la conflict și nu a fost trimisă de către un stat, altul decât partea la conflict, în misiune oficială ca membru al forțelor armate ale statului respectiv [75].

Cu toate acestea, există mai multe opinii în literatura de specialitate cu privire la relațiile sociale care formează obiectul juridic special al normei prevăzute la art. 141 CP RM, și anume obiectul juridic special al normei menționate îl constituie relațiile sociale care mențin și apără

pacea, securitatea omenirii, coexistența popoarelor sub aspectul reprimării infracțiunilor care ating aceste valori [7, p. 279]. Într-o altă opinie specializată, prin această infracțiune pe lângă relațiile sociale privind securitatea comunității internaționale și pacea internațională, se pune în pericol și relațiile sociale privitoare la suveranitatea și integritatea teritorială a statului, însă, acestea apar în calitate de obiect juridic secundar [26, p. 41]. Referitor la obiect, autorii S. Brânză și V. Stati susțin că obiectul juridic special al normei prevăzute la alin. (1) art. 141 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la neadmiterea participării mercenarului la acțiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituționale, ori spre violarea integrității teritoriale a statului, dar și că datorită trăsăturilor sale particularizante, infracțiunea analizată nu are nici obiect material, nici victimă [29, p. 137].

În context, concretizăm că latura obiectivă a infracțiunii se caracterizează prin acțiuni de participare a mercenarului într-un conflict armat, alte acțiuni militare, săvârșirea de violențe orientate spre răsturnarea sau schimbarea ordinii constituționale sau violarea integrității teritoriale a statului [7, p. 279] etc.

Cu privire la latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 141 CP RM, evidențiem că aceasta se caracterizează prin intenție directă. Or, motivul deseori se rezumă la un interes pecuniar. Cu referire la scopul infracțiunii analizate, acesta se exprimă în răsturnarea sau schimbarea orânduirii constituționale ori al violării integrității teritoriale a Republicii Moldova. Totodată, după cum reiese din art. 130 CP RM, acestui scop i se adaugă și scopul primirii unei recompense materiale. În lipsa oricărui dintre aceste două scopuri fapta nu va putea fi calificată potrivit alin. (1) art. 141 CP RM [29, p. 138].

Idubitabil este faptul că prin curmarea activității mercenarilor este apărată integritatea teritorială a unui stat. Or, mercenarii din cele mai vechi timpuri au participat în conflicte armate, îndreptate spre destabilizarea social-politică a unor anumite regiuni. În context, este relevantă opinia autorului Al. Cauia precum că persoana care participă direct și efectiv în cadrul operațiunilor militare, din momentul încălcării dispozițiilor de drept internațional umanitar pot fi calificați drept: mercenari, șpioni sau infractori, desigur cu respectarea principiului universal al prezumției nevinovăției [38, p. 208]. Or, funcționarea justiției militare a fost creată din nevoia stabilirii unor limite și standarde de conduită pentru militari [162, p. 450], mercenarii fiind o categorie specială de participanți la acțiuni militare.

Totuși, mobilul mercenarilor constă în dorința de a câștiga recompense materiale în schimbul participării la ostilități, conflicte armate, acțiuni militare și alte forme de violență, și nu de a fi parte la procesele social-politice dintr-o anumită regiune. Respectiv, componența

infracțională de față apăra doar în anumite circumstanțe integritatea teritorială a Republicii Moldova neacoperind alte acțiuni de separatism în acest sens.

În vederea stabilirii necesității reale de incriminare a acțiunilor de separatism în Republica Moldova este important de a evidenția în ce măsură sunt acoperite aceste fapte socialmente periculoase de prevederile legii penale naționale, fiind la straja suveranității și integrității teritoriale ale statului.

Potrivit alin. (1) art. 337 trădarea de Patrie CP RM - *fapta săvârșită intenționat de un cetățean al Republicii Moldova în dauna suveranității, inviolabilității teritoriale sau a securității de stat și a capacității de apărare a Republicii Moldova, prin trecerea de partea dușmanului, spionaj, divulgare a secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor, precum și acordarea de ajutor unui stat străin la îndeplinirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova, se pedepsește cu închisoare de la 12 la 20 de ani* [75].

Conform alin. (2) art. 337 CP RM - *este liberat de răspundere penală cetățeanul Republicii Moldova, racolat de serviciul de spionaj străin pentru îndeplinirea unei activități dușmănoase împotriva Republicii Moldova, dacă el nu a săvârșit nici un fel de acțiuni pentru realizarea însărcinării criminale primite și a declarat de bună voie autorităților despre legătura sa cu serviciul de spionaj străin* [75].

În corespundere cu alin. (1) art. 56 din Constituție, *devotamentul față de țară este sacru*. Încălcarea acestei obligații, bunăoară și prin articolul 337 CP RM reprezintă o amenințare gravă la adresa securității de stat. Totodată, în primele două alineate ale art. 1 din Constituție se menționează că *Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil*. Ocrotirea acestor atribute ale statului este asigurată de legea penală prin incriminarea, printre altele, a faptei de trădare de Patrie, de natură să aducă atingere suveranității de stat a Republicii Moldova. Totodată și alin. (1) art. 3 din Constituție prevede că *teritoriul Republicii Moldova este inalienabil* [30, p. 995].

Așadar, pe bună dreptate se susține că trădarea de Patrie este o infracțiune de o gravitate excepțională deoarece, indiferent de forma pe care o îmbracă, creează nu doar stare de pericol în adresa suveranității, inviolabilității teritoriale, sau securității de stat și capacității de apărare a Republicii Moldova, ci constituie o încălcare a obligației de fidelitate pe care fiecare cetățean al Republicii Moldova o are față de Patria sa și datoria ei sfântă de a o apăra [7, p. 747].

Potrivit autorului I. Macari, obiectul nemijlocit al trădării de Patrie este suveranitatea, integritatea teritorială, securitatea de stat, precum și capacitatea de apărare a Republicii Moldova [117, p. 416].

Obiectul juridic al infracțiunii de trădare de Patrie îl constituie acele relații sociale care sunt legate de ocrotirea și apărarea suveranității, inviolabilității teritoriale, a securității de stat sau a capacității de apărare a Republicii Moldova, fiind cele mai esențiale valori sociale care se află într-o strânsă legătură în ansamblu. Pentru existența infracțiunii de trădare de Patrie este suficientă vătămarea sau numai punerea în pericol a unei singure dintre aceste valori [9, p. 544].

După cum se observă, obiectul tradării de Patrie este expres stipulat în dispoziția normei prevăzute la art. 337 CP RM (suveranitatea, inviolabilitatea teritorială, securitatea de stat, capacitatea de apărare a Republicii Moldova). Bunăoară, această formulă normativă este aplicată și în legislațiile penale ale altor state. De exemplu în legislația penală română este prevăzut că fapta cetățeanului român de a intra în legătură cu o putere sau cu o organizație străină ori cu agenți ai acestora, în scopul de a suprima sau știrbi unitatea și indivizibilitatea, suveranitatea sau independența statului, prin: provocare de război contra țării sau de înlesnire a ocupației militare străine; subminare economică, politică sau a capacității de apărare a statului; aservire față de o putere sau organizație străină; ajutarea unei puteri sau organizații străine pentru desfășurarea unei activități ostile împotriva securității naționale, se pedepsește cu închisoarea de la 10 la 20 de ani și interzicerea exercitării unor drepturi [155, p. 3].

Latura obiectivă a infracțiunii de trădare de Patrie constă în mai multe acțiuni alternative: a) trecerea de partea dușmanului; b) spionaj; c) divulgarea secretului de stat unui stat străin, unei organizații străine sau reprezentanților lor; d) acordarea de ajutor unui stat străin la îndeplinirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova.

Trecerea de partea dușmanului se realizează prin intrarea cetățeanului Republicii Moldova în rândurile dușmanului cu scopul de a ajuta dușmanul în lupta cu statul nostru.

Spionajul constituie transmiterea, precum și sustragerea sau culegerea de informații ce constituie secret de stat în scopul transmiterii lor unui stat străin, unei organizații străine sau agenturii lor, precum și transmiterea sau culegerea, din însărcinarea serviciului de spionaj străin, a altor informații pentru a fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova, dacă spionajul este săvârșit de un cetățean străin sau de un apatrid.

Divulgarea secretului de stat constituie divulgarea informațiilor ce constituie secret de stat de către o persoană căreia aceste informații i-au fost încredințate sau i-au devenit cunoscute în legătură cu serviciul sau munca sa, dacă nu constituie trădare de Patrie sau spionaj.

Acordarea de ajutor unui stat străin la îndeplinirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova constă în diverse activități de ajutorare a inamicului, săvârșite pe teritoriul Republicii Moldova, cât și în afara teritoriului ei, altele decât cele indicate mai sus și se pot realiza prin recrutarea de oameni pentru forțele armate ale dușmanului, procurarea de valori și

materiale de orice fel pentru dușman, efectuarea altor activități de natură să favorizeze activitatea dușmanului sau să slăbească puterea de luptă a Forțelor Armate ale Republicii Moldova sau a armatelor aliate [30, p. 670-672].

Latura subiectivă a infracțiunii abordate se caracterizează numai prin intenție directă. Or, nu are importanță pentru calificarea infracțiunii trădării de Patrie din care motive a acționat autorul, din ură față de statul nostru sau fiind impulsionat de dorința de îmbogățire [22, p. 529]. Calitatea specială cerută subiectului acestei infracțiuni și anume să fie cetățean al Republicii Moldova interzice atragerea la răspundere penală a unui cetățean străin sau apatrid. La prima vedere pare că aceste circumstanțe își găsesc acoperirea legală în următoarea prevedere legală din această garnitură, spionajul art. 338 CP RM, care are în mare parte aceeași componență infracțională ca și art. 337 trădare de Patrie, iar subiectul infracțiunii nu este cetățeanul Republicii Moldova atunci dilema este că latura obiectivă a infracțiunii de spionaj în comparație cu cea de trădare de Patrie se realizează doar prin acțiuni active de transmitere, precum și sustragere sau culegere de informații care constituie secret de stat, și a altor informații pentru a fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova, și nicidecum nu prevede alte acțiuni în acest sens [75]. Pentru a aprecia aplicabilitatea infracțiunilor prevăzute de articolele 337 și 338 din CP RM, ne propunem să analizăm o situație fictivă în domeniul de referință.

Cetățeanul străin X procură bunuri pentru organizația străină Y, care urmărește scopul separării unei regiuni anumite a Republicii Moldova. Cum vor fi calificate acțiunile acestuia, trădarea de Patrie sau spionaj ? Acțiunile făptuitorului X nu întrunesc elementele componenței de infracțiune prevăzută la art. 337 CP RM trădare de Patrie pentru că lipsește subiectul infracțiunii și anume cetățeanul Republicii Moldova, iar acordarea de ajutor unei organizații străine la îndeplinirea activității dușmănoase împotriva Republicii Moldova prin procurarea de bunuri necesare acesteia în vederea realizării intențiilor sale, este o acțiune alternativă neprevăzută de latura obiectivă a infracțiunii de spionaj art. 338 CP RM. Astfel, acțiunile făptuitorului X nu cad sub incidența articolelor abordate supra.

Totuși, cu toate că autor sau coautor al infracțiunii de trădare de Patrie poate fi doar un cetățean al Republicii Moldova, participația penală în celelalte modalități (complici, instigatori sau organizatori) poate avea loc în orice formă de realizare a acestei infracțiuni [7, p. 749].

Următoarea prevedere relevantă din CP RM este prevăzută la art. 339 uzurparea puterii de stat. Astfel, potrivit alin. (1) al normei, *acțiunile săvârșite în scopul uzurpării sau menținerii forțate a puterii de stat cu încălcarea prevederilor Constituției Republicii Moldova, se pedepsesc cu închisoare de la 10 la 15 ani.*

Totodată, potrivit alin. (2) *aceleași acțiuni care au provocat: a) schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova; b) decesul unei persoane; c) alte urmări grave - se pedepsesc cu închisoare de la 12 la 20 de ani* [75].

Infrațiunea de uzurpare a puterii de stat pornește cel puțin de la două fundamente constituționale și anume art. 2 din Constituție intitulat **suveranitatea și puterea de stat**. Or art. 2 alin. (1) prevede că suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție. Potrivit art. 2 alin. (2), nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, niciun partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu, precum și art. 6 care prevede că în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției [64].

Fiecare dintre aceste autorități este investită cu prerogative strict delimitate, niciuna din ele neavând posibilitatea de a uzurpa atribuțiile celorlalte. Puterea de stat nu poate fi exercitată în nume propriu, adică de un alt subiect decât poporul și statul. Acest principiu stă la temelia legitimității acesteia, în sensul că uzurparea puterii de stat este interzisă, iar dacă are loc, reprezintă cea mai gravă crimă împotriva poporului și urmează a fi sancționată prin mijloace de drept penal [30, p. 1009].

Obiect al infrațiunii analizate constituie relațiile ce reglementează formarea organelor puterii de stat și regimul constituțional al Republicii Moldova cu toate componentele sale: suveranitatea, inviolabilitatea teritorială sau securitatea de stat a țării, capacitatea de apărare ș.a.

Latura obiectivă a infrațiunii se manifestă prin: acțiuni săvârșite în scopul uzurpării sau menținerii forțate a puterii de stat cu încălcarea Constituției Republicii Moldova și schimbarea forțată a orânduirii constituționale a Republicii Moldova.

Uzurparea sau menținerea forțată a puterii de stat prevăzută de art. 339 CP RM are un semn esențial care indică gradul înalt de pericol social al faptei, și anume aceea că se realizează cu aplicarea forței, violenței fizice sau psihice. În cazul în care uzurparea sau menținerea forțată a puterii de stat a fost însoțită de cauzarea unor vătămări corporale neânsemnate, ușoare sau medii, sau cauzarea unor daune materiale considerabile sau mari, pe lângă componența de infrațiune prevăzută la alin. (1) art. 339 are loc și nu mai este necesară calificarea suplimentară conform altor articole ce incriminează infrațiunile contra vieții sau sănătății sau contra proprietății [7, p. 753].

Latura subiectivă a infrațiunii se caracterizează prin vinovăție intenționată. Scopul infrațiunii în cauză este unul special: scopul uzurpării sau menținerii forțate a puterii de stat cu

încălcarea Constituției Republicii Moldova. În lipsa acestui scop, cele comise nu pot fi calificate potrivit art. 339 CP RM [30, p. 1012]. Așadar, vinovatul este conștient de faptul că acțiunile lui sunt interzise de lege și dorește să uzurpeze sau să mențină forțat puterea de stat, acționând întru atingerea acestui scop.

Subiectul infracțiunii este persoana fizică, responsabilă, care a atins vârsta de 16 ani [117, p. 420-421].

Rebeliunea armată art. 340 CP RM. *Organizarea sau conducerea unei rebeliuni armate, precum și participarea la ea, în scopul răsturnării sau schimbării prin violență a orânduirii constituționale ori în scopul violării integrității teritoriale a Republicii Moldova se pedepsește cu închisoare de la 12 la 20 de ani* [75].

Rebeliunea armată reprezintă o răscoală locală a unui grup de oameni înarmați, organizată și pornită în scopul răsturnării sau schimbării prin violență a orânduirii constituționale ori violării integrității teritoriale a Republicii Moldova și reprezintă, astfel, izvorul unui război civil în întreaga țară sau într-un anumit teritoriu. Pericolul social al rebeliunii armate constă în faptul că este însoțită de aplicarea violenței armate, omoruri, pogromuri, incendii, explozii, care cauzează daune proprietății, duc la nimicirea în masă nu numai a apărătorilor orânduirii constituționale, ci și a maselor largi de oameni civili, pașnici [7, p. 754].

Latura obiectivă a rebeliunii armate se realizează prin acțiuni de organizare sau conducere a unei rebeliuni armate, precum și participarea la aceasta, în scopul răsturnării sau schimbării prin violență a orânduirii constituționale ori în scopul violării integrității teritoriale a Republicii Moldova. Ceea ce înseamnă că făptuitorul trebuie să acționeze anume prin violență și să urmărească un scop bine definit și anume de a răsturna sau schimba orânduirea constituțională și de a viola integritatea teritorială a Republicii Moldova. De altfel, acțiunile nu pot fi calificate ca rebeliune armată. În contextul procesului actual de modernizare continuă a societății s-au schimbat și metodele de acțiune a infractorilor, acestea fiind deseori neviolente sau realizate prin aplicarea mijloacelor *hybrid*. Revenind la situația fictivă analizată mai devreme, menționăm că acțiunile cetățeanului străin X nu cad nici sub incidența *rebeliunii armate*, pentru că nu este stabilit dacă atingerea scopului propus, și anume de a separa o regiune anumită a Republicii Moldova ar urma să aibă loc anume prin violență.

Obiectul juridic special al rebeliunii armate îl constituie relațiile sociale cu privire la legitimitatea organelor de stat, orânduirea constituțională ori integritatea teritorială a Republicii Moldova [26, p. 679].

În calitate de obiect suplimentar al infracțiunii abordate poate fi viața și sănătatea oamenilor [173, p. 124].

Latura subiectivă a infracțiunii se manifestă prin intenție directă, săvârșind acțiuni de organizare sau conducere a unei rebeliuni armate, precum și participând la rebeliunea armată. Făptuitorul înțelege caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale: că atentează la legalitatea organelor de stat, la orânduirea constituțională ori integritatea teritorială a Republicii Moldova și dorește săvârșirea acestor fapte, urmărind un scop special, și anume răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova [26, p. 680].

Dacă acest scop special lipsește, nu va fi întrunită componența de infracțiune de rebeliune armată ci, eventual, a unei alte infracțiuni.

Motivele infracțiunii prevăzute la art. 340 CP RM se exprimă în dorința de a dezaproba sau de a nu accepta politica promovată de autoritățile publice centrale sau locale; răzbunare, ură socială, națională, rasială sau religioasă; motivele de natură extremistă, sau secesionistă; interesul material presupunând executarea unei comenzi în schimbul unei remunerații materiale etc.

Subiectul infracțiunii rebeliunii armate este general: persoana fizică responsabilă, care a atins la momentul săvârșirii infracțiunii vârsta de 16 ani.

În speță, nu este necesar ca subiectul să aibă calitate specială. Însă, fapta trebuie să fie săvârșită de o pluralitate de făptuitori. Or, datorită trăsăturilor sale individualizante, infracțiunea de rebeliune armată nu poate fi comisă de o singură persoană. Per ansamblu, săvârșirea rebeliunii armate implică mulțimi mari de persoane ori grupuri semnificative ca număr: cu cât mai mare ar fi numărul, cu atât mai probabil acțiunea lor ar putea să determine realizarea scopului răsturnării sau schimbării prin violență a orânduirii constituționale ori violării integrității teritoriale a Republicii Moldova [30, p. 1017].

În continuare, ne propunem să efectuăm analiza juridico-penală a infracțiunii prevăzute la art. 341 CP RM *Chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova*, care după părerea noastră este strâns legată de prevenirea și combaterea acțiunilor de separatism.

Potrivit alin. (1) art. 341 CP RM, *Chemările publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și difuzarea prin diferite forme, în acest scop, de materiale cu asemenea chemări, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 200 la 600 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani.* Alin. (2) art. 341 CP RM prevede că *aceleași acțiuni săvârșite: de două sau mai multe persoane, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 300 la 1000 unități convenționale sau cu închisoare de la 1 la 4 ani.*

Potrivit alin. (3) *acțiunile prevăzute la alin. (1) sau (2), săvârșite din însărcinarea unei organizații străine sau a reprezentanților ei, se pedepsesc cu închisoare de la 3 la 7 ani* [75].

Altfel spus infracțiunea analizată consistă dintr-o variantă-tip și două variante agravante. Varianta-tip de infracțiune prevăzută la alin. (1) art. 341 CP RM se exprimă în chemările publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și difuzarea prin diferite forme, în acest scop, de materiale cu asemenea chemări.

Varianta agravantă de infracțiune prevăzută la alin. (2) art. 341 CP RM, presupune infracțiunea specificată la alineatul (1), săvârșită de două sau mai multe persoane, iar cea de-a doua variantă agravantă de infracțiune, stipulată la alin. (3) art. 341 CP RM, presupune că infracțiunea prevăzută la alin. (1) este comisă din însărcinarea unei organizații străine sau a reprezentanților ei [30, p. 1018].

În speță, considerăm oportun de a acorda o atenție specială modalităților de exteriorizare a acțiunilor/faptelor penale prevăzute în partea dispozitivă a normei analizate, și anume: 1) *prin chemările publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova*; 2) *prin chemările publice la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova*; 3) *difuzarea prin diferite forme, în acest scop, de materiale cu asemenea chemări*. Or, în pofida faptului că toate faptele contra autorităților publice și a securității de stat urmăresc un scop special bine definit, fiind legate prin multe aspecte comune, totuși, modalitățile de exteriorizare a acestora dispun de particularități specifice care necesită a fi luate în considerație.

Bunăoară, prima modalitate de exteriorizare a normei penale analizate și anume chemările publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova, deși în esență se atentează la valorile sociale fundamentale fără de care statul nu poate exista, printre care și integritatea teritorială a Republicii Moldova, activitatea penală descrisă supra nu întotdeauna este îndreptată direct spre violarea acesteia. Din aceste considerente, legiuitorul a atras o atenție specială chemărilor publice la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, care prezintă un pericol social inedit. În context, pe bună dreptate susține autorul Gh. Diaconescu precum că printre valorile sociale fundamentale care condiționează existența statului precum, unitatea, suveranitatea și independența națională, ordinea constituțională, integritatea teritorială are un rol aparte, iar faptele care atentează la acestea sunt cu maximă încărcătură de pericol social pentru stat [86, p. 26-29].

Potrivit autorilor S. Brînză și V. Stati, pericolul social sporit al infracțiunii specificate la art. 341 CP RM se exprimă în aceea că la răsturnarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova se incită mase de oameni. În asemenea circumstanțe, prin utilizarea unor

metode de influențare psihologică mai mult sau mai puțin subtile, protestele inițial pașnice pot fi deturnate pe o pantă extrem de periculoasă, presupunând ulterior participarea celor incitați la o rebeliune armată. Tocmai imposibilitatea de anticipare a acțiunilor persoanelor incitate de a participa la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova și alte consecințe nefaste în acest sens, este principala cauză care impune stabilirea răspunderii penale pentru atare fapte [28, p. 985].

Prin chemări publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova se înțelege apelarea la un anumit număr de persoane, public, în formă orală sau cu folosirea anumitor mijloace de difuzare (internet, televiziune, radiou ș.a.) și răspândirea anumitor mesaje, idei, concepte cu intenția de ai convinge de necesitatea de a răsturna sau schimba prin violență orânduirea constituțională a Republicii Moldova.

Cu referire la difuzarea prin diferite forme, în acest scop, de materiale cu chemări publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova se presupune răspândirea prin orice formă a anumitor materiale (documente, broșuri, înscrise, acorduri ș.a.).

Caracterul public al chemărilor la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova constă în faptul că aceste chemări sunt adresate în formă verbală și/sau scrisă, în mod deschis, insistent nemijlocit unui număr mai mare de persoane, unor mase de oameni la adunări, mitinguri, conferințe etc. și au caracter și conținut care ar instiga masele de oameni la răsturnare sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale sau la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova [26, p. 681].

Obiectul juridic special al infracțiunii de chemare la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova prevăzute la art. 341 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la neadmiterea incitării la răsturnare sau schimbare prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova. În cazul modalității de difuzare prin diferite forme de materiale cu chemări publice, în scopul răsturnării sau schimbării prin violență a orânduirii constituționale ori al violării integrității teritoriale a Republicii Moldova, obiectul material al infracțiunii analizate îl constituie materialele ce conțin chemări publice la atare acțiuni. Totodată, unii autori aduc exemple concrete de materiale propagandistice în formă corporală și incorporală după cum urmează: ziare, reviste, foi volante, manifeste, afișe, insigne, tricouri cu inscripții ș.a., susținând că indiferent de forma de exteriorizare a acestora, important este ca din conținutul lor să se rezulte

explicit chemările publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova [30, p. 1019].

În aserțiunea autorilor A. Barbăneagră, Gh. Alecu, V. Berliba, et al. infracțiunea analizată nu are un obiect material, însă în cazul când se vor realiza aceste chemări, vom fi în prezența unui obiect material care ar fi corpul persoanei în cazul vătămării corporale sau survenirii decesului persoanei sau entitatea materială a unor obiecte în cazul survenirii altor urmări grave [7, p. 756].

Latura obiectivă a infracțiunii abordate se realizează prin acțiunea de chemări publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova. În speță, este de menționat că urmarea imediată a acțiunilor-inacțiunilor analizate se caracterizează prin producerea unei stări de pericol pentru siguranța statului. Oricare între faptele penale abordate pot crea o atare consecință, indiferent dacă a produs sau nu o vătămare efectivă uneia dintre valorile protejate de dreptul penal. Acestea pot fi denumite ca acțiuni de pericol pentru că legea nu cere a se concretiza un anumit rezultat, starea de pericol fiind implicită faptei [86, p. 31].

Chemările în sine semnifică îndemnul public prin grai, scris sau alte mijloace existente de a nu respecta legile, ori de a săvârși fapte ce constituie infracțiuni [20, p. 156].

În speță, modalitățile normative cu caracter alternativ ale acțiunii prejudiciabile prevăzute la art. 341 CP RM constituie:

1. chemări publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova;
2. difuzarea prin diferite forme de materiale cu asemenea chemări publice.

Este important de remarcat că în raport cu prima modalitate normativă, art. 341 CP RM poate fi aplicat doar în cazul când se comit chemările publice sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova [75].

Cât privește cea de-a doua modalitate normativă în acest sens, difuzarea prin diferite forme de materiale cu chemări publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova se exprimă prin repartizarea materialelor propagandistice corespunzătoare unui grup indeterminat de persoane. Formele pot fi variate: prin difuzarea de foi volante, broșuri, pliante, manifeste, anunțuri, declarații la posturi televizate sau de radio, înregistrări de magnetofon, video și audio casete, CD-uri, panouri, rețeaua internet ș.a.

Latura subiectivă a infracțiunii se manifestă prin intenție directă: lansând chemările publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea

integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și difuzând prin diferite forme, în acest scop, materiale cu asemenea chemări, făptuitorul înțelege caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale: că atentează la legitimitatea organelor de stat, la orânduirea constituțională ori integritatea teritorială a Republicii Moldova, și dorește săvârșirea acestor fapte, urmărind un scop special, și anume răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduiri constituționale ori violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova [26, p. 1019].

Prin urmare, vinovăția intenționată a făptuitorului este chintesența laturii subiective a infracțiunii prevăzute la art. 341 CP RM. Acesta săvârșește aceste fapte urmărind un scop bine determinat, și anume răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduiri constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova. Dacă acest scop special este lipsă, ca de exemplu o persoană își exprimă poziția personală cu privire la necesitatea schimbării orânduiri constituționale ori integritatea teritorială a țării, fără a chema persoane concrete sau mase de oameni la aplicarea violenței în aceste scopuri, nu suntem în prezența infracțiunii prevăzute la art. 341 CP RM [7, p. 757].

În partea ce ține de subiectul infracțiunii analizate, este de menționat că la infracțiunile contra autorităților publice și a securității de stat, deseori subiecții prezintă trăsături comune. Or, relevantă în context este poziția autorului Gh. Diaconescu cu privire la subiecții infracțiunilor contra securității statului, și anume că la unele dintre acestea subiectul activ nemijlocit este neparticularizat într-o anumită calitate, el putând a fi orice persoană. La alte infracțiuni însă, subiectul activ este calificat iar absența calității pretinse în textul de lege fiind de natură să conducă la o altă încadrare juridică [86, p. 30].

Pe bună dreptate se susține în literatura de specialitate din România că la fel ca și alte infracțiuni contra statului, de regulă, acestea se pot comite de orice persoană fizică responsabilă penal, subiectul pasiv fiind statul, a cărui atribute fundamentale sunt periclitate [117, p. 9].

Cu referire la subiectul infracțiunii prevăzute la art. 341 CP RM acesta poate fi persoana fizică responsabilă, care a atins la momentul săvârșirii infracțiunii vârsta de 16 ani. Alin. (2) al art. 341 din CP RM al Republicii Moldova prevede circumstanțele agravante ale infracțiunii, și anume săvârșirea acțiunilor prevăzute de alin. (1) al art. 341 CP RM: a) – exclusă; b) de două sau mai multe persoane, iar alin. (3) al art. 341 din CP RM prevede circumstanțele deosebit de agravante ale infracțiunii, și anume săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) și (2) ale art. 341 CP RM din însărcinarea unei organizații străine sau a reprezentanților ei. Dat fiind faptul, că obiectul penal protejat în conformitate cu art. 341 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la legitimitatea organelor de stat, orânduirea constituțională ori integritatea teritorială a Republicii Moldova [75].

În contextul celor expuse supra, considerăm că, deși norma prevăzută la art. 341 CP RM este strâns legată de prevenirea și combaterea acțiunilor de separatism în Republica Moldova, faptele penale prevăzute de latura obiectivă a infracțiunii analizate nu protejează pe măsură țara noastră de riscurile pe care le ridică fenomenul de separatism. Or în primul rând, separatismul este un fenomen complex, exteriorizat nu doar prin acțiuni de chemare directă la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, dar și prin multe alte acțiuni concrete îndreptate spre violarea suveranității și integrității teritoriale a statului. Totodată, art. 341 CP RM prin definiție este îndreptat spre protejarea Republicii Moldova de anumite riscuri săvârșite prin violență sau chemarea la astfel de acțiuni. Prin urmare, nu pot fi incriminate acțiunile săvârșite împotriva suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova fără aplicarea violenței. Or violența, bunăoară, în cazul vătămării corporale este un concept bine definit ce semnifică în cele mai dese cazuri acțiuni provocatoare de suferințe fizice sau de vătămări ce necesită pentru vindecare îngrijiri medicale [88, p. 550], sau fapta prin care s-a pricinuit integrității corporale, sau sănătății o vătămare (prin lovire, alte violențe) care necesită îngrijiri medicale [102, p. 48-49], precum și violența periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei [124, p. 100]. Însă, după cum s-a evocat în lucrare, separatismul în fazele sale inițiale deseori se manifestă exclusiv pașnic, iar ulterior capătă turații și poate evolua extrem de violent cu consecințe nefaste și anume din aceste considerente, acțiunile de separatism necesită un câmp incriminator special și mult mai extins, pentru a pronostica și anticipa comiterea de violență și alte consecințe negative în acest sens.

Articolul 346 din CP RM. Acțiunile intenționate îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase, prevede următoarele:

Acțiunile intenționate, îndemnurile publice, inclusiv prin intermediul mass-media, scrise și electronice, îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase, spre înjosirea onoarei și demnității naționale, precum și limitarea, directă sau indirectă, a drepturilor ori stabilirea de avantaje, directe sau indirecte, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, etnică, rasială sau religioasă, se pedepsesc cu amendă în mărime de până la 650 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani [75].

Principalele principii ale politicii naționale sunt: prioritatea măsurilor orientate spre consolidarea suveranității, independenței, integrității teritoriale și democrației în Republica Moldova; egalitatea drepturilor și libertăților omului, indiferent de originea etnică, limbă și religie, respectul, recunoașterea și garantarea drepturilor tuturor cetățenilor republicii la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea specificului lor etnic, cultural, lingvistic și religios;

inadmisibilitatea oricăror acțiuni îndreptate spre asimilare și deznaționalizare. Or, tocmai pentru realizarea implementării acestor principii și sarcini, la art. 346 CP RM se incriminează acțiunile intenționate îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase [30, p. 1041].

Așadar, legea penală (art. 346 din CP RM) incriminează acțiunile intenționate, îndemnurile publice, inclusiv prin intermediul mass-media, scrise și electronice, îndreptate spre ațâțarea vrajbei sau dezbinării naționale, rasiale sau religioase, spre înjosirea onoarei și demnității naționale, precum și limitarea, directă sau indirectă a drepturilor ori stabilirea de avantaje, directe sau indirecte, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, rasială sau religioasă [75]. Astfel, norma analizată are ca izvor art. 16 din Constituția Republicii Moldova, și anume că respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului. Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială [64].

Obiectul juridic special al infracțiunii îl constituie relațiile sociale cu privire la coexistența pașnică a tuturor cetățenilor țării noastre, indiferent de apartenența națională, rasială sau religioasă.

Latura obiectivă a infracțiunii constă din mai multe acțiuni alternative:

a) îndemnurile publice, inclusiv prin intermediul mass-media, scrise și electronice, îndreptate spre ațâțarea vrajbei sau dezbinării naționale, rasiale sau religioase, spre înjosirea onoarei și demnității naționale [75];

b) limitarea, directă sau indirectă, a drepturilor cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, rasială sau religioasă;

c) stabilirea de avantaje, directe sau indirecte, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, rasială sau religioasă.

Prin acțiunile de ațâțare a vrajbei sau dezbinării naționale, rasiale sau religioase se înțelege tentativa de a crea conflicte, divergențe între cetățeni după criteriul, religios sau rasial, care poate fi însoțită de răfuiala fizică sau amenințarea cu o asemenea răfuială, limitarea anumitor drepturi sau insulte și alte fapte ce înjosesc cinstea și demnitatea umană. Aceste acțiuni sunt însoțite de următoarele semne specifice, obligatorii: ele trebuie să fie săvârșite în public, inclusiv prin intermediul surselor de informare în masă, precum și în formă scrisă sau electronică, și să fie îndreptate spre ațâțarea vrajbei sau dezbinării naționale, rasiale sau religioase, spre înjosirea onoarei și demnității naționale. În cazul absenței acestor semne, nu vom fi în prezența unei asemenea componente de infracțiune [7, p. 765].

Prin înjosirea demnității naționale se înțelege exprimarea unei atitudini discriminatorii față de o anumită naționalitate în formă batjocoritoare. Aceasta se poate realiza prin răspândirea unor insinuații, informații tendențioase despre cultura, istoria, obiceiurile, formatul și starea psihologică, credință sau idei etc., care înjosesc un grup etnic sau confesional ori pe reprezentanții unor asemenea grupuri, și se exprimă prin batjocorirea și disprețuirea lor.

Potrivit aceeași sursă, prin limitarea, directă sau indirectă, a drepturilor cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, rasială sau religioasă se înțelege îngrădirea exercitării drepturilor fundamentale, constituționale ale cetățenilor Republicii Moldova în funcție de apartenența lor națională, rasială sau religioasă (de exemplu, refuzul de angajare la serviciu în funcție de apartenența națională, rasială sau religioasă a persoanei; interzicerea, pe același temei, a accesului în localurile publice, mijloace de transport public etc.).

Prin stabilirea de avantaje, directe sau indirecte, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, rasială sau religioasă se înțelege diferențierea persoanelor în exercitarea drepturilor lor în funcție de apartenența lor națională, rasială sau religioasă, acordarea priorității de avantaje unor cetățeni de o anumită apartenență națională, rasială sau religioasă și dezavantajarea altor categorii de cetățeni tot pe motivele indicate (de exemplu, acordarea de premii unor categorii de cetățeni și micșorarea salariului altor categorii de cetățeni, faptă săvârșită de șeful unei întreprinderi în funcție de apartenența națională, rasială sau religioasă a persoanei etc.). Infrațiunea este formală și se consideră consumată din momentul săvârșirii faptei prejudiciabile [30, p. 1047].

Latura subiectivă a infrațiunii de ațâțare a vrajbei sau dezbinării naționale, rasiale sau religioase se manifestă prin vinovăție intenționată, intenție directă, deoarece făptuitorul înțelege că îndeamnă public, inclusiv prin intermediul mass-media, în scris sau în formă electronică, spre ațâțarea vrajbei sau dezbinării naționale, rasiale sau religioase, spre înjosirea onoarei și demnității naționale, că limitează, direct sau indirect, drepturile ori stabilește avantaje, directe sau indirecte, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, rasială sau religioasă, și dorește aceasta. Infrațiunea analizată are un scop special: ațâțarea vrajbei sau dezbinării naționale, rasiale sau religioase [75].

Subiectul infrațiunii este general: persoana fizică responsabilă, care a atins la momentul săvârșirii infrațiunii vârsta de 16 ani [6, p. 765].

În cazul în care o persoană cu funcție de răspundere limitează, direct sau indirect, drepturile ori stabilește avantaje, direct sau indirect, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, etnică, rasială sau religioasă, răspunderea se aplică în baza lit. a) alin. (1) art. 176 CP

RM. În acest caz, nu va fi necesară calificarea suplimentară potrivit art. 346 CP RM [30, p. 1047].

Reieșind din faptul că terorismul este extrem de periculos și avansat în formele sale de manifestare (terorism informațional, tehnologic etc.) [139, p. 62-63], dar și legat strâns cu fenomenul separatismului care deseori este realizat prin acțiuni de terorism, considerăm oportună analiza art. 278 amplasat în Capitolul XIII al Părții speciale a CP RM Infrafracțiuni contra securității publice și ordinii publice, și anume *Actul terorist*.

În context, relevantă este opinia autorului T. Popa precum că sub aspectul amenințării teroriste, pentru a se răspunde adecvat, trebuie să se înțeleagă nevoia de mijloace, de la cele educaționale până la cele militare și acestea cu atât mai mult cu cât ultimul deceniu a demonstrat că lupta împotriva acestui flagel este departe de a-și fi atins scopul [133, p. 300].

Bineînțeles că în acest paragraf al lucrării ne vom referi la mijloacele de drept penal împotriva terorismului de care dispune statul Republica Moldova și care ar fi pe măsură să trezească o stare de obsesie pentru teroriști și săi descurajeze în îndeplinirea acțiunilor sale penale [119, p. 80].

Astfel, varianta tip al infracțiunii prevăzute la art. 278 actul terorist, stipulează că provocarea unei explozii, a unui incendiu sau săvârșirea altei acțiuni care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrității corporale sau a sănătății, daune esențiale proprietății sau mediului ori alte urmări grave, dacă această faptă este săvârșită în scopul de a intimida populația unui stat ori o parte din ea, de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizație internațională, o persoană juridică sau fizică să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni, precum și amenințarea de a săvârși astfel de fapte în aceleași scopuri, se pedepsește cu închisoare de la 6 la 12 ani [75].

Forma agravantă prevăzută la alin. (2) al prezentei norme prevede că aceeași faptă săvârșită: de un grup criminal organizat; cu aplicarea armelor de foc sau a substanțelor explozive; cu vătămarea gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății; cu cauzarea de daune materiale în proporții deosebit de mari, se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani.

Potrivit alin. (3) al normei abordate, faptele prevăzute la alin. (1) sau (2): săvârșite de o organizație criminală, soldate cu decesul unei persoane din imprudență, se pedepsesc cu închisoare de la 12 la 20 de ani [75].

Varianta specială a infracțiunii prevăzute la alin. (4) stipulează că actul terorist săvârșit prin omorul unei sau a mai multor persoane în scopurile prevăzute la alin. (1), se pedepsește cu închisoare de la 16 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață. În conformitate cu art. 278 alin. (5), persoanei care a comis actul de terorism, altor participanți li se pot aplica pedepse penale

minime, prevăzute la prezentul articol, dacă ei au preîntâmpinat autoritățile despre faptele respective și prin aceasta au contribuit la evitarea morții oamenilor, a vătămării integrității corporale sau a sănătății, a altor urmări grave sau la demascarea altor făptuitori. Totodată, potrivit art. 279 alin. (6), persoana care a participat la pregătirea actului de terorism se liberează de răspundere penală dacă ea, prin anunțarea la timp a autorităților sau prin alt mijloc, a contribuit la preîntâmpinarea realizării actului de terorism și dacă acțiunile ei nu conțin o altă componentă de infracțiune [75].

Obiectul nemijlocit de atentare al terorismului îl constituie securitatea publică, care este o categorie complexă compusă din mai multe elemente, una dintre acestea fiind ordinea publică [80, p. 48].

Obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale cu privire la securitatea publică în sens larg, deoarece intenția infractorilor este îndreptată spre formarea unor situații de spaimă, de neîncredere a populației, ca în acest fel să exercite presiune asupra puterii de stat, asupra unor organe ale ei sau persoane cu funcție de răspundere, întru a submina securitatea publică, de a intimida populația sau de a impune autorităților publice sau persoanelor fizice anumite decizii [26, p. 536].

După cum susține autorul I. Macari, obiectul infracțiunii de terorism îl formează securitatea publică. În calitate de obiect suplimentar apare viața și sănătatea populației, bunurile și ordinea de administrare a lor [117, p. 414].

Totodată, dispozitivul art. 278 alin. (1) CP RM prevede că actul terorist aduce daune esențiale proprietății, or influențarea ilicită a făptuitorului în formele prevăzute de legea penală, asupra fundamentului material al relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, determină includerea entităților materiale corespunzătoare în șirul factorilor ce formează obiectul infracțiunii menționate [27, p. 109].

Pe bună dreptate susțin autorii S. Brânză și V. Stati precum că obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 278 CP RM are un caracter multiplu. Or, acesta este constituit de relațiile sociale cu privire la securitatea publică, apărute împotriva provocării unei explozii, a unui incendiu sau a săvârșirii altei fapte care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrității corporale sau a sănătății, daune esențiale proprietății sau mediului ori alte urmări grave, dacă această faptă este săvârșită în scopul de a intimida populația ori o parte din ea, de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili statul, organizația internațională, persoana juridică sau fizică să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni, precum și împotriva amenințării de a săvârși astfel de fapte în aceleași scopuri. Obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale

cu privire la: viața, sănătatea sau libertatea psihică a persoanei, integritatea, substanța sau potențialul de utilizare a bunurilor, integritatea mediului, funcționarea normală a autorităților publice [30, p. 524].

Latura obiectivă a infracțiunii se realizează prin provocarea unor explozii, incendii sau săvârșirea altor acțiuni care periclitează viața oamenilor, cauzează daune materiale în proporții mari sau provoacă alte consecințe grave, dacă acestea sunt săvârșite în scopul de a submina securitatea publică, de a intimida populația sau de a impune autorităților publice sau persoanelor fizice anumite decizii, precum și amenințarea cu săvârșirea unor astfel de acțiuni în același scopuri. Latura subiectivă a actului de terorism se realizează prin săvârșirea a cel puțin uneia din acțiunile alternative prevăzute la alin. (1) al art. 278 [22, p. 403]. Distrugerea, degradarea ori aducerea în stare de neîntrebuințare a sediilor organelor centrale și locale de stat, ale altor instituții publice ș.a. la fel fac parte din latura obiectivă a actului terorist [79, p. 237].

Latura subiectivă a infracțiunii analizate se realizează prin vinovăție exprimată prin intenție directă și existența unui scop special, direct indicat în lege și anume de a intimida populația ori o parte din ea, de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili statul, organizația internațională, persoana juridică sau fizică să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni. Or, motivul făptuitorului deseori se exprimă în dorința de a înlesni săvârșirea altor infracțiuni [29, p. 613]. Prin urmare, este important a reține că acțiunea analizată se caracterizează numai prin intenție directă. Infractorul conștientizează că prin comiterea acțiunilor sale subminează securitatea publică, și dorește săvârșirea unor astfel de acțiuni.

Subiect al infracțiunii poate fi orice persoană fizică responsabilă care a împlinit vârsta de 16 ani.

Totodată, alin. (5) art. 278 sunt stabilite de legea penală mai multe circumstanțe de atenuare a pedepsei. Este stabilit un temei de liberare de răspundere penală. Astfel, persoana care a participat la pregătirea actului de terorism se liberează de răspundere penală dacă ea, prin anunțarea la timp a autorităților sau prin alt mijloc, a contribuit la preîntâmpinarea realizării actului de terorism și dacă acțiunile ei nu conțin o altă componentă de infracțiune.

Prevederile de la alin. (5) și (6) art. 278 CP RM se referă la toate infracțiunile specificate la art. 278 CP RM.

Așadar, în urma celor expuse supra, s-a constatat că în cazul infracțiunilor contra siguranței statului, obiectul juridic al ocrotirii penale îl constituie acele relații sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt legate de ocrotirea și apărarea statului [37, p. 24].

Totodată, constatăm că în Republica Moldova separatismul nu are o incriminare autonomă în legea penală. Deși constituie infracțiuni și se pedepsesc potrivit legii penale mai multe acțiuni socialmente periculoase care pun în pericol suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova, astăzi, când omenirea este supusă unui proces rapid și ireversibil de globalizare, schimbându-se și metodele de operare a făptuitorilor, fiind deseori neviolente sau *hybrid*, se impune necesitatea reevaluării pericolului care atentează la aceste valori înalte. Or, deja nici un conflict armat nu mai are esența sa clasică ca în trecut, armele deseori fiind de altă natură decât cele convenționale. De fapt, cu mult timp înainte, în literatura de specialitate a fost remarcată necesitatea ca acțiunile de separatism să beneficieze de o reglementare autonomă în dreptul penal moldovenesc, însă, cu regret tentativele pe această dimensiune nu s-au încununat cu succes (a se vedea Anexa 3 – n.a.).

Așadar, se susține că actualul Cod penal al Republicii Moldova oferă suficiente posibilități pentru sancționarea acțiunilor de separatism în spiritul prevederilor art. 32 din Constituție [64]. Cu toate acestea, remarcăm că infracțiunea de separatism prezintă elemente de complexitate care o diferențiază de multe dintre faptele pe care le incriminează Codul penal al Republicii Moldova în vigoare.

În fine, cu privire la oportunitatea și necesitatea incriminării separatismului în legislația Republicii Moldova, considerăm relevantă aserțiunea autorului V. Gămurari și anume că conflictele militare interne au loc anume în acele state, unde puterea de stat este neefectivă și că asemenea state servesc baze pentru terorismul internațional [93, p. 83].

3.3. De lege ferenda privind incriminarea fenomenului de separatism

Potrivit art. 1 din Legea securității statului nr. 618/1995, *prin securitatea statului se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și subversive a serviciilor speciale și organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte* [109].

Potrivit art. 4 alin. (2) litera a) *prezintă pericol deosebit pentru securitatea statului acțiunile îndreptate spre schimbarea prin violență a regimului constituțional, subminarea sau suprimarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării. Aceste acțiuni nu pot fi interpretate în detrimentul pluralismului politic, realizării drepturilor și libertăților constituționale ale omului.*

Totodată, art. 5 lit. d) al normei menționate prevede că consolidarea cadrului juridic al asigurării securității statului este una din direcțiile principale ale activității de asigurare a securității statului (sublinierea ne aparține – n.a.).

Legea pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova nr. 112/2008 trasează principiile, valorile generale, obiectivele, liniile directorii de bază ale securității naționale. Amenințările, riscurile și vulnerabilitățile cu impact asupra securității naționale a Republicii Moldova. Astfel, potrivit pct. 1.2. al prezentei legi, *restabilirea integrității teritoriale a statului, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea independenței și suveranității statului*, prezintă obiectivele securității naționale. Potrivit pct. 1.3.1., *existența regimului separatist amplifică discrepanța din cadrul juridic unic al Republicii Moldova, condiționând imposibilitatea acordării de asistență juridică cetățenilor Republicii Moldova din localitățile din stânga Nistrului (Transnistria), periclitând totodată cooperarea internațională judiciară în acest segment*. Totodată, pct. 1.3.2. *Riscurile apariției unor tensiuni interetnice* prevede următoarele: *Republica Moldova, fiind un stat polietnic și multinațional, amenințarea apariției elementelor de șovinism, de naționalism și de separatism este persistentă* [114].

Potrivit prevederilor *Strategiei securității naționale a Republicii Moldova (HP nr. 153/2011)*, securitatea Republicii Moldova este afectată de o serie de riscuri și vulnerabilități care pot degenera în amenințări în cazul ignorării și/sau al gestionării lor inadecvate. La acest capitol se înscriu și instabilitatea politică și capacitățile reduse de securizare a frontierei de stat, în particular, lipsa controlului asupra segmentului transnistrean, terorismul [101] ș.a.

Fortificarea securității naționale trebuie să ia în considerare procesul de reglementare a conflictului transnistrean și restabilirea suveranității și integrității teritoriale a țării, precum și necesitatea sporirii încrederii dintre Chișinău și Tiraspol, precum și că modificările aduse cadrului normativ în acest scop nu pot fi în detrimentul pluralismului politic.

Or, dreptul la libera exprimare este unul natural, iar conform alin. (4) art. 7 din *Legea securității naționale a Republicii Moldova*, nici o persoană nu poate fi urmărită pentru exprimarea liberă a opiniilor sale politice și religioase [116].

Totuși, necesitatea stabilirii și aplicării unui sistem de măsuri de ordin juridico-penal pentru manifestările de separatism reiese din specificul situației din Republica Moldova, exclusiv întru asigurarea securității naționale.

Legea privind contracararea activității extremiste nr. 54/2003 are menirea de a apăra drepturile și libertățile omului, bazele regimului constituțional, de a asigura integritatea și securitatea Republicii Moldova, precum și stabilirea cadrului juridic și organizatoric pentru contracararea activității extremiste și răspunderii pentru desfășurarea unei atare activități [111].

Totuși, acțiunile care pun în pericol regimul constituțional, integritatea și securitatea statului dar nu sunt legate în niciun mod de violență, nu sunt realizate prin violență, și nici nu cheamă la violență nu formează obiectul prezentei legi și nu sunt pasibile de a fi sancționate [42, p. 44-45].

Reieșind din faptul că acțiunile enumerate supra prezintă pericol social sporit, considerăm că atare fapte trebuie să aibă statut de infracțiune. Or pentru a constitui infracțiune, fapta unei persoane trebuie să prezinte pericol social, adică să fie periculoasă pentru societate. Pericolul social se exprimă, de asemenea, în starea de neliniște și insecuritate socială, pe care fapta o creează în caracterul său de violență, de fraudă sau de indisciplină socială [33, p. 115]. Totodată, norma trebuie să prevadă o pedeapsă echitabilă, și în același timp, să fie capabilă să descurajeze făptuitorii. Or cerința de a aplica o pedeapsă echitabilă constituie de fapt o cerință a principiului echității în dreptul penal [163, p. 15].

Este de remarcat că au fost întreprinse tentative de a incrimina acțiunile de separatism în Republica Moldova (a se vedea Anexa 3 – n.a.). Totodată, în anul 2016 de către Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova a fost elaborat și consultat public proiectul noii Legi privind securitatea națională [138]. Potrivit art. 4 alin. (2), litera c) din proiect, *acțiunile de separatism teritorial, precum și tentativele de obținere a autonomiei pentru anumite regiuni ale țării pe motive etnice sau de altă natură sunt considerate amenințări la adresa securității naționale*. Totuși, până în prezent acest proiect de lege nu a fost promovat.

Analiza infracțiunilor referitoare la separatism, prevăzute în Codul penal al Republicii Moldova a scos în evidență lipsa unui sistem eficient de prevenire și combatere a riscurilor și provocărilor pe care le ridică acest fenomen complex. Mai mult ca atât, analiza consecințelor negative a fenomenului de separatism în țara noastră a scos în evidență că legea penală națională nu își îndeplinește în deplină măsură scopul autentic, și anume de a apăra împotriva infracțiunilor un șir de valori supreme, printre care suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova [176, p. 18-21].

Totodată este bine cunoscut că orice propunere de modificare a unui act normativ în vigoare, sub orice formă (modificări, excluderi sau completări), suscită o atenție specială, or propunerile autorului proiectului trebuie să corespundă atât standardelor în domeniul respectării drepturilor omului (Constituției Republicii Moldova, tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, principiilor și normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional, precum și legislației Uniunii Europene), cât și normelor existente de tehnică legislativă. Pentru a se evita lacunele legislative, soluțiile de modificare a legislației existente trebuie să acopere întreaga problematică a relațiilor sociale ce constituie obiectul de reglementare al proiectului, să

corespundă cerințelor existente față de structura și conținutul actului normativ supus modificării, și bineînțeles, să fie corelată cu prevederile actelor normative cu care se află în conexiune, fără ca să admită paralelisme și/sau dublări de orice natură în legislație. Prin urmare, înaintarea și promovarea unor propuneri de completare a cadrului normativ existent trebuie să ia în considerație și necesitatea excluderii integrale sau parțiale a textului normativ în vigoare. Acest proces are loc să se întâmple pentru că orice propunere *de lege ferenda*, trebuie să respecte cu strictețe regulile expuse supra și să constituie parte integrantă din cadrul normativ deja existent, ceea ce se referă și la situația când se urmărește scopul promovării incriminării distincte a acțiunilor de separatism și excluderea oricăror paralelisme și dublări în incriminarea acestora.

Așadar, odată ce nu există în legislația națională un cadru juridico-penal viabil să prevină și să combată acțiunile de separatism [206, p. 112], precum și reieșind din faptul că numai legile pot stabili pedepse pentru infracțiuni [18, p. 39], *de lege ferenda* propunem introducerea în Codul penal al Republicii Moldova a mai multor prevederi integrate organic în sediul normativ în vigoare care să facă față tuturor probleme de fond și de formă pe care le ridică fenomenul separatismului în țara noastră, după cum urmează:

1. În PARTEA GENERALĂ, Capitolul XIII ÎNȚELESUL UNOR TERMENI SAU EXPRESII ÎN PREZENTUL COD a articolului 120¹, intitulat Separatism, cu următorul conținut:

Prin separatism se înțelege o tendință, mișcare, acțiune, îndreptată spre separarea de la statul Republica Moldova a unei părți a teritoriului național cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

2. În PARTEA SPECIALĂ, Capitolul XVII INFRAȚIUNI CONTRA AUTORITĂȚILOR PUBLICE ȘI A SECURITĂȚII DE STAT a articolului 340¹, intitulat Acțiuni de separatism, cu următorul conținut:

- (1) Acțiunile intenționate manifestate prin îndemnuri la separatism, prin organizarea unor manifestări publice sau participarea la acestea în scop de separatism, prin distribuirea obiectelor, producerea și/sau difuzarea în diferite forme și mijloace a materialelor și informațiilor ce promovează separatismul, se pedepsesc cu închisoare de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 3000 la 5000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice.
- (2) Instigarea la separatism, se pedepsește cu amendă în mărime de la 700 la 1500 de unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5

ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 2000 la 3000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice.

- (3) Săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) și alin. (2) cu folosirea situației de serviciu se pedepsește cu închisoare de 3 la 7 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani.
- (4) Săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) însoțite de aplicarea violenței periculoase pentru viața și sănătatea persoanei, a armelor sau substanțelor explozive sau cauzarea de daune materiale în proporții deosebit de mari, se pedepsește cu închisoare de 7 la 12 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 7 la 15 ani.
- (5) Crearea unor organizații în scop de separatism și/sau participarea în cadrul acestora, se pedepsește cu închisoare de la 2 la 7 ani, cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate și cu lichidarea persoanei juridice.
- (6) Finanțarea oricărei activități în scop de separatism, adică punerea la dispoziție sau colectarea intenționată de către orice persoană, prin orice metodă, direct sau indirect, a bunurilor de orice natură dobândite prin orice mijloc, sau prestarea unor servicii financiare în scopul utilizării acestor bunuri ori servicii sau cunoscând că vor fi utilizate, în întregime sau parțial în scop de separatism, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 6 la 12 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 12000 la 15000 unități convenționale cu lichidarea persoanei juridice.
- (7) Acțiunile prevăzute la alin. (1), (2), (3), (4), (5) și (6) soldate cu confruntare armată și/sau cu pierderea oricărei părți a teritoriului Republicii Moldova se pedepsește cu închisoare de la 10 la 15 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 15000 la 20000 unități convenționale cu lichidarea persoanei juridice.

3. În PARTEA SPECIALĂ, Capitolul XVII INFRAACȚIUNI CONTRA AUTORITĂȚILOR PUBLICE ȘI A SECURITĂȚII DE STAT modificarea articolului 341, intitulat Chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova, și anume:

- (1) Revizuirea modalităților normative de realizare a acțiunilor de chemare la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova prin excluderea sintagmei „*ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova*”.

Este bine cunoscut că fiecare capitol al Codului penal indică caracterul și gradul prejudiciabil al faptelor săvârșite. Astfel, infracțiunea de separatism în virtutea pericolului social pe care îl poartă poate fi încorporată doar în CAPITOLUL XVII INFRACTIUNI CONTRA AUTORITĂȚILOR PUBLICE ȘI A SECURITĂȚII DE STAT.

3.3.1. Obiectul juridic al infracțiunii

După autorul român V. Dongoroz, obiectul infracțiunii poate fi definit ca valoare socială și reacție socială formată în jurul și datorită acestei valori [83].

Autorii din Federația Rusă L.A. Prohorov și M.L. Prohorova susțin că în forma cea mai generală, obiectul infracțiunii este acela asupra căruia este îndreptată activitatea infracțională, fiind un drept sau interes căruia îi este cauzat, sau îi poate fi cauzat prejudicii semnificative, urmare a unei infracțiuni [187, p. 56]. Altfel spus, obiect al infracțiunii constituie o valoare publică împotriva căreia este îndreptată fapta infractorului și pe care dreptul penal o protejează.

A. Tolcacenco susține că prin stabilirea obiectului infracțiunii are loc identificarea acelor relații sociale asupra cărora a fost comisă un atentat, relații protejate de către o normă de drept penal [192, p. 40].

După L.D. Gauhman atunci când relații sociale sunt luate sub protecția dreptului penal, ele sunt declarate obiect al protecției legii penale și sunt recunoscute ca potențiale obiecte ale infracțiunii [175, p. 62].

Obiectul juridic poate fi:

- **general.** Obiectul juridic general constă în totalitatea valorilor sociale ocrotite de dreptul penal. În Republica Moldova, obiectul juridic general al tuturor infracțiunilor, prevăzute de Partea Specială a Codului penal, este reprezentat de relațiile sociale cu privire la valorile sociale enunțate în alin. (1) art. 2 CP RM: persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept [125].

- **generic.** Obiectul juridic generic constituie ansamblul relațiilor sociale de aceeași natură a căror formare și dezvoltare normală sunt condiționate de apărarea unor reguli de drept penal.

- **special.** Constă în valoarea socială împotriva căreia se îndreaptă în mod nemijlocit acțiunea sau inacțiunea infracțională și care se caracterizează prin anumite trăsături proprii.

- **complex.** Este alcătuit din cel puțin două valori diferite, ocrotite prin aceeași normă, care sunt lezate prin acțiuni separate. El este format dintr-un obiect principal și unul secundar, fiind specific infracțiunilor complexe.

- **multiplu.** Obiectul juridic este multiplu când lezează mai multe obiecte juridice printr-o singură acțiune, care întrunește elementele constitutive ale unei infracțiuni unice.

Obiectul material. Constă în lucrul sau ființa în care se încorporează unele valori ocrotite de legea penală și împotriva căreia se îndreaptă acțiunea (inacțiunea) prevăzută de această lege. Este de menționat că în cazul infracțiunilor formale, obiectul material este prezent foarte rar. Obiectul material poate fi corpul persoanei, bunurile mobile sau imobile, documente ce conțin secret de stat, sau alte informații ce conțin secret de stat ș.a.

Fiind propus cu titlu *de lege ferenda* de a încadra infracțiunea de separatism în categoria infracțiunilor îndreptate împotriva autorităților publice și a securității de stat, considerăm oportun de a trece în revistă observațiile autorilor autohtoni S. Brânza și V. Stati la acest subiect, și anume că obiectul juridic generic al infracțiunilor contra autorităților publice și a securității de stat, prevăzute în Capitolul XVII din Partea Specială a CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la activitatea normală a autorităților publice și la securitatea de stat. Astfel, pe de o parte este evidențiată încălcarea autorității organelor puterii de stat în calitate de organe competente să ia măsuri și să emită dispoziții cu caracter obligatoriu, iar pe de altă parte, securitatea de stat prin care se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și subversive a serviciilor speciale și a organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte [30, p. 982]. În speță, autorii fac referire și la Legea securității statului nr. 618/1995, care prevede în art. 1 și 3 că securitatea statului se asigură prin stabilirea și aplicarea de către stat a unui sistem de măsuri cu caracter economic, politic, juridic, militar, organizatoric și de altă natură, orientate spre descoperirea, prevenirea și contracararea la timp a amenințărilor la adresa securității statului [109].

Într-o altă opinie, se susține că obiectul generic de grup îl constituie orânduirea politică, economică și socială de stat cu toate valorile sociale componente, care apar ca obiect nemijlocit de bază ale acestor infracțiuni [22, p. 520].

Obiectul juridic generic al infracțiunilor contra siguranței statului este reprezentat de siguranța națională ca valoare socială fundamentală și relațiile sociale care se nasc și evoluează în jurul și în strânsă legătură cu respectiva valoare [83, p. 9].

Obiectul generic al infracțiunilor contra securității de stat este însuși statul, adică Republica Moldova. Așadar, faptele care sunt de natură să aducă atingere statului, atributelor fundamentale care îi sunt specifice, condițiilor necesare îndeplinirii funcțiilor lui, precum și cele care aduc atingere autorităților publice prezintă un pericol social sporit. Dreptul penal, care are menirea de a apăra prin mijloacele sale specifice valorile fundamentale ale societății a incriminat aceste fapte ca infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat în Capitolul XVII din CP RM, ceea ce înseamnă că toate acestea au obiecte de atentare omogene și că între ele există o coeziune strânsă: independența, suveranitatea, inviolabilitatea, autoritatea statului [30, p. 665].

Obiectul juridic special al infracțiunilor contra autorităților publice și a securității de stat este bineînțeles, ansamblul de relații sociale ce țin de autoritatea publică și securitatea de stat. Or, după cum susțin autorii S. Brînză și V. Stati, obiectul juridic special constă dintr-un anumit fascicul de relații sociale, a căror existență și dezvoltare este legată de aprecierea valorii sociale specifice în vederea căreia a fost incriminată fapta respectivă, și anume relațiile sociale cu privire la suveranitatea, inviolabilitatea teritorială, securitatea de stat și capacitatea de apărare a Republicii Moldova lezate prin infracțiunile specificate la Capitolul XVII din CP RM [30, p. 987].

Cu referire la infracțiunea de separatism, subliniem că **obiectul juridic generic** al acesteia îl constituie relațiile sociale cu privire la orânduirea de stat a Republicii Moldova cu toate valorile sociale componente: suveranitatea, independența, integritatea teritorială, securitatea de stat, și nu în ultimul rând, capacitatea de apărare a țării, or potrivit autorului X. Ulianovschi, în panoplia valorilor fundamentale salvardate de dreptul penal, un loc nodal îl ocupă capacitatea de apărare a țării - garanție importantă pentru atributele fundamentale ale statului - unitatea, suveranitatea, independența și indivizibilitatea acestuia [164, p. 33].

Obiectul infracțiunii de separatism îl constituie relațiile sociale a căror existență și desfășurare normală sunt condiționate de asigurarea suveranității, inviolabilității teritoriale sau securității de stat, precum și a capacității de apărare a Republicii Moldova.

Este de menționat că obiectul la care atentează fenomenul de separatism determină și gradul de pericol social al acestuia.

Obiectul juridic special al infracțiunii de separatism constă în relațiile sociale cu privire la neadmiterea comiterii acțiunilor în detrimentul suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, cum ar fi chemările publice la separarea unei părți a teritoriului acesteia, organizarea și participarea la întruniri în acest scop, difuzarea prin diferite forme, în acest scop, de materiale cu asemenea chemări ș.a.

Nu poate fi trecut cu vederea nici **obiectul material** al infracțiunii de separatism. Cu referire la obiectul ocrotirii penale al infracțiunilor contra autorităților publice și a securității de stat, autorul român, Gh. Diaconescu susține că deși, de regulă, acestea sunt lipsite de obiect material, unele dintre acestea totuși, dispun de un obiect material. Excepție de la această caracteristică generală fac unele fapte de trădare prin ajutarea inamicului și, bunăoară, al căror obiect material îl constituie aeronave, aparate, armament, alte bunuri predate sau procurate adversarului, sau în cazul trădării prin transmiterea de secrete, documente sau date care constituie secrete de stat puse la dispoziția unei puteri străine ori agenților acesteia, de atentat care pune în pericol siguranța statului sau de atentat contra cărora se acționează [87, p. 19]. Totodată, în ipoteza unor infracțiuni specificate în Capitolul XVII din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova, victima se caracterizează prin anumite calități speciale și anume persoane cu funcție de răspundere, rudele ei apropiate, persoana care își îndeplinește datoria obștească sau rudele ei apropiate, persoana fizică sau persoana juridică ale cărei drepturi și interese ocrotite de lege suferă daune în proporții mari [30, p. 991] ș.a.

Așadar, obiectul material al infracțiunii de separatism reiese din natura valorilor protejate de norma penală în acest sens. Prin urmare, după caz, în calitate de obiect material pot să reprezinte: informațiile cu caracter restricționat sau alte informații care pot fi folosite în dauna intereselor Republicii Moldova, materiale ce conțin chemări la răsturnarea sau schimbarea orânduirii constituționale sau violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, armamentul, mijlocul de transport, căi de comunicații, mașini ori alte bunuri.

În partea ce ține de corpul persoanei în calitate de obiect material al infracțiunii de separatism, considerăm că acesta nu întrunește condițiile necesare în acest sens. Or, în pofida faptului că acțiunile de separatism deseori se manifestă prin violență, și bineînțeles că pot provoca pierderi de vieți omenești, totuși, activitatea penală a făptuitorilor este îndreptată spre atingerea altor țeluri bine determinate.

3.3.2. Latura obiectivă a infracțiunii

Pe bună dreptate susține autorul C. Bulai precum că însăși din definiția noțiunii de infracțiune rezultă că infracțiunea este în primul rând o faptă a omului, un act de conduită exterioară a acestuia, având o existență materială obiectivă. Cerința existenței unei fapte periculoase are o semnificație politico-penală specifică. Or numai actele de conduită exterioară ale persoanei pot constitui infracțiuni, nu și simple procese psihice care au loc în forul interior al acesteia [34, p. 152].

Latura obiectivă a infracțiunii cuprinde totalitatea condițiilor privitoare la actul de conduită, cerute de lege pentru existența infracțiunii [13, p. 33].

Descrierea faptei infracționale sub aspectul laturii subiective a acesteia (prin indicarea nemijlocită a elementelor ei constitutive sau prin limitarea la indicarea faptei prin denumirea ei) evidențiază dacă suntem în prezența unei norme cu ipoteză simplă sau complexă [171, p. 62].

Într-o altă opinie, latura obiectivă este o manifestare exterioară a unei infracțiuni, adică o manifestare a unei infracțiuni în afară, care oferă un set de semne externe și obiective ale circumstanțelor infracțiunii, caracterizează încălcarea obiectului său și care sunt susceptibile de a fi confirmate și dovedite în modul prevăzut de legea procesuală penală [175, p. 87].

Potrivit lui A. Tolcacenco, odată cu stabilirea laturii obiective a infracțiunii are loc de regulă și stabilirea părții interne psihice a crimei [192, p. 40].

Latura obiectivă a infracțiunii este nu altceva decât acțiunea și alternativa acesteia inacțiunea, prevăzute în dispoziția fiecărui articol din Partea Specială a Codului penal, altor legi penale sau acte normative în domeniu. Așadar, caracteristica obligatorie a laturii obiective a unei infracțiuni este acțiunea sau inacțiunea. Or, potrivit alin. (1) art. 14 al CP RM, infracțiunea este o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală [75].

Bunăoară, autorul din România I. Vasiliu susține că latura obiectivă a infracțiunilor contra statului constă din orice faptă (acțiune sau inacțiune) care este de natură să ducă la subminarea, slăbirea sau punerea în pericol a existenței statului sau care este săvârșită într-un astfel de scop [166]. Totodată, autorul subliniază că o caracteristică esențială a infracțiunilor contra statului este crearea unei stări de pericol pentru drepturile ocrotite și apărute de legea penală (această cerință este exprimată expres în norma de incriminare: fapta să fie de natură a pune în pericol existența statului).

Cu referire la infracțiunile contra autorităților publice și a securității de stat a Republicii Moldova, A. Borodac susține că acestea se realizează, de regulă, prin acțiuni active, capabile să producă o stare de pericol sau să aducă o daună orânduirii sociale și de stat a Republicii Moldova. Totodată, după autor, majoritatea din infracțiunile contra autorităților publice și a securității de stat sunt infracțiuni formale, nefiind necesară producerea unei vătămări efective, care se consideră consumate din momentul săvârșirii acțiunilor descrise de legea penală [22, p. 521]. O asemenea poziție este menținută și de către autorii S. Brânză și V. Stati [30].

În partea ce ține de infracțiunea de separatism, menționăm că aceasta poate fi săvârșită numai pe calea acțiunii, capabile să aducă o daună orânduirii sociale și de stat a Republicii Moldova.

Latura obiectivă a infracțiunii de separatism constă în fapta prejudiciabilă care se caracterizează prin:

- *acțiunile intenționate manifestate prin îndemnuri la separatism, prin organizarea unor manifestări publice sau participarea la acestea în scop de separatism, prin distribuirea obiectelor, producerea și/sau difuzarea în diferite forme și mijloace a materialelor și informațiilor ce promovează separatismul;*

- *instigarea la separatism;*

- *săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) și alin. (2) cu folosirea situației de serviciu;*

- *săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) însoțite de aplicarea violenței periculoase pentru viața și sănătatea persoanei, a armelor sau substanțelor explozive sau cauzarea de daune materiale în proporții deosebit de mari;*

- *crearea unor organizații în scop de separatism și/sau participarea în cadrul acestora;*

- *finanțarea oricărei activități în scop de separatism, adică punerea la dispoziție sau colectarea intenționată de către orice persoană, prin orice metodă, direct sau indirect, a bunurilor de orice natură dobândite prin orice mijloc, sau prestarea unor servicii financiare în scopul utilizării acestor bunuri ori servicii sau cunoscând că vor fi utilizate, în întregime sau parțial în scop de separatism.*

Prin acțiunile intenționate manifestate prin îndemnuri la separatism, prin organizarea unor manifestări publice sau participarea la acestea în scop de separatism, prin distribuirea obiectelor, producerea și/sau difuzarea în diferite forme și mijloace a materialelor și informațiilor ce promovează separatismul se înțelege o activitate de extrapolare a unor idei, îndemnuri, opinii, concepții, în vederea formării unei anumite convingeri consumatorilor de această informație, și anume necesitatea de a secesiona o parte din teritoriul Republicii Moldova, ori de a atenta la integritatea teritorială a Republicii Moldova sub o altă formă dar urmărind același scop, separatismul.

Prin organizarea și participarea la întruniri în scop de separatism se are în vedere organizarea și participarea la unele manifestații publice care urmăresc același scop, și anume separarea unei părți a teritoriului Republicii Moldova.

Prin distribuirea obiectelor, producerea și/sau difuzarea în diferite forme și mijloace a materialelor și informațiilor ce promovează separatismul se înțelege răspândirea prin diferite modalități, inclusiv și producerea diferitelor materiale, publicații, imprimări, broșuri, afișe ș.a. bunuri ce promovează separatismul.

Prin instigare la separatism se înțelege acțiunile de determinare, convingere, îndemnare, ațâțare la comiterea acțiunilor de separatism.

Prin fapta de creare a unor organizații în scop de separatism se înțelege contribuirea la înființarea unor forme de organizări care urmăresc scopul de a secesiona o parte din teritoriul Republicii Moldova.

Prin finanțarea oricărei activități în scop de separatism se înțelege punerea la dispoziție sau colectarea intenționată de către orice persoană, prin orice metodă, direct sau indirect, a bunurilor de orice natură dobândite prin orice mijloc, sau prestarea unor servicii financiare în scopul utilizării acestor bunuri ori servicii sau cunoscând că vor fi utilizate, în întregime sau parțial în scop de separatism.

În calitate de semne ale laturii obiective ale infracțiunii pot fi: timpul, locul săvârșirii infracțiunii, mijlocul de săvârșire a infracțiunii, metoda de săvârșire a infracțiunii, ambianța ș.a., însă, de regulă acestea nu sunt semne obligatorii ale laturii obiective.

În speță, cu referire la infracțiunea de separatism este de menționat că aceasta are un caracter formal, care se consumă odată cu începerea acțiunilor îndreptate spre separarea unei părți a teritoriului unitar și indivizibil, prin aceasta atentând la suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova. Infracțiunile formale sau de atitudine a căror existență este suficientă ca rezultatul să conștă într-o stare de pericol fără producerea unui rezultat material [33, p. 132-133]. Astfel, această infracțiune se consumă din momentul săvârșirii acțiunilor indicate în dispoziția normei analizate.

Prin inițiere, se presupune acea activitate prin care se urmărește, se fac demersuri în vederea comiterii acțiunilor prejudicioase pentru valorile fundamentale ocrotite de textul incriminator al infracțiunii de separatism. Făptuitorii dacă vor corespunde condițiilor prevăzute de lege vor fi trași la răspundere penală. Așadar, componenta infracțiunii de separatism este prin excelență una formală, pentru consumarea acesteia nefiind necesară survenirea unor consecințe infracționale [173]. Excepție, este varianta agravantă, propusă pentru incriminare la alin. (7) a art. 340¹ C. pen. al RM – *acțiunile soldate cu confruntare armată și/sau cu pierderea oricărei părți a teritoriului Republicii Moldova*, infracțiune ce produce un rezultat material, o modificare perceptibilă în realitatea înconjurătoare.

3.3.3. Latura subiectivă a infracțiunii

Prin latura subiectivă a infracțiunii se înțelege atitudinea psihologică a făptuitorului față de fapta comisă și consecințele ei, motivul și scopul infracțiunii.

Potrivit dicționarului juridic, latura subiectivă este o componentă a conținutului constitutiv al infracțiunii formată din: vinovăție, cu formele și modalitățile sale, mobilul și scopul care au determinat la săvârșirea infracțiunii [107].

Latura subiectivă, în calitate de parte componentă a infracțiunii este complexă pentru că reprezintă partea lăuntrică a făptuitorului. Or, aceasta constituie unul dintre elementele esențiale ale conținutului infracțional și, pe cale de consecință, o apreciere adecvată și bine fundamentată științific sau teoretic care ar ajuta organele judiciare la o justă calificare a faptelor și prin analiza aspectelor subiective și a altor aspecte tangente sau corelate ale acestora [99, p. 11].

Vinovăția reprezintă semnul cel mai important al laturii subiective a infracțiunii, care caracterizează aspectele intelectuale și volitive ale comportamentului social periculos. În stabilirea vinovăției, în primul rând, este important să se determine dacă persoana era conștientă de natura reală și pericolul social al acțiunilor sale (inacțiune), în cazul în care a prevăzut posibilitatea sau inevitabilitatea consecințelor social periculoase ale acțiunilor sale (inacțiunii). În același timp, prezența vinovăției ale unei persoane depinde și de conținutul voluntar al comportamentului său în timpul comiterii unui act periculos din punct de vedere social.

Totodată, vinovăția exprimă raportul dintre conduita individului și relațiile sociale ocrotite de lege și încălcate de subiect, poziția acestuia în raport de exigențele specifice pe care le presupune traiul oamenilor în societate.

În aserțiunea autorilor A. Borodac și M. Gherman, atât latura subiectivă cât și cea obiectivă este constituită din două grupuri de semne, care se împart în obligatorii și facultative. Din categoria celor obligatorii fac parte semnele care prezintă o importanță majoră pentru calificarea infracțiunii, ca de exemplu vinovăția și formele acesteia (intenția și imprudența), de asemenea prezența vinovăției în fapta comisă constituie un temei legal de a atrage persoana la răspundere penală. La grupul semnelor facultative se atribuie acele semne care sunt utilizate pentru individualizarea răspunderii și pedepsei penale precum, motivul și scopul infracțiunii [23, p. 21].

Așadar, latura subiectivă a infracțiunii este un element indispensabil al acesteia. Lipsa laturii subiective prezintă lipsa componentei de infracțiune și în consecință răspunderea penală nu survine. Or, potrivit prevederilor legislației penale în vigoare, se consideră componentă a infracțiunii totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infracțiune concretă [75].

Latura subiectivă a infracțiunilor analizate este formată dintr-un complex de procese psihice care stau la baza activității desfășurate de făptuitor oglindind atitudinea sa față de urmările survenite [123, p. 13], și se caracterizează numai prin vinovăție intenționată. Totuși, pentru unele infracțiuni este caracteristic scopul săvârșirii lor [22, p. 522].

În susținerea acestei teze ne pot servi următoarele exemple: trădarea de Patrie (art. 337 CP RM), spionajul (art. 338 CP RM), uzurparea puterii de stat (art. 339 CP RM), rebeliunea armată (art. 340 CP RM) ș.a. [75].

Din perspectiva laturii subiective cele mai multe dintre infracțiunile contra autorităților publice și a securității de stat presupun manifestarea intenției, deși nu este exclusă nici manifestarea imprudenței, în raport cu circumstanțele agravante.

În unele cazuri, ca de exemplu în perspectiva încadrării acțiunilor de separatism în cadrul legal al Capitolul XVII din CP RM, făptuitorul are un scop special. În condițiile legale existente, scopul special poate fi de a transmite informații ce conțin secret de stat, unui stat străin, unei organizații străine sau agenturii lor; scopul folosirii în dauna Republicii Moldova a altor informații ce nu constituie secret de stat; scopul uzurpării sau menținerii forțate a puterii de stat cu încălcarea Constituției Republicii Moldova; scopul violării integrității teritoriale a Republicii Moldova; scopul ațâțării vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase ori al înjosirii onoarei și demnității naționale [75] ș.a.

Motivul infracțiunii are un caracter obligatoriu în următoarele cazuri: răzbunarea pentru activitatea de stat sau o altă activitate politică a primelor persoane din statul Republica Moldova; interesul material sau alte motive josnice.

Latura subiectivă a infracțiunii de separatism se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă și prin scopul de a submina, independența, suveranitatea, integritatea teritorială sau securitatea de stat și capacitatea de apărare a Republicii Moldova. În cazul intenției directe determinate subiectul prevede și dorește producerea unuia sau mai multor rezultate socialmente periculoase concrete, ca efecte firești ale faptei sale. Infractorul își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale și dorește să le săvârșească.

Voința este facultatea psihică prin care sunt mobilizate și orientate conștient energiile fizice ale omului în vederea îndeplinirii actului de conduită exterioară. Voința de a săvârși actul de conduită face ca aceasta să fie atribuit, să aparțină și să fie imputabil persoanei care le-a săvârșit [31, p. 156].

Totodată, relevantă în context este opinia autorului I. Mircea precum că infractorul cunoaște existența obiectivă a relațiilor sociale împotriva cărora își îndreaptă acțiunea (omisiunea), precum și valoarea ce o au ele pentru societatea în momentul istoric respectiv [121, p. 106].

Scopul infracțiunii de separatism este unul special, constituind un semn obligatoriu pentru întregirea componentei de infracțiune în speță și constă în: violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, subminarea independenței, suveranității, sau securității și capacității de

apărare a Republicii Moldova. Oricare alt scop exclude aplicarea răspunderii potrivit normei propuse la art. 340¹ din CP RM.

Motivele infracțiunii abordate pot fi de natură secesionistă, sau se pot exprima în nedorința de accepta politica autorităților publice centrale, or se pot nutri într-un interes pecuniar sau alte motive.

3.3.4. Subiectul infracțiunii

În literatura de specialitate autohtonă, subiect al infracțiunii este recunoscută persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, grație faptului că posedă toate semnele prevăzute de lege pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspundere penală [24, p. 176].

Prin noțiunea de *subiect al infracțiunii*, în doctrina de drept penal, se înțelege persoana implicată în săvârșirea unei infracțiuni, fie în calitate de autor, fie de instigator sau de complice.

Prin implicarea persoanei în săvârșirea infracțiunii ia naștere un raport juridico-penal de conflict, or infracțiunea reprezintă tocmai actul de conduită interzis prin norma incriminătoare, încălcându-se obligația legală de a nu o săvârși [32, p. 52].

În doctrina românească de drept penal sub incidența noțiunii de subiect al infracțiunii cad și persoanele care suportă consecințele răului cauzat prin săvârșirea faptei incriminate. În acest context se face distincție între subiectul activ și subiectul pasiv al infracțiunii, drept criteriu servind poziția pe care o are persoana în raport cu infracțiunea, precum și în cadrul raportului juridico-penal de conflict [83, p. 187]. Pe de altă parte calitatea de subiect al infracțiunii o poate avea atât persoana fizică cât și persoana juridică. Așadar, *subiect activ* al infracțiunii, potrivit Codului penal român poate fi persoana fizică/juridică ce a săvârșit fapta direct și nemijlocit (în calitate de autor) ori a participat la săvârșirea infracțiunii (în calitate de instigator sau complice) [76]. Calitatea de *subiect pasiv*, o are persoana care suferă o vătămare de pe urma unei infracțiuni; subiectul pasiv poate fi: subiect pasiv general (statul ca reprezentant al societății); subiect pasiv special, persoana fizică sau juridică vătămată nemijlocit prin infracțiune.

În raport de *subiectul activ*, infracțiunile se clasifică în infracțiuni cu *subiect activ general* și infracțiuni cu *subiect activ special*. Infracțiunile cu subiect activ general sunt cele care, potrivit normei de incriminare, pot fi comise de orice persoană, fără ca acestea să i se ceară o calitate specială, putând fi săvârșite de orice persoană care întrunește condițiile generale ale răspunderii penale prevăzute de lege [75]. La infracțiunile cu *subiect activ special* se atribuie incriminările comise de o persoană, care de rând cu condițiile generale ale răspunderii penale, mai întrunește și condiții speciale prevăzute de lege. Spre exemplu persoanei căreia informațiile

ce constituie secret de stat i-au fost încredințate sau i-au devenit cunoscute în legătură cu serviciul sau munca (art. 337 CP RM); persoana căreia i-au fost încredințate documente ce conțin secret de stat sau date despre care constituie secret de stat, care este obligată să respecte regulile de păstrare a documentelor sau a obiectelor menționate (art. 337 CP RM); persoanele cu funcție de răspundere care sunt obligate să respecte modul de utilizare a simbolurilor de stat (alin. (3) art. 347 CP RM); persoana recrutată sau chemată la serviciul militar în termen [30, p. 994] ș.a.

Subiectul – persoană fizică este pasibil de răspundere penală, doar dacă este responsabil și în momentul săvârșirii infracțiunii a împlinit vârsta de 16 ani (art. 21 CP RM). Persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor indicate în alin. (2) al art. 21 CP RM. Potrivit legii penale persoana fizică va avea calitatea de subiect activ atunci când comite o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă:

- prevăzută de legea penală,
- cu vinovăție,
- pasibilă de pedeapsă penală,
- are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile [43, p. 37].

Persoana care a săvârșit o infracțiune este infractor. În legislație cât și în doctrina penală se folosește atât noțiunea de infractor, cât și de făptuitor pentru a desemna persoana care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală; aceste noțiuni nu sunt echivalente, or noțiunea de făptuitor are o dimensiune mai extinsă, desemnează persoana care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală, care nu este sinonimă cu noțiunea de infracțiune. Infracțiunea constituie fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și care posedă un grad prejudiciabil. Lipsa vinovăției sau a gradului prejudiciabil face ca fapta săvârșită, prevăzută de legea penală, să nu fie infracțiune (art. 14, alin. (2) CP RM), iar persoana care a săvârșit-o să nu fie infractor, ci doar făptuitor.

Subiectul persoana juridică - cu excepția autorităților publice (art. 21, alin. (3) - alin. (5) CP RM), este pasibilă de răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală dacă nu a îndeplinit sau a îndeplinit necorespunzător dispozițiile directe ale legii ce stabilesc îndatoriri sau interdicții privind efectuarea unei anumite activități și se constată cel puțin una din următoarele circumstanțe:

a) fapta a fost săvârșită în interesul persoanei juridice respective de către o persoană fizică împuternicită cu funcții de conducere, care a acționat independent sau ca parte a unui organ al persoanei juridice;

b) fapta a fost admisă sau autorizată, sau aprobată, sau utilizată de către persoana împuternicită cu funcții de conducere;

c) fapta a fost săvârșită datorită lipsei de supraveghere și control din partea persoanei împuternicite cu funcții de conducere [37, p. 21].

Potrivit prevederilor normei în cauză o persoană fizică se consideră împuternicită cu funcții de conducere dacă are cel puțin una din următoarele funcții (art. 21, alin. (3¹) CP RM):

a) de reprezentare a persoanei juridice;

b) de luare a deciziilor în numele persoanei juridice;

c) de exercitare a controlului în cadrul persoanei juridice.

Persoanele juridice, cu excepția autorităților publice, răspund penal numai pentru infracțiunile pentru săvârșirea cărora este prevăzută o sancțiune în Partea Specială a CP RM (art. 21, alin. (4) CP RM) [75].

Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru infracțiunea săvârșită (art. 21, alin. (5) CP RM).

În fine, este de menționat că eficiența practică a apărării statului prin mijloace de drept penal se realizează prin activitatea organelor de drept, a căror sarcină constă în prevenirea săvârșirii acestor fapte, cât și descoperirea faptelor și judecarea celor care le-au comis [37, p. 21].

În vederea atingerii acestui scop, Republica Moldova a aderat la mai multe mecanisme internaționale, inclusiv și în materie de asistență juridică penală ceea ce permite eficientizarea procesului menționat supra [72].

Sunt pasibile de răspundere penală pentru infracțiuni de separatism, persoanele fizice care, în momentul săvârșirii infracțiunii au împlinit vârsta de 16 ani.

Odată ce norma propusă prevede în alin. (3) răspunderea penală pentru acțiuni de separatism comise cu folosirea situației de serviciu, atât persoanele juridice, cât și persoanele publice, persoanele cu funcție de răspundere, persoanele care gestionează organizațiile comerciale, obștești sau alte organizații nestatale întrunesc calitatea de subiect al infracțiunii de separatism.

Totodată, persoana juridică cu excepția autorității publice este pasibilă de răspundere penală pentru acțiuni de separatism dacă acțiunile infracționale au fost săvârșite în interesul persoanei juridice respective de către o persoană fizică împuternicită cu funcții de conducere, care a acționat independent sau ca parte a unui organ al persoanei juridice sau dacă fapta a fost admisă sau autorizată, sau aprobată, sau utilizată de către persoana împuternicită cu funcții de conducere.

Răspunderea penală a persoanei juridice pentru comiterea acțiunilor de separatism nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru infracțiunea săvârșită [75].

În partea ce ține de propunerea de a opera unele modificări în partea dispozitivă a articolului 341, intitulat Chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova, scoatem în evidență că promovarea incriminării distincte a acțiunilor de separatism determină oportunitatea revizuirii normei stipulate în alin. (1), art. 341 C. pen. al RM care vizează violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova prin abrogarea modalității normative prescrise și anume: „*ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova*”, pentru a exclude paralelismul și dubla incriminare a acțiunilor de separatism.

3.4. Concluzii la Capitolul 3

Rezumând pe marginea celor expuse în Capitolul 3 conchidem următoarele:

- fundamentele constituționale privind suveranitatea, independența, caracterul unitar și indivizibil al statului Republica Moldova (articolele 1, 2, 3, 10, 32, 54 ș.a. din Constituție) sunt pe măsură să servească drept temei pentru elaborarea unor noi novele de sorginte juridico-penală întru protecția valorilor fundamentale ale statului Republica Moldova;

- protecția juridico-penală a suveranității, independenței, caracterului unitar și indivizibil al statului Republica Moldova se asigură prin calificarea ca infracțiuni a faptelor de trădare de Patrie (art. 337 CP RM), spionaj (art. 338 CP RM), uzurparea puterii de stat (art. 339 CP RM), rebeliune armată (art. 340 CP RM), chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova (art. 341 CP RM), acțiunile intenționate îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase (art. 346 CP RM) – or, aceste incriminări din perspectiva laturii obiective și modalității normative prescrise, nu sunt pe măsură să cuprindă diversitatea de acțiuni privind exteriorizarea separatismului;

- separatismul nu are o incriminare expresă în legislația penală a Republicii Moldova, fapt care lasă să se „treacă cu vederea” acțiunile socialmente periculoase de separatism ce atentează la suveranitatea, integritatea teritorială, securitatea și capacitatea de apărare a Republicii Moldova;

- este oportun cu titlu *de lege ferenda* introducerea în Codul penal al Republicii Moldova a unor noi norme privind sancționarea faptelor de separatism, precum și modificarea altor norme, existente în legea penală, pentru a evita paralelisme și reproduceri în legislație;

- în viziunea noastră *prin separatism se înțelege o tendință, mișcare, acțiune, îndreptată spre separarea de la statul Republica Moldova a unei părți a teritoriului național cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte* – definiție care se propune a fi expusă în art. 120¹ C. pen. al RM, în Capitolul XIII al Părții Generale;

- calificarea drept infracțiune *acțiunile intenționate manifestate prin îndemnuri la separatism, prin organizarea unor manifestări publice sau participarea la acestea în scop de separatism, prin distribuirea obiectelor, producerea și/sau difuzarea în diferite forme și mijloace a materialelor și informațiilor ce promovează separatismul, și instigarea la săvârșirea acestor acțiuni*, care bineînțeles, trebuie să dispună de un regim sancționator adecvat pericolului pe care îl posedă: *închisoare de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 2000 la 5000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate, amendă în mărime de la 700 la 3000 sau cu lichidarea persoanei juridice. Săvârșirea acțiunilor în cauză cu folosirea situației de serviciu, se pedepsesc cu închisoare de 3 la 7 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani* – poziționarea în Capitolul XVII al Părții Speciale a C. pen. al RM - Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat, la art. 340¹ sub denumirea generică *acțiuni de separatism*;

- săvârșirea acțiunilor de separatism *cu folosirea situației de serviciu* se propune a fi pedepsite mai aspru, ca formă agravantă a infracțiunii, cu închisoare de 3 la 7 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani;

- acțiunile de separatism însoțite de aplicarea violenței periculoase pentru viața și sănătatea persoanei, a armelor sau substanțelor explozive sau cauzarea de daune materiale în proporții deosebit de mari constituie o formă agravantă a infracțiunii și se propune a fi sancționate cu închisoare de 7 la 12 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 7 la 15 ani;

- crearea unor organizații în scop de separatism și/sau participarea în cadrul acestora constituie o formă agravantă a infracțiunii și se propune a fi pedepsite cu închisoare de la 2 la 7 ani, cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate și cu lichidarea persoanei juridice;

- în vederea descurajării separatismului se propune incriminarea finanțării, *adică punerea la dispoziție sau colectarea intenționată de către orice persoană, prin orice metodă, direct sau indirect, a bunurilor de orice natură dobândite prin orice mijloc, sau prestarea unor servicii financiare în scopul utilizării acestor bunuri ori servicii sau cunoscând că vor fi utilizate, în întregime sau parțial în scop de separatism, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani cu*

privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 6 la 12 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 12000 la 15000 unități convenționale cu lichidarea persoanei juridice;

- acțiunile de separatism soldate cu confruntare armată și/sau cu pierderea oricărei părți a teritoriului Republicii Moldova, să fie catalogate ca formă agravantă a infracțiunii și să fie pedepsite cu închisoare de la 10 la 15 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 15000 la 20000 unități convenționale cu lichidarea persoanei juridice;

- obiectul juridic special al infracțiunii propuse la art. 340¹ C. pen. al RM sub denumirea generică *acțiuni de separatism* subsumează relațiile sociale a căror existență și desfășurare normală sunt condiționate de asigurarea suveranității, inviolabilității teritoriale sau securității de stat, precum și a capacității de apărare a Republicii Moldova;

- cu referire la latura obiectivă a faptei propuse spre incriminare la art. 340¹ C. pen. al RM este de reținut că infracțiunea în cauză poate fi săvârșită numai prin acțiune, constând în faptele prejudiciabile prevăzute în textul normativ al normei de incriminare;

- latura subiectivă a infracțiunii propuse la art. 340¹ C. pen. al RM se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă urmărind *scopul special* - separatismul, cerut de lege pentru existența infracțiunii în cauză;

- subiect al infracțiunii propuse la art. 340¹ C. pen. al RM poate fi persoana fizică responsabilă care a atins vârsta de 16 ani ; persoanele juridice, persoanele publice, persoanele cu funcție de răspundere, persoanele care gestionează organizațiile comerciale, obștești sau alte organizații nestatale ș.a. după caz, la fel întrunesc calitatea de subiect al infracțiunii propuse la art. 340¹ C. pen. al RM;

- persoana juridică, cu excepția autorității publice, la fel este pasibilă de răspundere penală pentru acțiuni de separatism, dacă acțiunile infracționale au fost săvârșite în interesul persoanei juridice respective de către o persoană fizică împuternicită cu funcții de conducere, care a acționat independent sau ca parte a unui organ al persoanei juridice sau dacă fapta a fost admisă sau autorizată, sau aprobată, sau utilizată de către persoana împuternicită cu funcții de conducere;

- este plauzibilă revizuirea modalităților normative de realizare a acțiunilor de chemare la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova prin excluderea sintagmei „ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova” din art. 341 C. pen. al RM.

4. REZULTATELE OBTINUTE ÎN CERCETAREA FENOMENULUI INFRAȚIONAL AL SEPARATISMULUI

4.1. Sinteza rezultatelor obținute privind reflectarea separatismului în doctrină și legislație

Fenomenul separatismului își găsește reflectarea în mai multe surse doctrinare și legislative din Republica Moldova și de peste hotare. Or reieșind din faptul că formele de manifestare a separatismului diferă de la un stat la altul cu consecințele negative de rigoare, ne-am propus să obținem rezultate științifice în domeniul de referință prin analiza în prim-plan a actelor internaționale referitoare la separatism. Prin urmare, am evidențiat un șir de acte internaționale care obligă la respectul față de suveranitatea și integritatea statelor de pe mapamond, începând cu Tratatul de Pace de la Westfalia din 1648 și până la Convenția de la Shanghai împotriva Terorismului, Separatismului și Extremismului. Prin atare angajamente statele parte și-au reafirmat deschiderea în favoarea păcii, securității și dreptății, precum și a dezvoltării continue a relațiilor prietenești și cooperării dintre acestea.

Analiza mai multor focare de separatism din lume ca de exemplu din Regatul Spaniei, Italia, Irlanda de Nord, Kosovo, Nagorno-Karabakh, Katanga, Biafra, Bangladesh, Tibet, Yunnan, Xinjiang, Ningxia și Mongolia, Pakistan, Sri-Lanka, Ciprul de Nord, a evidențiat că, deși de-a lungul timpului formele de manifestare a separatismului au cunoscut o profundă evoluție, dezvoltându-se în context teoretic și practic, în esență și astăzi acestea se rezumă la două forme generale de manifestare, forma violentă și non-violentă. Forma violentă a separatismului este dominantă și se materializează prin tendința de a crea un stat prin folosirea forței sau violenței, amenințarea cu forța și se exteriorizează prin cauzarea de vătămări corporale, omucideri, aplicarea armelor, intimidări, teroare ș.a. practici negative. În același timp, o mișcare separatistă, inclusiv, violentă poate îmbrăca diferite accepțiuni, *o pretinsă mișcare de emancipare națională, de apărare a drepturilor omului și libertăților fundamentale, mișcare pentru secesiune în vederea anexării ulterioare a unui anumit teritoriu la un stat învecinat (iredentismul) etc.*

Totodată, a fost probat faptul că separatismul violent se manifestă în mare parte anume prin acțiuni de terorism. Or, separatismul și terorismul este tratat pe potrivă în mai multe acte internaționale în materie, fiind calificate drept amenințări la adresa păcii și securității internaționale. Printre acestea se enumeră: *Convenția de la Shanghai împotriva Terorismului, Separatismului și Extremismului din 15 iunie 2001; Hotărârea Consiliului șefilor de state al CSI referitoare la Concepția privind colaborarea statelor membre ale CSI în combaterea terorismului și altor forme violente de manifestare a extremismului, semnată la Kazan la 26*

august 2005, sau în acordurile internaționale care condamnă orice formă de manifestare a terorismului, inclusiv realizate pentru a separa un teritoriu, ca de exemplu: *Convenția internațională împotriva luării de ostatici, New-York, 1973; Convenția internațională privind protecția fizică a materialelor nucleare, Viena, 1979; Convenția internațională privind suprimarea terorismului cu bombe, adoptată la New-York la 12 ianuarie 1998; Convenția internațională privind suprimarea finanțării terorismului ș.a.*

Cercetarea problematicii dreptului popoarelor la autodeterminare a arătat că aceasta a obținut o proeminență internațională în cele Paisprezece Puncte ale lui Woodrow Wilson, Președintele Statelor Unite ale Americii, potrivit cărora, *popoarelor din componența Austro-Ungariei* trebuie să li se acorde cea mai liberă posibilitate de dezvoltare autonomă. Ulterior, dreptul internațional a definit această instituție ca „dreptul grupurilor naționale consistente (popoarelor) de a-și alege propriul sistem politic, de a-și urma propria dezvoltare economică, socială și culturală în cadrul unui stat existent”. Deși dreptul popoarelor la autodeterminare este consfințit în mai multe acte internaționale de bază precum: *Carta ONU din 26 iunie 1945, Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, Pactul Internațional cu Privire la Drepturile Civile și Politice din 16 decembrie 1966, Actul final de la Helsinki din 1975*, acesta constituie o premisă juridică fundamentală pentru lupta popoarelor asuprite în vederea eliberării și constituirii lor în state independente, dar nu pentru destrămarea statelor naționale [12, p. 141].

Analiza pretențiilor secesioniste ale liderilor separatiști din stânga Nistrului, care susțin că „*există toate condițiile juridice necesare pentru recunoașterea internațională a regiunii transnistrene ca stat independent*”, arată că argumente referitoare la dreptul „*pretinsului popor transnistrean la autodeterminare externă*” lipsesc cu desăvârșire, or locuitorii regiunii nu constituie un popor în sens etnic, statul Republica Moldova nu le încalcă drepturile, iar autodeterminarea externă nu este unicul remediu pentru soluționarea diferendului.

Problema respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană reprezintă o prioritate pentru autoritățile constituționale de la Chișinău, care în comun cu partenerii externi de dezvoltare implementează în regiunea transnistreană diverse proiecte în domeniul economic, social și umanitar și contribuie la îmbunătățirea condițiilor de trai și a mediului de afaceri, precum și a condițiilor propice pentru reglementarea definitivă și durabilă a diferendului transnistrean. Or începând cu anul 1992, autoritățile moldovenești au operat o serie de modificări la cadrul normativ național pentru a spori măsurile de protecție socială a persoanelor din regiune și a oferi un șir de facilități fiscal-vamale acestora.

Totodată, Republica Moldova depune eforturi conjugate în vederea implementării prevederilor Acordului de Asociere, a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător în stânga Nistrului, care este unul crucial pentru regiune. În detrimentul efortului depus de către Chișinău în vederea atragerii regiunii transnistrene într-un mediu legal, liderii acesteia nu ezită să tensioneze situația prin acțiuni provocatoare și pe alocuri chiar distructive. Acțiunile exponenților de la Tiraspol de suprimare a drepturilor și a libertăților universal garantate și protejate ale locuitorilor de pe ambele maluri ale Nistrului, precum și multiplele măsuri unilaterale și provocatoare ale acestora, prin care se încalcă în mod flagrant normele și standardele internaționale în domeniul de referință au căpătat în ultima perioadă un caracter excesiv și de amploare în privința diferitor categorii de cetățeni (copii, tineri, persoane social-vulnerabile, pensionari etc.).

Autoritățile constituționale de la Chișinău își manifestă deschiderea în continuare în vederea oferirii unui statut juridic special regiunii transnistrene în componența Republicii Moldova, în conformitate cu prevederile art. 110 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova [64] și Legea organică nr. 173/2005 *cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria)* [113]. Așadar, dreptul la autodeterminare necesită a fi interpretat corect și nicidecum ca instrument care duce la dezintegrarea teritorială și politică a statelor suverane și independente.

Sediul doctrinar cu privire la fenomenul separatismului a scos în evidență un număr limitat de autori care au cercetat fenomenul separatismului, iar numărul celor care au cercetat dimensiunea juridico-penală a fenomenului de separatism în perspectiva incriminării acțiunilor de separatism ca infracțiune în Republica Moldova și care să fie pasibile de pedeapsă penală este unul restrâns.

Îmbucurător este faptul că cronologia lucrărilor cu privire la fenomenul separatismului a arătat că dimensiunea juridico-penală a acestuia este cercetată tot mai frecvent în ultima perioadă de timp, printre care se înscrie și cercetarea de față.

Compartimentul analizat al lucrării a scos în evidență că majoritatea statelor lumii se confruntă cu fenomenul separatismului, iar continentele Asia și Africa au servit drept scenă a celor mai violente mișcări separatiste din lume [182, p. 54]. De exemplu lupta Eritreei pentru ieșirea de sub dominația Etiopiei a durat aproape 50 ani, soldându-se cu moartea a peste 100 mii de vieți omenești și un număr mare de refugiați [141], separatismul etnic din Ruanda, unde în urma tensiunilor dintre etnicii Hutu și Tutsi a avut loc un genocid de amploare de peste 800 mii de vieți omenești [105]. Separatismul violent din Republica Populară Chineză în regiunile

Tibet, Yunnan, Xinjiang, Ningxia și Mongolia Interioară ș.a. la fel se înscriu în această ordine de evenimente.

4.2. Sinteza rezultatelor cercetării practicilor internaționale de sancționare a separatismului

Istoria a oferit încă din cele mai străvechi timpuri premise suficiente pentru ca pericolul fenomenului de separatism să fie sesizat de către ființa umană. În pofida acestui fapt, aceasta întotdeauna a fost puternic marcată de tendința de a se separa de la un tot întreg. Astfel, primele manifestări de separare a unui teritoriu au apărut circa 10 milenii în urmă, când societățile umane au renunțat treptat la modul de viață nomad în favoarea celui sedentar, iar delimitând anumite teritorii pentru practicarea agriculturii au început să se confrunte cu aspirații separatiste, manifestate de către unii indivizi din interiorul comunității, care doreau să posede de unii singuri teritoriile și hrana acestora, în special, acele teritorii care erau situate lângă ape (râuri sau lacuri) potențiale surse de existență.

Pe parcursul anilor, manifestările separatiste au avut diferite particularități, în funcție de diverse epoci și conjuncturi [120, p. 136], însoțind umanitatea de-a lungul întregii sale perioade de dezvoltare. Imperiile uriașe ale lumii antice și medievale au fost create și apoi dezintegrate. Ulterior, acestea au fost înlocuite de imperiile coloniale ale secolului al XX-lea. Granițele statului au fost formate în primul rând prin cuceriri militare, cucerirea popoarelor și, în multe privințe, istoria omenirii a fost o istorie a conflictelor.

Evidențierea practicilor eficiente de prevenire și combatere a acțiunilor de separatism din lume constituie un punct forte al cercetării în cauză. Așadar, au fost trecute în revistă 22 de modele incriminatorii ale acțiunilor de separatism din lume, fiind structurate în 3 compartimente distincte, după cum urmează:

- (1) Incriminarea separatismului în legislația unor state aparținând sistemului de drept continental;
- (2) Incriminarea separatismului în legislația unor state aparținând sistemului de drept anglo-saxon;
- (3) Incriminarea separatismului în legislația unor state aparținând altor sisteme de drept.

În planul incriminării separatismului în legislația unor state aparținând sistemului de drept continental au fost cercetate modelele incriminatorii din 12 state, după cum urmează: Republica Federală Germania, Polonia, Regatul Spaniei, Finlanda, Regatul Norvegiei, Letonia, Ucraina, Georgia, Federația Rusă, Republica Kazahstan, Republica Belarus, Republica Uzbekistan. În statele abordate acțiunile de separatism au fost incriminate în partea specială a

Codului penal, având ca obiect de protecție *statul, fundamentele constituționale și securitatea statului, suveranitatea, independența, integritatea și inviolabilitatea teritoriului, pacea și ordinea de exercitare a puterii de stat.*

Cu referire la incriminarea separatismului în legislația unor state aparținând sistemului de drept anglo-saxon, au fost cercetate modele incriminatorii din Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, format din 4 entități (Anglia, Scoția, Țara Galilor, Irlanda de Nord), Republica Irlanda și Statele Unite ale Americii. În partea ce ține de Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, au fost cercetate unele infracțiuni din compartimentul *infracțiunilor împotriva puterii de stat* și a celor *împotriva societății* [250]. Spre deosebire de alte state aparținând sistemului de drept continental, în Anglia, infracțiunile îndreptate împotriva puterii de stat sunt cele care atentează la suveran (trădarea suveranului, atacarea lui și manifestarea lipsei de respect față de acesta).

În Republica Irlanda acțiunile care atentează la integritatea teritorială a țării și anume: *organizarea unor formațiuni ilegale, obstrucționarea guvernului și funcțiilor acestuia, obstrucționarea activității Președintelui, imixtiunea în activitatea militarilor sau altor angajați ai statului, efectuarea unor exerciții militare neautorizate, crearea unor societăți secrete în armată sau poliție* ș.a. sunt reglementate penal de Actul privind infracțiunile împotriva statului Republica Irlanda nr. 13 din anul 1939 [227].

Codul penal Model American din anul 1962 prevede un set de măsuri juridico-penale menite să apere inviolabilitatea teritorială, securitatea de stat, capacitatea de apărare ș.a. valori fundamentale ale SUA, printre acestea se înscriu: *trădare, tănuirea trădării, răzvrătire sau insurecție, conspirație sedicioasă, susținerea acțiunilor de răsturnare a guvernului, activități care afectează forțele armate în ansamblu, activități care afectează forțele armate în timpul războiului, recrutarea pentru serviciu împotriva Statelor Unite ale Americii* [251].

La compartimentul incriminării separatismului în legislația unor state aparținând altor sisteme de drept a fost analizată situația în domeniul de referință din Republica Coreea de Sud, Republica Populară Chineză, Republica Turcia, Pakistanul și Regatul Tailandei.

În Coreea de Sud se pedepsesc penal acțiunile întreprinse în scopul uzurpării teritoriului național sau răsturnării Constituției.

Codul penal al Republicii Populare Chineze cuprinde un câmp incriminatoriu larg pentru faptele îndreptate împotriva securității statului, printre acestea se înscriu: *cauzarea de daune integrității teritoriale și securității statului, comise în complicitate cu reprezentanții unui stat străin, organizarea, planificarea și realizarea unor activități practice îndreptate spre divizarea statului, încălcarea unității de stat, săvârșite de către instigatori sau de către autorii unor*

infrațiuni grave, comise în complicitate cu structuri străine, organizații și persoane fizice străine.

Republica Turcia a încadrat acțiunile de separatism la compartimentul infrațiuni împotriva securității statului, distrugerea unității și a integrității statului. Prin urmare, au fost incriminate penal acțiunile îndreptate spre *plasarea totală sau parțială a teritoriului statului sub suveranitatea unui stat străin sau perturbarea unității statului sau subminarea independenței statului sau scoaterea unei părți a teritoriului de sub suveranitatea și administrația acestuia.*

În Pakistan acțiunile de separatism sunt amplasate în compartimentul *condamnarea pentru crearea unui stat și promovarea abolirii suveranității Pakistanului* din Codul penal al acestuia și se pedepsește cu închisoare până la 10 ani și amendă [240].

Legiuitorul din Regatul Tailandei a incriminat acțiunile împotriva ordinii constituționale a Regatului în compartimentul din Codul penal care protejează *securitatea internă a statului*, pedepsindu-le cu moarte sau cu detențiune pe viață [247].

Măsura științifică propusă supra a servit drept fundament pentru identificarea unor soluții de politică penală în partea ce ține de prevenirea și combaterea acțiunilor de separatism în Republica Moldova, în speță, pentru elaborarea unor propuneri *de lege ferenda* destinate îmbunătățirii legislației penale autohtone în materie.

Cercetarea fenomenului de separatism prin prisma jurisprudenței internaționale a scos în evidență că acțiunile îndreptate spre separarea unui teritoriu, în alt mod decât este prevăzut de normele dreptului internațional, precum și consecințele acestor acțiuni, au un loc aparte în jurisprudența internațională, fiind tratate corespunzător de către organismele internaționale cu competențe în domeniu. Or, acțiunile care atentează la bazele existenței și împiedică dezvoltarea normală a grupurilor umane prezintă un pericol deosebit pentru umanitate, statele care au comis astfel de infrațiuni poartă răspundere internațională aparte, iar persoanele fizice răspundere penală [6, p. 191-192].

Prin urmare, a fost trecut în revistă rolul Curții Internaționale de Justiție în prevenirea și curmarea acțiunilor de separare ilegală a unui teritoriu precum: *Cauza Portugalia c. Australiei cu privire la Timorul de Est, Cazul Sahara Occidentală, Cazul Kosovo, Cazul Burkina Faso v. Mali, Cazul Libia versus Ciad și Litigiul privind exercitarea mandatului asupra Africii de Sud-Vest* [235].

După cum a fost menționat în lucrare, separatismul în cele mai dese cazuri se manifestă în mod violent și deseori evoluează în conflicte armate devastatoare. În speță, cercetarea organelor de jurisdicție internațională cu caracter *ad-hoc* și permanent, instituite în vederea prevenirii și curmării celor mai grave crime internaționale întâlnite pe larg în conflictele armate

de pe mapamond, printre care se înscriu: *Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie*, *Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda*, *Tribunalul Special pentru Sierra Leone*, *Curtea Penală Internațională*, a scos în evidență importanța creării unui aparat coercitiv pe măsură să identifice și să aducă în fața justiției persoanele vinovate de comiterea crimei de genocid, a crimelor de război și crimelor împotriva umanității [236].

Curtea Europeană a Drepturilor Omului în calitate de organ de jurisdicție internațională permanent poate examina numai cererile îndreptate împotriva unuia dintre statele care au ratificat Convenția și Protocoalele sale, însă aceasta are competențe de a se expune asupra încălcărilor drepturilor omului inclusiv și în zonele separatiste /necontrolate.

Începând cu una dintre cele mai mediatizate Hotărâri a Curții în domeniul de referință, cazul „*Ilașcu și alții contra Republica Moldova și Federația Rusă*” (cererea nr. 48787/99 din 8 iulie 2004), unde Curtea s-a pronunțat asupra încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale reclamanților și suportul oferit de către Federația Rusă regimului de la Tiraspol [47] și până în prezent, aceasta s-a expus asupra zeci de cauze prin care a constatat încălcarea drepturilor omului în regiunea transnistreană, cum ar fi spre exemplu: *Cauza Eriomenco c. Republica Moldova și Federația Rusă* (cererea nr. 42224/11); *Cauza Pisari contra Republica Moldova și Federația Rusă*; *Cauza Pădureț c. Republica Moldova și Federația Rusă* (cererea nr. 26626/11); *Cauza Vardanean c. Republica Moldova și Federația Rusă* (cererea nr. 22200/10); *Cauza Catan și alții c. Republica Moldova și Federația Rusă* (cererile nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06); *Cauza Iovcev și alții c. Republica Moldova și Federația Rusă* din 17 septembrie 2019 ș.a.

Printre Hotărârile CtEDO cu privire la situația în domeniul de cercetare din alte state parte la Convenție se înscriu: *Cauza Uniunea organizațiilor macedonene Ilinden – Pirin și altele c. Bulgaria* (cererea nr. 59489/00); *Selim Sadak c. Republica Turcia* (cererile nr. 25144/94 și 26149/95 și 26150/95 și 26151/95 și 26152/95 și 26153/95 și 26154/95 și 27100/95 și 27101/95); *Erdogdu c. Republica Turcia* (cererea nr. 25723/94); *Ibrahim Aksoy c. Republica Turcia* (cererile nr. 28635/95, 30171/96 și 34535/97) ș.a.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauzele expuse supra a punctat de principiu că într-o societate democratică ideile privind separarea unui teritoriu de la statul din care face parte pot fi susținute pe scena politică atâta timp cât mijloacele utilizate sunt pașnice și legale (nu incită la violență, nici rezistență armată și nici la alte acțiuni violente). Or, chiar dacă unele idei promovate par a fi șocante pentru o bună parte din populație sau programul unui partid politic este contrar principiilor constituționale ale unui stat, nu înseamnă că acestea contravin neapărat și principiilor democratice. Totodată, înalta Curte a statuat că orice sancțiune trebuie să fie

necesară într-o societate democratică iar ingerința în libertatea de exprimare trebuie examinată ținând cont de rolul esențial al acestui drept într-o societate democratică.

4.3. Sinteza rezultatelor obținute privind incriminarea faptelor de separatism în legislația Republicii Moldova

Cercetarea fundamentelor constituționale privind protecția juridico-penală a suveranității, independenței, caracterului unitar și indivizibil al statului Republica Moldova a scos în evidență că protecția corespunzătoare a acestor valori constituționale necesită norme suplimentare de reglementare din alte ramuri, în speță, celor din dreptul penal. Printre acestea se enumeră: Articolul 1, alin. (1), din Constituția Republicii Moldova, Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil; art. 2 din Constituție, intitulat suveranitatea și puterea de stat; art. 3 alin. (1) din Constituție, teritoriul Republicii Moldova este inalienabil; art. 3 alin. (2) prevede că frontierele țării sunt consfințite prin lege organică, respectându-se principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional; art. 10 alin. (1), statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova. Republica Moldova este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi. În conformitate cu prevederile alin. (2) al prezentului articol, statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase; art. 32 alin. (3) intitulat, Libertatea opiniei și exprimării, după cum urmează: *sunt interzise și pedepsite prin lege contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional* [64]; art. 54 alin. (1) restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți consfințește că în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului [122, p. 216-217].

Cu referire la statutul regiunii din stânga Nistrului în art. 110, alin. (2) din Constituție intitulat organizarea administrativ-teritorială, se prevede că localităților din stânga Nistrului le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie în conformitate cu statutul special adoptat prin lege organică. Considerăm că art. 110, alin. (2) din Legea Supremă servește drept fundament constituțional pentru restabilirea integrității teritoriale a statului, creării spațiilor juridic, economic, de apărare, social, vamal, umanitar și a altor spații unice.

Cercetarea infracțiunilor conținute în Capitolul XVII al Părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova cu titlul *Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat*, în coroborare cu legislația altor state, a scos în evidență faptul, că un șir de acțiuni de natură să

aducă atingere atributelor fundamentale ale statului, condițiilor necesare îndeplinirii funcțiilor lui, nu au o evaluare corespunzătoare din perspectiva dreptului penal. Astfel, mai multe forme de manifestare a separatismului rămân fără o sancționare adecvată în legea penală, cu excepția unei singure modalități normative prevăzute în art. 341 CP RM. Or, chiar dacă obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 337, art. 338, art. 339, art. 340, art. 341, art. 346 din Capitolul XVII al Părții Speciale a C. pen. al RM este format din relațiile sociale cu privire la integritatea teritorială a țării, suveranitatea, securitatea de stat și a capacității de apărare a Republicii Moldova, din perspectiva laturii obiective acestea nu sunt pe măsură să cuprindă diversitatea de acțiuni care pun în pericol securitatea statului pe această dimensiune [75].

În pofida faptului că constituie infracțiuni și se pedepsesc potrivit legii penale mai multe acțiuni socialmente periculoase care pun în pericol suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova, astăzi, când omenirea este supusă unui proces rapid și ireversibil de modernizare s-au schimbat și metodele de operare a făptuitorilor, acestea fiind deseori neviolente sau *hybrid*. Or, deja nici un conflict armat nu mai are esența sa clasică ca în trecut, armele deseori fiind de altă natură decât cele convenționale.

Analiza actelor normative în domeniul securității naționale precum: *Legea securității statului nr. 618/1995; Legea pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova nr. 112/2008; Strategia securității naționale a Republicii Moldova aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 153/2011*, a scos în evidență o bază solidă pentru dezvoltarea măsurilor de natură juridico-penală întru prevenirea și combaterea manifestărilor de separatism în Republica Moldova.

De vreme ce analiza infracțiunilor referitoare la separatism, prevăzute în legea penală a Republicii Moldova a contribuit la identificarea unor viduri în politica națională penală, în partea ce ține de prevenirea și combaterea acțiunilor de separatism în Republica Moldova, precum și reieșind din faptul că numai legea penală califică faptele ca infracțiuni [18, p. 39], în scopul perfecționării acesteia, au fost formulate recomandări și propuse norme *de lege ferenda*.

În speță, elaborarea propunerilor *de lege ferenda* privind incriminarea acțiunilor de separatism s-au materializat în consolidarea normativului penal sancționator în vederea prevenirii și combaterii eficiente a acțiunilor de separatism. În acest sens este formulată definiția separatismului în legea penală ca *tendință, mișcare, acțiune, îndreptată spre separarea de la statul Republica Moldova a unei părți a teritoriului național cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte*.

Totodată s-a propus de a incrimina, în marja de incidență a Capitolului XVII al Părții Speciale a C. pen. al RM - Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat, *acțiunile*

intenționate manifestate prin îndemnuri la separatism, prin organizarea unor manifestări publice sau participarea la acestea în scop de separatism, prin distribuirea obiectelor, producerea și/sau difuzarea în diferite forme și mijloace a materialelor și informațiilor ce promovează separatismul, și instigarea la săvârșirea acestor acțiuni.

În unison, considerăm pasibilă de incriminare instigarea la separatism, inclusiv comiterea acțiunilor de separatism și/sau de instigare la separatism cu folosirea situației de serviciu, care bineînțeles, a influențat regimul sancționator penal în acest sens, prin înăsprirea acestuia.

Pentru că acțiunile de separatism necesită un câmp incriminator special și mult mai extins, pentru a prognoza și anticipa violența și alte consecințe negative în acest sens, s-a propus ca săvârșirea acestora cu aplicarea violenței periculoase pentru viața și sănătatea persoanei, a armelor sau substanțelor explozive sau cauzarea de daune materiale în proporții deosebit de mari, să constituie o variantă agravantă și respectiv, să se pedepsească mai aspru.

Crearea unor organizații în scop de separatism și/sau participarea în cadrul acestora, precum și finanțarea oricărei activități în scop de separatism prin *punerea la dispoziție sau colectarea intenționată de către orice persoană, prin orice metodă, direct sau indirect, a bunurilor de orice natură dobândite prin orice mijloc, sau prestarea unor servicii financiare în scopul utilizării acestor bunuri ori servicii sau cunoscând că vor fi utilizate, în întregime sau parțial în scop de separatism*, la fel se propune a fi pedepsite penal, corespunzător gradului de pericol social pe care le posedă.

Acțiunile de separatism soldate cu confruntare armată și/sau cu pierderea oricărei părți a teritoriului Republicii Moldova a fost catalogată ca variantă agravantă cu propunerea de a fi sancționate și mai aspru, cu închisoare de la 10 la 15 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 15000 la 20000 unități convenționale cu lichidarea persoanei juridice.

În același compartiment al C. pen. al RM, pentru a exclude paralelismul și dubla incriminare a acțiunilor de separatism și asigura respectarea exigențelor CEDO – accesibilitate, claritate, previzibilitate, dat fiind promovarea incriminării acțiunilor de separatism în mod distinct, este logică și necesară modificarea părții dispozitive a alin. (1), art. 341 C. pen. al RM, intitulat *Chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova*, prin abrogarea modalității normative prescrise: *„ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova*.

Sinteza rezultatelor cercetării cu privire la obiectul infracțiunii de separatism denotă că obiectul juridic generic este constituit din relațiile sociale cu privire la orânduirea de stat a

Republicii Moldova cu toate valorile sociale componente: suveranitatea, independența, integritatea teritorială, securitatea de stat, și nu în ultimul rând capacitatea de apărare a țării. Se scot în evidență acele relații sociale a căror existență și desfășurare normală sunt condiționate de asigurarea suveranității, inviolabilității teritoriale sau securității de stat, precum și a capacității de apărare a Republicii Moldova. S-a argumentat că obiectul la care atentează fenomenul de separatism determină și gradul de pericol social al acestuia, iar obiectul juridic special constă în relațiile sociale cu privire la neadmiterea comiterii acțiunilor în detrimentul suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova.

Rezultatele obținute cu privire la cercetarea laturii obiective a infracțiunii de separatism sesizează că aceasta poate fi săvârșită numai prin acțiune ce violează relațiile sociale privind integritatea teritorială a țării, suveranitatea și securitatea Republicii Moldova.

Latura obiectivă a infracțiunii propuse cu titlu de *lege ferenda* în art. 340¹ C. pen. al RM constă în fapta prejudiciabilă care se caracterizează prin: *acțiunile intenționate manifestate prin îndemnuri la separatism, prin organizarea unor manifestări publice sau participarea la acestea în scop de separatism, prin distribuirea obiectelor, producerea și/sau difuzarea în diferite forme și mijloace a materialelor și informațiilor ce promovează separatismul; instigarea la separatism; săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) și alin. (2) cu folosirea situației de serviciu; săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) însoțite de aplicarea violenței periculoase pentru viața și sănătatea persoanei, a armelor sau substanțelor explozive sau cauzarea de daune materiale în proporții deosebit de mari; crearea unor organizații în scop de separatism și/sau participarea în cadrul acestora; finanțarea oricărei activități în scop de separatism, adică punerea la dispoziție sau colectarea intenționată de către orice persoană, prin orice metodă, direct sau indirect, a bunurilor de orice natură dobândite prin orice mijloc, sau prestarea unor servicii financiare în scopul utilizării acestor bunuri ori servicii sau cunoscând că vor fi utilizate, în întregime sau parțial în scop de separatism.*

Infracțiunea de separatism îmbracă un caracter formal, or fapta se consumă odată cu realizarea acțiunilor incriminate (prescrise în norma legală), îndreptate spre separarea unei părți a teritoriului unitar și indivizibil, făptuitorul prin aceasta atentând la suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova. Infracțiunile formale sau de atitudine a căror existență este suficientă ca rezultatul să conștă într-o stare de pericol fără producerea unui rezultat material [33, p. 132-133].

Însăși acțiunea tipică incriminată presupune activitatea făptuitorului în vederea săvârșirii acțiunilor prejudiciabile pentru valorile fundamentale ocrotite de textul incriminator al infracțiunii de separatism. Făptuitorii, întrunind cerințele prevăzute de lege vor fi atrași la

răspundere penală. Așadar, componența infracțiunii de separatism este prin excelență una formală, pentru consumarea acesteia nefiind necesară survenirea unor consecințe infracționale [173]. Ca excepție, este varianta agravantă, propusă pentru incriminare la alin. (7) a art. 340¹ C. pen. al RM – *acțiunile soldate cu confruntare armată și/sau cu pierderea oricărei părți a teritoriului Republicii Moldova*, or existența acestei agravante este condiționată de survenirea rezultatelor prestabilite: 1) conflict armat și 2) pierderea unei părți a teritoriului. În cazul dat suntem în fața unei infracțiuni de rezultat, adică celei ce produce un rezultat material, o modificare perceptibilă în realitatea înconjurătoare.

Latura subiectivă a infracțiunii de separatism este formată dintr-un complex de procese psihice care stau la baza activității desfășurate de făptuitor oglindind atitudinea sa față de urmările survenite și se caracterizează numai prin vinovăție intenționată [123, p. 13].

Totodată, aceasta se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă și prin scopul de a submina, independența, suveranitatea, integritatea teritorială sau securitatea de stat și capacitatea de apărare a Republicii Moldova. În cazul intenției directe determinate subiectul prevede și dorește producerea unuia sau mai multor rezultate socialmente periculoase concrete, ca efecte firești ale faptei sale. Infractorul își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale și dorește să le săvârșească.

Scopul infracțiunii de separatism este unul special, constituind un semn obligatoriu pentru întregirea componenței de infracțiune în speță care constă în: violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, subminarea independenței, suveranității, sau securității și capacității de apărare a Republicii Moldova. Oricare alt scop exclude aplicarea răspunderii potrivit normei propuse la art. 340¹ din CP RM.

Motivele infracțiunii abordate supra pot fi de natură politică, secesionistă, sau se pot exprima în nedorința de a accepta politica autorităților publice centrale, or se pot nutri într-un interes pecuniar sau alte motive.

Pasibile de răspundere penală pentru infracțiunea de separatism sunt persoanele fizice care, în momentul săvârșirii infracțiunii au împlinit vârsta de 16 ani. Persoanele publice, persoanele cu funcție de răspundere, persoanele care gestionează organizațiile comerciale, obștești sau alte organizații nestatale ș.a. după caz, la fel întrunesc calitatea de subiect al infracțiunii de separatism. Subiecți ai infracțiunii de separatism pot fi și persoanele juridice.

4.4. Sinteza sumară privind cercetarea fenomenului infracțional al separatismului

Sintetizând rezultatele obținute cu privire la cercetarea fenomenului infracțional al separatismului am arătat că comunitatea internațională a creat un cadru juridic internațional

corespunzător pentru promovarea conduitei adecvate a subiecților acestuia într-o manieră în care să se asigure starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate social-economică și politică necesară existenței și dezvoltării statelor, ca state suverane, unitare, independente și indivizibile, menținerii ordinii de drept, precum și asigurarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor. Or, actele internaționale începând cu *Tratatul de Pace de la Westfalia din 1648* și până la instrumentele de ultimă oră privind combaterea separatismului au drept scop întărirea unității și solidarității, coordonarea și intensificarea cooperării, apărarea suveranității, integrității teritoriale și independenței tuturor statelor parte.

Referitor la formele de manifestare a separatismului s-a demonstrat că deși de-a lungul timpului acestea au cunoscut o profundă evoluție, s-au dezvoltat în context teoretic și practic, căpătând un caracter mult mai complex, în esență și astăzi acestea se rezumă la două forme generale de manifestate, forma violentă și non-violentă. Forma violentă se materializează prin tendința de a crea un stat prin folosirea forței sau violenței care se exteriorizează prin cauzarea de vătămări corporale, omucideri, aplicarea armelor, intimidări, teroare ș.a. practici negative în acest sens. Elocvent, privind forma non-violentă, servește exemplul regiunii Catalonia din Regatul Spaniei. Manifestările separatiste din Catalonia, soldate cu autoproclamarea independenței acesteia la 1 octombrie 2017, au congrescut, în cele din urmă, dintr-o formă pașnică, în manifestații stradale violente, însoțite de vătămări corporale, incendieri, intimidări, ultragieri și alte fapte de acest gen.

Analiza manifestărilor separatiste din Irlanda de Nord, Kosovo, Nagorno-Karabah, Katanga, Biafra, Bangladesh, Tibet, Yunnan, Xinjiang, Ningxia și Mongolia, Siria, Iran, Sudul Tailandei, Pakistan, Sri-Lanka, Ciprul de Nord sesizează că în cele mai frecvente cazuri separatismul violent se realizează prin acte de terorism. Or, în literatura de specialitate se susține că printre multiple cauze care determină apariția terorismului, cum ar fi etnia, naționalismul, sărăcia și dificultățile economice, globalizarea, lipsa democrației, disoluția intelectualității, religia, discriminarea, separatismului îi revine un loc important [16, p. 52].

În contextul dreptului popoarelor la autodeterminare s-a arătat că separatiștii deseori fac referire la legislația internațională, în special, la reglementările ONU cu privire la dreptul popoarelor la autodeterminare pentru a-și justifica intențiile dezintegraționiste. Or, aceasta pe bună dreptate constituie o premisă juridică fundamentală pentru lupta popoarelor asuprite în vederea eliberării și constituirii lor în state independente, dar nu pentru destrămarea statelor naționale.

Argumente în vederea obținerii de către separatiștii din stânga Nistrului a dreptului la pretinsa autodeterminare externă lipsesc cu desăvârșire, pentru că situația din regiunea transnistreană este improprie cerințelor de drept internațional în domeniul de referință și anume:

- 1. Secesioniștii trebuie să fie un „popor” în sens etnic;*
- 2. Încălcarea brutală a drepturilor omului trebuie să aibă loc;*
- 3. Secesiunea este unicul mijloc și nu există alte remedii efective în dreptul național sau internațional pentru a ajusta situația.*

Cercetarea fenomenului de separatism prin prisma doctrinei din țară și de peste hotare a arătat că acestei problematici i-au fost consacrate mai multe lucrări științifice, atât în doctrina de specialitate din Republica Moldova, cât și de peste hotare, însă numărul cercetărilor autohtoni și a celor străini care au explorat, dimensiunea juridico-penală a fenomenului de separatism, în special, tratamentul fenomenului separatist ca infracțiune pasibilă de incriminare și pedeapsă este destul de restrâns.

Dovedindu-se a fi un fenomen periculos complex și principala sursă de pericol la adresa suveranității și integrității teritoriale a mai multor state de pe mapamond, separatismul se bucură de o incriminare distinctă în legislația penală a mai multor state din lume.

La baza rezultatelor obținute în prezentul Capitol al lucrării se regăsesc analizele modelelor de incriminare a actelor de separatism din unele state parte la sistemul de drept continental: Republica Federală Germania, Regatul Spaniei, Republica Letonia, Republica Finlanda, Republica Polonă, Regatul Norvegiei, Ucraina, Federația Rusă, Georgia, Kazahstan, Belarus, Uzbekistan; state parte la sistemul de drept anglo-saxon: Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Scoția, Republica Irlanda și Statele Unite ale Americii, precum și state care fac parte din alte sisteme de drept: Republica Populară Chineză, Coreea de Sud, Republica Turcia, Regatul Tailandez, Pakistanul. În comparație cu statele care fac parte din sistemul de drept continental și anglo-saxon, în statele cu alte sisteme de drept sancțiunile penale pentru acțiunile de separatism se pedepsesc mult mai aspru, cu moartea sau cu muncă grea pe viață, sau cu detențiune pe viață.

Analiza modelelor de incriminare a actelor de separatism abordate supra, a scos în evidență că majoritatea statelor dispun de un cadru normativ adecvat în partea ce ține de asigurarea suveranității și integrității teritoriale.

Totodată, reieșind din ascensiunea fenomenului de separatism în lume și pericolul social pe care îl generează, inclusiv acțiuni de terorism, manifestat prin omoruri, cauzarea de vătămări corporale, răpiri de persoane, incendieri, mai multe state au recurs la înăsprirea pedepsei pentru

atare fapte. Printre statele care au însăsprit pedeapsa pentru activitatea separatistă se regăesc: Ucraina, Federația Rusă, Republica Kazahstan, Republica Populară Chineză ș.a.

Cercetarea premiselor istorice privind necesitatea prevenirii și combaterii actelor de separatism a scos în evidență că fenomenul separatismului este foarte vechi și datează cu circa 10 milenii în urmă, când societățile umane au renunțat treptat la modul de viață nomad în favoarea celui sedentar, intrând în posesia unor teritorii distincte. Fenomenul separatismului trece prin întreaga istorie a omenirii afectând imperiile uriașe ale lumii antice și medievale, imperiile coloniale ale secolului al XX-lea, și până în prezent, când afectează majoritatea statelor lumii.

Pe măsura pericolului generat de acțiunile separatiste acestea sunt incriminate penal în multe state din lume. Analiza modelelor de incriminare a actelor de separatism din 22 de state, a scos în evidență că majoritatea statelor dispun de un cadru normativ eficient întru asigurarea suveranității și integrității sale teritoriale.

Dat fiind faptul că, fenomenului de separatism nu-i sunt străine conflictele armate, agresiunea, recurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, precum și alte încălcări grave privind dreptul la viață al popoarelor și oamenilor, tendințele de separare a unor teritorii, în alt mod decât este prevăzut de normele dreptului internațional, dețin un loc aparte în jurisprudența internațională, fiind calificate corespunzător de către organismele competente în acest sens. Astfel, Curtea Internațională de Justiție, Tribunalele penale internaționale cu caracter *ad-hoc* precum cele pentru fosta Iugoslavie, Ruanda, Sierra Leone și Curtea Penală Internațională fiind acele organisme de jurisdicție internațională care au tratat corespunzător și în strictă conformitate cu prevederile înțelegerilor internaționale fenomenul de separatism, obstrucționând procesul de extindere a acestuia (*a se vedea: Cazul Sahara de Vest, Catanga, Aaland ș.a.*).

În compartimentul sinteză cu privire la fenomenul de separatism prin prisma jurisprudenței internaționale nu putem omite rolul Curții Europene pentru Drepturile Omului. Or, în pofida faptului că CtEDO nu poate condamna entitățile separatiste, constată cu desăvârșire influența unui stat semnatar al Convenției asupra unui teritoriu vizat și se pronunță în legătură cu încălcările prevederilor Convenției în acest sens. Dovadă elocventă a acestui fapt servesc încălcările constatate de către CtEDO într-o serie de cazuri ce țin de regimurile separatiste din lume, și nu în ultimul rând în cazul „*Ilașcu și alții contra Republicii Moldova și Federației Ruse*”, unde s-a constatat că Federația Rusă a acordat suport financiar, politic, militar, informațional și de altă natură forțelor secesioniste de la Tiraspol.

În lucrare s-a arătat că valorile constituționale ale suveranității, independenței, caracterului unitar și indivizibil al statului Republica Moldova (art. 1 CC; art. 2 CC; art. 3 CC;

art. 10 CC; art. 32 CC; art. 54 CC ș.a.) pentru a fi protejate contra amenințărilor complexe suscită elaborarea și integrarea în lege a unor noi norme, în speță a celor de drept penal.

S-a argumentat că infracțiunile referitoare la separatism, prevăzute în legea penală a Republicii Moldova precum: trădarea de Patrie (art. 337 CP RM); spionajul (art. 338 CP RM); uzurparea puterii de stat (art. 339 CP RM); rebeliunea armată (art. 340 CP RM) chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova (art. 341 CP RM); acțiunile intenționate îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase (art. 346 CP RM), deși au în calitate obiect juridic special relațiile sociale cu privire la integritatea teritorială a țării, suveranitatea, securitatea de stat și capacitatea de apărare a Republicii Moldova, din perspectiva laturei obiective acestea nu sunt pe măsură să cuprindă diversitatea de acțiuni care pun în pericol securitatea statului pe această dimensiune [74].

Analiza actelor normative în domeniul securității naționale precum: *Legea securității statului nr. 618/1995, Legea pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova nr. 112/2008, Strategia securității naționale a Republicii Moldova aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 153/2011*, a scos în evidență că *pericol deosebit pentru securitatea statului prezintă acțiunile îndreptate spre subminarea sau suprimarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării iar perfecționarea cadrului juridic al asigurării securității statului este una din direcțiile principale ale activității de asigurare a securității statului*. Așadar, actele normative în domeniul securității naționale la fel constituie un temei pentru incriminarea acțiunilor de separatism în Republica Moldova.

Prin urmare, în vederea prevenirii unor eventuale acțiuni de separatism și evitarea consecințelor negative ce pot surveni, propunem suplinirea Codului penal al Republicii Moldova, cu următoarele norme: **articolul 120¹, intitulat Separatism, articolul 340¹, Acțiuni de separatism, precum și revizuirea modalităților normative de realizare a acțiunilor incriminate la art. 341 C. pen. al RM - Chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova - pentru a evita paralelisme și reproduceri în legislația penală.**

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele obținute prin cercetarea înfățișată în prezenta teză de doctorat s-au exprimat în următoarele: 1) au fost determinate particularitățile definiției ale obiectului de protecție ale infracțiunilor prevăzute la articolele 337, 338, 339, 340, 341, 346 din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova; 2) a fost realizată abordarea teoretico-practică a celorlalte elemente ale infracțiunilor supuse cercetării (latura obiectivă, latura subiectivă, subiectul); 3) a fost cercetată experiența legislativă a mai multor state de pe mapamond în vederea incriminării faptelor contra autorităților publice și a securității de stat; 4) a fost analizată legislația mai multor state în vederea identificării unui normativ mai eficient de prevenire și combatere a acțiunilor de separatism în Republica Moldova; 5) au fost identificate vidurile legislative de care suferă sediul incriminator național, atât în Partea Generală a Codului penal al Republicii Moldova (Capitolul XIII), cât și în Partea Specială (Capitolul XVII); 6) au fost elaborate propuneri *de lege ferenda* menite să îmbunătățească cadrul legal existent în materia acțiunilor socialmente periculoase care pun în pericol independența, suveranitatea, integritatea teritorială, capacitatea de apărare și alte valori supreme ale Republicii Moldova.

Ca rezultat al unui tratament multiaspectual al obiectului de cercetare, a fost soluționată *problema științifică actuală de importanță majoră* care rezidă în conturarea unui cadru conceptual complex cu privire la natura juridică a fenomenului de separatism prin prisma normativului internațional și național, practicilor și jurisprudenței acumulate la acest capitol, ce a condus la identificarea unui vid legislativ în regimul de protecție juridico-penală, și corespunzător, elaborarea și promovarea unor norme *de lege ferenda* menite să consolideze normativul penal sancționator în vederea prevenirii și combaterii eficiente a acțiunilor de separatism.

I. Concluzii:

1. Atât în Republica Moldova, cât și peste hotarele țării, cercetări juridico-penale complexe privind fenomenul infracțional al separatismului sunt insuficiente (*A se vedea: Capitolul 4, Subcapitolul 4.1.*);
2. Comunitatea internațională nu tolerează fenomenul separatismului. Majoritatea statelor din lume au interzis prin lege separatismul, iar orice formă de comitere și/sau susținere a unor asemenea fapte este catalogată ca fiind periculoasă și pasibilă de sancționare (*A se vedea: Capitolul 4, Subcapitolul 4.4.*);
3. Fenomenul separatismului se caracterizează prin pericol social sporit, or atentează la

suveranitatea și integritatea teritorială a mai multor state de pe mapamond și se manifestă în cele mai frecvente cazuri prin violențe, inclusiv prin acte de terorism. Analiza mai multor focare de separatism din lume, precum din Regatul Spaniei, Italia, Irlanda de Nord, Kosovo, Nagorno-Karabah, Katanga, Biafra, Bangladesh, Tibet, Yunnan, Xinjiang, Ningxia și Mongolia, Pakistan, Sri-Lanka, Ciprul de Nord pune în evidență faptul că, deși de-a lungul timpului formele de manifestare a separatismului au cunoscut o profundă evoluție, dezvoltându-se în context teoretic și practic, violența - ca formă a separatismului este una dominantă și se materializează prin tendința de a crea un stat prin folosirea forței sau violenței, amenințarea cu forța și se exteriorizează prin cauzarea de vătămări corporale, omucideri, aplicarea armelor, intimidări, teroare ș.a. practici negative în acest sens (*A se vedea: Capitolul 4, Subcapitolul 4.1.*)

4. Argumente în vederea valorificării pretinsului drept la autodeterminare externă de către separatiștii din stânga Nistrului lipsesc cu desăvârșire, or situația din regiunea dată nu corespunde exigențelor dreptului internațional. Pretențiile liderilor separatiști precum că „*există toate condițiile juridice necesare pentru recunoașterea internațională a regiunii transnistrene ca stat independent*” sunt lipsite de temei juridic și faptic, inclusiv respinse de soluția oferită de Republica Moldova prin adoptarea art. 110 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova și Legii nr. 173/2005 *cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria)* (*A se vedea: Capitolul 4, Subcapitolul 4.1.*)

5. Majoritatea statelor lumii au incriminat acțiunile de separatism în legea sa penală. Mai mult decât atât, ascensiunea fenomenului de separatism pe mapamond și pericolul social sporit pe care îl generează a determinat unele state să înăsprească pedeapsa pentru atare fapte. Analiza modelelor de incriminare ale actelor de separatism din 22 de state denotă că majoritatea statelor dispun de un cadru normativ efectiv în partea ce ține de asigurarea suveranității și integrității teritoriale (*A se vedea: Capitolul 4, Subcapitolul 4.2.*)

6. Fundamentele constituționale privind suveranitatea, independența, caracterul unitar și indivizibil al statului Republica Moldova (articolele 1, 2, 3, 10, 32, 54 ș.a. din Constituție) sunt pe măsură să servească drept temei pentru elaborarea unor noi novele de sorginte juridico-penală întru protecția valorilor fundamentale ale statului Republica Moldova (*A se vedea: Capitolul 3, Subcapitolul 3.1.*)

7. În condițiile legislative actuale nu toate acțiunile care atentează la suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova se bucură de o sancțiune penală. Acestea necesită a fi apreciate corespunzător și legiferate în funcție de valorile la care atentează. Protecția juridico-penală a suveranității, independenței, caracterului unitar și indivizibil al statului Republica Moldova se asigură prin calificarea ca infracțiuni a faptelor de trădare de Patrie (art. 337 CP

RM), spionaj (art. 338 CP RM), uzurparea puterii de stat (art. 339 CP RM), rebeliune armată (art. 340 CP RM), chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova (art. 341 CP RM), acțiunile intenționate îndreptate spre ațâțarea vrăjbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase (art. 346 CP RM) – însă aceste incriminări, din perspectiva laturii obiective și modalității normative prescrise, nu sunt pe măsură să cuprindă diversitatea de acțiuni privind exteriorizarea separatismului (*A se vedea: Capitolul 3, Subcapitolul 3.2.*).

8. Până la moment în Republica Moldova nu a fost înregistrat nici un caz de tragere la răspundere penală pentru acțiuni de separatism, iar tentativele de promovare a incriminării acestor fapte socialmente periculoase în legislația națională nu s-au soldat cu succes. O explicație ar fi că separatismul nu are o incriminare expresă în legislația penală a Republicii Moldova, fapt, care determină oportunitatea elaborării cu titlu *de lege ferenda* a unor noi norme privind sancționarea faptelor de separatism, precum și modificarea altor norme, existente în legea penală, pentru a evita paralelisme și reproduceri în legislație (*A se vedea: Capitolul 3, Subcapitolul 3.2.*).

9. Prin introducerea în legislația penală a Republicii Moldova a răspunderii penale pentru comiterea acțiunilor de separatism se lărgiște considerabil sediul incriminator al faptelor infracționale care atentează la legitimitatea organelor de stat, la orânduirea constituțională, suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova. În contextul când Republica Moldova este afectată de fenomenul separatismului necesitatea și oportunitatea consolidării cadrului juridico-penal de protecție contra pericolelor generate de acest fenomen este incontestabilă (*A se vedea: Capitolul 3, Subcapitolul 3.3.; Capitolul 4, Subcapitolul 4.3.*).

Descrierea contribuțiilor personale cu sublinierea semnificației teoretice și valorii practice a acesteia a fost realizată în cadrul *Capitolului 4 - Rezultatele obținute în cercetarea fenomenului infracțional al separatismului* (pag.157 – 172) fiind structurate și expuse potrivit obiectivelor și finalităților cercetării.

Referitor la *situația științifică anterioară în domeniu* s-a arătat numărul relativ restrâns de publicații, atât în Republica Moldova, cât și peste hotare, consacrate dimensiunii juridico-penale a fenomenului de separatism, precum și prezența unui vid legislativ în Republica Moldova privind calificarea faptelor de separatism ca infracțiune și pedepsirea adecvată a acestora.

Baza legală și empirică a studiului o constituie normele legislației penale și extrapenale în vigoare a Republicii Moldova în materia separatismului, normele internaționale în domeniul protecției juridice a suveranității și integrității teritoriale a statelor de pe mapamond; experiența legislativă a unor state străine în domeniul prevenirii și combaterii acțiunilor de separatism, jurisprudența internațională în domeniu, în special Deciziile Curții Europene pentru Drepturile

Omului, Curții Internaționale de Justiție, Curții Penale Internaționale, a Tribunalului Internațional Penal Ad-hoc.

Baza teoretico-științifică a cercetării efectuate o constituie doctrina juridico-penală, cu precădere în materia fenomenului de separatism, inclusiv lucrările cercetătorilor din Republica Moldova și de peste hotare.

Semnificația teoretică a tezei. Rezultatele obținute reprezintă o cercetare complexă inovatoare în domeniul dreptului penal, care stabilește baza conceptuală privind răspunderea penală pentru acțiunile de separatism în Republica Moldova. Totodată, lucrarea livrează un vast suport teoretic și normativ privind tratamentul fenomenului de separatism în mai multe state ale lumii. Datorită analizei multiaspectuale referitoare la fenomenul separatismului pe care o conține lucrarea, aceasta ar putea constitui un cadru științifico-metodologic de reper pentru diferite medii de specialitate, în special privind situațiile, care suscită în calitate de soluții extensiunea dreptului penal, urmărindu-se protecția juridico-penală a valorilor constituționale consacrate, în speță a caracterului suveran, unitar și indivizibil al statului.

Valoarea practică a tezei de doctorat. Lucrarea constituie un suport informativ de amplitudine pentru procesul de reglementare a diferendului transnistrean. Informația fiind utilizată, atât în cadrul grupurilor sectoriale de lucru pentru combaterea criminalității și situații excepționale de pe cele două maluri ale Nistrului, cât și alte formate de dialog Chișinău-Tiraspol. Rezultatele cercetării pot servi drept punct de reper pentru elaborarea unui cadru juridico-penal pe măsură să facă față pericolelor separatismului în Republica Moldova. De asemenea, aceasta poate fi implementată în procesul de instruire în instituțiile de învățământ superior cu profil juridic, precum și în activitatea angajaților organelor din sfera ocrotirii normelor de drept.

Date privind aprobarea rezultatelor. Concepțiile și concluziile de bază ale tezei au fost publicate în cadrul a 11 publicații științifice în țară și peste hotare. În același timp, unele idei ce constituie rezultatul cercetării au fost prezentate la conferințe științifice naționale și internaționale în perioada anilor 2015- prezent.

Indicarea limitelor rezultatelor obținute, cu stabilirea problemelor rămase nerezolvate. Limitele rezultatelor obținute se rezumă la tema tezei și obiectivele de cercetare formulate: a) fenomenul de separatism în doctrină și legislație; b) practici internaționale privind sancționarea separatismului; c) incriminarea faptelor de separatism în legislația Republicii Moldova; d) cercetarea naturii fenomenului de separatism, inclusiv a infracțiunilor care aduc atingere relațiilor sociale privind integritatea teritorială a țării, suveranitatea, securitatea de stat și a capacității de apărare a Republicii Moldova. Reieșind din limitele conturate, dar și în contextul exigențelor specialității științifice 554.01 – drept penal și execuțional penal, au rămas în afara

ariei de cercetare mai multe aspecte juridice ale separatismului, precum criminalistice, criminologice, sociologice, procesual-penale și altele.

II. Recomandări:

1) Completarea Codului penal al Republicii Moldova prin introducerea unei norme juridico-penale în Partea Generală a Codului penal, Capitolul XIII - Înțelesul unor termeni sau expresii în prezentul Cod. Respectivul articol va avea următorul conținut:

„Articolul 120^l. Separatism

Prin separatism se înțelege o tendință, mișcare, acțiune, îndreptată spre separarea de la statul Republica Moldova a unei părți a teritoriului național cu încălcarea prevederilor legislației naționale sau a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

2) Completarea Codului penal al Republicii Moldova prin introducerea unei norme juridico-penale în Partea Specială a Codului penal, Capitolul XVII Infrațiuni contra autorităților publice și a securității de stat. Respectivul articol va avea următorul conținut:

”Articolul 340^l. Acțiuni de separatism

(1) Acțiunile intenționate manifestate prin îndemnuri la separatism, prin organizarea unor manifestări publice sau participarea la acestea în scop de separatism, prin distribuirea obiectelor, producerea și/sau difuzarea în diferite forme și mijloace a materialelor și informațiilor ce promovează separatismul, se pedepsesc cu închisoare de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 3000 la 5000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice.

(2) Instigarea la separatism, se pedepsește cu amendă în mărime de la 700 la 1500 de unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 2000 la 3000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice.

(3) Săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) și alin. (2) cu folosirea situației de serviciu se pedepsesc cu închisoare de 3 la 7 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani.

(4) Săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) însoțite de aplicarea violenței periculoase pentru viața și sănătatea persoanei, a armelor sau substanțelor explozive sau cauzarea de daune materiale în proporții deosebit de mari, se pedepsește cu închisoare de 7 la 12 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 7 la 15 ani.

(5) Crearea unor organizații în scop de separatism și/sau participarea în cadrul acestora, se pedepsește cu închisoare de la 2 la 7 ani, cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate și cu lichidarea persoanei juridice.

(6) Finanțarea oricărei activități în scop de separatism, adică punerea la dispoziție sau colectarea intenționată de către orice persoană, prin orice metodă, direct sau indirect, a bunurilor de orice natură dobândite prin orice mijloc, sau prestarea unor servicii financiare în scopul utilizării acestor bunuri ori servicii sau cunoscând că vor fi utilizate, în întregime sau parțial în scop de separatism, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 6 la 12 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 12000 la 15000 unități convenționale cu lichidarea persoanei juridice.

(7) Acțiunile prevăzute la alin. (1), (2), (3), (4), (5) și (6) soldate cu confruntare armată și/sau cu pierderea oricărei părți a teritoriului Republicii Moldova se pedepsește cu închisoare de la 10 la 15 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani, iar persoana juridică cu amendă în mărime de la 15000 la 20000 unități convenționale cu lichidarea persoanei juridice.

3) În PARTEA SPECIALĂ, Capitolul XVII INFRAȚIUNI CONTRA AUTORITĂȚILOR PUBLICE ȘI A SECURITĂȚII DE STAT modificarea articolului 341, intitulat Chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova, și anume:

(1) Revizuirea modalităților normative de realizare a acțiunilor de chemare la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova prin excluderea sintagmei „*ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova*”.

Sugestii privind potențialele direcții viitoare de cercetare legate de tema abordată: a) Factorii fenomenului infracțional al separatismului; b) Fenomenul separatismului în dreptul internațional; c) Metodologia investigării acțiunilor de separatism; d) Măsuri de prevenire și combatere a acțiunilor de separatism.

Propuneri de utilizare a rezultatelor obținute în domeniile socio-cultural și economic. Tezele științifice înfățișate în lucrare pot fi utile subiecților antrenați în activități de asigurare a ordinii publice și securității naționale. Interpretările și sugestiile formulate în raport cu infracțiunile prevăzute la art. 337, art. 338, art. 339, art. 340, art. 341 și la art. 346 Cod penal sunt utile pentru angajații organelor de drept la operarea încadrării juridice a faptelor în cauză. Abordările și tratamentul acțiunilor de separatism prin prisma actelor juridice internaționale și

naționale, surselor doctrinare aferente, oferă valențe practice și utile pentru cei implicați în procesul de reglementare a conflictului transnistrean (în formatele existente de negocieri Chișinău-Tiraspol). Considerăm lucrarea oportună pentru activitatea legislativă, în calitate de sursă de inspirație în vederea consolidării cadrului juridico-penal incriminator anti-separatism din Codul Penal al Republicii Moldova. Nu în ultimul rând lucrarea poate fi utilizată în procesul de instruire a studenților, masteranzilor și doctoranzilor din cadrul instituțiilor de învățământ universitar, de profil juridic și politologic, inclusiv la efectuarea unor cercetări științifice tematice privind fenomenul infracțional de separatism.

BIBLIOGRAFIE

Bibliografie în limba română:

1. ARSENI, A., IVANOV, V., SUHOLITCO, L. *Drept constituțional comparat*. Chișinău: CE USM, 2003. 295 p. ISBN 9975-70-356-9.
2. ANDREESCU, A., BARDAȘ, D. *Acțiunile separatiste care vizează România*. București: Editura RAO, 2016. 172 p. ISBN 978-606-776-107-8.
3. ALIYEV, N. *Dreptul Internațional și conflictul din Nagorno-Karabah*. Chișinău: Prut internațional, 2012. 132 p. ISBN 978-9975-54-034-6.
4. Analiza științifico-juridică al pretențiilor liderilor secesioniști din raioanele de est ale Republicii Moldova în vederea autodeterminării acestui teritoriu și creării unui stat independent. Raport. Academiei de Științe a Moldovei. Chișinău, 2010. 22 p.
5. BARBĂNEAGRĂ, A., GĂMURARI, V. *Crimele de război*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2008. 500 p. ISBN 978-9975-9650-4.
6. BARBĂNEAGRĂ, A. *Infracțiuni contra păcii și securității omenirii*. Chișinău: Centrul de Drept al Avocaților, 2005. 560 p. ISBN 9975-9833-5-9.
7. BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, Gh., BERLIBA, V. et al. *Codul Penal al Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Centrul de Drept al Avocaților, 2009. 860 p. ISBN 978-9975-105-20-0.
8. BARBĂNEAGRĂ, A. *Codul Penal al Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Editura Arc, 2003. 836 p. ISBN 9975-61-291-1.
9. BARBĂNEAGRĂ, A., BERLIBA, V., GURSCHI, C. et al. *Codul Penal al Republicii Moldova. Comentat și adnotat*. Chișinău: Cartier, 2005. 656 p. ISBN 9975-79-338-X.
10. BASARAB, M. *Drept penal. Partea Generală. Vol. 2*. București: Lumina Lex, 1997. 415 p. ISBN: 973-588-006-7.
11. BALAN, O. Separatismul-pericol al securității naționale, regionale și globale. În: *Violența în societate de tranziție: Materiale ale conf. șt. int., 16-17 mai 2003*. Chișinău: 2003, pp. 254-261. ISBN: 9975-9738-4-1.
12. BALAN, O., CREANGĂ, C. Separatismul-problemă internațională. În: *Poliția și societatea civilă*. Chișinău: Colograf-Com, 2001, pp. 173 p. ISBN: 9975-9645-5-9.
13. BARAC, L. *Constantele și variabilele dreptului penal*. București: Editura ALL BECK, 2001. 768 p. ISBN 973-655-118-0.
14. BANTUȘ, I., BANTUȘ M. *Istoria statului și dreptului Republicii Moldova: Curs de lecții*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2001. 182 p. ISBN 9975-9602-8-6.

15. BĂDESCU, M. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Lumina Lex, 2001. 335 p. ISBN 973-588-377-5.
16. BENCHECI, M. *Combaterea terorismului contemporan și consolidarea sistemului de securitate internațională: tz. de doct. în științe politice*, Chișinău, 2016.192 p.
17. BENCHECI, M., STERPU, V. Separatismul-risc major pentru asigurarea securității Republicii Moldova. În: *Extremismul și separatismul-provocări la adresa securității regionale și naționale*. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice, 2015. pp. 70-83. ISBN 978-9975-3043-0-6.
18. BECCARIA, C. *Despre infracțiuni și pedepse*. București: Editura Rossetti, 2001. 152 p. ISBN 973-85218-7-4.
19. BOROI, A., RADU-STĂNESCU, V., NEAGU, N. *Drept penal. Partea Specială. Culegere de spețe pentru uzul studenților*. București: ALL BECK, 2002. 272 p. ISBN 973-655-177-6.
20. BOROI, A. *Infracțiuni contra unor relații de conviețuire socială*. București: ALL BECK, 1998. 200 p. ISBN 973-98605-2-4.
21. BOROI, A. *Drept penal. Partea Generală. Ediția a III-a*. București: All Beck, 2001. 360 p. ISBN 973-655-120-2.
22. BORODAC, A. *Manual de drept penal. Partea Specială*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 622 p. ISBN 9975-9788-7-8.
23. BORODAC, A., GHERMAN, M. *Calificarea infracțiunilor*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006. 263 p. ISBN 978-9975-78-136-7.
24. BOTNARU, S., ȘAVCA, A., GROSU, V. et al. *Drept penal. Partea Generală. Vol.1* Chișinău: Cartier, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-318-5.
25. BOLINTINEANU, Al., NĂSTASE, A. *Drept internațional contemporan*. București: All Beck, 1995. 492 p. ISBN 973-567-070-7.
26. BRÎNZA, S., ULIANOVSKI, X., STATI, V. et al. *Drept penal. Partea Specială. Vol. 2*. Chișinău: Cartier, 2005. 804 p. ISBN 9975-79-325-8.
27. BRÎNZA, S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 676 p. ISBN 9975-70-414-X
28. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea Specială. Vol. 2*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1324 p. ISBN 978-9975-53-028-6.
29. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. 1*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-468-0.
30. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. 2*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p. ISBN 978-9975-53-470-3.

31. BULAI, C. *Manual de drept penal. Partea Generală*. București: ALL, 1997. 647 p. ISBN 973-9229-74-3.
32. BULAI, C., FILIPAȘ, A., MITRACHE, C. *Instituții de drept penal*. București: Trei, 2006. 580 p. ISBN: 9789737070654.
33. BULAI, C. *Drept penal român. Partea generală. Vol.1*. București: ȘANSA, 1992. 224 p. ISBN 973-95556-2-4.
34. BULAI, C. *Drept penal român. Partea generală. Vol. 2*. București: ȘANSA, 1992. 224 p. ISBN 973-95556-1-6.
35. BULAI, C., MITRACHE, C. *Drept penal. Partea generală. Culegere de probleme din practica judiciară*. București: ȘANSA, 1992. 351 p. ISBN 973-95556-6-7.
36. BUGA, L. *Tehnica legislativă penală*. Chișinău: Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, 2017. 213 p. ISBN 978-9975-3053-6-5.
37. BĂDILĂ, M. *Drept penal. Partea Specială: Note de curs pentru facultățile de administrație publică*. Alba Iulia: ALTIP, 2003. 292 p. ISBN 973-8141-61-3.
38. CAUIA, AI., CHIRTOACĂ, N. *Statutul juridic al combatantului în conflictele armate contemporane*. Chișinău: Notograf Prim, 2012. 236 p. ISBN 978-9975-4339-9-0.
39. CAZACU, D. *Competența teritorială a statului în dreptul internațional public: tz. de doct. în drept*. Chișinău, 2016. 174 p.
40. **CARA, E.** Abordări conceptuale privind fenomenul separatismului. În: *Legea și Viața*. 2016, nr 4 (292), pp. 38-43. ISSN 1810-309X.
41. **CARA, E.** Fenomenul separatismului: metode și mijloace de operare ale făptuitorilor cazul Irlanda de Nord și Republica Moldova. În: *Legea și Viața*. 2016, nr 10 (298), pp. 28-34. ISSN 1810-309X.
42. **CARA, E.** Incriminarea manifestărilor de separatism: abordări de drept național și internațional. În: *Legea și Viața*. 2017, nr 1 (301), pp. 38-45. ISSN 1810-309X.
43. **CARA, E.** Unele reflecții privind subiectul infrafracțiunii de separatism. În: *Revista Națională de Drept*. 2017, nr 12 (206), pp. 36-42. ISSN 1811-0770.
44. **CARA, E.** Separatismul-fenomen care atentează la suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova. În: *Revista Națională de Drept*. 2017, nr 7 (201), pp. 45-48. ISSN 1811-0770.
45. **CARA, E.** Separatismul principala amenințare la adresa securității naționale. În: *Materialele Conferinței științifice a doctoranzilor „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători”*, Ed. 6, vol. 2, 15 apr.2017. Chișinău: Universitatea Academiei de Științe din Moldova 2017, pp.113-117. ISBN 978-9975-108-15-7.

46. Carta Națiunilor Unite din 26 iunie 1945. [citată: 23.04.2018]. Disponibil: [http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta Organizatiei Natiunilor Unite ONU .pdf](http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf)
47. *Cauza Ilașcu și alții v. Republica Moldova și Rusia*. Cererea nr. 48787/99. Hotărârea CtEDO din 8 iulie 2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 000 din 21 septembrie 2004. Ediție Specială. Consiliul European, 21 p.
48. *Cauza Iovcev și alții v. Republica Moldova și Rusia*. Cererea nr. 40942/14. Hotărârea CtEDO din 17 septembrie 2019. [citată: 19.09.2019]. Disponibil: <http://agent.gov.md/iovcev-si-altii-v-republica-moldova-si-rusia/>
49. *Cauza Pisari v. Republica Moldova și Rusia*. Cererea nr. 42139/12. Hotărârea CtEDO din 21 aprilie 2014. [citată: 14.08.2018]. Disponibil: <http://agent.gov.md/hotarirea-pisari/>
50. *Cauza Eriomenco v. Republica Moldova și Rusia*. Cererea nr. 42224/11. Hotărârea CtEDO din 9 mai 2017. [citată: 11.11.2017]. Disponibil: <http://agent.gov.md/hotarirea-pisari/>
51. *Cauza Ilindem și alții v. Bulgaria*. Cererea nr. 59491/00. Hotărârea CtEDO din 19 ianuarie 2006. [citată: 02.07.2017]. Disponibil: <https://jurisprudencedo.com/Partid-etnic-Acuzatii-de-separatism-Dizolvare-Uniunea-organizatiilor-macedonene-Ilinden-Pirin-si-altele-contra-Bulgaria.html>
52. *Cauza Pădureț v. Republica Moldova și Rusia*. Cererea nr. 26626/11. Hotărârea CtEDO din 9 mai 2014. [citată: 14.08.2018]. Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/PADURET%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/PADURET%20(ro).pdf)
53. *Cauza Apcov v. Republica Moldova și Rusia*. Cererea nr.13463/07. Hotărârea CtEDO din 30 mai 2017. [citată: 14.02.2018]. Disponibil: <http://agent.gov.md/apcov-c-republicii-moldova-si-rusiei/>
54. *Cauza Vardanean v. Republica Moldova și Rusia*. Cererea nr. 22200/10. Hotărârea CtEDO din 30 mai 2017. [citată: 11.04.2018]. Disponibil: <http://agent.gov.md/vardanean-c-republicii-moldova-si-rusiei/>
55. *Cauza Soyma v. Republica Moldova și Rusia*. Cererea nr. 1203/05. Hotărârea CtEDO din 30 mai 2017. [citată: 02.02.2018]. Disponibil: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2017/09/Soyma-v.-Moldova-hotarire1.pdf>
56. *Cauza Catan și alții v. Republica Moldova și Rusia*. Cererile nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06. Hotărârea CtEDO din 19 octombrie 2012. [citată: 02.07.2018]. Disponibil: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/04/CATAN-SI-ALTII-RO.pdf>
57. *Cauza Erdogdu v. Turcia*. Cererea nr. 25723/94. Hotărârea CtEDO din 15 mai 2000. [citată: 20.06.2017]. Disponibil: <https://jurisprudencedo.com/Erdogdu-contra-Turciei-Dezbatere-politica-Critica-guvernului-Incitare-la-violenta.html>

58. *Cauza Ibrahim Acsoy și alții v. Turcia*. Cererile nr. 28635/95, 30171/96 și 34535/97. Hotărârea CtEDO din 10 octombrie 2000. [citată 20.06.17]. Disponibil: <https://jurisprudencedo.com/Ibrahim-Aksoy-contr-Turcia-Apologia-violentei-Legitimitatea-sanctionarii.html>
59. *Cauza Selim Sadak și alții v. Turcia*. Cererile nr. 5144/94, 26149/95, 26150/95, 26151/95, 26152/95, 26153/95, 26154/95, 27100/95 și 27101/95 Hotărârea CtEDO din 11 iunie 2002. [citată 12.07.17]. Disponibil: <https://jurisprudencedo.com/Selim-Sadak-c.-Turcia-Pierderea-mandatului-de-deputat.-Conditii.html>
60. CĂLINOIU, C., DUCULESCU, V., DUCULESCU, Ge. *Drept constituțional comparat. Tratat*. Vol. 1. București: Lumina Lex, 2007. 492 p. ISBN 978-973-758-076-4.
61. CUȘNIR, V. BERLIBA, V. *Terorismul și separatismul: fenomene de pericolozitate sporită pentru societatea contemporană*. În: *Materialele Conf. științifico-practice intern. Tendințe globale și regionale ale terorismului la etapa contemporană. Probleme de cooperare a poliției în contracararea terorismului*, 28 iun. 2007, Chișinău. Academia Ștefan cel Mare a MAI, 2010, pp. 35-39. ISBN 978-9975-930-23-9.
62. COJOCARU, R. *Perspectiva incriminării separatismului în legislația penală a Republicii Moldova*. În: *Materialele Conf. științifico-practice naționale. Criminalitatea politică: reflecții istorico-juridice, manifestări și consecințe, 6 ianuarie 2015*. Chișinău. Academia Ștefan cel Mare a MAI, 2015, pp. 242-247. ISBN 978-9975-121-11-8.
63. COSTACHI, Gh., KUCIUK, V. *Finanțarea separatismului – factor de periclitare a securității naționale a Republicii Moldova*. În: *Legea și Viața*. 2015, nr 7 (283) pp. 4-14. ISSN 1810-309X.
64. *Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 12.08.1994, nr.1
65. *Constituția României*. Republicată, ed. a 3-a. București: Monitorul Oficial, 2012. 88 p. ISBN 978-973-567-769-5.
66. *Constituția Republicii Finlanda din 1 martie 2000*. [citată: 27.07.2017]. Disponibil: <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/finlanda.pdf>
67. *Constituția Regatului Spaniei din 31 octombrie 1978*. [citată: 5.04.2017]. Disponibil: <http://codex.just.ro/Tari/Download/ES>
68. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*. Încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950. [citată: 25.03.2017]. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf
69. *Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor*. Încheiată la Viena la 23 mai 1969. [citată: 14.06.2018]. Disponibil: <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=4mKw8IxR66Y%3D>

70. *Convenția de la Viena cu privire la Succesiunea Statelor în vederea Tratatelor din 1978.* Încheiată la Viena la 23 august 1978. [citat: 14.06.2018]. Disponibil: <https://lege5.ro/Gratuit/he3dcnrq/conventia-privind-sucesiunea-statelor-la-tratate-din-23081978>
71. *Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid nr.1948 din 09.12.1948.* Deschisă până la 31 decembrie 1949 pentru semnare în numele tuturor membrilor Organizației Națiunilor Unite. [citat: 14.03.2018]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=356359>
72. *Convenția Europeană de asistență juridică în materie de drept penal nr.1959 din 20.04.1959.* Semnată la Strasbourg, la 20 aprilie 1959. [citat: 23.05.2018] Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=357175>
73. *Convenția internațională privind suprimarea finanțării terorismului.* Semnată la New York la 10 ianuarie 2000. [citat: 23.07.2018]. Disponibil: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=38950
74. *Convenția internațională privind suprimarea terorismului cu bombe.* Deschisă spre semnare la instituțiile centrale ale Organizației Națiunilor Unite din New York de la 12 ianuarie 1998. [citat: 23.09.2018]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=363260>
75. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129/1012
76. Codul penal al României, Legea nr.286/2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009 nr. 510
77. Conflictul interetnic de la Târgu Mureș [online]. *Wikipedia Enciclopedia Liberă*. [citat 19.07.18]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Conflictul_interetnic_de_la_T%C3%A2rgu_Mure%C8%99
78. DARIESCU, C. *Istoria statului și dreptului românesc în epoca contemporană*. București: C.H. Beck, 2010. 109 p. ISBN 978-973-115-810-5.
79. DUMITRU, I., TĂTARU, D. *Infrațiuni prevăzute în legi speciale*. București: Lumina Lex, 2001. 319 p. ISBN 973-588-333-3.
80. DUMNEANU, L. *Analiza juridico-penală și criminologică a terorismului*. Chișinău: CEP USM, 2004. 168 p. ISBN 9975-70-387-9.
81. DRAGNEV, D, POSTICĂ, Gh. *Istoria românilor. Epoca antică și medievală*. Chișinău: Cavitas, 2000. 208 p. ISBN 9975-936-83-0.
82. DOBRINOIU, V., CONEA, N. *Drept penal. Partea Specială*. Vol. 2. București: Lumina Lex, 2002. 420 p.

83. DONGOROZ, V. *Explicații teoretice ale Codului penal român: Partea Specială*. Vol. 4. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 1035 p.
84. DELEANU, I. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. 2. Iași: Chemarea, 1996. 250 p. ISBN 973-97130-6-8.
85. Dezghețarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova. Raport. Asociației Avocaților orașului New York. New York: 2006. 124 p.
86. DIACONESCU, Gh. *Infracțiunile în Codul penal român*. Vol. 1. București: Editura Oscar Print, 1997. 481 p. ISBN 973-9264-16-6.
87. DIACONESCU, Gh. *Drept penal. Partea Specială. Curs*. Vol. 1. București: Editura Fundația României de Mâine, 2003. 274 p. ISBN 978-582-709-3.
88. DIACONESCU, Gh. *Drept penal - Partea Specială. Curs*. Vol. 2. București: Editura Fundația României de Mâine, 2003. 290 p. ISBN 973-582-710-7.
89. EJOVA, C., EJOV, A. Separatismul ca izvor al terorismului: probleme de combatere. În: *Științe politice, relații internaționale și studii de securitate*. vol. 2. Sibiu: Study. 2010, pp.128-133. ISBN 978-973-739-991-5.
90. ELIAN, Ge. *Curtea Internațională de Justiție*. București: Întreprinderea Poligrafică 13 decembrie 1918. 1970, 202 p.
91. FILIP, C. *Dosarul Transnistria. Istoria unui conflict înghețat*. București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2011. 269 p. ISBN 978-973-7745-60-6.
92. GĂMURARI, V. Cu privire la importanța ratificării statutului CPI: Studiu asupra practicii unor state. În: *Symposia Professorum, Seria Drept*, Materialele sesiunii științifice, Chișinău, 8-9 octombrie 2004. ULIM. 2005, pp. 75-81. ISBN 978-9975-934-05-3.
93. GĂMURARI, V. *Problema determinării limitelor suveranității de stat în cadrul dreptului internațional contemporan*. În: *Analele Universității Libere Internaționale din Moldova, Seria Drept*, nr. 4. Chișinău: ULIM, 2003, pp. 80-88. ISBN 9975-934-16-1.
94. GĂMURARI, V. Răspunderea internațională și suveranitatea de stat: studiu asupra proiectului de articole elaborat de comisia de drept internațional a O.N.U. În: *Analele Universității Libere Internaționale din Moldova, Seria Drept*, nr.5. Chișinău: ULIM, 2005, pp. 70-84. ISBN 9975-934-55-2.
95. GUCEAC, I., GUCEAC A. Fenomenul secesiunii în conținutul normativ al Constituției. În: *Extremismul și separatismul-provocări la adresa securității regionale și naționale*. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice, 2015. pp. 6-18. ISBN 978-9975-3043-0-6.
96. GUCEAC, I. *Constituțiile statelor lumii. Abordare rezumativă*. Chișinău: Cartier, 2016. 908 p. ISBN978-9975-86-040-6.

97. GRAMA, D. *Violența în perioada rebeliunilor armate*. În: *Materialele Conferinței Științifice internaționale Violența în societatea de tranziție*, 2003. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003. 392 p.
98. GUREVA, D. *Răspunderea penală pentru infracțiunea de răpire a unei persoane*: tz. de doct. în drept. Chișinău 2017. 204 p.
99. GEORGIAN, D. *Vinovăția penală: concept și caracterizare*: tz. de doct. în drept. Chișinău 2013.175 p.
100. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la statutul juridic al persoanelor aparținând minorităților etnice, lingvistice și religioase în contextul conflictului armat din raioanele din partea stângă a Nistrului nr. 1039 din 26.05.1992. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 5/111 din 30.05.1992.
101. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova nr.153/2011 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 170-175 din 14.10.2011
102. IFTENIE, V., BOROI, A. *Infracțiuni de lovire și vătămare a integrității corporale sau a sănătății. Cadrul juridic: aspecte medico-legale*. București: Editura Juridică, 2003. 170 p. ISBN 973-85197-7-2.
103. JUC, V., BRAGA, L. *Terorismul-amenințarea la adresa securității internaționale*. În: *Extremismul și separatismul-provocări la adresa securității regionale și naționale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. pp. 19-31. ISBN 978-9975-3043-0-6.
104. KLIP, A. *Dreptul penal european. O abordare integrativă*. București: Cartier, 2014. 582 p. ISBN 978-9975-79-868-6.
105. KLEIN S. *Ruanda. În căutarea păcii și justiției*. București: Editura Premier, 1996. 230 p. ISBN 973-97287-6-6.
106. LĂMĂȘANU, D.I. *Elementul material al conținutului generic obiectiv al infracțiunii*. București: Lumina Lex, 2006. 207 p. ISBN 973-588-990-0.
107. Latura subiectivă. Dicționar juridic [online]. *LegeAZ* [citată 24.07.18]. Disponibil: <https://legeaz.net/dictionar-juridic/latura-subiectiva>
108. Legea privind Declarația de independență a Republicii Moldova nr.691/1991. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.11-12/103,118
109. Legea securității statului nr.618/1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.10-11/117
110. Legea cu privire la controlul exportului, reexportului, importului și tranzitării de mărfuri strategice nr. 1163/2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr. 137-138/970

111. Legea privind contracararea activității extremiste nr. 54/2003 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.56-58/245
112. Legea privind aprobarea Concepției politicii naționale a Republicii Moldova nr. 546/2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr.1-5/24
113. Legea cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria) nr.173/2005. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 101-103/478
114. Legea pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova nr.112/2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 97-98/357
115. Legea pentru ratificarea Hotărârii Consiliului șefilor de state ale Comunității Statelor Independente referitoare la Concepția privind colaborarea statelor membre ale C.S.I. în combaterea terorismului și altor forme violente de manifestare a extremismului nr. 255/2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.230-232/848
116. Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64/2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.117-118/355
117. MACARI, I. *Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea Specială*. Chișinău, CE USM, 2003. 506 p. ISBN 9975-70-247-3.
118. MARIȚ, A. *Evoluția conceptelor și a reglementărilor cu privire la vinovăția penală*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 288 p. ISBN 9975-78-409-7.
119. MARRET, JEAN-LUC. *Tehnicile terorismului. Modele și practici „meseriei de terorist”*. București: Editura CORINT, 2002. 189 p. ISBN 973-653-222-4.
120. MORARU, V. Provocarea Kosovo: separatismul ca generator al tensionării internaționale. În: *Revista de filozofie, sociologie și științe politice*. Institutul Integritate Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei. 2011, nr 1 (155), pp.134-140. ISSN 1857-2297.
121. MIRCEA, I. *Vinovăția în dreptul penal român*. București: Lumina Lex, 1998. 191p. ISBN 973-588-082-2.
122. NEGRU, B., OSMOCHESCU, N., SMOCHINĂ, A. et. al. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Arc, 2012. 576 p. ISBN 978-9975-61-700-0.
123. NISTOREANU GH., BOROI A. *Drept penal. Partea Specială*. București: All Beck, 2001, 592 p. ISBN 973-655-182-2.
124. PAVLIUC, Gh. *Răspunderea penală pentru amenințarea sau violența săvârșită asupra persoanei cu funcție de răspundere sau care își exercită datoria obștească*: tz. de doct. în drept., Chișinău, 2017. 187 p.

125. PAVLIUC, Gh. Obiectul juridic generic și obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 349 din codul penal Partea I. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.10, p. 56-64.
126. PANTEA, V. *Infracțiunea politică și dreptul penal contemporan*. București: Lumina Lex, 1998. 143 p. ISBN 973-588-083-0.
127. PASCU, I., LAZĂR, V. *Drept penal. Partea Specială. Infracțiuni prevăzute în Codul penal român*. București: Lumina Lex, 2003. 704 p. ISBN 973-588-634-0.
128. Pact Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale: nr. 19 din 16 decembrie 1966. În: *Tratate internaționale*, 1998. nr 1 art. 19.
129. Pact Internațional cu privire la drepturile politice și civile: nr. 1966 din 16 decembrie 1966. În: *Tratate internaționale*, 1998. nr 1 art. 31.
130. PIVNICERU, M. M. *Răspunderea penală în dreptul internațional*. Iași: Editura Polirom, 1999. 200 p. ISBN 973-686-228-7.
131. PLEȘCA, R., SĂLI, V. *Legea cu privire la combaterea terorismului nr.539-XV din 12.10.2001. Comentariu (cu modificări și completări până la 21.01.2009)*. Chișinău: Garomond-Studio, 2009. 98 p. ISBN 978-9975-4031-5-3.
132. PONTA, V., COMAN, D. *Curtea penală internațională. Consacrarea juridică a statutului primei instanțe penale permanente din istoria justiției internaționale*. București: Lumina Lex, 2004. 429 p. ISBN 973-588-793-2.
133. POPA, T. Terorismul, formă de luptă armată asimetrică. În: *Științe politice, relații internaționale și studii de securitate*. 2010, vol. 2, pp. 292-300. ISBN 978-973-739-991-5.
134. POALELUNGI, M. Respectarea obligațiilor pozitive și negative potrivit CEDO în circumstanțe de conflict armat: Cazul Ciprului. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2015, nr 1(35), pp. 9-18. ISSN 1857-1999.
135. POPESCU, D., COMAN, F., NĂSTASE, A. *Drept internațional public*. București: Șansa, 1994. 398 p. ISBN 973-9167-33-0.
136. PĂRLOG, V. Reglementările internaționale privind libertatea de exprimare. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2012, nr. 3(25), p. 93-99. ISBN 1857-1999.
137. PRISĂCARU, M. *Constituția Spaniei*. București: C.H. Beck, 2006. 100 p. ISBN 973-655-877-0.
138. Proiectul de lege privind securitatea națională. Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. [citat 02.08.18]. Disponibil: <http://www.sis.md/ro/transparenta-decizionala/proiectul-lege-privind-securitatea-nationala>
139. RICHICINSCHI, I. *Terorismul-pericolul destabilizării securității internaționale*. Chișinău: CEP USM, 2005. 117 p. ISBN 9975-70-571-5.

140. RURAC, I. *Separatismul și impactul lui asupra procesului de edificare a statalității în Republica Moldova* [online]. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2002. [citată 20.05.17]. Disponibil: <http://ipp.md/old/doc.php?l=en&id=209&idc=171>
141. Rezoluția Parlamentului european referitoare la situația din Eritreea 2016/2568 (RSP) [online]. *Parlamentul European*. [citată 10.09.17]. Disponibil: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2016-0320_RO.pdf
142. Regiunea Transnistreană. Recensământ [online]. *Wikipedia Enciclopedia Liberă*. [citată 21.01.18]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Transnistria#Structura_etnic%C4%83
143. Reunificarea Coreeană încă mai are de așteptat [online]. *Deutsche Welle*. [citată 02.05.18]. Disponibil: <http://www.dw.com/ro/reunificarea-coreean%C4%83-%C3%AEnc%C4%83-mai-are-de-a%C5%9Fteptat/a-42334757>
144. România, mesaj împotriva inițiativelor separatiste [online]. *DIGI 24*. Last edited 08.10.2017, 02:10 [citată 04.06.18]. Disponibil: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/romania-mesaj-impotriva-initiativelor-separatiste-806670>
145. Referendumul pentru independența Scoției din 2014. [online]. *Wikipedia Enciclopedia Liberă*. [citată 04.07.18]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Referendumul_pentru_independen%C8%9Ba_Sco%C8%9Biei_din_2014
146. SÂRCU-SCOBIOALĂ, D., LUPUȘOR, I., GONCEAROVA, E. *Jurisdicția internațională penală*. Chișinău: CEP USM, 2008. 289 p. ISBN 978-9975-70-721-3.
147. SMOCHINĂ, A. *Istoria universală a statului și dreptului*. Chișinău: Bond Offices, 2006. 552 p. ISBN 978-9975-9757-2-0.
148. SMOCHINĂ, A. *Declarația de independență din 27 august 1991 – act de temelie al Republicii Moldova*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2011, nr 3-4 (88), pp. 150-155. ISSN 1857-2022.
149. SCĂUNAȘ, S. *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*. București: All Beck, 2002. 280 p. ISBN 973-655-156-3.
150. STRAT, I. *Uniunea Europeană și managementul crizelor internaționale: conflictele înghețate din spațiul post-sovietic*: tz. de doct. în drept. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 2011. 25 p.
151. STATI, V. Contracurarea separatismului prin mijloacele dreptului penal în Republica Moldova: între necesitate și compromis. În: *Materialele Conferinței științifice Integrare prin cercetare și inovare*, 10-11 noiembrie 2014. Chișinău: CEP USM, 2014, pp. 99-101. ISBN 978-9975-71-570-6.
152. Seimul Letoniei [online]. *Wikipedia Enciclopedia Liberă*. [citată 20.03.18]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Seimul_Letoniei

153. ȘĂINEANU, L. *Dicționar universal al limbii române*. Chișinău: Litera, 1998. 1362 p. ISBN 9975-74-082-0.
154. TĂNĂSESCU, I., TĂNĂSESCU, C., TĂNĂSESCU G. *Drept penal general*. București: All Beck, 2002. 784 p. ISBN 973-655-202-0.
155. TUDOREL, T. *Drept penal. Partea Specială. Culegere de probleme din practica judiciară pentru uzul studenților*. București: All Beck, 2003. 324 p. ISBN 973-655-278-0.
156. Tratatul cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa: nr. 1990 din 19.11.1990. În: *Tratate Internationales* nr. 3 din 30.12.1998. [citată 20.06.17]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=291302>
157. Tratatul Nord-Atlantic din 4 aprilie 1949. Washington DC. [citată 22.05.18]. Disponibil: <http://www.mae.ro/sites/default/files/file/pdf/TRATATUL%2520NORD-ATLANTIC.pdf>
158. Tratatul privind Uniunea Europeană-Tratatul de la Maastricht. Semnat la 7 februarie 1992 [online]. *Uniunea Europeană* [citată 06.08.2018]. Disponibil: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf
159. Tribunalul Special pentru Sierra Leone [online]. *Ambasada României în Regatul Țărilor de Jos*. [citată 22.05.18]. Disponibil: <http://haga.mae.ro/node/869>
160. Tribunalul Special din Sierra Leone va da primul verdict pentru crime de război [online]. *The Epoch Times România*. [citată 29.04.18]. Disponibil: <http://epochtimes-romania.com/news/tribunalul-special-din-sierra-leone-va-da-primul-verdict-pentru-crime-de-razboi---11165>
161. ȚURCANU, I. *Istoria relațiilor internaționale*. Chișinău: Litera, 2005. 360 p. ISBN 9975-74-924-0.
162. ULIANOVSKI, X. *Conceptul infracțiunii militare în Dreptul penal*. Chișinău: ULIM, 2009. 553 p. ISBN 978-9975-934-38-1.
163. ULIANOVSKI, X., POPECU, D., PUICA, V. et al. *Ghid cu privire la aplicarea pedepsei*. Chișinău: Sirius, 2015. 104 p. ISBN 978-9975-57-171-5.
164. ULIANOVSKI, X. *Manual de drept penal militar*. Chișinău: ULIM, 2015. 446 p. ISBN 978-9975-124-71-3.
165. VARTA, I., VARTA T. *Istoria universală. Epoca Modernă*. Chișinău: Cavitas, 2003. 168 p. ISBN 9975-912-03-6.
166. VASIU, I. *Drept penal-Partea Specială: Curs universitar*. Vol. 2. Cluj-Napoca: Argonaut, 1995. 232 p. ISBN 973-96883-3-0.
167. VOICAN, M., BURDESCU, R., MOCUȚA, Gh. *Curți internaționale de justiție*. București: All Beck, 2000. 334 p. ISBN 973-655-047-8.

168. Vizită de studiu în Irlanda de Nord și Republica Irlanda, 15-20 februarie 2016, organizată de către Ambasada Marii Britanii la Chișinău pentru tinerii specialiști din domeniul soluționării conflictelor.
169. ZAVATIN, V., GRAUR, Gh. Regiunile secesioniste ca premise de apariție a terorismului contemporan. În: *Revista națională de drept*. 2017, nr 7 (201), pp. 27-32. ISSN 1811-0770.
170. ZIDARU, P. *Tribunalele militare. Un secol și jumătate de jurisprudență (1852-2000)*. București: Universul Juridic, 2006. 436 p. ISBN 973-7643-30-5.
171. ZOLYNEAC, M. *Drept penal. Partea generală*. Vol. 1, ed. a 2-a. Iași: Editura Fundației Chemarea, 1994. 170 p. ISBN 973-9237-50-9.

Bibliografie în limba rusă:

172. АХМЕТОВ, А. А. *Сепаратизм в России и на постсоветском пространстве и пути его преодоления*: дис. д-ра полит. наук. Москва: РГБ, 2013. 184 p.
173. БЕЛЫЙ, Н.А. *Уголовное право Республики Молдова: Особенная часть (в схемах)*. Международный независимый университет Молдовы. Кишинев: Dinamo-Poligraf, 2007. 157 с. ISBN 978-9975-9670-5-1.
174. БЮРИКОВ, С. Сепаратизм: идейные истоки, современное состояние, пути преодоления [online]. *Русский Журнал* 2003, [цитат 12.11.2017]. Disponibil: <http://old.russ.ru/politics/research/20030723-sbiriuk-pr.html>
175. ГАУХМАН, Л. *Квалификация преступлений: закон, теория, практика*. 2-е изд. Москва: Центр ЮИИноР, 2003. 447 с. ISBN 5-89158-107-8.
176. ГУЦУЛЯК, В., БУЖОР, В., СПЫНУ, И. *Уголовный кодекс Республики Молдова. Общая часть: Комментарий*. 2-е изд. Кишинев: Tipografia Centrală, 2010. 428 с. ISBN 978-9975-78-844-1.
177. ГУСЛЯКОВ, В. *Бендерская Трагедия. Варница*: Crio, 2015. 200 с. ISBN 978-9975-3109-0-1.
178. Конституция Украины. [цитат 16.04.2018]. Disponibil: <https://meget.kiev.ua/zakon/konstitutsia-ukraini/razdel-1/>
179. Конституция Российской Федерации. [цитат 16.09.2018]. Disponibil: <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-3.htm>
180. Конституция Ирландии [цитат 15.03.2018]. Disponibil: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/ireland/ireland-r.htm
181. Конституция Республики Узбекистан [цитат 11.04.2017]. Disponibil: <http://constitution.uz/ru/clause/index#section2>

182. КРЫЛОВ, А.Б. *Сепаратизм в странах Востока*. Москва: Наука, 1992. 176 с. ISBN 5-02-017483-1.
183. Особая часть уголовного кодекса Народной Китайской Республики. [citat 20.05.2017].
Disponibil: <http://asia-business.ru/law/law1/criminalcode/code/#1>
184. ПАКОВ, Р. Конституции государств (стран) мира. Конституция Грузии. [citat 11.02.2018].
Disponibil: <https://worldconstitutions.ru/?p=130>
185. ПАКОВ, Р. Конституции государств (стран) мира. Конституция Казахстана. [citat 12.02.2018].
Disponibil: <https://worldconstitutions.ru/?p=129>
186. ПАКОВ, Р. Конституции государств (стран) мира. Конституция Китайской Народной Республики. [citat 18.04.2018].
Disponibil: <https://worldconstitutions.ru/?p=31&page=2>
187. ПРОХОРОВ, Л. А., ПРОХОРОВА, М. Л. *Уголовное право: Учебник*. Москва: Юристъ, 1999. 480 с. ISBN 5-7975-0203-8.
188. ПРОХОРЕНКО, И. *Перемены в управлении европейским союзом и проблема сепаратизма в государствах членах*. В: Год планеты: экономика, политика, безопасность. Москва: Идея-Пресс, 2013. с. 246-259. ISSN: 0235-6627.
189. Рада Ужесточило наказание за сепаратизм в Украине [online]. *Главред*. [citat: 16.04.2018].
Disponibil: <https://glavred.info/politics/276383-rada-uzhestochila-nakazanie-za-separatizm-v-ukraine.html>
190. РЕЗНИКОВА, А. А., МИСЮРА, С., ДРЕМОВ и др. *Международный опыт борьбы с сепаратизмом: выводы для Украина. Аналитический доклад*. Киев: Национальный институт стратегических исследований, 2016. 52 с. ISBN 978-966-554-272-8.
191. СЕРГУН, Е. П. *Сепаратизм как возможный состав преступления в российском уголовном праве*. В: Правовая Культура №2 (15). Москва: 2013. с. 53-58. ISSN 1992-5867.
192. ТОЛКАЧЕНКО, А. А. *Теоретические основы квалификации преступлений*. Москва: ИЮНИТИ-ДАНА, 2004. 128 с. ISBN 5-238-00668-3.
193. Уголовный кодекс Украины. № 2341-III от 5 апреля 2001 г. [citat: 22.09.2019].
Disponibil: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2341-14>
194. Уголовный закон Латвии. №. 199/200 от 08 июля 1998 г. [citat: 27.07.2017].
Disponibil: http://www.pravo.lv/likumi/07_uz.html
195. Уголовный кодекс Российской Федерации. № 63-ФЗ от 13.06.1996 г. [citat: 18.05.2017].
Disponibil: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/8b38952a3e743c7996551cbfe4b32d4d336a35ad/

196. Уголовный кодекс Республики Беларусь. № 275-3 от 9 июля 1999 г. [online]. *Кодексы Республики Беларусь* [citat: 19.011.2017]. Disponibil: <http://xn----ctbcgfviccvibf9bq8k.xn--90ais/>
197. Уголовный кодекс Узбекистана. Утвержден Законом №2012-XII от 22.09.1994 г. Введен в действие с 01.04.1995 г. [online]. *СМС* [citat: 25.05.2018]. Disponibil: http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_26
198. Уголовный кодекс Республики Корея от 18 сентября 1953 [online]. *Юридическая Россия* [citat:25.03.2016].Disponibil:<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241816&subID=100098555,100098557,100098561,100098707#text>
- Bibliografie în limba engleză**
199. Ad-Hoc Court for East Timor [online]. Global Policy Forum. [citat: 12.06.2018]. Disponibil: <https://www.globalpolicy.org/international-justice/international-criminal-tribunals-and-special-courts/adhoc-court-for-east-timor.html>
200. Advisory opinion on Kosovo's unilateral declaration of independence [online]. *International Court of Justice*. [citat: 05.07.2018]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>
201. BRIAN, F. *A short history of the troubles*. Dublin: The O' Brien Press Ltd, 2004. 160 p. ISBN 978-1-84717-644-8.
202. Basic Law for the Federal Republic of Germany [online]. *Deutscher Bundestag* [citat: 12.11.2018]. Disponibil: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
203. Bavarian nationalism [online]. *Wikipedia The Free Encyclopedia*. [citat: 19.03.2018]. Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/Bavarian_nationalism
204. CABESTAN, J.-P., PAVKOVIC, A. *Secessionism and Separatism in Europe and Asia: To Have a State of One's Own*. Oxon: Routledge, 2013. 256 p. ISBN 978-0-415-66774-6.
205. **CARA, E.** *Transnistrian conflict. The right to self-determination in vision of Tiraspol*. În: *Studia Securitatis*. 2017, nr 1 (vol. XI), pp. 45-48. ISSN 1843-1925.
206. **CARA, E.** *Reflections on the legality of criminalization of separatist actions within the Republic of Moldova*. În: *Studia Securitatis*. 2018, nr 1 (XII), pp. 105-113. ISSN 1843-1925.
207. Case of Solomou and Others v. Turkey (36832/97) Judgment of 24 june 2008. [citat: 20.06.2017]. Disponibil: [http://ob.nubati.net/wiki/Solomou_v._Turkey_\(36832/97\)](http://ob.nubati.net/wiki/Solomou_v._Turkey_(36832/97))
208. Case Concerning East Timor. (Portugal v. Australia) Judgment of 30 june 1995. [citat: 07.07.2018]. Disponibil: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/84/084-19950630-JUD-01-00-EN.pdf>

209. Case Kohlhaas v. State of Alaska. Office of Lieutenant Governor. Appelle. (No. S-11866). Decided November 17, 2006. [citat: 22.04.2018]. Disponibil: <https://caselaw.findlaw.com/ak-supreme-court/1385550.html>
210. Case Libya vs. Chad. International Court of Justice. Territorial Dispute Judgement. [citat: 10.06.2018]. Disponibil: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1994.02.03_jamahiriya.htm
211. Case Texas v. White, 74 United States. 700 (1869) secession case [online]. *Legal Information Institute*. [citat: 01.04.2018]. Disponibil: <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/74/700>
212. Catalan Separatist Leaders Sentenced to 9-13 years prison over 2017 Independence Referendum. *Forbes* [citat: 18.10.2019]. Disponibil: <https://www.forbes.com/sites/anagarciavaldivia/2019/10/15/catalan-separatist-leaders-sentenced-to-9-13-years-prison-over-independence-referendum-in-2017/#3ef76c37579e>
213. Constitution of the United States of America. [citat: 22.04.2018]. Disponibil: <https://constitutioncenter.org/media/files/constitution.pdf>
214. Constitution of the Islamic Republic of Pakistan. [citat: 15.01.2018]. Disponibil: http://www.na.gov.pk/uploads/documents/1333523681_951.pdf
215. Constitution of the Republic of Turkey. [citat: 27.01.2018]. Disponibil: https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf
216. Constitution of the Republic of Poland. [citat: 07.03.2018]. Disponibil: <https://www.legislationline.org/countries/country/10/Poland/showlegislationline.org/download/action>
217. Constitution of the Kingdom of Norway. [citat: 11.03.2018]. Disponibil: https://www.legislationline.org/download/action/download/id/6490/file/Norway_Constitution_a_m2016_en.pdf
218. Constitution of the Republic of Korea. [citat: 02.03.2018]. Disponibil: <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/kr061en.pdf>
219. Constitution of the Kingdom of Thailand. Enacted on august 25, 2550 th year of the Buddhist Era. [citat: 01.07.2017]. Disponibil: http://web.krisdika.go.th/data/outsitedata/outside21/file/Constitution_of_the_Kingdom_of_Thailand.pdf
220. Constitution of the Republic of Angola. [citat: 04.11.2018]. Disponibil: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/ang72591ENG.pdf>
221. Constitution of the Argentine Republic. August 22, 1994. [citat: 17.08.2019]. http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Argentina/argen94_e.html

222. Charter of Paris for a New Europe. Paris, 19-21 November 1990. [citat: 22.05.2018]. Disponibil: <https://www.osce.org/mc/39516>
223. Criminal Code of Finland. Act 39 from 1889, amendments up to 766/2015 included [citat: 21.09.2017] Disponibil: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>
224. Criminal Code of Poland. Act of 6 june 1997. [citat: 13.01.2018]. Disponibil: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10>
225. Criminal Code of the Kingdom of Norway. Act of 22 May 1902 no. 10 [citat: 10.01.2018]. Disponibil: https://www.legislationline.org/download/action/download/id/3523/file/Norway_General_Civil_Penal_Code_1902_amended_2005-eng.pdf
226. Criminal Code of the Kingdom of the Spain. Act no. 10 of 23 november 1995. [citat: 05.04.2018]. Disponibil: https://www.legislationline.org/download/action/download/id/6443/file/Spain_CC_am2013_en.pdf
227. Criminal Law of Ireland. Act no. 13 of 1939. [citat: 22.04.2018]. Disponibil: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1939/act/13/enacted/en/html>
228. Criminal Code of Germany. [citat: 10.01.2018]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html
229. Criminal Code of the Republic of Turkey. Law nr. 5237. The Official Gazette of the Republic of Turkey no. 25611 of octomber 12, 2004 [citat: 23.07.2018]. Disponibil: https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/sites/ppp.worldbank.org/files/ppp_testdumb/documents/040926TurkeyCriminalCode.pdf
230. Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. Law no. 226-V from 3 july 2014 [online]. *Legislationline*. [citat: 15.09.2018]. Disponibil: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/21/Italy/show>
231. Criminal Code of Georgia. Law no. 2287 from 22 July 1999. *Legislationline* [citat: 16.04.2017]. Disponibil: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/29/France/show>
232. European Comision for Democracy through Law (Venice Commission). Opinion on the Federal Law on combating extremist activity of the Russian Federation. No. 660/211. Adopted June 15-16 Venice. [citat: 09.11.2017]. Disponibil: [http://venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2012\)016-e](http://venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2012)016-e)
233. East Timor (Portugal v. Australia). International Court of Justice. [citat: 10.05.2018]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/en/quick-search?utf8=%E2%9C%93&keywords=east+timor>

234. Helsinki Final Act from 1 August 1975 [online]. *Organization for Security and Co-operation in Europe* [citat: 10.06.2018]. Disponibil: <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>
235. International Court of Justice. History. [citat: 07.06.2018]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/en/history>
236. International Criminal Court. Trying individuals for genocide, war crimes, crimes against humanity, and aggression. Situations under investigations. [citat: 10.07.2018]. Disponibil: <https://www.icc-cpi.int/Pages/Situations.aspx>
237. International Court of Justice. Frontier Dispute. (Burkino Faso/Republic of Mali) Overview of the Case. [citat: 14.06.2018]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/en/case/69>
238. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution no. 276 (1970). International Court of Justice. Overview of the Case. [citat: 10.11.2017]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/en/case/53>
239. Organization of African Unity Charter. Addis Ababa, Ethiopia, May 25, 1963 [citat: 10.05.2018]. Disponibil: https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf
240. Pakistan Penal Code. Law no. XLV of 6 octomber 1860. [citat: 25.05.2017]. Disponibil: <https://www.oecd.org/site/adboecdanti-corruptioninitiative/46816797.pdf>
241. Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism. Done in Shanghai, 15 june 2001. [citat: 23.04.2017]. Disponibil: <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/shanghai-convention-on-c-ombating-terrori-sm-separatism-and-extremism.pdf>
242. Security Council Resolution no. 1244, June 10, 1999 (on the deployment of international civil and security presences in Kosovo) [online]. *UN Security Council*. [citat: 10.12.2018]. Disponibil: <https://www.refworld.org/docid/3b00f27216.html>
243. Security Council resolution 827, May 25, 1993. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia [online]. *The UN Refugee Agency* [citat: 10.10.2018]. Disponibil: <https://www.refworld.org/docid/3b00f21b1c.html>
244. Secession in the United States [online]. *Wikipedia The Free Encyclopedia*. [citat: 28.04.2019]. Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/Secession_in_the_United_States#Territory_secession
245. Secession [online]. *The Free Dictionary by Farlex*. [citat: 23.04.2018]. Disponibil: <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Secession>
246. Special Court for Sierra Leone. Residual Special Court for Sierra Leone. [citat: 22.04.2018]. Disponibil: <http://www.rscsl.org/>

247. Thailand Law Library. Offense Internal Security (Sections 113-118). Criminal Code [online]. *Siam Legal*. [citat: 05.04.2018]. Disponibil: <http://library.siam-legal.com/thai-law/criminal-code-offense-internal-security-sections-113-118/>
248. United Nations Millenium Declatation. General Assembly resolution 55/2 of september 8, 2000 [online]. UN OCHCR, [citat: 23.04.2017]. Disponibil: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Millennium.aspx>
249. United Kingdom Constitution. ICL Document Status 1992. [citat: 23.07.2018]. Disponibil: http://www.servat.unibe.ch/icl/uk00000_.html
250. United Kingdom. Criminal and penal law [online]. *NATLEX Database of national labour, social security and related human rights legislation* [citat: 11.03.2019]. Disponibil: <http://www.legislation.gov.uk/all?title=treason>
251. United States Code [online]. Legal informatione Institute. [citat: 06.02.2018]. Disponibil: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-115>
252. Universal Declaration for Human Rights, december 10, 1948. [citat: 23.09.2019]. Disponibil: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
253. Woodrow Wilson's Fourteen Points. January 8, 1918 [online]. *Yale Law School* [citat: 10.02.2018]. Disponibil: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp
254. Westfalian Threaty. Octomber 24, 1648 [online]. *Yale Law School*. [citat: 10.02.2019]. Disponibil: https://avalon.law.yale.edu/17th_century/westphal.asp

ANEXE

Anexa 1.

Statistica privind înregistrarea unor infracțiuni prevăzute la Capitolul XVII al Codului Penal. Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat, conform Registrului Informației Criminalistice și Criminologice al Republicii Moldova [116]

Articol Cod penal al Republicii Moldova	Înregistrate în Registru					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Art. 339. UZURPAREA PUTERII DE STAT	1	1				
Art. 340. REBELIUNEA ARMATĂ	1					
Art. 341. CHEMAREA LA RĂSTURNAREA SAU SCHIMBAREA PRIN VIOLENȚĂ A ORÂNDUIRII CONSTITUȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA					2	1

Anexa 2.

Numărul persoanelor condamnate pentru infracțiunile prevăzute la articolele 109, 110, 110-2 din Codul penal al Ucrainei în perioada anilor 2013-2015

Anul	Articole CP Ucraina	Denumirea infracțiunii	Nr. persoane condamnate
2013	109	Acțiuni care vizează schimbarea prin violență sau răsturnarea ordinii constituționale sau uzurparea puterii de stat	-
	110	Atentarea la integritatea și inviolabilitatea teritorială a Ucrainei	-
2014	109	Acțiuni care vizează schimbarea prin violență sau răsturnarea ordinii constituționale sau uzurparea puterii de stat	7
	110	Atentarea la integritatea și inviolabilitatea teritorială Ucrainei	23
	110-2	Finanțarea acțiunilor comise în scopul schimbării sau răsturnării prin violență a ordinii constituționale sau uzurparea puterii de stat, schimbarea granițelor teritoriului sau frontierei de stat a Ucrainei	-
2015	109	Acțiuni care vizează schimbarea prin violență sau răsturnarea ordinii constituționale sau uzurparea puterii de stat	18
	110	Atentarea la integritatea și inviolabilitatea teritorială Ucrainei	40
	110-2	Finanțarea acțiunilor comise în scopul schimbării sau răsturnării prin violență a ordinii constituționale sau uzurparea puterii de stat, schimbarea granițelor teritoriului sau frontierei de stat a Ucrainei	1

Proiect de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative

Proiect

L E G E
pentru modificarea și completarea unor acte legislative

Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Articol I. – Legea nr. 1024 din 2 iunie 2000 cu privire la cetățenia Republicii Moldova (publicată în Monitorul Oficial nr. 98 din 10 august 2000) se modifică și completează după cum urmează:

1. Articolul 20 „Temeiurile refuzului de a acorda cetățenie”

(1) Alineatul (1) litera d) se modifică cu următorul conținut: „desfășoară activitate care periclitizează securitatea și integritatea statului, ordinea publică, sănătatea și moralitatea populației”.

(2) Se va introduce o nouă literă f) cu următorul conținut: „instigă la ură națională sau rasială, răspândește ideile separatismului, fascismului, șovinismului sau stalinismului”.

(3) Se va introduce o nouă literă e) cu următorul conținut: „cheamă la schimbare sau răsturnare prin violență a orânduirii sociale, consfințite de Constituția Republicii Moldova”.

2. Articolul 23 „Retragerea cetățeniei” alineatul (1) se completează cu următoarele litere și conținut:

d) desfășoară activitate care periclitizează securitatea statului, ordinea publică, sănătatea și moralitatea populației;

e) instigă la ură națională sau rasială, răspândește ideile separatismului, fascismului, șovinismului sau stalinismului;

f) cheamă la schimbare sau răsturnare prin violență a orânduirii sociale, consfințite de Constituția Republicii Moldova;

3. Articolul 34 „Propunerile privind retragerea cetățeniei” se completează cu următorul conținut: „Propunerile, avizele și alte materiale referitoare la retragerea cetățeniei Republicii Moldova se vor înainta Președintelui Republicii Moldova de

către Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene direct sau prin intermediul reprezentanțelor diplomatice sau al instituțiilor consulare ale Republicii Moldova, Ministerul Afacerilor Interne precum și de Serviciului de Informații și Securitate”.

Articolul II. Legea nr. 837 din 17.05.1996 cu privire la asociațiile obștești (*Republicată în temeiul art. IV al Legii nr.178-XVI din 20 iulie 2007, cu renumerotarea elementelor și corespunzător modificarea referințelor.) se modifică după cum urmează:

Articolul 36 „Dizolvarea”, alineatul (4) se introduce litera a¹ cu următorul conținut: „Instigarea, chemarea la separatism”;

Articolul III. Legea nr. 294-XVI din 21.12.2007 privind partidele politice (Monitorul Oficial nr.42-44/119 din 29.02.2008), se modifică după cum urmează:

Articolul 22 „Încetarea activității partidelor politice”, alineatul (2) se introduce litera d¹ cu următorul conținut:

„Instigarea, chemarea la separatism”;

Articolul IV. Codul Penal al RM se modifică precum urmează: denumirea Capitolului XIII va avea formularea: ”Infrațiuni împotriva ordinii constituționale, securității și ordinii publice.”

Se introduce art. 279³ cu următorul conținut: ”**Separatismul.**

(1) Separatismul este voința unei comunități minoritare de cetățeni ai Republicii Moldova, care pledează pentru separarea de statul Republica Moldova și constituirea unei alte entități politico-statale, acțiune care duce la încălcarea integrității teritoriale a Republicii Moldova. Persoanele care cheamă la separatism, promovează separatismul prin întrunirea cetățenilor în partide politice și organizații non-guvernamentale, sunt pedepsite cu închisoare de la

6 până la 12 ani, fără dreptul de a ocupa vreodată funcții electiv în administrația publică centrală și locală.

(2) Aceeași faptă săvârșită:

- a) de un grup criminal organizat;
- b) cu aplicarea armelor de foc sau a substanțelor explozive;
- c) cu vătămarea gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății;
- d) cu cauzarea de daune materiale în proporții deosebit de mari,

se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani.

(3) Faptele prevăzute la alin.(1) sau (2):

- a) săvârșite de o organizație criminală;
- b) soldate cu decesul unei persoane.

se pedepsesc cu închisoare de la 12 la 20 de ani.

Se introduce Art. 279⁴ Instigarea publică la separatism

(1) Instigarea publică la separatism, în cazul persoanelor fizice se pedepsește cu amendă în mărime de la 1000 la 3000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 5 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa funcții electiv în administrația publică centrală și locală. În cazul persoanelor juridice se pedepsește cu amendă, aplicată persoanei juridice, în mărime de la 1000 la 3000 unități convenționale și lichidarea ulterioară imediată a persoanei juridice.

(2) Acțiunile prevăzute la alin. (1)

- a) săvârșite cu utilizarea mijloacelor mass-media,
- b) cu folosirea situației de serviciu prin abuz de autoritate

se pedepsesc cu amendă în mărime de la 3000 la 5000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 5 ani, în cazul persoanei fizice, cu privarea de dreptul de a ocupa funcții electiv în administrația publică centrală sau locală, în cazul persoanei juridice - cu amendă, aplicată persoanei juridice, în mărime de la 1000 la 3000 unități convenționale cu lichidarea ulterioară imediată a persoanei juridice.

PREȘEDINTELE PARLAMENTULUI

Notă informativă
la proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative

Prezentul proiect de lege vine să completeze un vid legislativ, devenit vizibil în contextul crizei geopolitice din Ucraina – revoltele separatiștilor din Estul acestei țări, soldate cu victime umane, criză umanitară, evenimente ce vor duce inevitabil la apariția încă a unui conflict înghețat. Separatismul este un fenomen periculos, răspândit mai cu seamă în țările fostului imperiu sovietic. În virtutea experienței migraționale din fostul imperiu sovietic, când mii de cetățeni, vorbitori de limbă rusă, erau dislocați masiv pentru a fi trimiși cu trai permanent în fostele republici sovietice, a fost perturbată structura etnică a popoarelor conviețuitoare în imperiu. Astfel, minoritățile rusofone, importante ca număr, recalcitrante la orice politică de integrare în țările gazdă, conform exemplului crizei din Ucraina, au devenit un pericol real pentru integritatea teritorială a acestor țări.

În ultimul timp, din ce în ce mai des, în Republica Moldova se încearcă a induce aceleași idei de separatism în mijlocul populației vorbitoare de limbă rusă, cu scopul de a destabiliza situația politică din Republica Moldova, de a periclita parcursul european, asumat de autoritățile constituționale ale statului. În aceste condiții, legislația Republicii Moldova, trebuie să prevadă instrumentariul legal necesar pentru a preveni și eventual pedepsi persoanele fizice sau juridice, care se implică în acțiuni de promovare și organizare a separatismului.

Prezentul proiect de lege propune amendarea Codului penal, care va prevedea pedepse clare în acest sens, amendarea Legii cetățeniei, care va prevedea retragerea cetățeniei, și Legea cu privire la organizațiile obștești, care va interzice activitatea ONG-urilor promotoare ale ideilor separatismului.

Declarația privind asumarea răspunderii

Subsemnatul Cara Evgheni, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Cara Evgheni,

Semnătura

30 iunie 2022

CURRICULUM VITAE AL AUTORULUI

DATE PERSONALE:

Namele și prenumele: CARA Evgheni;

Data și locul nașterii: 4 septembrie, 1989, or. Bender, Republica Moldova;

Limbile cunoscute: română - nativă; engleza-avansat, rusă-avansat;

Telefon: +373 (69437473);

Email: evnicara@gmail.com;

Datele de contact: or. Chișinău, str. Studenților 7/3, ap.89.

STUDII:

Facultatea - Universitatea de Studii Europene din Moldova, Facultatea Drept, specialitatea Drept, 2008-2012;

Masterat - Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Facultatea Drept, specialitatea Drept, 2012-2014;

Doctorat - Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Facultatea Drept, specialitatea 12.00.08 Drept penal și execuțional penal, 2014-2018;

DOMENII DE INTERES ȘTIINȚIFIC: drept penal, securitate națională, securitate internațională, separatism, terorism;

ACTIVITATEA PROFESIONALĂ:

Șef Secție – Biroul Politici de Reintegrare, Cancelaria de Stat a Republicii Moldova, 2020-prezent;

Consultant Principal – Biroul Politici de Reintegrare, Cancelaria de Stat a Republicii Moldova, 2014-2020;

Jurisconsult – “Donatella” S.R.L., Agenție de Turism, 2012-2014;

Casier - Ocean Edge Resort and Golf Club, Massachusetts, SUA, mai-septembrie 2011;

Casier - Great American Ball Park, Cincinnati, Ohio, SUA, mai-septembrie 2010.

EDUCAȚIE ȘI FORMARE PROFESIONALĂ:

Iulie 2019 – prezent - Program the European Cooperation in Science and Technology (COST) CA18228 “Global Atrocity Justice Constellations”;

17-18 ianuarie 2017 - Atelier de lucru pentru consolidarea capacității Guvernului în soluționarea conflictelor pe baza procesului de pace din Irlanda de Nord (Causeway Institute for Peace-Building and Conflict Resolution International Programme), Chișinău;

02-05 octombrie și 11-13 decembrie 2017- Atelier de lucru pentru elaborarea unui mecanism de Justiției Tranzitorie în problema cauzelor penale intentate pe ambele maluri ale Nistrului sub egida Centrului pentru Studii Europene de Securitate din Olanda, Chișinău.

15–20 februarie 2016 – Vizită de documentare în or. Belfast, Irlanda de Nord, Programul „Suport pentru dezvoltarea capacităților tinerilor specialiști în domeniul soluționării conflictelor”, (Causeway Institute for Peace-Building and Conflict Resolution International Programme),

13-16 ianuarie 2020 – Baku, Azerbaidjan, Curs privind analiza conflictelor în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene, sub egida Colegiului European de Securitate și Apărare în cooperare cu Ministerul Federal al Apărării din Austria și Universitatea Națională a Irlandei, Maynooth.

PUBLICAȚII ȘTIINȚIFICE LA TEMA TEZEI:

Articole în reviste științifice:

1. CARA, E. Abordări conceptuale privind fenomenul separatismului. În: *Legea și Viața*. 2016, nr 4 (292), pp. 38-43. ISSN 1810-309X.
2. CARA, E. Fenomenul separatismului: metode și mijloace de operare ale făptuitorilor cazul Irlanda de Nord și Republica Moldova. În: *Legea și Viața*. 2016, nr 10 (298), pp. 28-34. ISSN 1810-309X.
3. CARA, E. Incriminarea manifestărilor de separatism: abordări de drept național și internațional. În: *Legea și Viața*. 2017, nr 1 (301), pp. 38-45. ISSN 1810-309X.
4. CARA, E. Unele reflecții privind subiectul infracțiunii de separatism. În: *Revista Națională de Drept*. 2017, nr 12 (206), pp. 36-42. ISSN 1811-0770.
5. CARA, E. Separatismul-fenomen care atentează la suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova. În: *Revista Națională de Drept*. 2017, nr 7 (201), pp. 45-48. ISSN 1811-0770.
6. CARA, E. Separatismul - principala amenințare la adresa securității naționale. În: *Materiale Conferinței Științifice a Doctoranzilor, 15 apr. 2017*. Chișinău: Universitatea AȘM, 2017, Ed. 6, Vol.II, pp. 113-117. ISBN 978-9975-108-15-7.
7. CARA, E. Transnistrian conflict. The right to self-determination in vision of Tiraspol. În: *Studia Securitatis*. 2017, nr 1 (Vol. XI), pp. 45-48. ISSN 1843-1925.
8. CARA, E. Reflections on the legality of criminalization of separatist actions within the republic of Moldova. În: *Studia Securitatis*. 2018, nr 1 (XII), pp. 105-113. ISSN 1843-1925.
9. CARA, E. Pe scurt despre interacțiunea în domeniul prevenirii și combaterea criminalității între cele două maluri ale Nistrului. În: *Laboratorul pentru Analiza Conflictului Transnistrean*. 2020. Disponibil: <https://lact.ro/eugen-cara-pe-scurt-despre-interactiunea-in-domeniul-prevenirii-si-combaterea-criminalitatii-intre-cele-doua-maluri-ale-nistrului/>
10. CARA, E. Statutul actelor semnate în cadrul procesului de negocieri pentru reglementarea transnistreană. 2020, În: *Laboratorul pentru Analiza Conflictului Transnistrean*. 2020. Disponibil: <https://lact.ro/eugen-cara-statutul-actelor-semnate-in-cadrul-procesului-de-negocieri-pentru-reglementarea-transnistreana/>
11. CARA, E. About separatism and the right to self-determination on the left bank of the Nistru river. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Modern Scientific Challenges and Trends”*, 7-9 august 2021. Varșovia, 2021, nr 7(41), pp.101-105. ISBN 978-83-949403-3-1.

Materiale/teze la forurile științifice:

Separatismul - Principala Amenințare la Adresa Securității Naționale, Materialele Conferinței Științifice a Doctoranzilor Ediția a VI-a, Vol II, Tendințe contemporane ale dezvoltării Științei: Viziuni ale Tinerilor Cercetători, Chișinău 2017;

Rolul Cooperării internaționale în domeniul prevenirii și combaterii separatismului, Masă Rotundă, Separatismul – pericol pentru societatea contemporană, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, 23.04.2015;

Asigurarea drepturilor omului în raioanele din stânga Nistrului. Conferința științifico-practică internațională „Drepturile omului în Republica Moldova – 2017: starea actuală și perspective” , USM, AȘM, Chișinău, 7-8 decembrie 2017.

About separatism and the right to self-determination on the left bank of the Nistru river. Conferință Științifică Internațională „Modern Scientific Challenges and Trends”, 7-9 august 2021. Varșovia, 2021.

PARTICIPARE LA EVENIMENTE ȘTIINȚIFICE:

1. Masa rotundă cu participare internațională cu genericul: „Separatismul – pericol pentru societatea contemporană”, AȘM, Chișinău, 23 aprilie 2015

2. Masă Rotundă, Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova: actualități și perspective, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, Chișinău, 11.02.2016;
3. Masă Rotundă, Formele de conflict în spațiul post-sovietic: lecții de învățat pentru Ucraina și Republica Moldova, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, 24.03.2016;
4. Masă Rotundă, „Cum este percepută problema teritoriilor necontrolate (ocupate) în Moldova și Ucraina?”, Dinamica opiniei publice în țările vecine, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”, Chișinău, 10.10.2016;
5. Conferința Științifică a Doctoranzilor „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători”, ediția a VI-a. Separatismul principala amenințare la adresa securității naționale, Chișinău, 15.06.2017
6. Conferința științifică cu participare internațională „Probleme ale securității regionale în contextul provocărilor hibride”, AȘM, Chișinău, 23 noiembrie 2017.
7. Conferința științifico-practică internațională „Drepturile omului în Republica Moldova – 2017: starea actuală și perspective” , USM, AȘM, Chișinău, 7-8 decembrie 2017.
8. Conferința internațională „Executarea deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului pronunțate în cauzele din regiunea transnistreană a Republicii Moldova” Chișinău, 19 februarie 2018.
9. Conferința științifico-practică internațională „Fenomenul politicii hibride în regiunea Europei de Est: securitate informațională din perspectiva mediatică în Republica Moldova și Ucraina” Asociația pentru politică Externă și Institute for War & Peace Reporting Chișinău, 31 mai 2019.
10. Conferința Științifică Internațională „Modern Scientific Challenges and Trends”, Varșovia, Polonia, 7-9 august 2021.